

AKADÉMIAI TAGAJÁNLÁSOK

1985

1985. évi közgyűlésén ismét új levelező és rendes tagokat választ a Magyar Tudományos Akadémia. Az elnökség által kitűzött határidőig összesen 114 új levelező tag megválasztására érkezett javaslat az Akadémia tudományos osztályaihoz, illetve egy interdiszciplináris jelölés az elnökséghez. (A legutóbbi három választás levelező tagokra vonatkozó adatai: 1976-ban 84, 1979-ben 89, 1982-ben 88 ajánlás.) A néhány ciklus óta felújított hagyománynak megfelelően, e számunkban ismét közreadjuk a beérkezett javaslatokat és az ajánlók névsorát. Az indítványokhoz mellékelt publikációs jegyzékeket terjedelmi korlátok miatt nincs módunk megjelentetni, de az Akadémia illetékes tagjai természetesen ezt is kézhez kapják.

A következőkben, ez év decemberében, az osztályülések megvitatják a javaslatokat, majd titkos szavazással döntenek az új tagok jelöléséről. Az interdiszciplináris jelölést osztályközi bizottság tárgyalja meg. A szavazattöbbséget nyert javaslatok az MTA Elnöksége elé kerülnek. Az ott kialakult indítvány alapján az 1985. évi közgyűlés hozza meg a végső döntést.

Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya

Almási Miklós

1932-ben született Budapesten. Szűkebb szakterülete: esztétika filozófiatörténet. 1972 óta a filozófiai tudomány doktora. Az ELTE Bölcsészettudományi Kar Esztétika Tanszékének tan-
székvezető egyetemi tanára.

Almási Miklós már gimnazista korában kiemelkedő tudományos képességeket mutatott, és a Fórum c. folyóirat már akkor tervbe vette egy Gorkijről szóló tanulmányának kiadását. Az egyetemen Lukács György legszűkebb tanítványi köréhez tartozott és munkássága már akkor is bebizonyította, hogy méltó erre a szerepre. Ebben az időben kezdett dolgozni a modern drámáról szóló munkáján, amely bebizonyította, hogy a shakespeareizálás és a schillerizálás kategóriái, valamint a miliódráma és a shakespeare-i drámatípus ellentéte miként uralkodott — egymást áthatva — a polgári drámában. Ezt a munkáját a Lukács-vita miatt csak mintegy évtizeddel később védhette meg kandidátusi disszertációként. Ezután azonnal elkezdett dolgozni A látszat című munkáján, amely a modern filozófiai problémák egy részének kategória-elemzés formájában adott analízise és kritikája volt. E munkája alapján lett a filozófiai tudomány doktora.

Ösztöndíjaként hosszabb időt töltött az Amerikai Egyesült Államokban, s ennek eredménye az lett, hogy nagyon alaposan megismerkedett a különböző modern amerikai filozófiai irányzatokkal is, és ezeket igen érdekes formában, intellektuális interjúkban dolgozta fel. Egyike volt azoknak, akik pl. Herbert Marcuseval az utolsó — igen mélyen szántó — intellektuális interjút készítették. Ez a könyve — éppúgy, mint tanulmányainak gyűjte-

ménye is — széles körben feltűnést keltett. Legutóbb négy filozófus igen elmélyült portréját jelentette meg („Az értelem kalandjai”), s noha kétségtelenül érdekes és fontos köztük a Sade-ról adott sokoldalú elemzés is, kiemelkedőnek tűnik ezek közül impozáns Hegel-tanulmánya. Ebben elsőként mutatja be Hegel valóságos helyét a berlini szellemi életben, először ábrázolja azt a hatalmas különbséget, ami a jogfilozófiai írások első megfogalmazása és végleges formája között mutatkozott. Ebből a komoly filozófiai teljesítményből építi ki végeredményben azt a Hegel-képet, amely Hegel szerencsétlen és önmagát is kétségbeejtő taktikázását mutatja be az egyre retrográdbbá váló politikai követelmények és a politikai uralom, valamint Hegel saját törekvései között.

Almási tehát mind esztétikai és filozófiai téren, mind pedig filológiaiilag olyan teljesítményt nyújtott, hogy joggal került szóba neve a legutóbbi tagválasztáskor is. Azóta nemcsak tudományos teljesítményei váltak nemzetközileg szélesedő körben még ismertebbekké (fontos munkája jelent meg Lukács Ontológiájáról a Prismi nápolyi kiadónál, számos tanulmánya az Iszkusztvóban stb.), hanem fontos szerepet játszik az esztétikai oktatás terén mint az ELTE Esztétikai Tanszékének vezetője, és szerepet vállalt kiemelt tudományos témák kutatásának irányításában is. Nevét a magyar színházi fejlődés értő nyomunkísérőjeként (hosszabb ideig a Magyar Színházi Intézet igazgatója is volt), s egyben az esztétika magas színvonalú népszerűsítőjeként ismeri a tudományos és a művészeti közélet, s a nagyközönség is. Kiterjedt társadalmi és tudánypolitikai tevékenységet folytat, egyebek között tagja a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottságnak, a Művelődési Minisztérium Művészeti Tanácsának, az MSZMP KB Művelődéspolitikai Munkaközösségének.

Mindezek alapján teljes meggyőződéssel és melegen ajánlhatjuk Almási Miklóst az MTA levelező tagjainak sorába.

Hermann István, Lukács József, Szabolcsi Miklós, Tőkei Ferenc

Czeglédy Károly

1914-ben Pápán született. Szűkebb szakterülete: sémi filológia, arabisztika. A nyelvtudomány doktora címet 1976-ban szerezte meg. Jelenleg az ELTE BTK Arab és Sémi Filológiai Tanszékének egyetemi tanára.

Czeglédy Károly a tudósoknak ahhoz a szűk köréhez tartozik, akik rendkívül alapos és kivételesen széles körű nyelvi és filológiai képzettségükkel olyan problémákat is meg tudnak világítani, amelyek nemzedékeken át megoldhatatlanok voltak. Holland, angol és osztrák egyetemeken szerzett nagyszerű felkészültsége lehetővé tette számára, hogy óhéber, akkád és ugariti összehasonlító nyelvészeti kutatásaiban az ugariti nyelv megfejtésének egyik zárókövét már bölcsészdoktori értekezésében megtalálja: ez egyszerre elismert kutatóvá avatta a sémi filológiában.

Figyelve később az arab történeti és földrajzi irodalom felé fordult. A honfoglalás előtti magyarokra és a velük történeti kapcsolatba került középkor-ázsiai török és iráni népekre vonatkozó arab források interdiszciplináris elemzése tanulmányaiban új korszakot nyitott az idevágó kutatások történetében. Fontos eredménye volt a *ḥaddu al-awwalu* „az első határ” arab kifejezés helyes magyarázata, amely egyszerre megdöntötte a két magyar óshaza téves elméletét. Idevágó munkásságának jelentőségét mindennél jobban mutatja az, hogy őstörténetírásunk ma a IX. századi magyar történet minden fontosabb kérdésében az ő kutatásaira támaszkodik vagy azokból indul ki. Ibn Fadlānra vonatkozó kuta-

tásai, amelyek e fontos író szövegét jelentős mértékben helyesbítették, az arab nemzeti grammatika kitűnő ismerőjének mutatták és az arab filológia élvonalába emelték.

Arab kutatásait a Közép-Ázsiára vonatkozó szír, örmény, grúz, közép- és újperzsa feldolgozásával szélesítette ki. Ennek során olyan ragyogó tudományos munkákat tett közzé, mint a szír Nagy Sándor-legenda elemzése vagy Mār Grigor és Mār Aba szír martyrológiumai és Pseudo-Zacharias rhétor középperzsa eredetijeinek kimutatása. De legjelentősebb eredménye kétségtelenül a vallásos tudatban i. sz. 590 táján messiássá változott perzsa hadvezér, Bahrām Čöbîn története és a késő-sásánida apokaliptika közötti kapcsolatok felfedezése és meggyőző magyarázata. E kutatásai rendkívüli jelentőségűek a nemzetközi iszlám-kutatás szempontjából, mert a siita mohamedánok messiás-képzetének létrejöttét és fejlődését egészen új megvilágításba helyezik. Ezeket az eredményeket a nemzetközi kutatás teljes egészében magáévá tette (1967: M. Destrée, 1984: M. Boyce).

Czeglédy minden tanulmánya egy monográfia eredményeit foglalja magába. Sokoldalú tudományos munkásságából Közép-Ázsia történetének és történeti földrajzának új képe bontakozott ki, s „Nomád népek vándorlása Napkelettől Napnyugatig” című monográfiájában (1969) a népvándorlás egész folyamata, s ezen belül a hunoktól az avarokon, kazárokon, kunokon stb. keresztül a karakhnidákig egész sor nép történeti sorsa került új megvilágításba.

Elsőnek mutatta ki a keleti türk törzsek 12 nevet tartalmazó listájának régiségét (1963) s adta az ogur, köztük az ujgur törzsek és altörzsek számának és nevének pontos meghatározását (1984). Meggyőzően bizonyította, hogy az V. században Európába érkezett ogurok eredetileg egyetlen hatalmas törzscsoportot alkottak a kínaiaknál az i. sz. III. századtól kezdve előbb ting-ling, majd *tig-lig, végül pedig *tereg néven említett és az ogurokat és ujugrokat is magukba foglaló népcsoportokkal (1984). Újraértékelte az újabban felfedezett mongóliai feliratoknak a kazárokról és a berszilekre vonatkozó adatait (1981). Új, fontos perzsa nyelvű forrást tett hozzáférhetővé Pseudo-Ibn Muqaffa műve hitelességének és kronológiájának tisztázása révén, s így a belső-ázsiai, kazahsztáni és kelet-európai steppei népekre vonatkozó (mégpedig nem mint korábban hitték a XI. századból, hanem a VIII. század második feléből származó) adatok egész sorát tárta fel a történeti kutatás számára (1975). Czeglédy Károlyt e kutatásai a nemzetközi tudományos világban nagy elődei: Marquart, Barthold és Minorsky sorába emelték, s nevét a tudományok legnagyobbjai között idézik a szakirodalomban.

Nagy érdemei vannak az egyetemi oktatás és a tudományos közélet terén is. Az arabisták kiváló fiatal nemzedékét nevelte fel, s szerkesztői és tudományos szervezői munkássága értékesen járult hozzá más tudományok, elsősorban a magyar nyelvészet őstörténeti kutatásterületének fejlődéséhez. Tudományos munkásságának elismerését tükrözi megválasztása előbb a Kőrösi Csoma Társaság alelnökévé, majd elnökévé és kitüntetése az Ökörtudományi Társaság részéről az Ábel Jenő Emlékéremmel. Tiszteleti tagjává választotta Törökországban az akadémia szerepét betöltő Török Történeti Társaság, majd 1983-ban az új Atatürk nevét viselő legfőbb kulturális, nyelvészeti és történeti társaságnak lett tiszteleti tagja. Kitüntették a Török Köztársaság „Diplome d'honneur”-jével is.

Czeglédy Károly levelező taggá választásával személyében a világhírű magyar sémi filológia és arabisztika nemzetközileg elismert és nagyra értékelt kiváló képviselője gazdagítaná Akadémiánk működését és járulna hozzá egy fontos tudományterületen nemzetközi tekintélyének növeléséhez.

*Benkő Loránd, Harmatta János, Hazai György, Imre Samu,
Kálmán Béla, Klaniczay Tibor, Tőkei Ferenc*

Nyírmeggyesen született 1929-ben. Szűkebb szakterülete a XX. századi magyar irodalom. 1973 óta az irodalomtudomány doktora. Az ELTE BK XX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének egyetemi tanára.

Czine Mihály az ötvenes évek elején indult irodalomtörténész és kritikusnemzedék egyik legeredetibb és letehetségesebb tagja. Gyermekkorának élményvilága és szellemi feltételei már induláskor ahhoz az irodalomhoz vonzották, amely a két világháború között a paraszti szegénység érdekét felvállalta. A népi írók munkáiban a maga eszményét találta meg, s ez az irodalom egyben műveltségi forrása is volt. Témáinak kiválasztása azonban túlmutat a spontán élményi összehangzáson. Mint nemzedékének, Czine Mihálynak is a marxista eszmekör nyitott távlatot. Ezért már pályakezdőként is szükségesnek tudta az összefüggések felkutatását. Így jutott el Móricztól például Bródy Sándorig, akinek első újraértékelői közé tartozik. 1956-ban az Irodalomtörténeti Intézet munkatársai közé került, s mint ilyen, jelentősen kivette részét az akadémiai irodalomtörténet munkálataiból. A kézikönyv 5–6. kötetének ő az egyik legjobb szerzője: a Móricz-portré mellett ő írta meg a Krúdy-fejezetet, amely a Krúdy-filológia úttörő műve. Fő műve az 1960-ban megjelent Móricz-monográfia (Móricz Zsigmond útja a forradalmakig, 612 l.). E munka a marxista irodalomtörténet-írás legjobb monografikus teljesítményei közé tartozik. Szerzője jól össze tudta hangolni a történeti, a szociológiai és az esztétikai szempontot, a magas rangú művészi megformálást és a tudományos mélységet, alaposságot. A Móricz-monográfia után következetes lépés volt a naturalizmusról szóló tanulmánya (A naturalizmus, 1968. 405 l.). Eme újabb kutatásával párhuzamosan folytatta a Móricz-életmű feldolgozását. A Gondolatnál megjelent teljes Móricz-portréja (1968, 187 l.) ismeretterjesztő jellegű ugyan, de problémagazdagságával nagymonográfiájának készülő folytatását is jelzi. Czine Mihály a hatvanas évek elejétől kezdve állandóan részt vett az új magyar irodalom reális értékrendjének kimunkálásában, ill. kritikai rendszerezésében; tanulmányokat írt Juhász Ferencről, Nagy Lajosról, Simon Istvánról, Darvas Józsefről, Áprily Lajosról, Vas Istvánról, Veres Péterről, Németh Lászlóról, Váci Mihályról, Illyés Gyuláról, Kassák Lajosról, Sarkadi Imréről, Erdei Ferencről és másokról, kismonográfiát Szabó Pálról (1971, 308 l.). Mint újabb kritikái is tanúskodnak róla, a népi íróknak és a felszabadulás után indult első írói nemzedéknek, a „fényes szelek” generációjának egyik vezető kritikusa volt és maradt. Hogy tanulmányai és kritikái mögött egy határozott s tág koncepciójú, eszmeiségre és minőségre néző rendszerező munka is meghúzódik, erről nem utolsósorban szerb-horvát nyelven megjelent nagy szintézise, A 20. századi magyar irodalom története (Novi Sad 1976, 405 l.) tanúskodik. Nagy szerepet vállalt a szomszédos országok magyar irodalmának kutatásában és kritikai rendszerezésében is: a hatvanas évek közepén — úttörő módon — megírta a romániai magyar irodalom történetét. Ezt a majdnem monografikus igényű összefoglalást egészítik ki kritikái és tanulmányai Kós Károlyról, Balogh Edgárról, Sütő Andrásról, Fábry Zoltánról, Duba Gyuláról, Dobos Lászlóról és másokról. Negyedszázados kritikusai és irodalomtörténészi pályáját mutatja be kétkötetes tanulmánygyűjteménye: Nép és irodalom (1981, 558., 416 l.); egyértelműen kirajzolódik ebben munkásságának vezérgondolata: magyarság és haladás egyégyforrasztása számára a cél. Több mint egy évtizede az ELTE Bölcsészettudományi Kara XX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének munkatársa. Mint oktató is nagy hatású, iskolateremtő egyéniség. Tanítványai között ott vannak a hetvenes évek költői, írói, de ott vannak a középiskolai tanárok, népművelők és könyvtárosok is, akik az ő szemléletét, gondolkodását és magatartását vitték szét az országban, s képviselik az irodalom tanításában azt a demokratikus fölfogást, hogy az irodalom — a művészet — az egész közösségé. Ugyanez az

eszmény vezeti Czine Mihályt ismeretterjesztő tevékenységében is. Az ő felfogása szerint az irodalom közönsége nem maradhat azon a szűk körön, ahol a polgári korszak hagyta; az irodalom közönsége a szocializmus korszakában az egész nép közösségévé kell hogy táguljon. Ezért vállalja áldozatkészen az ismeretterjesztő előadásokat. Szemléletéből, műfajaiból és munkásságának történetéből az is kiderül, hogy Czine Mihály harcos és vitát vállaló egyéniség. Az irodalmi életből kiinduló, de az egész közösség életét érintő kérdésfelvetései mindig kockázatosak voltak, de mindig bizonyították azt is, hogy megfogalmazójuk olyan problémákkal nézett szembe, amelyek megoldását az élet sürgeti. Irodalomtörténész, kritikus, tanári munkásságának értékét jelzőn — írásaikban méltató szavakkal — oly írók sorozták őt a mai magyar szellemi élet legjelentékenyebb, legnagyobb hatású és legnagyobb súlyú egyéniségei közé, mint Balogh Edgár, Fábry Zoltán, Illyés Gyula, Nagy László, Németh László, Sütő András.

Czine Mihály pályájának legfontosabb dátumai: 1952—1955 között aspiráns, 1954-ben József Attila-díjat kapott, 1955—1956-ban az Új Hang rovatvezetője, 1960-ban kandidátus lett, 1973-ban megszerezte az irodalomtudomány doktora címet, 1974-ben egyetemi tanár lett.

*Barta János, Keresztury Dezső, Király István, Németh G. Béla,
Sőtér István*

Gunda Béla

1911-ben született Temesfüvesen. Szűkebb szakterülete: néprajz, folklór. A történelemtudomány (néprajz) doktora fokozatot 1961-ben szerezte meg. A Kossuth Lajos Tudományegyetem nyugalmazott egyetemi tanára.

Gunda Béla az 1930-as évektől igen széles körű tudományos munkásságot fejt ki a néprajz szinte minden területén. Főleg a magyar, a közép-európai és a balkáni néprajz összehasonlító kérdéseivel foglalkozik. A magyar népi műveltség regionális tagoltságáról és történeti rétegeiről szóló tanulmányai honfoglalás előtti kérdéseket is érintenek (Szatmár, Folklór és Ethnográfia 16 [1984]). Rámutatott az erdélyi románok néprajzáinak balkáni és keleti szláv kapcsolatára, a Kárpátok és a Balkán kultúrájának preindo-európai és ősi szláv maradványaira (eszközök, szokások, terelőszavak). A régészet és a nyelvtudomány eredményeit is figyelembe veszi (Ethnographica Carpathica, Bp. 1966, Ethnographica Carpatho-Balcanica uo., 1979). Foglalkozik a kárpáti területek ősi természetett növényeinek ökológiájával; kimutatja az irtványgazdálkodás archaikus jellegét, elemzi a neolitikum óta természetett növényeink szerepét, a rekultivációt, a Triticum Fagopyrum speciesek régies termesztését, nyelvi kapcsolatait (Ecology . . . Ethn. Europaea, 1983.) Behatóan tanulmányozta a társadalmi szervezet és az építkezési formák kapcsolatát. Kimutatja egyes ráolvasó szövegek, a román—szerb eredetmondák antik gyökereit (Műveltség és Hagyomány 21., Ethn. Carp.-Balcanica 1979). Több szemiotikai tanulmánya is van (pl. Journ. of American Folklore, 1973). Vizsgálta a magyar folklór Amerika-képét (uo., 1970). Ő írta a magyar nagycsalád-rendszerről és a pástorszervezetekről az első korszerű összefoglalást (Journ. of Family . . . , 1983. Ethn. Eur., 1970). A néprajz elméleti kérdései során foglalkozott az etnikum meghatározásának kérdésével, a hagyomány fogalmával. Több tanulmányt írt a közép- és kelet-európai — szokásokat közvetítő — vándorok kérdéséről (The Eastern Anthropologist, 1981). Amerikai kutatóútjának eredményeit foglalta össze a prekolumbián indiánok állattenyésztéséről és földműveléséről (Ethn., Művelt-

ség és Hagyomány, 1968). A fentiek is bizonyítják, hogy Gunda Béla ma a legszélesebb perspektívájú néprajztudósunk, aki a néprajz minden mai áramlatával is tisztában van.

Kiemelkedő nevelő. Tanítványai mindhárom egyetemünkön és Erdélyben vezető beosztásban dolgoznak. Évtizedek óta elnökként, tagként részt vesz a különböző akadémiai fórumok (TMB szakbizottság, a Néprajzi Bizottság és más bizottságok, a DAB stb.) munkájában. Nemzetközileg is ismert szerkesztő, amit a *Fishing Culture of the World* hatalmas kötetei és szerkesztő bizottsági tagságai (Folk-liv, International Studies of Sociology, Ethnologia Eur., Ethnomedizin stb.) is bizonyítanak. Ma is igen aktív kutató és szervező. Kezdeményezte a Magyar Néprajzi Atlaszt és a Magyar Néprajzi Lexikont, az MTA idegen nyelvű néprajzi kiadványait (Viezuucht... Getreidebau... stb. kötetek). Több kiadványsorozatot indított meg.

Magas hazai és külföldi kitüntetések tulajdonosa (Munka Érdemrend arany fokozat, a Szocialista Magyarorszáért Érdemrend, a Finn Oroszlán Lovagrend I. fok.). 1978-ban Herder-díjat kapott. Négy emlékkönyvet adtak ki tiszteletére (az egyiket Koppenhágában). A Svéd Királyi Akadémia, a Bécsi Antropológiai Társaság, a Finnugor Társaság, az Osztrák Néprajzi Társaság stb. tiszteletbeli, ill. levelező tagja. Kutatóprofesszorként dolgozott a Berkeley-i egyetemen, előadásokat tartott Stockholm, Helsinki, Oslo, Bécs, Münster, Hamburg, München, Krakkó, London egyetemlein. Számos külföldi országban járt kutatóösztöndíjasként. Az MTA négy könyvét adta ki, 500-ra tehető a különböző nyelveken megjelent publikációinak száma.

Barta János, Bognár Rezső, Kálmán Béla, Papp Ferenc

Kara György

1935-ben született Budapesten. Szűkebb szakterülete: mongolisztika, belső-ázsiai filológia. 1975 óta a nyelvtudomány doktora. Az ELTE BK Belső-ázsiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

A magyar orientalisztika sokoldalúan képzett, kiemelkedő művelője Kara György. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanult mongol, török, mandzsu, tibeti és kínai filológiát. 1955 óta jelennek meg orientalisztikai közleményei, tudományos munkái, ismeretterjesztő és fordítói írásai elsősorban a mongol és más belső-ázsiai nyelvek, irodalmak, népköltés és művelődéstörténet köréből.

Mongóliai és kínai gyűjtéséből addig ismeretlen nyelveket írt le s helyezett el a mongol nyelvek történetében és mai rendszerében (pl. I. „Sur le dialecte üfümüčin”, 1963). Nyelvjárástörténeti kutatásai 17–18. századi emlékeket hoztak felszínre. A közép-mongol nyelv története számára tett közzé néhány terjedelmesebb emléket, így a mongol Vimalakírti-szútrát egy régi kéziratból, amelyet Leningrádban fedezett fel („Monumenta Linguae Mongolicae Collecta”, IX., 1982). Elsőként fejtett meg tucatnyi 14. századi töredéket („Weitere mittelmongolische Bruchstücke aus der Berliner Turfansammlung”, 1979), köztük ősnymtatvány kalendáriumokét. Számos új, művelődéstörténeti tanulságú török–mongol és kínai–török szófejtést közölt („L’ancien ouïgour dans le lexique mongol”, 1981; „Mongolca deresün – Türkçe yez”, 1983; „Sino-uirgische Worterklärungen”, 1983).

A mongol folklór- és irodalomkutatást gazdagította „Chants d’un barde mongol” c. könyvével (1970), a még eleven eposzból merített addig kutatatlan nyelvű anyagot s vetett új fényt az énekmondó szerepének, énekkincsének Szibériától Tibetig ágazó, tartalmi-

formai kapcsolataira. Kisebbségi tanulmányaiban új módon elemzett népdalszövegeket, tárt fel irodalmi és folklórtörténeti értékeket, többször is visszatért a mongol versformák kérdéséhez. A mongol irodalmat itthon a régit, az újat és a népit egységbe rendező antológiában mutatta be („A mongol irodalom kistükré”, 1971).

A mongol írásbeliség hétszáz évét összegzi a „Mongol pásztorok könyvei” c. könyvében (oroszul, 1972); e Tibet, Kína, India és Turkesztán világával határos terület sok kérdését tisztázva elsőként végezte el a sémi eredetű mongol írás graféma-elemzését.

Munkásságában jelentős a mongol kori (13. és 14. századi) ujjur írásbeliség kutatása. A középkor e legfényesebb török műveltségét 1972 óta kutatja együtt a jeles berlini turkológussal, Peter Ziemével. Közös könyveikből („Berliner Turfantexte” VII., VIII., 1976, 1977; „Ein uigurisches Totenbuch”, 1978) a török buddhista irodalom utolsó korszakának új képe bontakozik ki, amelyben fontos szerepűek a tibeti és mongol kapcsolatok.

1958 óta tanít belső-ázsiai filológiát, régi és mai mongol és tibeti nyelv- és irodalomtörténetet. 1965-től tagja az MTA Orientalisztikai Bizottságának, 1967-től az Acta Orientalia szerkesztőségének, viselte a Kőrösi Csoma Társaság főtítkári tisztségét (1968–1977), 1975 óta vezeti az MTA Altajisztikai Tanszéki Kutatócsoportját. Egy évig dolgozott a leningrádi Keleti Intézet főmunkatársaként (1967–1968). Nemrég a Hokkaido Egyetem vendégeként tartott előadásokat japán orientalista központokban (1982. szept.–nov.).

Itthon és külföldön elismert tudományos munkássága, kiemelkedő eredményei, közéleti tevékenysége és elhivatottsága alapján javasoljuk a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjainak sorába.

*Benkő Loránd, Harmatta János, Hazai György, Imre Samu,
Kálmán Béla, Ligeti Lajos, Tőkei Ferenc*

Kéry László

1920-ban született Budapesten. Szűkebb szakterülete: a nyugat-európai és amerikai országok irodalma. Az irodalomtudomány doktora fokozatot 1977-ben szerezte meg. Az ELTE Angol Tanszékének egyetemi tanára, a Nagyvilág c. folyóirat főszerkesztője.

Kéry László Debrecenben végezte középiskolai tanulmányait, majd a budapesti egyetemen és az Eötvös-kollégiumban tanult magyar–angol szakon. 1944-ben szerzett bölcsész-doktori diplomát. Ekkor jelent meg könyv alakban Stílussajátosságok D. H. Lawrence regényeiben c. munkája.

1945–1950 között a kultuszminisztérium előadója volt, 1945 és 1947 között a Magyarok c. folyóirat felelős szerkesztőjeként is széles körű irodalomszervező tevékenységet fejtett ki. Tizenhat hónapot Angliában töltött ösztöndíjasként, majd Debrecenben volt középiskolai tanár. Itt rendezte sajtó alá, Julow Viktorral közösen, Fazekas Mihály műveinek kritikai kiadását. 1953-tól az ELTE Világirodalmi Tanszékén dolgozott mint adjunktus, majd docens. 1967–1973 között az Angol Tanszék vezetője volt, 1973 óta a Nagyvilág c. folyóirat főszerkesztője; 1959–1983 között a Magyar P. E. N. Club főtíkára, jelenleg alelnöke és egyetemi tanár az Angol Tanszéken, valamint az MTA Modern Filológiai Bizottságának elnöke.

Szellemi tevékenységének, tudományos munkájának három nagy területét körvonalazhatjuk. Kéryt évtizedek óta foglalkoztatja az angol reneszánsz dráma, elsősorban Shakespeare. Ebből a kutatómunkából nőtt ki Shakespeare vígjátékai című monográfiája (1964),

amely a bonyolult shakespeare-i komikumot a modern elemző eszközök és a marxista esztétika ötvözésével tárja föl. Kéry László szerkesztette Shakespeare műveinek hatkötetes (1955), majd hétkötetes (1961) magyar kiadását, kötetenként monografikus értékű tanulmányokkal és jegyzetapparátussal. Shakespeare-tanulmányai és monográfiái a magyarországi anglisztika kiemelkedő teljesítményei; munkáját határainkon túl is elismerés fogadta, a Shakespeare Quarterly többször melegen méltatta.

Érdeklődésének másik területe a XIX. és XX. századi angol regény. E téren végzett kutatásainak eredményeit foglalta össze a Stílussajátosságok D. H. Lawrence regényeiben című (1944), valamint A sötét láng prófétája — A regényíró D. H. Lawrence című (1978) monográfiáiban. Munkásságának chhez a köréhez csatlakozik az Angol írók című tanulmánykötete (1975).

Kéry László kiváltképpen a XX. századi angol regény kimagasló képviselőinek bemutatásával, műveik esszéisztikus finomságú, tudományos alaposságú elemzésével jelentősen tárgította a hazai anglisztika látókörét, s egyike azoknak, akik kiemelték a hagyományos „egyetemi anglisztikát” a jelentéktelen kutatási témákra pazarolt évtizedek kisszerű pozitívizmusából.

Szellemi érdeklődésének harmadik iránya a színház, a dráma, a dramaturgia felé mutat. Rendkívül lelkiismeretes színikritikusként is letette névjegyét a magyar kultúra asztalára. Színbírlálatait nagyfokú művészi érzékenység, az európai és amerikai színház és színházi irodalom ismerete s mély dramaturgiai tájékozottság jellemzi. Színházzal foglalkozó frásait tartalmazza Shakespeare, Brecht és a többiek című kötete (1968).

A fentiekben említettek mellett igen jelentős a szerkesztői, kultúraszervezői munkája is mind hazai, mind nemzetközi vonatkozásban.

Mindezek alapján javasoljuk Kéry Lászlót az MTA levelező tagjainak sorába. Meggyőződésünk, hogy tudományos stabilitása, világirodalmi látóköre, a nemzetközi kulturális fórumokon szerzett nagy tapasztalatai az Akadémia, s ezen belül a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya munkájának színvonalát emelni fogják, egyben erősítve ott a modern filológia képviselését.

Hadrovics László, Kardos László, Keresztury Dezső, Nagy Péter

Kiefer Ferenc

1931-ben Apatinban született. Szűkebb szakterülete: magyar nyelvészet, általános nyelvészet. A nyelvtudomány doktora fokozatot 1977-ben szerezte meg. Az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos tanácsadója, igazgatóhelyettes, az ELTE egyetemi tanára.

Kiefer Ferenc a ma alkotóerejében lévő nyelvész középnemzedék egyik legkiemelkedőbb, legeredetibb tagja, s kortársai közül ő az, akinek nemzetközi tekintélye a legszélesebb körű. Tevékenysége szorosan összefonódott a kortársi nyelvtudomány legújítóbb szellemű irányzataival; ezeknek az irányzatoknak nem csupán letéteményese, hanem önálló szellemű alakítója is.

A nyelvtudományhoz eredetileg a matematika felől közelített (először matematika — fizika tanári képesítést szerzett, s ezután végezte el a francia — német szakot). Munkásságának első periódusában érdeklődése a matematika és a nyelvtudomány határterületeire összpontosult: tíz éven át vezette az MTA Számítástechnikai Központjának matematikai és gépi nyelvészeti kutatócsoportját; szerkesztette a Computational Linguistics c. kiad-

vánsorozatot, amelyben számos, külföldön is visszhangot keltő tanulmánya jelent meg.

A hatvanas évek vége felé egyre inkább a szorosan vett nyelvészet felé fordul. Munkája során a korszak legdinamikusabb elméleti iskolájának, az ún. generatív nyelvelméletnek az eredményeit igyekszik hasznosítani és — mint az 1967-ben Bloomingtonban megjelent *Emphasis and Word Order in Hungarian* c. könyve mutatja — mindenekelőtt magyar anyagon. Kiefer az elsők között ismerte fel, hogy az ún. generatív módszer eredeti formájában nem alkalmas az angoltól eltérő szerkezetű, morfológiailag gazdag nyelvek leírására, s az elmélet ilyen irányú kiegészítésére tett javaslataival a korszerű morfológia egyik alkotója lett (l. a Stockholmban megjelent *Swedish Morphology* c. könyvét — 1970 — és a Tübingenben 1973-ban kiadott, *Generative Morphologie des Neufranzösischen* c. munkáját).

A hetvenes években érdeklődése egyre inkább a jelentésstan, elsősorban az implicit jelentésstan felé fordult. 1974-ben Franciaországban megjelent *Essais de sémantique générale* c. kötete, és széles körű visszhangot keltett. Az implicit jelentés kérdéseiről szól *Az előfeltevések elmélete* c. doktori értekezése is.

Jelenlegi kutatásai részben a jelentésstan és a szintaxisis határterületével kapcsolatosak, de kiterjednek a szövegnyelvészet és a pragmatika területére is.

Kiemelkedő tudományszervező. Sorozatos gyűjteményes kötetekben igyekszik a magyar és általában a szocialista országokbeli kutatásokat nyugaton hozzáférhetővé tenni (*Mathematical Linguistics in Eastern Europe*, New York, 1968; *Trends in Soviet Theoretical Linguistics*, Dordrecht, 1973; *Hungarian General Linguistics*, Amsterdam, 1981 stb.).

Tevékenységeinek tudományos és tudománypolitikai fontossága kézenfekvő. Emellett számos tanácskozást szervezett külföldön és itthon is. Munkássága mellett Kiefer Ferenc széles körű oktatási tevékenységet is folytat. 1963 óta oktat az ELTE Bölcsészettudományi Karán, ahol 1981-től kezdve az Általános Nyelvészeti Tanszék másodállású egyetemi tanáraként működik, vendégtanárként pedig már eddig is számos külföldi egyetemen (Stockholm 1969—1973, Aarhus 1977, Párizs 1978—1979, Antwerpen 1984) tanított.

Társadalmi, tudományszervezési feladatokat is rendszeresen végez. Az MTA Általános Nyelvészeti Munkabizottságának társelnöke, az *Acta Linguistica* társszerkesztője. A Nyelvtudományi Intézet egyik fontos tervmunkájának, a strukturális alapokon nyugvó magyar grammatikának a témafelelőse. Ez évben megbízást kapott a Nyelvtudományi Intézet igazgatóhelyettesi teendőinek ellátására.

Kiefer Ferencet az akadémiai tagságra munkásságának magas színvonala, jelentős nemzetközi elismertsége, tudománypolitikai fontossága mellett a Magyar Népköztársaság iránti elkötelezett hűsége és egyénisége is alkalmassá teszi: nagy munkabírási, kiegyensúlyozott, derűs ember, aki nézeteit szilárdan, következetesen és fölösleges konfliktusok nélkül képviseli.

Benkő Loránd, Hajdú Péter, Herman József, Imre Samu

Gyulán született 1925-ben. Szűkebb szakterülete a régi magyar irodalom története. Az irodalomtudomány doktora fokozatot 1981-ben szerezte meg. Jelenleg az ELTE Bölcsészettudományi Kar Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Tarnai Andor a régi magyar irodalom történetének kiemelkedő tudósa. Eötvös-kollégistaként magyar–latin szakon szerzett tanári oklevelet. Három jeles mesterétől, Horváth Jánostól, Pais Dezsőtől és Huszti Józseftől a legmagasabb fokon sajátította el a tények tiszteletét, a források és adatok hiánytalan összegyűjtésének igényét, s a filológiai erudíció műhelytitkait. Ezekkel az adottságokkal azonban nem a filológiai aprómunka tisztas eredményeit igyekezett gazdagítani, hanem elsősorban az ideologikus kérdések megválaszolására, a gondolkodás, az eszmék történetének feltárására, a korszakok, irányzatok szintetikus megragadására törekedett. Már legelső publikációja, a felvilágosodás kori antiklerikális röpiratok gyűjteményének kiadása (1950) világosan jelezte kutatásainak az irányát, s ettől kezdve szinte valamennyi műve példaképe lehet a biztos filológiai alapokon nyugvó elvi-eszmei igényű kutatómunkának.

Mint textológus maradandót alkotott a Keresztury Dezsővel együtt szerkesztett Batsányi kritikai kiadás szövegének gondozásával és filológiai apparátusának elkészítésével. Tarnai Andort azonban a régebbi magyar irodalomban elsősorban a tudat története izgatta, s ez elvezette őt az irodalomtörténet által elhanyagolt vagy soha figyelembe sem vett, de eszme- és tudománytörténeti szempontból elsőrendű fontosságú művek, szerzők egész sorának feltárásához, új életre keltéséhez. Mindez alapját képezte a múlt néhány ideológiai fontosságú kulcskérdéséről írt nagy igényű tanulmányának (pl. Szekfü Gyula és a „nemzetietlen kor” irodalomtörténete, 1960; A magyar irodalomtörténeti hagyomány kialakulása, 1961), valamint a nemzeti tudat története szempontjából alapvető könyvének (*Extra Hungariam non est vita*, 1969) megírásához.

Legfőbb kutatási területe a XVIII. század; publikációinak zöme e korszakkal foglalkozik, s ez az a periódus, amelynek általánosan elfogadott s a történettudomány által is elismert új marxista koncepcióját ő dolgozta ki. Az anyagában is kevésbé feltárt, s a múltban különböző téves ideológiai és politikai szempontok jegyében összekuszált és félreinterpretált korszak irodalmának, eszméinek és művelődésének történetében ő csinált első ízben „rendet” az akadémiai irodalomtörténet II. és III. kötete számára írt fejezeteivel.

Művei azonban irodalmunk első nyolc évszázadának, sőt azon túllépve is előre az időben, minden korszaka számára jelentős újat nyújtottak. Különösen vonatkozik ez a magyar irodalomtudomány és kritika történetére, melynek az Irodalomtudományi Intézetben folyó munkálatait ő vezeti. Ennek a vállalkozásnak a keretében született meg eddigi legjelentősebb munkája: A magyar nyelvet írni kezdik (Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon), 1983. Fél évszázad óta, Horváth Jánosnak a magyar középkor irodalmáról írt alapműve után, Tarnainak ez a könyve jelent újabb mérföldkövet a magyar középkor irodalmának kutatásában. Történelmünk és irodalmunk első félezer évéről egy, a nemzetközi medievisztika eredményeivel lépést tartó új koncepciót, a kutatás által érdemtelenül mellőzött számos mű megismertetését és nem sejtett összefüggések felismerését köszönhetjük e munkának.

Munkássága során Tarnai Andor — fölényes latin tudása jóvoltából — eddig soha nem látott mértékben hasznosítja a magyarországi latin irodalom tanulságait, valamint a nem elhanyagolható hazai német nyelvű műveket (hiszen még Batsányi is németül írta egyik fő művét). A régebbi századok magyar kultúrája többnyelvűségének a szem előtt tartása

párosul nála az interdiszciplinaritás szempontjával: Tarnai az irodalomtudomány mellett ugyanilyen biztonsággal mozog a nyelvtudomány, a művelődéstörténet, az egyháztörténet s különösen a tudománytörténet kérdéseiben. Ezek az adottságok biztosítják műveinek úttörő jellegét s teszik személyét egy olyan nemzeti és szakmai szempontból egyaránt nélkülözhetetlen kutatási terület legjobb magyar szakemberévé, amelynek nincs még képviselője a Magyar Tudományos Akadémia sorában.

Tarnai nemcsak kiemelkedő tudós, hanem kitűnő tanár és szervező egyéniség. Tanítványokkal dicsekedhetik. Jelenleg négy aspiránsa van, az ötödik nemrég védte meg kandidátusi értekezését. Hazai és külföldi előadók részvételével üléseket szervezett. Három éven át vendégprofesszor is volt Bécsben. Ezen túl előadások sorát tartotta külföldön is. Több akadémiai bizottság tagja. A Textológiai Munkabizottságnak elnöke. Részt vesz az Irodalomtörténeti Közlemények és a Magyar Könyvszemle szerkesztésében. Szauder József halála óta vezeti az Irodalomtudományi Intézetben folyó kritikátörténeti munkát. Szerkeszti az Irodalomtudomány és kritika című könyvsorozatot. Részt vesz Bessenyei György műveinek kritikai kiadásában. Irányítja a Magyarországi tudósok levelezése című új vállalkozást.

Az előadottak alapján Tarnai Andor minden tekintetben méltó arra, hogy Akademiánk levelező tagjává megválasztassék.

Klaniczay Tibor, Nagy Péter, Németh G. Béla, Tolnai Gábor

Vajda György Mihály

1914-ben Bártfán született. Szűkebb szakterülete: összehasonlító irodalomtudomány, német irodalomtörténet. Az irodalomtudomány doktora fokozatot 1980-ban szerezte meg. A József Attila Tudományegyetem nyugalmazott egyetemi tanára.

Vajda György Mihály a mai magyar irodalomtudomány egyik legszínesebb, legsokoldalúbb egyénisége, aki egész pályáján törekedett arra, hogy megvalósítsa a ma oly sokat hangoztatott igényt: az interdiszciplinaritást. 1937-ben doktorált Az egyezményesek c. filozófiai értekezésével. Pályája első szakaszában a filozófiai érdeklődés dominált. Az 1945-tel kezdődő második pályaszakaszban a neveléstudomány és -történet felé fordult figyelme. Ott találjuk a reformtankönyvek szerzői, az új magyar művelődés koncepciójának alakítói között. Az 1950-es években kezdte kamatoztatni germanisztikai képzettségét. Előbb monográfiákkal jelentkezett (Schiller, 1953; Lessing, 1955), majd a színháztörténet és -elmélet révén jutott el pályája harmadik szakaszába: a német felvilágosodás és klasszicizmus, ill. a weimari klasszika tanulmányozásához. Sokoldalúan közelítette meg e kérdést: irodalomtörténeti tanulmányokban, stílustörténeti kategóriákban gondolkodva, színháztörténészként a német színház önállósodási folyamatát elemezve Lessingtől Goetheig, miközben Lessinget is fordított, számos Schiller- és Lessing-kötethez készítve elő- és utószókat, jegyzeteket, kommentárokat. Részben ez a tevékenysége vezetett tovább negyedik pályaszakaszához: az összehasonlító irodalomtudományhoz. Ennek nyitányaképpen még 1951-ben megírta A magyar összehasonlító irodalomtörténet vázlatát. Ez az értekezés azután angolul és franciául is megjelent (némileg rövidítve), s a komparatiztika történetírói számára azóta is idézett forrás maradt. 1962-től szervező munkával, a külföldi komparatistákkal való kapcsolatok megteremtésével mint az Irodalomtudományi Intézet összehasonlító világirodalmi osztályának vezetője segítette a magyar komparatiztika bekapcsolódását az AILC munkájába. Vajda György Mihály

elméleti munkásságában elemezte a fenomenológia használhatóságát az irodalomtudományban, vizsgálta a világirodalom-fogalom kialakulását, majd mai értelmezésének lehetőségeit, vizsgálta továbbá az egyes korstílusok és áramlatok egymáshoz való viszonyát (a felvilágosodás, a neoklasszicizmus, a naturalizmus és a dadaizmus problémakörében figyelemre méltó tanulmányt közölt, idegen nyelven többek között az expresszionizmus kérdéseit világította meg). Komparatistikai dolgozatainak témája rendkívül változatos: találhatunk közöttük kapcsolattörténeti vonatkozásút (pl. J. R. Becher magyar fogadtatásáról), tipológiai kísérletet (A német irodalom helyzete Kelet és Nyugat között), valamint analógiákat elemző dolgozatot (Heine és Petőfi egybevetésének lehetőségeiről). Magyar nyelvű tanulmánykötetei, monográfiái (Állandóság a változásban, 1968; Összefüggések, 1978; Modernség, dráma, Brecht, 1981) éppen úgy, mint szovjet, jugoszláv, osztrák, nyugatnémet, amerikai, francia és angol folyóiratokban megjelent írásai szüntelenül gazdagodó komparatistikai munkásságát jelzik. Vajda György Mihály sokat tett a magyar irodalom külföldi népszerűsítéséért mind tudományos közlőnyökbén, mind antológiák összeállításával. Műfordítóként elsősorban Feuchtwanger, Heine, Lessing, Theun de Vries munkáinak árnyalt fordításával szerzett érdemeket. Közművelődési feladatot vállalt a Színházi Kalauz szerkesztésével, amely 1960 óta már a negyedik kiadást érte meg.

Vajda György Mihály 1974-ben alapította meg Szegeden, a József Attila Tudományegyetemen az Összehasonlító Világirodalmi Tanszéket, amely hozzájárult a magyar komparatistika utánpótlásának neveléséhez. Tanszékvezető egyetemi tanárként tanszékcsoport-vezető; a Bölcsészkar tudományos bizottságának elnöke tisztét is betöltötte, kivette részét a doktoráltatásból, évenként három-négy szakdolgozó munkáját bírálta el.

Az Association Internationale de Litterature Comparée (AILC) munkájában húsz év óta vesz részt; ő terjesztette elő az Európai Nyelvek Összehasonlító Irodalomtörténete vállalkozás tervét, majd ő lett a vállalkozás koordináló bizottságának elnöke. Munkája eredményeként egymás után láttak napvilágot e hatalmas, nemzetközileg is újszerű sorozat kötetei. 1982 óta az AILC elnöke.

Szabolcsi Miklóssal együtt közmegelegedésre szerkeszti az AILC folyóiratát, a *Neohelicon*-t. Az Európai nyelvű irodalmak története című vállalkozás keretében a XVIII–XIX. század fordulója verses műfajairól szóló kötetnek a szerkesztője és tanulmányszerzője (*Le tournant du siècle des lumières 1760–1820*), a nyolcadik AILC-kongresszus aktáit Köpeczi Bélával együtt ő rendezte sajtó alá.

Tudományos munkássága, tudományszervező tevékenysége, a nemzetközi irodalomtudományban elfoglalt helye egyaránt méltóvá teszik Vajda György Mihályt az akadémiai levelező tagságra.

Harmatta János, Klaniczay Tibor, Sőtér István

Filozófiai és Történettudományok Osztálya

Ancsel Éva

1927-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: társadalomfilozófia, etika. A filozófiai tudomány doktora fokozatot 1983-ban szerezte meg. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Filozófia II. Tanszékén egyetemi tanár.

Ancsel Éva munkássága a marxista társadalomfilozófia, az etika és az esztétika határterületén bontakozott ki és hozott kiemelkedő színvonalú gondolati kultúráról tanúskodó,

nagy hatásfokú új eredményeket. Ezzel olyan kérdések megválaszolásába fogott, amelyek a hazai és a nemzetközi marxista filozófiai irodalomban úgyszólván kidolgozatlanoknak számítnak, vállalva az úttörő munka valamennyi kockázatát. A megoldás sikeréről nemcsak műveinek idegen nyelvű (külföldi és hazai) publikációi és az elismerő szakmai kritikák tanúskodnak, de az a széles körű hatás is, amelyet olvasótáborára, köztük nem utolsósorban a filozófiai-elméleti érdeklődésű ifjúságra gyakorolt és gyakorol.

Ancsel Éva sikeresen kerül el az etikai kutatás terén a vulgáris szociologizálás és az utópisztikus, spekulatív normativizmus zsákutcáit, a történelmi folyamat elemzésében pedig hasonlóképpen a mechanicista determinizmus és az egzisztencialisztikus szabadság-koncepciók buktatóit. Úgyszólván valamennyi írása azt elemzi, miként lehetséges az erkölcsi mérlegelés és cselekvés, ha egyszer tudatában vagyunk annak, hogy a történelem nem ítéltethető meg etikailag érvényes mérce segítségével. Első könyvében, *A szabadság dilemmái-ban* (1972), amelyet kandidátusi értekezésésként is megvédett, a történelmi múlt, főként a közelmúlt történeti-etikai alternatíváit, a fanatikus hitek sorsát, az eszmélés nehézségeit világítja át és mutatja ki a forradalmi tudat „kettős kötöttségének” dilemmáit. Már itt kirajzolódtak azok a problémák is, amelyeket *A megrendült öntudat mítoszai-ban* (1974, 1982) részletesen elemez: az elméleti tévutak feltárása, amelyekkel a polgári világlátás a történelmi felelősségvállalás kihívásaira reagál. Nem áll meg ebben a kötetben sem a pusztá kritikánál: bevonja a vizsgálat körébe azt a történetileg konkrét személyiséget, amely a 20. században sajátosan ellentmondásos választási helyzetben él, sőt kitér a művészet felelősségének a téma szempontjából kiemelkedő jelentőségű problematikájára is.

Már ebben az írásban világossá lett, hogy Ancsel, aki korábbi műveiben is vállalta Lukács György törekvéseit egy marxista etika alapjainak kidolgozása tekintetében, csak úgy léphet majd tovább, ha a választás és a döntés ontológiai bázisát is vizsgálat tárgyává teszi. *A Történelem és alternatívák-ban* (1978) felvette a Lukács által elejtett fonalat a társadalmi cselekvés alternativitásának vizsgálatában, de számos tekintetben — nem utolsósorban a történelmi dimenzió, valamint a humanizáció problémájának bekapcsolásával — lényeges új eredményekhez is jutott. Egyebek közt itt kezd élesen feltárulni a köznapiságból, az épp-így-létből fakadó közvetlen érdekek és ember társadalmi-közösségi „lényege” által követelt magatartás közötti feszültség és választás szférája mint az erkölcs mozgástere, ezzel összefüggésben a bűn megítélésének kérdése, s egyáltalán az a kérdés is: miként lehetségesek erkölcsi ítéleteink? Ancsel nem könnyítette meg magának a feleletet: legutóbbi könyve (egyben doktori értekezése) az *Írás az éthoszról* kutatási programja új szakasza kezdetének látszik. Az uralkodó normák által garantált, történelmileg változó erkölcsökkel szemben az éthoszban, az emberi összetartozás tradíciójában látja azt a bázist, amely egyaránt védelmet nyújthat az etikai relativizmussal és a dogmatizmussal szemben, amely egyértelműséget, viszonylagos állandóságot jelent a paradoxáikkal szemközt. Ez az a bázis, aminek szemszögéből vissza lehet adni a bűn nevét, amely az erkölcsi ítéletet — a messianisztikus és pozitívisztikus társadalom-koncepciókkal szemben — lehetségessé teszi.

Ancsel írásainak egyike sem merül ki az erkölcs normáinak, értékeinek kategoriális tárgyalásában: mindezeket az emberi teljesség aspektusaiként, történelmi-társadalmi összefüggésekben vizsgálja. (*Törédek az emberi teljességről*, 1976.) Erről a kettősségről — a magas gondolati tartalom és a jelen problémái iránti érzékenység, nyitottság együtteséről — tanúskodik egész pedagógiai pályája is: tanszékvezetőként és előadó egyetemi tanárként egyike a budapesti bölcsészkar legnépszerűbb oktatóinak. Kutatómunkája és az, hogy jelentős szerepet vállalt a magyar filozófiai életben, számos társadalmi megbízatása révén a politikai közéletben, összetartozó teljesítmények. Némely esszéisztikus írásának gondolatébresztő, bensőséges és mégis tárgyias megközelítési módja nem ígér teljes

megoldást ott, ahol ez nem várható, de arra törekszik, hogy a megoldás érdekében mozgásba hozza és erőfeszítésre ösztönözze az elmét és az érzenvilágot.

Ancsel Éva kiemelkedő munkásságáért 1982-ben Állami Díjban részesült.

Lukács József, Tőkei Ferenc

Balogh Sándor

Pereszlényen született 1926-ban. Szűkebb szakterülete a legújabbkori magyar történelem. 1972 óta a történelemtudomány doktora. Az ELTE BK Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékén egyetemi tanár.

Balogh Sándor egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen végezte, párhuzamosan 1947–1951 között. Már korai egyetemi tanulmányi ideje alatt aktívan részt vett az ifjúsági mozgalomban. Tanulmányai befejezésével az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának politikai munkatársa, majd alosztályvezetője, később a Szovjetunióban aspiráns. 1958-ban védte meg kandidátusi disszertációját. Ezt követően folytatta tudományos munkáját. Az egyetemen oktatási tevékenységet is folytatott még 6 esztendőn keresztül, később a TIT-ben mint országos titkár, majd az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályán dolgozott mint a felsőoktatási és tudományos alosztály vezetője. 1962-től egyetemi docens, 1969-től egyetemi tanár az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Legújabbkori Történeti Tanszékén.

Balogh Sándor munkásságának súlypontja döntően a magyarországi népi demokratikus korszak történetére esik. Idevágó tanulmányai és monográfiái alapvetően járultak hozzá az 1945 utáni történeti fejlődés megismeréséhez. Bár elsősorban politikai történettel foglalkozik, kutatási módszereiből mégis kiemelnénk a komplexitás igényét, a bel- és külpolitika összefüggéseinek bemutatását a sokoldalú, nagy mennyiségű forrásanyag alapján, a részletekre is kiterjedő, a részletekben mégsem elmerülő, átfogó igényű munkát. Balogh Sándor tanulmányai és monográfiái, mindenekelőtt a Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947, továbbá A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945–1947, alapvető feldolgozását adták a felszabadulást közvetlen követő korszak történetének. Elméleti érdeklődése nem korlátozódik csupán a népi demokrácia kialakulásának kérdéseire, úttörőként vállalkozott az 50-es évek számos nehéz metodológiai és forrásproblémákat jelentő korszak történetének feldolgozására. A magyar népi demokrácia történetéről írt munkája a legáltalánosabban forgatott kézikönyve a korszak történetének.

Balogh Sándor úttörő tevékenységét a népi demokrácia korszak feldolgozásában még két szempontból kell külön kiemelni. Egyrészt a politikai, elméleti kérdések iránti érdeklődését, mely a politikai intézményrendszer és a népi demokratikus állam számos elméleti kérdését vetette fel, másrészt, mivel kutatómunkáját nagyon határozottan összekötötte egyetemi oktatói munkájával, az elmúlt közel negyedszázadban több olyan fiatal szakember munkáját segítette, aki szakdolgozatát, egyetemi doktori disszertációját és kandidátusi értekezését a magyar népi demokrácia története témaköréből választotta. Balogh Sándor számos szakmai és mozgalmi bizottság tagja és ezekben is aktív, tevékeny formálója a történeti kutatások népszerűsítésének, a népi demokratikus korszak történetéről itthon és külföldön alkotott helyes kép formálásának. Tudományos és oktatói munkája

együttesen segíti elő egy reális történeti tudat kialakítását, korszerű történeti módszerek elterjedését.

Mindezek alapján javasoljuk Balogh Sándor akadémiai levelező taggá választását.

Hahn István, Ránki György

Hanák Péter

Kaposváron született 1921-ben. Szakterülete az új- és legújabbkori történelem. A történelemtudomány doktora fokozatot 1978-ban nyerte el. Az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója és osztályvezetője, egyetemi tanár.

Hanák Péter az 1945 után indult marxista történész generációhoz tartozik, amelynek életében a szakmai és a közéleti hivatás szorosan összefonódott. 1947–48-ban egy évet töltött Olaszországban állami ösztöndíjjal az 1848. évi forradalom külkapcsolatainak kutatására. Első tanulmányai az olasz–magyar–délszláv szövetkezés terveit, kísérleteit kutatva arra a kérdésre kerestek választ, hogy miért nem sikerült a kelet-közép-európai régió kisépeinek összefogása a forradalmi időszakban. A kiterjedt forrásanyaggal dokumentált választ A magyar szabadságharc és a Habsburg-Monarchia elnyomott népei c. tanulmány foglalta össze, amely a Forradalom és szabadságharc 1848–1849-ben centenárium kiadványában jelent meg.

Hanák Péter munkásságának súlypontja az 1867. évi kiegyezés, a dualista Monarchia, Magyarország kelet-közép-európai elhelyezkedése témakör sokoldalú vizsgálatára esik. E témakörbe vágó tanulmányai, amelyeket 1975-ben a Magyarország a Monarchiában kiadvány foglalt össze, jelentősen hozzájárultak a dualista Monarchiáról és Magyarország polgárosodásáról alkotott képünk megalapozásához. Egyetemes áttekintésbe illesztve mutatta meg a kiegyezés történeti realitását és a dualista Magyarország valóságos helyzetét és helyzetét, amely sem „félgymarmati” függésként, sem túlsúlyként nem definiálható.

A hagyományos függetlenségi párti, politikacentrikus felfogással szemben Hanák Péter a kelet-közép-európai régió vegyes etnikai összetételét, gazdasági-társadalmi elmaradottságát hangsúlyozta, a monarchiai keretek fenntartását mint az elmaradottságból való kitörés egyik variánsát állította be, s ezzel egyúttal a gazdaság- és társadalomtörténet nacionalista sztereotípiáktól független vizsgálatának útját egyengette.

Gazdaságtörténeti munkái egyrészt a monarchiai közös piac előnyös és hátrányos oldalainak kiegyensúlyozott mérlegeléséhez járultak hozzá, másrészt utat nyitottak a korábban periferikus témaként kezelt üzemtörténet tudományos szintre emeléséhez. A 60-as évek elején felvázolta a 19. századi hazai társadalomfejlődés menetét A Magyarország története 1890–1918 (7. k.) társadalomtörténeti fejezetében. Kimutatta, hogy társadalomfejlődésünk üteme és mélysége elmaradt a gazdasági átalakulás mögött, hazánkban kettős struktúra, az egyes rétegek objektív státusa és relatív pozíciója között éles eltérés alakult ki, s ez fékezte és megakasztotta a társadalmi és politikai demokratizálás folyamatát.

A társadalomtörténet művelődési aspektusainak kimunkálása a hazai polgárosodás lényeges vonásait tárta fel.

Hanák Péter több szintézist is készített a dualizmus koráról. Ezek az általa írt, illetve szerkesztett szintézisek jelentősen hozzájárulnak a polgári korszak valós képének kimunkálásához, meggyökereztetéséhez és korszerű módszereink alkalmazásához. A korszerű, reális történeti tudat kialakításának kollektív munkájából ugyancsak kivette részét. Elismerést érdemel kiterjedt publicisztikai munkássága, amit az A Dunánál rádiósorozat és

kiadvány, a Gólyavári esték TV sorozat és kiadvány, s az Élet és Irodalomba írt cikkek sora tanúsít.

Az elmúlt években visszatért a pályakezdés témájához, a Duna menti régió fejlődés-történetének vizsgálatához és a nemzeti (etnikai) önrendelkezési mozgalmak és a regionális integráció ellentétes tendenciáinak egyeztetését kutatva fogalmazta meg az évszázados problémát több tanulmányában, elsősorban a Jászi Oszkár dunai patriotizmusa c. monográfiájában.

Mindezek alapján javasoljuk Hanák Péter akadémiai levelező taggá való megválasztását.

Kosáry Domokos, Ránki György

Juhász Gyula

1930-ban Bián született. Szűkebb szakterülete az új- és legújabbkori diplomácia- és eszmetörténet. A történelemtudomány doktora fokozatot 1978-ban nyerte el. Az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója, egyetemi tanár.

Juhász Gyula tanulmányait és aspirantúráját az ötvenes években végezte. Kandidátusi disszertációját 1963-ban védte meg. Mint az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa (1958-tól és jelenleg is) kutatási tevékenységét eleinte a két világháború közötti időszak és a második világháború diplomáciatörténete kutatásának szentelte. Hatalmas forrásanyagot tárt fel a magyar diplomáciatörténet köréből a hazai és több nagy európai levéltár külügyi anyagainak feldolgozása révén, ezeket — részben másokkal együttműködve — kiváló értékű és nemzetközi jelentőségű forráskiadványok egész sorában tette közzé. (Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936—1945. IV—V. kötet; A Wilhelmstrasse és Magyarország; Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933—1944.) Fontosnak és példásnak tekinthető az a tudományos alázat, amellyel Juhász Gyula a forrásanyagok feltárását végezte és tartósan végzi.

A források feltárására építve tudományos tevékenységének kezdeteitől átgondolt történeti feldolgozásokkal kezdte meg a magyar külpolitika összefoglaló elemzését. A Teleki-kormány külpolitikájáról, a magyar—angol titkos tárgyalásokról írott munkái mellett különösen a több kiadásban és nyelven is megjelent Magyarország külpolitikája 1919—1945 című könyve emelhető ki, amely mind a hazai, mind a nemzetközi szakajtóban — beleértve a Times Literary Supplement és a Journal of Modern History kritikáit — elsőrendű értékelést kapott, s a Magyar Tudományos Akadémia 1977. évi díját nyerte el.

Ugyancsak különleges figyelmet érdemel legújabban megjelent könyve (1983) és nagyobb tanulmánya (1984) (Uralkodó eszmék Magyarországon 1939—1944 és Barbár korhullám: a zsidókérdés és a szellemi élet Magyarországon a II. világháború éveiben), melyben az eszmetörténet egyik különlegesen érzékeny, új területének feltárására vállalkozott. Munkája, a sokak által tabuként kezelt kérdés őszinte feltárásával tisztázó értékű, nagy horderejű vállalkozás, melyben bátran szembeszáll elfogadhatatlan és erős hatású kordivatokkal is.

Figyelmet érdemel, hogy tudományos eredményeire alapozva Juhász Gyula alaposan kiveszi részét az egészében nem túlzottan élénk szakmai vitaéletben. A napilapokban publikált írásai, televíziós előadásai (például a Gólyavári esték sorozatban), a különböző vitákon, tanácskozáson és kerekasztal-beszélgetésekben való részvételei a kor legégetőbb történeti, eszmei vitáihoz való értékes hozzájárulások.

Tudományos kutatótevékenységére építve 1963 óta a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem oktatója, jelenleg egyetemi tanári minőségben, s a Nemzetközi Kapcsolatok szakán kidolgozta a Magyarország nemzetközi kapcsolatainak története című tárgyat. Jelenleg már a kapcsolatok felszabadulás utáni folyamatait is kutatja és oktatja. Tevékenysége nemzetközileg ismert. Az Oxfordi Egyetem, a mainzi Institut für Europäische Geschichte ösztöndíjait nyerte el, Jugoszláviában, Lengyelországban, az NDK-ban, az NSZK-ban, Hollandiában, Finnországban, az USA-ban, Angliában és Izraelben tartott előadásokat. Az 1980-as bukaresti nemzetközi történészkongresszus második világháborús szekciójának egyik főelőadója volt. Mindezen fórumokon kiválóan képviselte a magyar tudományosságot. Juhász Gyula kiváló szerkesztő is (a „Magyar Historia” sorozatban számos fiatal kutatót indított útjára), a Történelmi Szemle révén pedig az egyik vezető hazai szakfolyóirat színvonalas munkájának formálójá.

Juhász Gyula életútja a falusi munkáscsaládból a nemzetközileg elismert kutatói teljesítményekig, egy új tudományterület úttöréséig, diákok tiszteletét és szeretetét kiváltó tanári tevékenységéig, fiatal kutatókat munkájukban támogató, tudományszervező-szerkesztői munkáig, a magyar történésztársadalom középgenerációjának egyik legkiemelkedőbb tagjává válásig vezetett. Mindez alkalmassá teszi, hogy Akadémiánk levelező tagjai sorába válassza.

Berend T. Iván, Zsigmond László

Kardos Lajos

1899-ben született Rákospalotán. Szakterülete az általános és összehasonlító pszichológia. 1955 óta a pszichológiai tudomány doktora. Nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanár.

Kardos Lajos egyetemi tanulmányait mint medikus és bölcész Béciben végezte. 1925-ben avatták orvossá, 1929-ben pedig bölcészdoktorrá. Karl Bühler híres bécsi intézetében dolgozott, majd ösztöndíjasként, illetve a Wells College (New York állam) oktatójaként 1929-től 1934-ig az USA-ban kutatott. 1934-ben hazatért Magyarországra, bekapcsolódott a szakmai életbe és a progresszív értelmiség életébe, de állást a felszabadulásig nem kapott. 1947-től 1972-ig az Egyetemi Lélektani Intézet, majd Tanszék vezetője. 1952-ben kandidátusi, 1955-ben tudományok doktora fokozatot szerzett.

Tudományos munkásságára a rendkívüli elméleti-fogalmi érzékenység s a finom és ötletes kísérleti erudíció összekapcsolása jellemző. Ezek az elsősorban a Bühler-intézetben elsajátított erények mindmáig egyedülálló vezéralakjává teszik a magyar kísérleti pszichológiának. Hat évtizedes munkássága során főként három területen alkotott maradandó, a nemzetközi szakirodalomban is számon tartott és méltatott műveket. Egyik visszatérő témája az érzéketli szerveződés vizsgálata. Ifjúkori, nemzetközi tankönyvi anyaggá vált és idén újra kiadott konstancia-kutatásaiban a finom fogalmi elemzés és szellemes kísérletezés (a ma általános törekvést elővételezve) igen erőteljes matematikai modellálási igényrel kapcsolódott össze (Ding und Schatten, Leipzig, 1934.; Tárgy és árnyék, Bp. 1984). Ezenkívül számos, az alaklélektan felvetette kérdéseket elemző elméleti tanulmánya tanúskodik e téma folyamatos továbbéléséről.

Az ötvenes évektől kísérleti munkáinak súlypontja az állati tanulás és emlékezet vizsgálatára helyeződik át. Részben Budapesten, részben kutató vendégprofesszorként a padovai egyetemen, tucatnyi kísérletet végzett, amelyek alapján évtizedeken keresztül ki-tartott eredeti felfogása mellett, akkor, amikor az uralkodó tudományos paradigma nem kodvezett sem magának az állati emlékezet posztulálásának, sem a szemléletes mozzanatok

hangsúlyozásának. Az utóbbi évtizedek összehasonlító pszichológiája azután meghozta az elégtételt — s egyben a nemzetközi elismerést is — e törekvésének (Az állati emlékezet, Akadémiai Kiadó, sajtó alatt).

Szorosan kapcsolódik összehasonlító kísérleti munkáihoz az ember—állat összehasonlítással (a lokomócióval és a manipulációval mint az életmódbeli tényezők döntő pszichológiai következményeivel), az emberi és állati emlékezet szembeállításával (sematikus vs. szemléletes) és a lelki élet eredetével kapcsolatos elméleti munkája. Az utóbbira vonatkozó igen eredeti koncepciót kifejtő könyve — amely szerint a lelki jelenség az eredetileg biológiaiilag irreleváns környezeti mozzanatok idegrendszeri leképzéséből önállósult — angol megjelenése révén várhatóan igen nagy nemzetközi visszhangot fog kiváltani (A neuropszichikus információ eredete, 1976; The origin of neuropsychological information, 1983).

Saját, igen szélesív elméleti kérdéseket átfogó munkásságán túl számos publikációjában mindmáig aktív, türelmes, de az irracionalizmusnak tett engedményeket nem ismerő védelmezője a kísérleti pszichológia ügyének.

Pedagógusként is ezt a magatartást képviselte, minden ideologikus leegyszerűsítéssel vagy álprakticista tudományellenességgel szemben. Ennek révén nemcsak tucatnyi közvetlen közeli tanítványának szemléletét, hanem egy egész nemzedék pszichológiai hozzáállását és a tudományos pszichológia iránti elkötelezettségét befolyásolta és alakította ma is.

Közéleti súlyát is jórészt tanári tevékenysége alkotta: a nehéz időkben a pszichológia egyetemi átmentésének, később pedig a korszerű képzés megteremtésének nehéz feladatát vállalta magára. Emellett évekig volt dékánhelyettes, a Magyar Pszichológiai Társaság és a TMB Pszichológiai szakbizottságának elnöke. Jelenleg is az MTA Pszichológiai Bizottságának társelnöke és a Művelődési Minisztérium Pszichológiai Bizottságának elnöke. Számos kitüntetése közül csak kettőt emelünk ki: a Padovai Egyetem díszdoktorává avatta, 1977-ben pedig a pszichikum keletkezéséről szóló munkáját Akadémiai Díjjal tüntették ki.

Kardos Lajos a magyar pszichológiai közelet és tudomány doyenje. Személyében a kitüntetésre kiemelkedően méltó tudóst tisztelne meg az Akadémia, mintegy tíz könyv és számos tanulmány szerzőjét, aki immár hat évtizede tevékenykedik a nemzetközi pszichológiai tudományos élet élvonalában s évtizedek óta a hazai pszichológia élén.

Ádám György, Grastyán Endre, Hermann István, Mócsy András

Makkai László

Kolozsváron született 1914-ben. Szűkebb szakterülete: gazdaságtörténet, művelődéstörténet. A történelemtudomány doktora fokozatot 1970-ben nyerte el. Az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója, a debreceni református teológia professzora.

Makkai László a felszabadulás előtt kezdte meg történetírói tevékenységét, mely akkoriban elsősorban Erdély történetére koncentrált. Ebben a témakörben fontos forráskiadványt publikált, és elkészítette Erdély összefoglaló történetét.

A felszabadulás után mint a Történettudományi Intézet munkatársa, kezdettől fogva igen aktívan bekapcsolódott az intézet tudományos tevékenységébe. Eleinte a 16–17. századi témakörben, főleg eszmetörténeti kérdéseken dolgozott, és kutatómunkája a magyar puritanizmus angol kapcsolataira és a puritán vallási mozgalom mögötti társadalmi, politikai háttér kimutatására irányult. Munkáiban a mezővárosok antifeudális küz-

delmeinek vallási ideológiája állt előtérben. Nagy szerepe volt a korszak angol történetének újszerű bemutatásában is.

A későbbiekben mindinkább a 17. századi gazdaságtörténet és a parasztmozgalmak keltették fel érdeklődését; értékes forráskiadványokat bocsátott közre (Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai); a paraszti és majorsági mezőgazdasági termelés terén és más gazdaságtörténeti problémákban is lényeges elméleti és feldolgozó tevékenységet fejtett ki. Egyike lett az egyetemi tankönyv társszerzőinek, és elkészítette az idegen nyelvű magyar történet megfelelő részeit is.

Makkai László sokoldalú érdeklődése felöleli a technikátörténet területét is, ahol az anyagi kultúra történetének és a termelőerők fejlődésének kutatásában nemzetközileg is figyelemre méltó eredményeket ért el. Tudományos munkája az utóbbi időben a kora középkorra is kiterjed, s ez igen érdekes szempontok megfogalmazásához vezetett el a feudalizmus európai jellegzetességeinek témájában.

Sokoldalú tevékenységet fejtett ki az elmúlt években Bethlen Gábor munkásságának és korszakának tudományos feltárásában, a Bethlen Gábor-évforduló körüli tudományos kiadványok, s a korszak új, modern értékelésének kialakításában. Elkészítette a Magyarország története 10 kötetben c. sorozat III. kötete társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténeti fejezeteinek jelentős részét.

Makkai László tudományos tevékenysége tehát rendkívül sokoldalú, gazdag. Megtalálhatók benne a forráskiadványoktól a feldolgozáson át a kimondottan teoretikus jellegű megközelítések és tanulmányok eredményei is. Óriási anyagtudás, nagy nemzetközi ismeretek és kimondottan éles elméleti érzék jellemzi működését, amelyben a marxista elméletnek és módszernek fontos szerepe van. Tudományos tevékenysége nemzetközileg is igen elismert. A nemzetközi irodalomban munkásságát a magyar történetírás legértékesebb eredményei között tartják számon. A történettudomány kollektív munkálataiban, rendezvényeiben való aktív részvétel, lankadatlan, hatalmas munkabírás, az elméleti és új kérdések, módszertani problémák iránti változatlan nyitottság jellemzi.

Alkotó erejének teljes birtokában van, a magyar történettudománynak itthon és külföldön is egyik reprezentáns alakja. A Magyar Történelmi Társulat elnöke. Az 1982-ben Budapesten rendezett Nemzetközi Gazdaságtörténeti Kongresszus egyik magyar főelőadója volt.

Mindezek alapján javasoljuk az Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztályának Makkai László akadémiai levelező taggá való megválasztását.

Berend T. Iván, Pach Zsigmond Pál

Németh Lajos

1929-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: a 19–20. századi egyetemes és magyar művészettörténet. 1967 óta a művészettörténeti tudomány doktora. Az ELTE Bölcsészettudományi Kar Művészettörténeti Tanszékén tanszékvezető egyetemi tanár.

Németh Lajos az ötvenes években indult nemzedék egyik legeredetibb és leghetesebb művészettörténész tagja. Tudományos munkásságának eddigi három évtizede alatt több kezdeményező jellegű, hiánypótló és magas színvonalú könyvet írt, nagyszámú tanulmányt közölt, s egyszerre járult hozzá a művészettörténeti gondolkodás megújításához, valamint az élő magyar képzőművészet értékeinek kibontakoztatásához.

A magyar és az egyetemes művészetet egyaránt jól ismeri, folyamatosan figyelemmel kíséri a művészettörténet új elméleti és módszertani törekvéseit, amelyeket a maga munkáiban alkotó módon, a marxizmus alapjainak megőrzésével alkalmaz. Mind a művészettudományi irányzatok terén, mind pedig — mint kritikust — az élő magyar képzőművészetben a nyitottság jellemzi, ezért egyszerre tölthette be a frissítő és a kiegyensúlyozó szerepet. Értéktisztelete és nemzetközi tájékozottsága Magyarországon és külföldön egyaránt tekintélyt szerzett számára.

Tanulmányait az Eötvös-kollégiumban és az ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte, professzorai Gerevich Tibor és Fülep Lajos voltak, az egyetemi tanulmányok után az utóbbi mellett aspiránsként dolgozott. Egyetemi szakdolgozata (A szocialista képzőművészeti csoport tevékenysége) tanulmány formájában 1952-ben jelent meg. Ettől kezdve folyamatosan jelentek meg tudományos jellegű publikációi.

Kutatási területe a XIX–XX. századi egyetemes és magyar művészet, ill. művészetelméleti, módszertani és tudománytörténeti vizsgálatok. Tudományos tevékenységében a következő célokat tűzte maga elé: *a.* a modern és a kortárs művészettel foglalkozó művészettörténet-írás eddig túlnyomórészt népszerűsítő vagy esszészerű szemléletén túllépve a modern művészet kutatását tudományos diszciplínaként értelmezni; *b.* a hagyományos művészettörténeti módszerekkel, mindenekelőtt a stílustörténettel, a pozitívizmussal szemben olyan komplex módszer keresése, amely felhasználja az interdiszciplináris kutatás (különösen az irodalomtudomány, a történeti szociológia és antropológia, pszichológia) tapasztalatait, a művészettörténeti jelenségeket bonyolult összefüggés-láncolat részeként vizsgálja; a műértelmezés kérdései és lehetőségei a modern művészet vetületében; a hagyományos képzőművészet-centrikus szemlélet tágítása a vizuális kultúra szélesebb horizontja felé.

Kandidátusi disszertációjában (Hollósy Simon és kora művészete, 1956) egy iskola-teremtő festő munkásságát a társadalom meghatározó vetületében elemezte, míg második monográfiája, amely a nagy magyar proletárfestő, Nagy Balogh János munkásságát tárta fel (Nagy Balogh János, 1960, 1982[2.]) egy mikrokozmoszikusan zárt életmű belső összetevőit, jelentéskörét analizálta. Az 1960–1964 között megjelent tanulmányaiban (Egry-, Derkovits-tanulmány — In: *Acta Historiae Artium*) megkísérelte felhasználni a strukturalista módszerből azokat az eredményeket, amelyeket a marxista művészettörténet-írásnak is fel kell használnia. Akadémiai doktori disszertációja Csontváry Kosztka Tivadar művészetét elemezte. E monográfiájában, amely több kiadásban és több nyelven megjelent, a komplex módszer alkalmazására törekedett, ötvözni próbálta a biográfiai, esztétikai, művészetpszichológiai elemzést és a szimbolikus kutatást. Disszertációjáért 1967-ben a művészettörténeti tudomány doktora címet nyerte el.

A századvég és a századelő a későbbiekben is kutatásainak középpontjában maradt. 1974-ben összefoglaló jellegű könyvet publikált e kor egyetemes művészetéről (A XIX. század művészete. A historizmustól a szecesszióig) és több tanulmánya foglalkozott a szimbolizmus művészetével. Mint az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának osztályvezetője, majd tudományos tanácsadója, részt vett a művészettörténeti kézikönyv elméleti-módszertani előkészítő munkálataiban, szerkesztette — és túlnyomórészt írta — az első, módszertani modellnek minősülő kötetet (Magyar művészet 1890–1919; 1981). E munkáért 1983-ban Akadémiai Díjban részesült.

A művészettörténeti jellegű kutatások mellett foglalkozott tudománytörténeti, módszertani és művészetelméleti kérdésekkel, a művészettörténet-írás interdiszciplináris problémáival, művészetszociológiai kérdésekkel. A modern művészet kialakulásának társadalmi, filozófiai és esztétikai előfeltételeit vizsgálta az 1970-ben megjelent *A művészet sorsfordulója* című könyvében. Elméleti jellegű tanulmányait 1973-ban a *Minerva* baglya c. tanulmánykötetében foglalta össze. Azóta írt ilyen jellegű tanulmányai min-

denekelőtt az Ars Hungaricá-ban jelentek meg. Szakmai tevékenységének elválaszthatatlan része volt a kortárs magyar képzőművészettel való foglalkozás. A modern magyar képzőművészet fejlődését vizsgálta fel a több kiadásban megjelent Modern magyar művészet című könyvében. A hetvenes évekig számos kritikája, elemzése jelent meg a kortárs magyar művészet problémáiról, főbb képviselőiről. E tevékenységében külön helyet foglalnak el a Kondor Béla művészetét elemző tanulmányok, illetve az 1978-ban publikált könyv, az Ország Lili művészetéről írt kismonográfia.

A művészettörténet-tudomány körébe tartozó kérdésekről, illetve a magyar művészetéről több tudományos előadást tartott különféle tudományos ülésszakokon, kongresszusokon (CIHA-kongresszus Budapest, Granada; esztétikai kongresszus Bukarest, Darmstadt, Sorbonne I. Filozófiai-esztétikai fakultás, Milánó, Torino, Damaszkusz stb.).

Elméleti-művészettudományi munkásságáért, ill. a modern művészetéről írt publikációiért 1982-ben a Svéd Királyi Művészeti Akadémia tiszteleti tagjává választotta. 1978-tól az ELTE Bölcsészettudományi Kar Művészettörténeti Tanszékének vezető professzora. Éveken át irányította az MTA Vizuális Kultúra Kutató Munkabizottságának tevékenységét.

*Klanczay Tibor, Lukács József, Németh G. Béla, Szabolcsi Miklós,
Tókei Ferenc*

Niederhauser Emil

Pozsonyban született 1923-ban. Szűkebb szakterülete: a Kelet-Európa története a 19–20. században. A történelemtudomány doktora fokozatot 1973-ban szerezte meg. Az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója, egy. tanár.

Niederhauser Emil a magyarországi Kelet-Európa-kutatás egyik nemzetközileg is ismert és elismert szakértője. Munkásságát alapos forrásismeret, marxista szakmai igényesség és széles nemzetközi kitekintés jellemzi.

Legfontosabb eredményeit az összehasonlító történetírás módszerének egyre fejlettebb szintű kidolgozásával és alkalmazásával érte el; nagyszámú részlettanulmánya mellett főként A jobbágyszabadítás Kelet-Európában és A nemzeti megújulási mozgalmak Kelet-Európában c. monográfiáiban. Az előbbiben a jobbágyszabadítás előzményeit, lefolyását és következményeit vetette egybe az egyes kelet-európai országokban, meghatározva annak kelet-európai alaptípusát és országokénti változatait. Az utóbbiban a régió 15 nemzete fejlődésének összehasonlításával bizonyította, hogy a nemzeti megújulási mozgalom a feudalizmusról a kapitalizmusra való átmenet saját közép-kelet-európai formája volt, amikor is a kortársak tudatának előterében az átmenet nemzeti, politikai és kulturális feladatai állottak, s a gazdasági-társadalmi követelmények ezeknek alárendelten jelentkeztek.

Történetirodalmunkban hézagpótlóak azok a könyvei is, amelyekben eredményesen vállalkozott a Habsburgok mint „európai jelenség” ábrázolására (a kezdetektől 1848-ig), illetve nagyívű áttekintését nyújtotta a Balkán-félsziget XIX–XX. századi történetének.

Niederhauser Emil munkásságának állandó és szerves része historiográfiai és bibliográfiai tevékenysége. A szomszéd országok történetírásának újabb eredményeiről magvasan tájékoztató recenzióival, polgári történetírók és irányzatok elemzésének szentelt tanulmányaival, a hazai történeti kutatások egy-egy témakörének a külföldi szakközönség

számára szóló bemutatásával egyaránt, közérdekű — és csak kevesek által vállalt — tudományos feladatot teljesít. A legutóbbi években főként a közép-kelet-európai országok történetírása fejlődésének összehasonlító vizsgálatával foglalkozott; ebből a tárgykörből fontos tanulmányokat jelentetett meg, készülő újabb nagyszabású monográfiájának előmunkálataként.

Niederhauser Emil oktatási és tudományos közéleti tevékenysége rendkívül kiterjedt. Évtizedeken át volt tanár a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen; jelenleg a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem professzora. Elnöke az Akadémia Kelet-európai és Nemzetiségi Komplex Bizottságának, a Magyar—Csehszlovák Történész Vegyesbizottság magyar tagozatának, a Történettudományi Intézet szakszervezeti bizottságának; tagja számos tudományos bizottságnak és szerkesztő bizottságnak.

Ember Győző, Pach Zsigmond Pál

Ormos Mária

1930-ban Debrecenben született. Szakterülete: a legújabbkori egyetemes történet. A történelemtudomány doktora fokozatot 1980-ban nyerte el. Egyetemi tanár, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem rektora.

Ormos Mária nemzetközileg is figyelmet keltő tudományos munkásságának fő jellemzői közé tartozik az a széles, egyetemes történeti látókörf, amely a részletekre is kiterjedő szakmai igényességgel és nagy anyagismerettel párosulva elősegíti, hogy az európai modell mozgásába, objektív történeti folyamatokba tudja beilleszteni XX. századi történetünk különböző nagy, feltárandó, illetve máig is gyakran emóciókat keltő kérdéseit. S ez a valódi szolgálatok egyike, amelyeket tudós szakember a társadalom történeti tudatának rendben tartása körül végezni képes.

A debreceni egyetemen folytatott tanulmányok után, amelyek során főleg Szabó István professzornak köszönhetett sokat, Ormos Mária tudományos munkásságát a szegedi egyetemen kezdte meg, amelynek 1957-ig oktatója volt. Ekkor Magyarország és a Népszövetség kapcsolatait kezdte vizsgálni, és meg is írta ennek két mozzanatát: Magyarország belépésének történetét (1957), valamint az ún. népszövetségi kölcsönért folytatott diplomáciai manővereket. Ez utóbbi tanulmánya, átmenetileg nehéz évek után, 1964-ben látott csak napvilágot. Munkássága a Történettudományi Intézetbe való bekerülése után nyert új lendületet, mégpedig két nagy témakör: egyrészt a XX. századi európai diplomáciatörténet, másrészt a fasizmus-nácizmus problémáinak vizsgálatával.

Az első témakörbe tartozott Franciaország és a keleti biztonság kérdését elemző, nagyobb munkája (1969), számos tanulmánya, cikke, két külön könyve (Merénylet Marseille-ben, 1968; Háború Etiópia földjén, 1970). De idevág legújabb, jelentős és máris két kiadást megért műve, a Padovától Trianonig (1983, 1984), amely jórészt ismeretlen, külföldi forrásanyag segítségével tisztázta az I. világháborút követő, nagy változások több fontos alapkérdését.

A másik témakör vizsgálatát a Matteotti-ügy feldolgozásával (1973) kezdte meg. Ezt folytatta az Európai fasizmusok (1976, Incze Miklóssal közösen), amelyet azóta lényegesen kibővített és átdolgozott, majd több további, idevágó tanulmány. Ormos e munkássága nemzetközi viszonylatban is úttörőnek mondható, tekintettel arra, hogy a kérdést első ízben vizsgálta összehasonlító módszerrel, és így módja nyílt arra, hogy több lényeges ponton új következtetésekre jusson.

Figyelmet érdemel szakmai közéleti, tudománynépszerűsítő és oktató tevékenysége is. Részt vett a Világtörténet képekben (1975, 1981), valamint a Világtörténet évszámokban (1982) munkálataiban, számos előadást tartott külföldi és hazai konferenciákon, egyéb rendezvényeken, részt vett rádiós és televíziós adásokban (Gólyavári esték stb.). 1979–1984 közt a Világtörténet c. folyóirat felelős szerkesztője volt. A Commission of History of International Relations c. nemzetközi szakmai együttes alelnöke. 1982-től a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem tanára, 1984-től rektora.

Mindezek alapján kiemelten javasoljuk őt akadémiai levelező tagságra.

Berend T. Iván, Kosáry Domokos

Pataki Ferenc

1928-ban Szentesen született. Szűkebb szakterülete a szociálpszichológia. A pszichológiai tudomány doktora fokozatot 1983-ban nyerte el. Az MTA Pszichológiai Intézetének igazgatója, egyetemi tanár.

Pataki Ferenc budapesti és moszkvai (1949–53) tanulmányai alatt és után (1945-től, majd 1953-tól 1956-ig) jelentős szerepet játszott az ifjúsági mozgalomban, később gyakorlati pedagógiai munkát végzett. Elméleti érdeklődése már pályája elején kialakult; nevelésméleti és főleg neveléstörténeti kutatásait többek között négy önálló könyvben tette közzé. Makarenko-monográfiája (1966) alapján 1968-ban kandidátusi fokozatot kapott.

Eközben mindinkább kibontakozott a társadalmi és pedagógiai kérdések szociálpszichológiai megalapozására való igénye. Működése meghatározó jelentőségű volt a szociálpszichológia intézményes, oktatási és kutatási újrachonosításában: megszervezte és majdnem húsz éve vezeti az akadémiai intézet megfelelő osztályát, oktat az egyetemen, szorgalmazta az idegen nyelvű szakirodalom magyar nyelvű megjelentetését, maga is számos szöveggyűjteményt állított össze és látott el bevezetéssel. Szemléletmódját kezdetől fogva az a törekvés jellemzi, hogy a szociálpszichológia tárgykörének felfogását átfogóan illessze a marxi alapvetésű társadalomelmélethez. Csoportlélektani és ifjúság-szociológiai vizsgálatainak eredményei három — társszerzős — könyvben és számos tanulmányban olvashatók. Önálló monográfiában rendszerezte és világította meg kritikailag a szociálpszichológia legvitatottabb történeti, elméleti és módszertani dilemmáit (1976). Legújabb kutatásai a társadalmi identitástudat pszichológiai kérdéseire irányulnak, amelyeket nagyívű elméleti és történeti-kritikai monográfiában foglalt össze (1982). E tárgy elemzése lehetőséget nyújt annak az általában véve és különösen a magyarországi társadalomtudományos-pszichológiai kultúrában meglehetősen rendezetlen problémakomplexumnak a kezelésére, amelyet az egyéni viselkedések és — a családtól a nemzetig terjedő — egyénfeletti-társadalmi alakulatok viselkedésének összefüggése alkot. E problémakomplexum feldolgozása alapvető elméleti jelentőségén túl, nagy fontosságú gyakorlati következtetések levonásához segít hozzá, amelyek itthon is és másutt is a társadalmi integráció és legitimáció legelevenebb gondjaihoz kapcsolódnak. (E könyvvel 1983-ban elnyerte a pszichológiai tudomány doktora címet.)

Szűken vett szociálpszichológiai munkássága mellett sokrétű tevékenységet fejt ki. Történeti elemzésben foglalkozott a magyarországi pszichológia fejlődésével éppúgy, mint a népi kollégiumokban folyt közösségi neveléssel. Társadalmi, iskolaügyi-pedagógiai, tudományszervezési problémák sokaságára irányuló élénk érdeklődése és fogékonysága

kiváló kritikai érzékről és kifejezésmódról tanúskodó tanulmányokban, cikkeken, vitákban és nyilatkozatokban jelenik meg.

Elvek vezette, elkötelezett, határozott ítélő- és szervezőképességét méltányolja számos megbízatása; igazolja intézetigazgatói tevékenysége, a Társadalomtudományok és a pszichológia akadémiai testületeiben és a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottságban való közreműködése, a Társadalmi beilleszkedési zavarok című kiemelt kutatási főirány tudományos tanácsának és koordinációs tanácsának elnökeként végzett irányító munkája, amelynek eredménye várhatóan befolyásolni fogja a deviációs jelenségek további kutatását és gyakorlati kezelését.

Megválasztásával a Filozófiai és Történettudományok Osztálya és az egész Akadémia a pszichológia területén túlmenő tudományos és közéleti hozzáértésű, feladatmegfogalmazó és feladatvállaló, nagy munkabírási egyéniséget sorolhat tagjai közé.

Berend T. Iván, Grastyán Endre, Kulcsár Kálmán, Mócsy András

Pölöskei Ferenc

1930-ban Rédén született. Szakterülete: az új- és legújabbkori magyar történelem. A történelemtudomány doktora fokozatot 1969-ben szerezte meg. Az ELTE Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékén egyetemi tanár, a Bölcsészettudományi Kar dékánja.

Pölöskei Ferenc a középiskolát Pápán, az egyetemet Budapesten végezve szívta magába az Alma Mater tudományos és közösségi szellemét. Tudományos munkássága 1849-től szinte napjainkig felöleli a politikatörténet, a társadalom, ezen belül különösképpen az agrárkérdés, az államrendszerek, a jog- és oktatástörténet számos jelentős területét. Több könyve és nagyszámú tanulmánya széles körű és gazdag forrásanyagra épül. A hazai levéltárakon kívül felhasználta a külföldi levéltárak dokumentumait is. Írásaiban a forrásanyag eredetisége, újszerűsége, és mondanivalójának gondolatgazdagsága dominál. Maradandót alkotott – többek között – a parasztmozgalmak, a különféle – progresszív és visszahúzó – politikai irányzatok és politikusok (Áchim András, Bethlen István, Horthy Miklós, Károlyi Mihály, Tisza István stb.) reális történeti ábrázolásával, továbbá a dualizmus és az ellenforradalmi rendszer lényeges folyamatainak, intézményeinek történeti és jogi megközelítéssel feldolgozott munkásságával. Kiemelendők vitacikkei és érdeklődést ébresztő, gondolatokat formáló recenziói is, amelyek a szűken értett szakmai folyóiratok mellett a napilapok hasábjain is ismertté tették nevét. Elmélyült vizsgálatokat végez a munkásság és a dolgozó parasztság – családja osztálybeli társai – két világháború közötti életéről, életmódjáról. Munkáit szilárd marxista szellemiség hatja át. Eredeti, új gondolatokat közlő mondanivalóját világos vonalvezetéssel, szigorú elvi következetességgel, szabatos és árnyalt fogalmazással, olvasmányos stílussal közvetíti. Nagy tudományos megbecsülést szerzett monografikus és forrásfeltáró kutatásaival, ezáltal tágitva a politikai történet horizontját és erős szálakat építve ki a társadalomtudományok (szociográfia, irodalomtörténet, helytörténet) kutatásával.

Két ízben volt társszerzője Akadémiai Díjjal kitüntetett műnek.

Több jelentős történeti tanulmánykötet szerkesztője (társszerkesztője), ami példázza tudományszervezői képességeit, és azt az igényét, hogy e munkák az egyetem és más tudományos intézmények együttes vállalkozásaként az alkotótevékenységek koncent-

rálását eredményezzék. Ezekben a kötetekben eddig mintegy 60 történész, jogász, néprajzos és nyelvész tanulmánya kapott helyet.

Pölöskei Ferenc tanulmányai valamennyi történész szakfolyóiratban olvashatók, és az irodalmi folyóiratok is szívesen közlik cikkeit.

Munkáit elismeréssel fogadják és méltatják a hazai folyóiratok, napilapok és külföldi visszhangjuk is jelentős. Angol nyelven megjelent könyvét (*Hungary after two Revolutions*) ismertették például Ausztriában, Angliában, Amerikában, az NDK-ban, az NSZK-ban stb. Több előadást tartott külföldi szakmai fórumon, például a Szovjetunióban és az Amerikai Egyesült Államokban.

Pölöskei Ferenc az Eötvös Loránd Tudományegyetem elismert oktatóegyenisége. A tanszéki oktató-nevelő munka irányításában, igényes tervszerű; következetes és tapintatos mind kollégái, mind a hallgatóság tudományos munkába való bevonásában. Nevelő munkája nyomán sok-sok történész tanár és számos fiatal kutató indult útjára. Közéleti tevékenysége meghatározó jelentőségű az egyetemen (a Kari Tanács, az Egyetemi Tanács, az egyetemi pártbizottság tagja és tisztségviselője több cikluson keresztül). Eredményesen tevékenykedik a történettudomány szakmai közéletében (a Történelmi Társulat alelnöke, a Tudományos Minősítő Bizottság történelemtudományi szakbizottságának elnöke, az *Acta Historica* szerkesztő bizottságának és számos minisztériumi, egyetemi és szakmai bizottság tagja).

Andics Erzsébet, Székely György

Varga János

1927-ben Sótönyben született. Szűkebb szakterülete: Magyarország 16–19. századi társadalomtörténete és politikai története. 1970 óta a történelemtudomány doktora. A Magyar Országos Levéltár főigazgatója.

Varga János a történész középnemzedék egyik legképzettebb, legnagyobb forrásismerettel rendelkező és legnagyobb teljesítményt felmutató tagja. Magyarország késő feudalizmus kori, 16–19. századi társadalmi fejlődését és a feudalizmus válságának, majd felszámolásának történetét tekintélyes hányadában korábban megmunkálatlan forrásanyag általa történt feltárása és feldolgozása nyomán alaposabban ismerte meg és sokban új megvilágításban látja a szaktudomány. A hazai és a nemzetközi szakkritika által rendkívül méltánylóan értékelt, ismételten páratlan teljesítményként jellemzett munkásságát ez alkalommal csak eredményei részleges felsorakoztatásával mutathatjuk be.

A hazai szakirodalom egyik legnagyobb forrásanyagot megmozgató monográfiájában, *Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban, 1556–1767* (1969) tisztázta, mint kerekedett felül az ellentétes tendencián, hogyan került túlsúlyra az örökös röghözköttöttség rendszere a 16–17. századi Magyarországon, és miért vált a személyi függés a jobbágy–földesúri viszony meghatározó elemévé. Monográfiájában, majd külön tanulmányban is (1977) mindezt Kelet- és Közép-Európa párhuzamos fejlődésével egybevetve megvilágította azt is, hogyan ötvöződött fokozatosan ez a rendszer egy szabadköltöző réteg kialakulásával, amelynek többsége azonban jogi biztosítékok megszerzése híján folytonosan és körforgásszerűen cserélődött. A telektulajdon a feudalizmus utolsó századaiban c. tanulmányában (1964) megalapozott, 1965-ben németül, majd 1967-ben magyarul megjelent *A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767–1849* c. munkájában elsőként kategorizálta maradéktalanul a jobbágyok kezére eltérő módon

került és különböző feltételekkel birtokolt földek jogi természetét, állapította meg a lehetséges pontossággal kiterjedésüket és arányukat a jobbágyszabadság küszöbén. A jobbágyszabadság kivívása 1848 tavaszán (1971) c. monográfiájában erre is építve tudta minden korábbinál mélyebben elemezni a feudális tulajdonviszonyok polgárra váltását, és konkretizálni a történelmi fordulat számszerűségeiben is kifejezhető eredményeit.

A jobbágyszabadság komplex elemzése egyben egyértelműen tanúsította a társadalomtörténész Varga János felkészültségét az igazán magas színvonalú politikai- és esztétikai vizsgálatokra. Idevágó munkáinak sorából kiemelést érdemel — többek között — Deák és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete c. monográfiája (1980), amely mindenekelőtt annak magyarázata, hogyan függött össze a jogrendszer és a hatalmi struktúra polgárosításának kísérlete, míg a kiútkeresést a feudális politikai és közigazgatási rendszer válságából a Megye és haladás a reformkor derekán c. tanulmányában (1981—82) vizsgálta meg. A Keresztúton a Pesti Hírlap c. monográfiája (1983), alcíme szerint is „az ellenzéki és a középúti liberalizmus elválását” elemzi, kimutatva, hogy a kibontakozó tollharc hevesességét szemléleti különbségek magyarázzák elsősorban. A reformellenzék átalakulási koncepciójának motívumrendszerét és konkrétan azt, mennyiben látott és milyen kiutat mutatott abból a konfliktusból, amit az egyéni és közösségi jogok kiterjesztésének igénye a függő és több nemzetiség által lakott Magyarországon jelentett, a Helyét kereső Magyarország c. monográfiájában (1982) vizsgálta meg Varga János. A szakkritika által rendkívüli teljesítményként értékelt műve a magyar liberalizmus kialakuló reformkoncepciójának eddig minden bizonnyal a legmélyebb analízise történetírásunkban.

Varga János említett főműveit az 1848. őszi dunántúli népfelkelésről írott első, időálló monográfiája (1955) mellett fontos, újat adó tanulmányok sora előzte, követte. Kiterjeszkedtek ezek a földközösség 18. századi utóéletére, a jobbágyság közterheire (1952, 1962), a nemesség lét- és tudatviszonyainak fontos problémáira (1958, 1961, 1964), a nemzetiségi és a társadalmi ellentétek, illetve a feloldási kísérleteik közti kölcsönhatásokra (1958, 1961, 1963, 1965), 1848/49 társadalmi és politikai harcainak, hadtörténetének számos kulcskérdésére (1957, 1960, 1964, 1970, 1974, 1975, 1976, 1982, 1983). Szintetizáló képességéről egyetemi előadásai, hazai és nemzetközi tudományos tanácskozásokon mindig nagy figyelmet keltő referátumai és felszólalásai mellett tanúságot tesznek a Molnár Erik által szerkesztett Magyarország történetének általa írott újkori (1795—1849) fejezetei.

Varga János pályája az egyetemi oktatótevékenységtől akadémiai intézeti kutatómunkán és a hazai levéltárügy főhatósági szintű szervezésén át ívelt a Magyar Országos Levéltár vezető posztjáig és a szakmai elismertséig. Tagja — többek között — az MTA II. osztálya Történettudományi, IV. osztálya Agrártörténeti és IX. osztálya Közigazgatástudományi Bizottságának, a Művelődési Minisztérium Tudományos Tanácsának, a Magyar—Csehszlovák Történész Vegyesbizottságnak, főszerkesztője a Levéltári Közleményeknek és tagja az Archivum (Párizs) szerkesztő bizottságának. Marxista történettudományunkban kivívott közbecsülését kiváló felkészültsége, páratlan munkabírása, kivételes teljesítménye, elvi igényessége és következetes szakszerűsége biztosítja.

Ember Győző, Szabad György

1931-ben Eleken született. Szűkebb szakterülete: számítástudomány, matematikai statisztika és valószínűségelmélet. 1971-ben szerezte meg a matematikai tudomány doktora fokozatot. Jelenleg a SZÁMALK tudományos tanácsadója, az ELTE egyetemi tanára.

Arató Máttyás a számítástudomány, a matematikai statisztika és valószínűségelmélet nemzetközileg elismert kutatója, a magyar számítástudomány egyik vezető egyénisége, aki mind szakmai téren, mind a szakemberképzés és a magas szintű tudányszervezés terén nagyon sokat tett a hazai számítástudomány fejlesztéséért.

Elsősorban a valószínűségszámítás és a matematikai statisztika, ezen belül a sztochasztikus folyamatok elmélete és alkalmazása érdeklik, azonban a matematikai analízis körében is ért el eredményeket. Már első dolgozataiban megmutatkozik a matematikai statisztika gyakorlati alkalmazásai iránti érdeklődése. Kandidátusi értekezését a Gauss-féle Markov-folyamatok statisztikai vizsgálata köréből írta 1962-ben. Vizsgálataiban elsősorban a paraméterbecslések eloszlásainak pontos meghatározásaival foglalkozott; e témakör megindításában nemzetközileg is úttörő szerepe volt. Vizsgálatai igen élénk nemzetközi visszhangot keltettek, eredményeire ismert könyvekben is hivatkoznak. (Pl. a Lipcer—Shiryaev könyv 17. fejezete bemutatja Arató, továbbá Arató, Kolmogorov és Szinaj közös dolgozatának eredményeit. Ugyancsak részletesen foglalkozik egy olyan becsléssel, amelyet Arató és Novikov vizsgáltak. Ju. V. Linnik összegyűjtött munkái három, K. Dzsaparidze monográfiájában öt, A. Dorogovcev, R. J. Hannan, J. V. Basava—Prakasa Rao, valamint D. R. Brillinger monográfiái egy-egy, Ju. A. Kutojanc három Arató-cikket idéz, és még más monográfiák is említik munkásságát.)

Arató Máttyás igen jelentős eredményeket ért el a közelmúltban a matematikai statisztika területén, a sztochasztikus folyamatok Kálmán-szűrése elméletében. Megoldotta, új módszerével, a racionális spektrálsűrűségű folyamatok Radon—Nikodym deriváltjának kiszámítását.

A lineáris sztochasztikus folyamatok elméletében elért eredményeit (elsősorban saját kutatásait) a Springer kiadónál megjelent könyvében foglalta össze, melynek átdolgozott és kibővített kiadása a moszkvai Nauka kiadónál jelenik meg. Arató módszerével az additív zajok jelenléte esetén tárgyalhatóvá vált a rendszeridentifikáció kérdésköre, ennek elismerése pl., hogy a Teoria Verojatnosztyej c. szovjet folyóirat két cikkét is közli (az Analysis Math.-ból kérték át) és összefoglaló cikk írására kérték fel. Az 1985. évi vilniusi konferencián felkért plenáris előadó ebből a tárgykörből. Az Arató által elért eredmények lehetővé tették közönséges differenciálegyenletek hibabecslésének új megközelítését is.

A matematikai statisztika számítástudományi indítású alkalmazásai a legújabb nemzetközi kutatások előterében állnak, és ezekből Arató Máttyás és munkatársai is jelentős részt vállaltak. Úttörőek a laptárolási eljárásokra, elhelyezési problémákra vonatkozó vizsgálatait, a szekvenciális döntési eljárások alkalmazása. Az ő vezetésével indult meg a nagy rendszerék információ-visszakeresési és információ-szolgáltatási problémáinak vizsgálata. Publikációi mellett ki lehet emelni azokat az országos jelentőségű kísérleteket, amelyek irányításával az egészségügy, valamint ipari vállalatok termelésirányításához szükséges adatbankok területén valósultak meg. (A Dunai Vasmű, a Magyar Villamos Művek Tröszt, a népességnylvántartás programrendszerei kialakításában is irányító szerepet töltött be.) Számítástudományi publikációinak nemzetközi visszhangját nemcsak a hivatkozások, hanem folyóiratszerkesztői megbízásai is mutatják.

Számítástudományi eredményei közül kiemelendők az elrendezések matematikai tárgyalásában írt, nemzetközi folyóiratokban megjelent cikkei (Benzur Andrással közösen), melyek Riesz Frigyes eredményeit és a rendezett minták elméletét használják. Számítástudományi eredményeit idézi pl. Aven, Gurin és Kagan tankönyve.

Jelentős felsőoktatási tevékenységet fejt ki 1963 óta az Eötvös Loránd Tudományegyetemen főkéllégiumok és speciálkéllégiumok rendszeres tartásával.

Los Angelesben végzett oktatómunkája sikerét mutatja, hogy további meghívást kapott a Bloomingtoni Egyetemre, amit már — hazai feladatait tartva szem előtt — nem fogadott el. Arató Mátvás egy jelentős eredményekkel büszkélkedő — sztochasztikus folyamatokkal foglalkozó — iskolának aktív vezetője, amelyben matematikusokon kívül mérnökök, közgazdászok is részt vesznek.

Megjelent tudományos publikációinak száma 85, ebből 53 idegen nyelvű, 5 jegyzetet írt, 9 konferenciakiadványt szerkesztett, népszerűsítő publikációinak száma 15.

Nagy energiát fejt ki a matematika ipari és egyéb alkalmazásainak, valamint a hazai számítástudománynak a fejlesztése érdekében. A Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya Matematikai Bizottságának 1970-től 1973-ig titkára volt. Az osztály Számítástudományi Bizottságának megalakulása, 1973 óta elnöke. A Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának tanácskozó tagja. OMF—Akadémia közös bizottság tagja volt. Tagja volt 1976-ig a varsói nemzetközi Stefan Banach Matematikai Felsőfokú Kádertovábbképző Központ tudományos tanácsának. A szocialista akadémiai számítástudományi együttműködési bizottságában a magyar szekció vezetője volt. Tagja a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek (ISI), a Bernoulli Társaságban a hazai nemzeti bizottság elnöke, az IFIP 7.3 munkacsoport tagja.

A következő folyóiratok szerkesztő bizottságának tagja: *Alkalmazott Matematikai Lapok*; *Analysis Mathematica*; *Computers and Mathematics with Application* (Pergamon); *Performance Evaluation* (North-Holland); *Foundations of Control Engineering* (Poland); *Információ-Elektronika*; *Acta Cybernetica*.

Számos alkalommal vállalt opponensi tisztséget minősítő eljárások alkalmával. Tanítványai közül több mint tízen kandidátusi fokozatot nyertek (ebből öten aspiránsként).

Egy időben a TMB plénum tagja volt, azt megelőzőleg és jelenleg a Matematikai szakbizottság tagja. Jelenleg 3 aspiránsa van.

Kátai Imre, Leindler László, Tandori Károly

Daróczy Zoltán

1938-ban Bihartordán született. Szűkebb szakterülete: függvényegyenletek és egyenlőtlenségek. Doktori fokozatát 1975-ben szerezte. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Matematikai Intézetének egyetemi tanára és igazgatója, rektorhelyettes.

Tudományos kutató tevékenységét már egyetemi hallgató korában elkezdte. 1962-ben egyetemi doktori címet szerzett és Grünwald-díjban részesült. Az 1963—64-es tanévben osztrák állami ösztöndíjas volt Bécsben. 1968-ban a páviai egyetem vendégprofesszora volt. 1979-ben az MTA Matematikai Díját kapta. Eddigi tudományos tevékenységének eredményeképpen közel 70 közleménye és egy, társszerzővel írt monográfiája jelent meg.

A lineáris függvényegyenletekre vonatkozó meglepő eredményeit több monográfiában tárgyalják (*Notwendige und hinreichende Bedingungen für die Existenz von nicht-konstanten Lösungen linearer Funktionalgleichungen*. *Acta. Sci. Math.* Szeged 22,

31–41, 1961.). Több igen általános függvényegyenlet-típus megoldásainak szerkezetét tárta fel. A függvényegyenletekre vonatkozó bővítésléleket első megfogalmazója volt, amelynek hatékonysága napjainkban teljesedett ki. Kutatásainak legjelentősebb alkalmazási területe a különböző információmértékek axiomatikus felkutatása, amely kérdéskört Rényi Alfréd hatására kezdte vizsgálni. Kimutatta a Rényi-féle entrópiák szoros kapcsolatát a középértékek fogalmával és számos korábbi nyílt problémát tisztázott (pl. Über Mittelwerte und Entropien vollständiger Wahrscheinlichkeitsverteilungen. Acta Math. Acad. Sci. Hung. 15, 203–210, 1964). Az információfüggvény fogalmának bevezetésével több vizsgálat közös magjára mutatott rá és eredményeivel tisztázta a legnehezebbnek vélt kérdéseket (On the Shannon Measure of Information. Amer. Math. Soc. Math. Stat. and Prob. Vol 10. 193–210, 1972). Megadta az általánosított információfüggvényre vonatkozó alapegyenlet megoldásait és megmutatta ezek alkalmazási lehetőségeit. (Generalized Information Functions. Information and Control, 16, 36–51, 1970.) Aczél Jánossal közösen írt monográfiája számos eredményét is tartalmazza és ma már a téma legalapvetőbb könyve (On measures of information and their characterizations, Academic Press, New York 1975.). Számos dolgozatban vizsgálta a különböző egyenletek mérhető megoldásait és alkalmazásként Járai Antallal megoldotta a kettő-kettő additivitás évtizedes problémáját (On the measurable solution of a functional equation arising in information theory. Acta Math. Acad. Sci. Hung. 34, 105–116, 1979.). Több dolgozatban foglalkozott a középértékekre vonatkozó klasszikus fogalmak és egyenlőtlenségek általánosításával. Az eltérés-középértékek általa bevezetett fogalma és az azokra vonatkozó újabb eredményei példázák matematikai alkotóerejét (pl. A general inequality for means. Aequationes Math. 6, 130–132 1971.). Az összetett függvényt tartalmazó egyenletek nehéz problémakörében is jelentős eredményeket ért el (pl. Über die stetigen Lösungen der Aczél–Benz’schen Funktionalgleichung. Abhandlungen aus dem Math. Sem. Univ. Hamburg, 50, 210–218, 1980.). Újabb kutatásaiban — Járai Antallal és Kátai Imrével közösen — az intervallumkitöltő sorozatokra vonatkozó additív függvényekről több érdekes eredmény egyik tulajdonosa.

Eredményeiről számos nemzetközi konferencián számolt be. Kiemelkedő iskolateremtő egyénisége, amelyet a téma nemzetközi szakértői is elismernek. Több mint tíz tanítványa foglalkozik az általa inspirált témákkal, akik közül már öt kandidátusi címet szerzett. Oktató-nevelő munkája széles körű és megbecsült.

Öt évig volt a KLTE TTK dékánhelyettese, hat évig dékánja. Az MTA Matematikai Bizottságának tagja, a TMB Matematikai szakbizottságának hét évig titkára volt, jelenleg tagja. A Bolyai Társulat megyei társelnöke. Az Oktatásiügy Kiváló Dolgozója és a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetések tulajdonosa.

*Kátai Imre, Leindler László, Prékopa András, Rapcsák András,
Szőkefalvi-Nagy Béla, Tandori Károly*

Demetrovics János

1946-ban született Püspökladányban. Szűkebb szakterülete: számítógéptudomány, adatbázisok elmélete, matematikai logika. A matematikai tudomány doktora fokozatot 1981-ben szerezte meg. Az MTA SZTAKI tudományos fősztályvezetője.

Egyetemi tanulmányait Moszkvában, a Lomonoszov Egyetem „Matematika és Mechanika” karán végezte. Diplomáját Sz. V. Jablonszkij vezetésével írta és egyetemi tanulmányait vörös diplomával fejezte be. 1970–1973 között a Lomonoszov Egyetem aspi-

rása volt a Számítástechnika és Kibernetika karon. Kandidátusi értekezését többértékű logikából Majdnem teljes osztályok vizsgálata a határértékű logikában címmel írta, amelyet 1974-ben védett meg. 1981-ben lett a matematikai tudományok doktora, Relációs adatmodell logikai és strukturális vizsgálata című disszertációjával. 1974-ben Grünwald-díjat, 1983-ban Benedikt Ottó díjat, 1984-ben pedig Akadémiai Díjat kapott (megosztva).

Demetrovics János a számítástudománynak legjobb alkotókorban levő kutatója. A matematikai logikában végzett eredményes kutatómunkája mellett egyre inkább a „software engineering” (szoftver készítő mérnöki módszer) egyik kiemelkedő hazai úttörőjévé is vált.

Határérték-logikák témaköréből számos dolgozatot írt, melyek elsősorban a határérték-logikák homomorfizmusával kapcsolatosak, de strukturális és számossági feladatokkal is foglalkoznak. Sikertörténet, hogy kontinuum sok, páronként nem izomorf határérték logika létezik. Ezen eredményei jelentős nemzetközi visszhangot váltottak ki. Többértékű logikából elért eredményeivel hazai és külföldi matematikusok elismerését egyaránt kivívta, ezek alkalmazásán jelentős iskolák dolgoznak. Külön figyelmet érdemel az összes konstans tartalmazó klónok számosságára vonatkozó, és a monoton osztályok bázisával kapcsolatos új, nemzetközi szinten is kiemelkedő eredménye. Ezeknek az ismertetésére L. Bermann, K. W. Quackenbush, valamint J. G. Rosenberg most megírt könyvében jelentős teret szentel.

Az adatbázisokkal kapcsolatos kutatások legfontosabb területe a különböző adatmodellek (adatelemek és lehetséges kapcsolataik által alkotott struktúrák) vizsgálata. Demetrovics János fő kutatásai két fontos területre irányulnak: egyfelől a jövő adatbankjai szempontjából centrális jelentőségű, E. F. Codd-féle relációs modell mélyreható elemzésére, másfelől egy újszerű referencia relációra alapított adatmodell kidolgozására és vizsgálatára.

A relációs adatbázisok tervezésekor kulcsfontosságú kérdés a rekordon belüli elemek összefüggéseinek meghatározása. Ez vezetett a különböző típusú függési fogalmak bevezetéséhez és érdekes matematikai tulajdonságaik elemzéséhez. Neki sikerült először axiomatizálni az új típusú függőségeket. Ezen eredménye csak W. Armstrong hasonló eredményéhez hasonlítható.

A funkcionális függőségekre vonatkozó vizsgálataik közül különösen fontosak azok, amelyek az adatbázis kulcsaira vonatkoznak. E területeken kiemelkedő eredménye a minimális kulcsok maximális számának meghatározása és a minimális kulcsrendszer szerkezetének leírása. Ennek az adatbázis lekérdezések gyorsításában is nagy alkalmazói jelentősége van.

A funkcionális függőségek teljes családjainak kombinatorikus struktúráját a mátrixok egyenlőség-halmazának fogalmára támaszkodva adta meg. Ezek segítségével sikerült jellemeznie a duális, erős és gyenge függőségek teljes családját. Kiemelkedő az az eredménye, amely a relációs adatbázis és a metszetre zárt halmazrendszer ekvivalenciáját bizonyítja.

A Demetrovics János által vezetett és koordinált kutatások egyik nagy területe a számítógéppel segített tervezés céljait szolgáló adatbáziskezelés modelljeinek és módszereinek kidolgozásával kapcsolatos. Ehhez a munkájához fűződnek a legnagyobb népgazdasági hasznot hozó gyakorlati eredményei, pl. a Nádudvari KITE, Dunai Vasmű, Medicor stb. intézményekben végzett tevékenysége.

Az adatbáziskezelő és információs rendszerek tervezése a számítástechnika egyik leggyakoribb és általában vagy egyedi módon, vagy a gyakorlat számára túlságosan általánosnak kezelt feladata. Ebben sikerült Demetrovicsnak és az általa felnevelt iskolának a nálunk számítástechnikában és különösen eszközbázisban jóval előrehaladottabb orszá-

gokban is elismert, önálló, igen hasznos és nagyméretű gyakorlati alkalmazásokban jól bevált eredményekhez jutnia.

1975-től egyetemi oktató, 1982 óta az ELTE-n másodállású egyetemi tanár. A tudományos-társadalmi közéletben jelentős szerepet tölt be.

Eddig több mint 70 tudományos dolgozatot és egy egyetemi jegyzetet írt. Társ szerzőkkel írt számítástudományi témakörű könyve bolgár nyelven jelent meg. Kiadás alatt áll ezen könyvnek több lényeges új eredményt tartalmazó, átdolgozott és körülbelül fele terjedelmével bővített magyar nyelvű kiadása. Cikkeit rendszeresen referálják és gyakran hivatkoznak rá. Eddig több mint 250 hivatkozás van eredményeire. Dolgozatainak eredményeit többek között idézi: I. V. Rosenberg, Sz. V. Jablonszkij, V. B. Kudrjavcev, R. Pöschel, R. Fagin, O. B. Lupanov, Sz. Sz. Marcsenkov, R. Statman, Y. Kambayashi, J. Berman, C. Beeri, D. Lau, S. L. Hurst, V. Haase, továbbá számos hazai kutató, akik mindannyian a számítástudomány, matematikai logika és alkalmazott algebra különböző területeinek jelentős nemzetközi szaktekintélyei.

Prékopa András, Szőkefalvi-Nagy Béla, Vámos Tibor

Gécseg Ferenc

1939-ben Zalaváron született. Szűkebb szakterülete: automataelmélet és univerzális algebra. 1976-ban védte meg doktori értekezését. A JATE Bolyai Intézet Számítástudományi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Gécseg Ferenc a modern algebrai iskola egyik vezető tagja, akinek szakmai hatása hazai és nemzetközi téren egyaránt igen jelentős. Munkásságában nagyra értékelendő, hogy figyelmét a matematika alkalmazásában is jelentős problémák megoldására fordítja, s így a hazai számítástudomány terén szintén vezető egyéniségnek számít.

Gécseg Ferenc már több mint két évtizede folytat eredményes tudományos munkát, hiszen már egyetemi hallgatóként kitűnt tehetségével. Egyetemi tanulmányait 1957–62 között Szegeden végezte. 1965. szeptember 1-től két éven át belföldi ösztöndíjas aspiráns, majd 1967-ben kandidátusi fokozatot szerzett.

Kezdetben univerzális algebraikkal foglalkozott, de már kandidátusi és doktori értekezését az automaták elméletéből írta. Peák Istvánnal közösen írt könyvének ugyancsak ez a témája. E mű, amely *Algebraic Theory of Automata* címen 1972-ben jelent meg, az automaták algebrai elméletének gyakran idézett és nemzetközileg is magasra értékelt monográfiája.

Az automaták elméletéből elsősorban az automaták összekapcsolásával és felbontásával foglalkozik. A visszacsatolások bonyolultságának csökkentésére 1974-ben bevezette szorzatok egy hierarchiáját. Egyik gyakran idézett dolgozatában megmutatta, hogy a holomorf és izomorf szimulációnál elegendő kettő hosszúságú visszacsatolással rendelkező kompozíciókat venni. Egy másik érdekes dolgozatában igazolta, hogy az automata leképezések véges, de nem korlátos hosszúságban való előállítása szempontjából az általános szorzat ekvivalens a visszacsatolás nélküli szorzattal. A szorzat-hierarchiával kapcsolatban általa, valamint irányításával a munkatársai által elért eredmények olyan visszhangot váltottak ki, hogy az European Association of Theoretical Computer Scientists megbízta eredményeiknek monográfia formájában való összefoglalásával. A könyv kéziratban már elkészült, és az EATCS-sorozatban a Springer-Verlagnál fog megjelenni. Több dolgozatában vizsgálta az automaták kísérő algebrai struktúráit és az automataleképezések félcsoportját és csoportját.

Egyik dolgozatában megmutatta, hogy a Kalmár-féle algebrai számítógép-modell ekvivalens a Ginsburg által bevezetett általánosított szekvenciális géppel.

Az utóbbi években a faautomaták és a fatranszformációk foglalkoztatják. Mivel a faautomatákkal felismerhető halmazok lényegében megegyeznek a környezetfüggetlen nyelvtanok derivációs fájnak halmazával, a fatranszformációk pedig a fordítások algebrai modelljei, ezért ezek a vizsgálatok a számítástudomány szempontjából is jelentősek. M. Steinby-vel közösen írt dolgozataik a faautomaták elméletének részletes univerzális algebrai felépítését adják; ezek anyagát átdolgozás és kiegészítés után monográfia alakjában angol nyelven *Tree Automata* címen a közelmúltban publikálták. Az egyik lektori vélemény többek között az alábbiakat tartalmazza: „A könyvet igen magas színvonalú tudományos teljesítménynek tartom és a kéziratról is csak a legnagyobb elismeréssel tudok nyilatkozni. A tárgyalás igen tömör, elegáns és annak ellenére, hogy összetett, mély algebrai apparátust használ, élvezetes olvasmány a szakember számára.”

Az automaták és formális nyelvek elmélete mellett az univerzális algebra problémái továbbra is foglalkoztatják.

Automataelméleti és univerzális algebrai munkáira külföldön is rendszeresen hivatkoznak könyvekben, cikkekben és referátumokban. Több nemzetközi konferencia meghívott előadója volt. 1968. szeptember 1-től egy éven át a Manitoba Egyetem Matematikai Intézetének meghívására Kanadában tartózkodott, az 1974/75-ös tanévben pedig a Turku Egyetem Matematikai Intézetében volt vendégprofesszor. Az 1978/79-es tanév első felében a Tamperei Műszaki Egyetem Matematikai Intézetének volt vendégprofesszora.

Rendszeresen részt vesz a hazai tudományos minősítő munkában bírálóként vagy bíráló bizottsági tagként. Több alkalommal kérték fel külföldről is minősítési eljárásban való közreműködésre.

Két cikluson át tagja volt az MTA Matematikai Bizottságának. 1976-tól tagja az MTA Számítástudományi Bizottságának, a TMB Matematikai szakbizottságának. Ugyancsak 1976 óta az MTA Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának tanácskozási jogú tagja.

Közreműködik az *Acta Scientiarum Mathematicarum* szerkesztésében, a Lengyelországban megjelenő *Foundations of Control Engineering* elnevezésű folyóirat szerkesztő bizottságának tagja és az *Acta Cybernetica* főszerkesztője.

Gécseg Ferenc két könyvet (társszerzőkkel), 45 tudományos cikket írt és egy konferencia-kiadványt szerkesztett. Több tudományos népszerűsítő cikke jelent meg.

Gécseg professzor a Számítástudományi Tanszéket és az MTA Automataelméleti Tanszéki Kutatócsoportját 1975 óta vezeti, s mindezen munkákon felül igen intenzív politikai munkát is végez; 1979 és 1983 között az MSZMP JATE Pártbizottságának titkári teendőit is ellátta.

Kátai Imre, Leindler László, Szőkefalvi-Nagy Béla, Tandori Károly

Halász Gábor

1941-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: számelmélet és analízis. A matematikai tudomány doktora fokozatot 1982-ben nyerte el. Az MTA Matematikai Intézetének osztályvezetője, az intézet igazgató tanácsának tagja.

Halász Gábor tudományos munkái a számelmélet és analízis egyes fontos területein — így számelméleti függvények, Dirichlet-sorok elmélete és annak számelméleti alkalmazásai — meghatározó jelentőségűek, és külföldön is e területek vezető szaktekintélye-

ként tartják számon. 1965-ben a Grünwald Géza emlékdíj II., 1968-ban I. fokozatával, 1972-ben Rényi-díjjal, 1976-ban az MTA Matematikai Díjával tüntették ki.

Publikációs tevékenységét a nagyfokú igényesség jellemzi, csupán döntő fontosságú eredményeket publikál. Eddig 32 tudományos cikke jelent meg.

Kiemelkedő jelentőségűek a multiplikatív számelméleti függvények középértékével kapcsolatos eredményei. E vizsgálatai során új, igen hatékony analitikus módszert dolgozott ki, melyet mind ő, mind mások eredményesen alkalmaztak általános additív számelméleti függvények értékelésének tanulmányozására is.

Hasonló jelentőségűek a Dirichlet-sorok elméletével kapcsolatban elért eredményei is. A számelméleti függvények vizsgálatára kidolgozott módszerének egyes új elemeit a Turán-módszerrel kombinálva, Turán Pállal közösen meglepő eredményeket értek el a zeta- és L-függvények gyökeinek eloszlására vonatkozóan. E vizsgálatokhoz sok neves matematikus csatlakozott, és munkáikban a „Halász-módszer” centrális szerepet játszik.

Igen jelentősek komplex függvénytan — így sorelméleti, valamint a Turán-módszerrel kapcsolatos — vizsgálatai.

Széles körű érdeklődését, tájékozottságát igazolják valószínűségszámítási, matematikai statisztikai, ergodelméleti és lineáris operátorokra vonatkozó eredményei is.

Halász eredményeinek, módszereinek jelentőségét tükrözi az a tény is, hogy azokat sokan mások — így Bombieri, Delange, Diamond, Elliott, Erdős, Fainleib, Hartmann, Hayman, Huxley, Iwaniec, Kubilius, Levin, Montgomery, Pintz, Pomerance, Roth, Ruzsa, Ryavec, Sárközy, Tuljanov, Tyimofejev, Vaughan — eredményesen alkalmazták. Eredményeit, módszereit a közelmúltban megjelent — főként a számelméleti függvényekkel és analitikus számelmélettel foglalkozó — monográfiák jelentős terjedelemben, többnyire külön fejezetekben tárgyalják.

Nemzetközi elismerését jelzi az is, hogy meghívásra több hónapot töltött a Princetoni Institute for Advanced Study-ban, a svédországi Mittag-Leffler intézetben, a londoni Imperial College-ben, az University of Illinois-n (Urbana, USA), valamint a párizsi egyetemen (Orsay).

Tudományos munkája mellett igen értékes a tudományos utánpótlás nevelése terén végzett munkája és tudományszervező tevékenysége is. Ma ő vezeti, irányítja és szervezi a jelentős hagyományokkal rendelkező magyar analitikus számelmélet és komplex függvénytan iskolát. Rendszeresen tart magas színvonalú egyetemi speciál előadásokat, diákköri előadásokat, irányítja hallgatók szakmai gyakorlatát, többen írtak szakdolgozatot az ő vezetésével. Az általa vezetett intézeti szeminárium keretében — és azon kívül is — számos fiatal kutató munkáját irányítja vagy legalábbis segíti. Tanítványai közül többen már tudományos fokozatot is szereztek.

Tagja a Bolyai János Matematikai Társulat Választmányának, és rendszeresen tagja a Társulat különböző „ad hoc” bizottságainak. Elnöke, illetve tagja volt számos tudományos kollokvium szervező bizottságának. Több tudományos könyvet, konferenciakötetet szerkesztett, illetve jegyzetekkel látott el.

A fentiek alapján javasoljuk Halász Gábornak az MTA levelező tagjává való megválasztását.

*Császár Ákos, Erdős Pál, Fejes Tóth László, Hajnal András,
Révész Pál, Szemerédi Endre*

1927-ben Dombegyházon született. Szűkebb szakterülete: molekulafizika, lumineszcencia és lézerfizika. Doktori fokozatát 1964-ben szerezte. Egyetemi tanár, a JATE Kísérleti Fizikai Tanszékének és az MTA Lumineszcencia és Félvezető Tanszéki Kutatócsoportjának a vezetője.

Ketskemény István a lumineszcencia kutatások területén nemzetközileg elismert szakember, aki a tudományos és oktató-nevelő munkán kívül kiterjedt egyetemi és akadémiai közéleti tevékenységet is végez. Jelentős szerepe volt a nemzetközi hírnevet és rangot kivívott szegedi lumineszcencia iskola megeremtésében és a szegedi lézerkutatások megindításában.

Tudományos pályafutásának kezdeti szakaszában főleg a lumineszcencia polarizációjával foglalkozott. Kísérleti kutatómunkája során több, a lumineszcencia jellemzők meghatározására szolgáló készüléket konstruált. 1954-től Budó Ágoston közvetlen munkatársaként a szekundér lumineszcencia különböző hatásait vizsgálta. Az e téren elért eredményei ma már a lumineszcencia fenomenológiai elméletének alapvető tételeihez sorolhatók.

Ketskemény István az 1950-es évek második felében végzett kutatómunka a keverékoldatok lumineszcenciája egzaktabb értelmezésének megalapozásához járult hozzá lényegesen. A molekulák közötti energiaátadás értelmezésére az 1960-as évek elején kidolgozott elméletére még ma is sokan hivatkoznak. A Sztjepanov-féle univerzális reláció korrekt bizonyítása is a nevéhez fűződik. A fluoreszkáló oldatok energia-hatásfokának felső korlátjára vonatkozó termodinamikai megfontolásokkal 1963-ban egy nemzetközi lumineszcencia konferencián társszerzőként szerepelt, ezek élénk visszhangot váltottak ki. Az igen kicsiny koncentrációjú lumineszkáló oldatok spektrofotometriai tanulmányozásával kapcsolatban is számos közleménye jelent meg. A lumineszcencia elméletét gazdagító tevékenysége mellett igen értékesek és idézetek a kísérleti munka során nyert mérési eredményei. Ezek egy részét az 1967-es Landolt—Börnstein-féle kiadvány is közli.

Ketskemény István 1967-ben lézervizsgálatot kezdeményezett a kutatócsoportban. Először a lézerfelvillanások energiájának mérésére dolgozott ki eljárást, majd munkatársaival együtt kísérleti és elméleti vizsgálatokat folytatott a folyadéklézerek jellemzőinek a lézerfolyadék fluoreszcencia jellemzőire való visszavezetése céljából. Az e téren elért eredmények a Szovjetunióban rendezett egyik nemzetközi kongresszuson komoly érdeklődést váltottak ki. Jelenleg az általa vezetett kutatócsoportban a lézerkutatásokkal egy nemzetközileg is elismert kutatógárda foglalkozik.

A legutóbbi időben Ketskemény István kutatásainak fő területe, a lumineszcencia hatásfokának vizsgálatán kívül, a bikromatikus lézerfestékek spektroszkópiai tanulmányozása.

Ketskemény István az 1954—1984 közötti időben több mint 80 idegen nyelvű dolgozatot publikált. A nyilvántartott hivatkozások száma több mint 300. Eredményeit a lumineszcencia és a lézerfizika különböző kérdéseivel foglalkozó alapvető monográfiák idézik. Eddigi tudományos pályafutása során számos tanítványt nevelt és vezetése mellett sok fiatal munkatárs szerzett egyetemi doktori címet, ill. kandidátusi fokozatot.

Ketskemény István több mint tíz éve a Matematikai és Fizikai Osztály tanácskozó tagja. 20 éve tagja az MTA III. Osztályához tartozó Fizikai Bizottságnak, megalakulása óta tagja a Szegedi Akadémiai Bizottságnak, 10 éven át elnöke volt az Eötvös Loránd Fizikai Társulat Csongrád megyei Csoportjának, 7 évig tagja volt a TMB Fizikai és csillagászati szakbizottságának stb.

1959-ben az Oktatásügy Kiváló Dolgozója lett, ugyanabban az évben megkapta az Eötvös Loránd Fizikai Társulat Schmid Rezső díját, 1965-ben az Akadémiai Díj I. fokozatában részesítették, 1967-ben a Munka Érdemrend ezüst fokozatát, 1978-ban pedig a Munka Érdemrend arany fokozatát kapta meg.

*Bozók László, Gáspár Rezső, Kovács István, Marx György,
Nagy Károly*

Kirschner István

1934-ben Nagykanizsán született. Szűkebb szakterülete: alacsony hőmérsékletek fizikája, termodinamika. Doktori fokozatát 1975-ben szerezte. Az ELTE Alacsony Hőmérséklet Fizikai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Kirschner István kiemelkedő érdeme, hogy hazánkban bevezette és meghonosította az alacsony hőmérsékletek jelenségeinek komplex kutatását. Az általa alapított oktató-és kutatóegységből alakult ki az ELTE Alacsony Hőmérséklet Fizikai Tanszéke, melynek kezdetétől a vezetője.

Alapvető kutatási területe az alacsony hőmérsékletek fizikája és ezen belül elsősorban a szupravezetés, de a termodinamika és energetika egyes alkalmazási területein is kimagasló eredményeket ért el. Eddig megjelent 118 tudományos dolgozata közül 84-et, magas színvonalú nemzetközi folyóiratokban, külföldön, illetve idegen nyelven publikált, és emellett 33 műszaki fejlesztési tanulmánynak is szerzője. Főbb tudományos eredményei:

Kísérletileg meghatározta alacsony kritikus paraméterű szupravezető ötvözetek mágneses jellemzőit. Megmutatta, hogy azok kialakításában az adalékanyag hatására fellépő Fermi-felület topológiai változása játsza a fő szerepet. Kísérleti vizsgálatokkal kimutatta, hogy a szupravezetők egy részében a vortex mozgás során kétfajta kritikus áram és kétféle flux flow ellenállás lép fel, és ezt elméleti modellel értelmezte. Felismert egy új fázisátalakulást, amelynél a kísérleti eredményeket a Lifshitz-elmélettel egybevetve először igazolta egy másodrendűnél magasabb fázisátmenet létezését (Phys. Lett., *A47*. 139. 1974.; ZsETF, *66*. 1241. 1974.; Journ. Low Temp. Phys., *39*. 235. 1980.; Phys. Lett., *A88*. 205. 1982.).

Levezette a szupravezetők fundamentális egyenletét és stabilitási kritériumokat adott meg a Meissner, a flux creep és a flux flow állapotra és kiszámította a flux jump állapotnál fellépő disszipációt. Küszöb kritérium nélkül meghatározta az effektív pinning erőt, amely hozzájárult az irodalomban található ellentmondás feloldásához (Journ. Low Temp. Phys., *14*. 427. 1974.; Journ. Low Temp. Phys., *47*. 105. 1982.).

Az alacsony hőmérséklet technika területén kiemelkedőek a hőmérséklet szabályozás és nagy nyomású kriogén mérőrendszerek kidolgozásában, a szupravezető mágnesek tervezésében és építésében, továbbá a szupravezető kábelszakaszok kialakításában elért nemzetközi szintű eredményei (Cryogenics, *17*. 565. 1977., IEEE Trans. Magn., *17*. 1999. 1981., Cryogenics, *14*. 559. 1974.).

Kidolgozott egy általános variációs elvet, amely a stacionárius állapot stabilitási kritériumait és az entrópia mérlegegyenletét szolgáltatja nem-lineáris forrassűrűségek esetében is (Acta Phys. Hung., *30*. 61. 1971.; Journ. Non-Equilib. Thermodyn., *9*. 1. 1984.).

Energetikai vizsgálatai közül különösen a láng és az akusztikai jel kölcsönhatására, illetve az égés nem-lineáris tulajdonságaira vonatkozó eredményei jelentősek (Acoust. Lett., *2*. 101. 1979.; Proc. 14th World Gas Conf., F3, Toronto, 1979.).

Tudományos munkásságát igen pozitív nemzetközi visszhang kíséri. Rendszeresen idézik tudományos eredményeit (ezek száma eddig 205), nagyon gyakran kap külföldi meghívásokat, számos esetben kérnek tőle tudományos segítséget, többször kérték fel nívós külföldi folyóiratokban tudományos dolgozatok közlésére, illetve színvonalas nemzetközi konferenciákon előadások tartására. Tevékenységét 7 magas szintű, nemzetközi lexikonban (pl. Who is Who in the World) méltatták. Részt vesz 4 KGST tudományos szakértői csoport munkájában. Nemzetközi tudományos konferenciákon több alkalommal szekció-elnöknek kérték fel, illetve konferencia-díjjal jutalmazták. 1982-ben az Európai Fizikai Társaság Alacsony Hőmérséklet Fizikai Bizottságába választották. Gyakran kéri fel külföldi tudományos munkák bírálatára. Több külföldi intézmény kezdeményezte tanszékével való kutatási együttműködést. Részt vett számos, nívós nemzetközi konferencia szervezésében.

Iskolateremtő egyéniség. Irányítása alatt munkatársai jelentős szakmai eredményeket értek el és tudományos fokozatokat szereztek. Tanszékét külföldön magyar alacsony hőmérsékleti fizikai iskolaként emlegetik, és a kis kritikus paraméterű szupravezetők kutatásában nemzetközileg is meghatározónak tartják.

Oktatótevékenységet 1957 óta fejt ki az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Bevezette az alacsony hőmérsékletek fizikájának hazai egyetemi oktatását. Újrendszerű termodinamikai előadását oktatók is nagy számban látogatják.

Hét éven át példamutatóan vezette az ELTE 5 tanszékéből álló Fizikus Tanszék-csoportját.

Tevékenységet 1965-ben Munka Érdemrenddel, 1974-ben akadémiai kutatási prémiummal, 1983-ban Acta Physica nívódíjjal jutalmazták.

Aktívan vesz részt a tudományos közéletben. Tagja az MTA Szilárdtestkutatási Bizottságának, Statisztikus Fizikai Albizottságának, továbbá az MM Fizikus Bizottságnak. Tagja volt a TMB Fizikai és csillagászati szakbizottságának és rendszeresen végez munkát a tudományos minősítés területén. Tagja az Eötvös Loránd Fizikai Társulatnak és az Európai Fizikai Társaságnak.

A fentiek alapján, de elsősorban az alacsony hőmérsékletek fizikájának hazai meghonosítása, nemzetközi szinten való művelése és iskolateremtő munkássága alapján javasoljuk Kirschner Istvánt az MTA levelező tagjának.

Gyarmati István, Kovács István, Marx György, Nagy Károly

Koltay Ede

1930-ban Tokajon született. Szűkebb szakterülete: fundamentális és alkalmazott atommagfizika, gyorsítófizika. 1973 óta a fizikai tudomány doktora. Az MTA Atommag Kutató Intézetének tudományos osztályvezetője.

Javaslatot teszünk arra, hogy Koltay Edét a Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya akadémiai levelező taggá jelölje, az atommagfizikában elért tudományos, fejlesztési és alkalmazási eredményei, továbbá kiemelkedő tudományszervezési, tudományos közéleti tevékenysége alapján.

Koltay Ede kiváló, ügyes, kivételes rátermettségű kísérleti fizikus, aki a hazai ipari háttér teljesítő képessége mellett nagyon nehéz technikai feladatokat is (5 MeV-es gyorsító)

sító) kitűnően meg tud oldani. Ugyanakkor hatékonyan alkalmazza a számítástechnika korszerű módszereit. (Pl. az 5 MeV-es gyorsító elektrosztatikus problémáinak megoldásában.) A gyorsító 5 évi nagyon nehéz munkával, 5 kutató segítségével, hónapról hónapra pontosan a terv szerint készült el és összeállítása után rögtön kifogástalanul működött.

Személyisége, emberi egyénisége tárgyilagos, kiegyensúlyozott, nyílt, barátságos. Működésének évtizedei alatt szubjektív, személyes jellegű surlódása soha senkivel nem volt. Osztályától a mérgezett, személyeskedő légkört távol tudta tartani. Sokoldalú, magas intelligenciájú és nem tudományos kérdésekben is nagyon józan, jó az ítélőképessége.

Mindezek alapján nyugodtan állítható, hogy megválasztása esetén Osztályunk fizikus kollektívája egy olyan új tagot nyer, aki nagyon előnyösen fogja elősegíteni kollektívánkat a felmerülő feladatok helyes megoldásában.

Tudományos munkásságának ismertetése:

1. Magreakciókra alapozott magszerkezeti vizsgálatok egész sorát kezdeményezte, s mintegy 20 atommagra vonatkozóan végzett sikeres vizsgálatokat. Részt vett a kísérleti feltételek és a metódika kidolgozásában, s az eredmények kiértékelésében. A vizsgálatokból nyert magszerkezeti adatokat és az alkalmazott módszerek teljesítőképességére vonatkozó eredményeit a nemzetközi irodalomban értékelik és számon tartják.

2. Elektrosztatikus gyorsítók elektródrendszerének optimalizálásában elért eredményei a világon több helyen új kutatásokat indítottak el. Tőle származik a ferdeterű gyorsítócsövek elektronoptikai leírását adó első közlemény a nemzetközi irodalomban. További vizsgálataiban az elméleti eredményeket kísérleteinek adataival egybevetette. Sikerült továbbá elméleti tárgyalást adnia egy új elektronoptikai elemre, az aszimmetrizált kvadrupól lencserendszerre. Gyorsítófizikai kutatásai, továbbá közvetlen irányítási és szervezési tevékenysége alapján épült fel az ATOMKI-ban a tizenhárom éve rendszeres üzemben, sokoldalú tematikával felhasznált 5 millió voltos Van de Graaff típusú gyorsítóberendezés.

3. A gyorsítóra alapozott interdiszciplináris kutatásokban résztvevőként (nukleáris atomfizika), illetve irányítóként (nukleáris mikroanalitika) vállalt fontos szerepet. Utóbbi kutatások elsősorban a légkörfizikai és orvosi alkalmazások területén folynak, de ipari analitikai jelentőségű vizsgálatokat is végeztek.

4. Gyorsítófizikai fejlesztési feladatokat végez egy nagyáramú neutrongenerátor és egy gyakorlati célú (ipari szerződés) nagyáramú elektrongyorsító építésével kapcsolatban.

Eredményeit az általa felfelesztett kutatóosztály kollektívájával, kutató teamekkel és külföldi együttműködő partnerekkel közösen érte el. Tudományos irányítása alatt álló osztályán hat munkatársa ért el kandidátusi fokozatot, s ezek a kutatók jelentős szerepet játszanak a hazai kísérleti magfizikai kutatásban. Tudományos eredményeiről 137 közlemény jelent meg, ezekre 260 hivatkozást ismerünk. Ezen kívül a Van de Graaff gyorsítón még 60 közlemény készült, amelyhez személyes hozzájárulása feltétlenül kiemelendő, de ezekben társszerzősége nem tartott igényt.

5. A gyorsító intenzív mag- és atomfizikai kihasználása mellett indított gyakorlati röntgen- és gamma részecskékre alapozott analitikai munkák (PIXE és PIGE) terén is nagy nemzetközi tekintélyre tett szert: a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség szakértőnek és előadónak hívta ebből a témából és külföldi oktató, előadói, szakértői magasabb feladatokkal bízta meg.

Társadalmi, tudományos-közületi és oktatási tevékenysége igen sokrétű. Így pl. 1) 1964 óta tagja, jelenleg titkára a Magfizikai Albizottságnak, 2) vezetője az Atomenergia és Magkutatás Újabb Eredményei c. sorozat szerkesztő bizottságának, 3) ad hoc és egyéb akadémiai bizottságokban tevékenykedett és tevékenykedik, 4) opponensként, vizsgálóbizottsági tagként, aspiránsvezetőként vesz részt a TMB munkájában, 5) több konferencia és nyári iskola szervezésében vett részt, 6) az Eötvös Loránd Fizikai Társulat Magfizikai

Szakcsoportjában titkárként dolgozott éveken keresztül, 7) címzetes egyetemi tanár, vezetése alatt több mint 20 diplomamunka és mintegy 20 doktori értekezés készült, 8) a Hajdú-Bihar megyei TIT elnökség tagja.

*Berényi Dénes, Bozóky László, Csikai Gyula, Gáspár Rezső,
Szalay Sándor*

Kroó Norbert

1934-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: szilárdtestfizika, optika, neutronfizika. 1968-ban szerezte meg a fizikai tudomány doktora fokozatot. Az MTA KFKI Szilárdtest-fizikai Kutatóintézetének igazgatója.

Kroó Norbert a magyar és nemzetközi tudományos élet kiemelkedő alakja, aki kiterjedt hazai és nemzetközi tudományos irányító és közéleti tevékenysége mellett széles körű, eredményes tudományos kutatómunkát végez a kísérleti szilárdtestfizika és kvantumelektronika területén. Szakterületén nemzetközileg elismert iskolát teremtett. Jelenlét eredményei vannak az alkalmazott kutatások területén is.

Pályájának első felében elsősorban neutronszerzés segítségével végzett szilárdtestfizikai vizsgálatokat. Ebben az időben publikációi a kritikus jelenségek (ötvezetekben, mágneses kristályokban és folyadék-gáz rendszerekben), a folyadékok és nem teljesen rendezett szilárdtestek szerkezete és dinamikája (mágneses, ill. nem mágneses szennyeződések hatása, Kondo-probléma, folyadékkristályos anyagok, ötvezetek, fémüvegek) problémáival foglalkoznak. Ugyanezen periódusban vett részt a magyar, továbbá a dubnai neutron-spektroszkópiai vizsgálatok apparatív bázisának megalapozásában és ezen belül a korrelációs módszernek a világon elsőként ilyen vizsgálatokra való alkalmazásában.

Pályája második felében a szilárdtestfizikai tevékenység optikai kutatásokkal egészült ki, amelyek az intenzív lézersugárzás és anyag kölcsönhatásának, a fémek felületén gerjeszthető plazmonok fénysugárzási, továbbá a folyadékkristályos anyagok optikai tulajdonságainak, a lézerek fejlesztésének és gyakorlati alkalmazásainak területeire terjedtek ki. A világon elsőnek, vagy az elsők között ismerte fel a fém-oxid-fém alagútdiódák koherens és inkoherens fényforrásként való alkalmazása lehetőségét, továbbá a folyadékkristályos anyagokban kis lézerterekben fellépő, ún. óriási optikai nemlinearitás elvi és gyakorlati jelentőségét. Irányításával a világon egyedülálló paraméterű szilárdtest lézereket fejlesztettek ki.

Kroó Norbert publikációinak száma kb. 150. Ebből 126 tudományos és 108 idegen nyelvű. Ezekre több mint 500 hivatkozás található az irodalomban. Tudományos előadásainak száma 1968 óta 156, ebből nemzetközi konferenciákon 78, külföldi intézményekben 50 hangzott el. Négy könyv, 4 megadott és további 8 bejelentett szabadalom társszerzője. A szabadalmak közül a magyar ipar négyet, a nyugati pedig egyet gyártás céljából megvásárolt. 6 OMFB tanulmány társszerzője. Ezek közül 4 irányításával készült el.

Kroó Norbert mind hazánkban, mind nemzetközi szinten kiemelkedő tudományos közéleti tevékenységet folytat. Az MTA Dubna Bizottságának elnöke és az MTA-SZUTA Szilárdtest-fizikai Bizottság magyar társelnöke. Az Eötvös Loránd Fizikai Társulat főtitkára. A dubnai EAI Tudományos Tanácsának tagja. Az Európai Fizikai Társulat főtitkárhelyettese, a végrehajtó bizottság és a szilárdtestfizikai Hewlett Packard-díj bizottság tagja. Több akadémiai bizottság munkájának is aktív résztvevője. A hazai lézerkutatások irányításában és koordinálásában meghatározó szerepet játszik. Részben

e munka eredményeképpen a Magyarországon folyó lézerkutatásokban egymást kiegészítő és segítő csoportok összehangolt tevékenysége folyik. Széles körű nemzetközi kapcsolatait és tudományos tekintélyét jól kamatoztatja mind saját, mind a vezetése alatt álló kutatóintézet szakmai tevékenysége, de az egész magyar fizika érdekében is.

Két nemzetközi folyóirat szerkesztő bizottságának tagja, több alkalommal hívták meg külföldi disszertációk, ill. pályázatok opponensének. Nemzetközi konferenciákon 30-szor volt meghívott előadó, 14-szer diszkusszió vezető és 19-szer szervező vagy program-bizottsági tag. Öt nemzetközi konferenciának volt elnöke.

Két alkalommal dolgozott hosszabb ideig külföldön. 1963–64-ben Svédországban, 1968–71-ben pedig a dubnai EAI-ban mint a Nobel-díjas Frank akadémikus által vezetett Neutronfizikai Laboratórium igazgatóhelyettese.

Oktatómunkát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végez hosszú ideje. Speciális előadásokat tartott elsősorban a magfizikai és optikai módszerek szilárdtestfizikai alkalmazásai témakörében. Jelenleg az ELTE címzetes egyetemi tanára.

Több kitüntetés és díj birtokosa: „Sub auspiciis” aranygyűrűs doktori cím (1966); Akadémiai Díj I. fokozat (1970); Gyulai Zoltán díj (1971); MSZBT Aranykoszorús Jelvény (1974); a Kurcsatov Intézet törzsgárdatagja (1978); MNK–SZU Tudományos Műszaki Együttműködés Diszoklevél (1979); a Helsinki Egyetem érme (1981); a Munka Érdemrend arany fokozata (1981).

*Bozóky László, Csikai Gyula, Gáspár Rezső, Kónya Albert,
Kovács István, Szabó Ferenc*

Kuti Gyula

1940-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: részecskefizika. A fizikai tudomány doktora fokozatot 1978-ban szerezte meg. Az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetének főmunkatársa.

Az anyagszerkezet kutatása a molekulák létének kimutatásától kezdve az elmúlt száz évben sok izgalmas létrafokon hatolt egyre mélyebbre. „A megfigyelt változatos objektumok feltehetően kisebb és egyszerűbb építőelemekből tevődnek össze. Feladat szétbontani, majd a megismert szabad alkotóelemekből újra összerakni őket.” A természet azonban nem ismételgette önmagát. A nehéz részecskéket ma kvarkokból összetettnek tekintjük, szabad kvarkot megfigyelni mégsem lehet. Ez a nemsejtett fordulat adja a kvarkkutatás váratlan izalmát. Hogy a nyolcvanas években az anyagszerkezet kutatásának eme frontvonalában amerikai és olasz elméleti fizikusokkal egyenrangúan tartják számon a magyar kutatóegyettest, az elsősorban Kuti Gyula tudányszeretetének, önmegújító képességének és nevelői varázsának köszönhető.

Amikor a stanfordi háromkilométeres „elektromikroszkóppal” a proton belsejében meglátták a kvarkokat (ez volt „napjaink Rutherford-kísérlete”), tizenöt évvel ezelőtt a kievi nagyenergiájú kongresszuson egy huszonéves magyar kutató megfogalmazta a következő feladatot: a kísérletet polarizált elektronnyalábbal kell megismételni, mert így megsokszorozható a kvarkstruktúrára vonatkozó információ (1969). A kísérletet Kaliforniában el is végezték. Ez a program hozta meg Kuti Gyula számára a nemzetközi elismerést. Rövid idő után a világfizika nagy öregjével, Victor Weisskopf-fal kiépítették a proton-szerkezet első kvantitatívan használható modelljét, bevezették a vegyérték-kvarkok és a kvarktenger megkülönböztetését. A Kuti–Weisskopf-modell (amelyben Kuti Gyula

neve nem csupán az ábécé kedvéért szerepel elől) azóta minden fenomenológiai tárgyalás kiindulópontja (1971). Ez volt kandidátusi disszertációja, ezért kapott Állami Díjat (1975). Eddig 400 alkalommal hivatkoztak erre a cikkre, de a hivatkozások száma most is évről évre gyarapszik. (Állami Díja idején, 1975-ben még csak 150 hivatkozás volt.)

A Puskin utca, Bécs, Les Houches tanulóévei után a Massachusetts Institute of Technology hozta meg Kuti Gyulának a nagy kibontakozást. Ekkor már a tapasztalatok nyilvánvalóvá tették, hogy a kvarkok a proton foglyai. Megindult a kutatás a kvark-fogság megfogalmazására. Az MIT-zsák olyan tartomány volt, amely térfogatával arányos pozitív energiátöbblettel rendelkezett. Ezt a tartományt azonban a kvarkok nem hagyhatták el, sőt, azt kvantummozgásukkal szétfeszítették. A modell továbbfejlesztése a budapesti zsák (1975), amelyet Kuti Gyula itthon épített ki három intézetből verbuvált munkatársaival: figyelembe vették a zsák felületi feszültségét is (1976). (Egyetlen összefoglaló cikkre 150 hivatkozás történt. Ez volt Kuti Gyula doktori disszertációja.)

A zsák-modellek fenomenológiája után a kvark-fogság elméleti magyarázatát a kvantumkromodinamika nemlineáris téregyenletei adták meg. A kölcsönhatás erős volta azonban tiltotta a perturbációs számítást, a nemlinearitás kizárta a Fourier-sorfejtést, a kvantumtérelmélet eme szokásos módszereit. Ken Wilson (később Nobel-díjas) emlékezetes budapesti előadása (Statistikai Fizikai Kongresszus) után a Kuti-csoport térbeli pontrácson számítógéppel közelítette a nemlineáris elméletet. (Mindmáig ez a kvantumkromodinamika leghatásosabb számítási módszere.) Első látványos sikerük az volt, amikor ab initio kiszámították: a kvarkokat befogó zsák fala kellő magas (de nem elérhetetlen) hőmérsékleten megolvad, a maganyag kvarkgázzá alakul (1980). Ez a tanulmány kiterjedt kutatási irány kiindulópontja lett (117 hivatkozásról van tudomásunk).

A gyakorlati számítások versenyképessége mind nagyobb számítógép-kapacitást igényelt. Eleinte KFKI—CERN kooperációban folytak, jelenleg Kaliforniában 1000 órás CYBER gépidő áll Kuti Gyula rendelkezésére. Egyre ötletesebb módszertani újítások követik egymást, mind több tapasztalatilag ellenőrizhető eredmény bizonyítja a kvantumkromodinamikának mint a magerők alapelméletének a realitását. Hogy a nyolcvanas évekre idáig jutott a kutatás, abban a Kuti-csoportnak döntő szerepe volt.

Kuti Gyula nem könnyen ír. Igényes tanulmányait (eddig 50-et) a fizika legmagasabb impaktparaméterű folyóiratai közlik, azokra a mai napig mintegy 1000 alkalommal hivatkoztak a nemzetközi tudományos folyóiratok. A Science Citation index szerint havonta átlagosan 15-tel növekszik a hivatkozások száma. (Budapesten ismert és listázott hivatkozásainak száma ez év tavaszáig 921.) Ennél azonban többet jelent, hogy 15 év alatt ragyogó, mesterükhöz fölnövő tanítványokat nevelt. Igényes önbizalmat adott és sohanemvolt világtekintélyt szerzett a magyar részecskefizikai kutatásoknak. Melegszívű nevelő egyénisége a nemzetközi nyári iskolákon is az egyik legkedveltebb és legkeresettebb előadóvá teszik. Levelező taggá választásával a mai magyar fizika egyik legnagyobb hatású egyéniségét fogadná be az Akadémia, akinek tanítványai-munkatársai is már a kapuban állnak.

Lovas István, Marx György, Mezei Ferenc, Nagy Károly

1933-ban Kisvárdán született. Szűkebb szakterülete: elméleti fizika, részecskefizika. 1967 óta a fizikai tudomány doktora. Az ELTE Elméleti Fizikai Tanszékén egyetemi tanár.

Pócsik György tudományos tevékenysége az elméleti fizika, különösen a kvantumtérelmélet és a részecskefizika nemzetközileg is a kutatások élvonalában álló kérdéseinek vizsgálatához kapcsolódik.

Kvantumtérelméleti munkáinak nagyobbik részét még 1970 előtt írta a bilokális tér-elmélet, a nem-renormálható térelméletek (négyfermion-, vektor–mezon-kölcsönhatás), egzaktul megoldható modellek, áramalgebra elvi kérdései, Wightman-axiomatika témakörökben. Később a nempolinomiális kvantumtérelméletek elvi kérdéseit és alkalmazásait (pl. a gravitáció mint természetes levágás) vizsgálta. Kutatásai főleg arra irányultak, hogy a nem-renormálható térelméletek mennyire használhatók perturbációs számítás nélkül.

A részecskefizikai kutatásaira jellemző, hogy mindig olyan elméleti problémákkal foglalkozott, amelyek egy-egy új elmélet megerősítését vagy továbbfejlesztését célzó kísérletek elméleti előkészítését vagy megalapozását szolgálják. Az ilyen alkalmazás-jellegű kutatásaiban eleinte különféle reakciók tömeg és csatolás paramétereit összekötő áramalgebrai összesszabályokat állapított meg. Majd, miután az elektro-gyenge kölcsönhatás egyesített elméletét megalkották, a semleges közvetítő Z_0 bozon számos alapvetően fontos hatását vizsgálta meg elektron-pozitron szétsugárzásban. Kutatásait kiterjesztette a spin nélküli Higgs-bozonra is. A legutóbbi időben az energia-korreláció témájával foglalkozik az elektron-pozitron ütközés hadronokra történő átmeneteiben.

Legjelentősebb kvantumtérelméleti eredményei:

1. 1961-ben Nambuval egyidőben először kapta meg négyfermion öncsatolásban a szimmetriasértő megoldást, mely tömeggel ruházza fel az eredetileg tömeg nélküli fermiont. Ez korábban ismeretlen volt. E jelenség erősen hozzájárult a spontán szimmetriasértés elméletének kifejlődéséhez, amely az elektro-gyenge kölcsönhatás modern mérték-elméletében is döntő elem. Megmutatta, hogy nemzérus tömegű vektormezonek megoldás zérus tömegű vektortér öncsatolásában is fellép. A módszert fel lehetett használni a szupravezetés ismert eredményeinek elegáns levezetésére, sőt a szuperfolyékonyság tárgyalására is.

2. Áramalgebrai általános elvekből kiindulva elsőként mutatta meg 1966-ban, hogy nemmegmaradó áramok egyidős kommutátoraiban gradiens tagok vannak jelen, amelyek az áramoperátornak a szokásostól eltérő felépítésére kényszerítenek. E gradiens tagok nemcsak az előző évtizedben játszottak szerepet, hanem ma is fontosak az áramalgebraiban, illetve annak a kvantumkromodinamika kereteivel kibővített új fejleményeiben.

További kvantumtérelméleti eredményei közül figyelemre méltók: megmaradási tételek kidolgozása és potenciál meghatározása bilokális térelméletben; tömeggel rendelkező vektortér-áram csatolás exponenciális divergenciáinak kimutatása; szórásamplitúdók nagyenergiás viselkedésének osztályozása; pion tömeg végessé válása kvantumgravitáció hatására.

Az alkalmazás jellegű kutatásaival kapcsolatban megemlítendő, hogy a semleges közvetítő Z_0 bozon hatásait az elsők között kezdte vizsgálni 1973-ban az elektron-pozitron ütközés hadronokra történő átmeneteiben nagyenergián. Szép eredményeket ért el a hadron-antihadron, valamint az n -szeres inkluzív hadron végállapotok vizsgálatában mind a foton- Z_0 interferencia tartományban, mind a Z_0 rezonancia közelében. A foton- Z_0 interferenciát kísérletileg egy-két éve mutatták ki az elméleti jóslatnak megfelelően. A Z_0 tartományra vonatkozó jóslatok ellenőrzése a CERN-ben építés alatt álló gyorsító egyik

feladata lesz. A Pócsik által tanulmányozott kérdéskör jelentősége abban van, hogy a Z_0 adatainak pontos ismerete számos nehéz elméleti problémát megold, illetve Z_0 hatásainak pontos ismeretében a hadronkeltés erős kölcsönhatás függése tisztán tanulmányozható.

Az elektro-gyenge kölcsönhatás egyesített mértékelméletének egyik alappillére a Higgs-bozonok létezése. Ezeket ugyan még nem találták meg, de ennek elősegítésére Pócsik több számítást végzett a Higgs-bozon keltés, valamint nehéz Higgs-bozon bomlás témákban. Felső korlátokat állapított meg Higgs-bozon tömegekre.

Az eredmények vázlatos felemlítése is tükrözi, hogy Pócsik György a részecskefizika legizgalmasabb és legaktuálisabb kérdéseivel foglalkozott és foglalkozik ma is szép sikerrel. Az elektro-gyenge kölcsönhatások témakörébe vágó eredményeit az egyesített elmélet megalkotói, a Nobel-díjas Weinberg és Salam is elismerték.

Szívesen dolgozik együtt fiatal munkatársakkal. Többen neki köszönhetik első tudományos témájukat és a kezdeti sikereket.

A tudományos közéletben mind hazai, mind nemzetközi szinten tevékenyen részt vesz. Többek között tagja az MTA Fizikai Bizottságának, az MTA Részecskefizikai Albizottságának, az ELTE TTK Tudományos Bizottságának. 1974-től levelező tagja a Trieszti Nemzetközi Elméleti Fizikai Központnak, 1977-től tagja a Nemzetközi Matematikai Fizikusok Társaságának, 1983-tól a Dubnai Atomkutató Intézet Elméleti Fizikai Tanácsának magyar képviselője.

Sok nemzetközi konferencián vett részt előadás tartásával és számos hazai nemzetközi konferencia szervezőbizottságának volt vezetője.

Oktató munkája magas színvonalú. Több témakörben először tartott speciális előadást hazánkban. Ezek anyagát jegyzetek, összefoglaló cikkek formájában publikálta. A kvantumtérelmélet és diszperziós relációk című, az Akadémiai Kiadónál megjelent könyve 1982-ben nívódíjat kapott.

Gyarmati István, Nagy Károly

Szenthe János

1933-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete: differenciálgeometria, topológia. A matematikai tudomány doktora fokozatot 1978-ban nyerte el. A BME Geometriai Tanszékén egyetemi tanár.

Javasoljuk, hogy Szenthe János, a matematikai tudomány doktora, (a BME Geometria Tanszékének egyetemi tanára), a matematika több modern ágának (globális differenciálgeometria, topológia, Lie csoportok és ezek matematikai-fizikai alkalmazásai) nemzetközileg nagyrabecsült művelője, választassék meg az MTA levelező tagjának.

Szenthe János az ELTE-n 1955-ben szerzett matematika–fizika szakon kitüntetéses tanári oklevelet. Egyéves gimnáziumi tanári működése után 1956-ban a BME-re került és az összes oktatói fokozaton áthaladva jelenleg ott egyetemi tanár. Közben, 1965-ben, az University of Southern California meghívására fél éves vendégelőadói úton volt az USA-ban, 1968 és 1973 között pedig Szegeden a JATE Geometria Tanszékén volt docens, aminek során minden geometriai tárgyat előadott.

Kandidátusi fokozatot 1967-ben, doktori fokozatot pedig 1978-ban szerzett.

Első publikációi a metrikus módszerek K. Menger által kezdeményezett differenciálgeometriai alkalmazásaival foglalkoztak. Elsősorban a geodetikus görbék globális viselkedését vizsgálta a kérdéskör olyan szaktekintélyeinek munkásságához csatlakozva, mint H. Busemann (aki azután amerikai meghívását kezdeményezte), a lengyel K. Borsuk,

vagy a hazaiak közül Alexits György és Egervári Jenő. Különösen jelentősek a metrikus terek izometria csoportjára kapott eredményei. A geodetikusok globális tulajdonságainak vizsgálata révén elégséges feltételt talált arra, hogy egy lokális izometria globálisan is az legyen (Szenthe bizonyítási módszerét később többen is felhasználták — köztük maga Busemann is).

Egy metrikus tér izometria csoportja általában nem rendelkezik differenciálhatósági tulajdonságokkal, azaz nem Lie csoport. Szenthe azonban kimutatta, hogy ha a tér gömbi környezetei Menger-féle értelemben konvexek, akkor az izometria csoport igenis Lie csoport. Azt a problémát, hogy egy sokaság folytonos transzformációinak egy csoportja, mely természetes és egyszerű feltétel teljesülte esetén Lie csoport, D. Hilbert az 1900-ban Párizsban tartott híres kongresszusi előadásában tűzte ki („5. probléma”). Azóta sok mélyreható kutatás folyt e probléma irányában, amelynek során fordulópontot jelentett a Haar-féle invariáns csoportmérték megalkotása (magyar matematikus által eddig elért egyik legalapvetőbb eredmény). Jórészt erre alapozva kiváló matematikusok (Neumann János, Pontrjagin, Gleason, Montgomery, Zippin) munkája eredményeként megszületett a híres tétel: „Minden lokálisan euklideszi csoport Lie csoport.” Ez az eredmény sem jelenti azonban (nem is jelentheti) a Hilbert-probléma teljes megoldását, hiszen pl. a Szenthe által vizsgált esetben nem használható (metrikus tér általában nem lokálisan euklideszi). Szenthe vizsgálataiban azonban lényegesen tovább vezettek. Egy kiemelkedő jelentőségű dolgozatában (Acta Szeged, 1974.) bebizonyította: „Minden olyan lokálisan kompakt csoport Lie csoport, amely vagy maga összehúzható, vagy egy lokálisan összehúzható topologikus téren tranzitívan hat.” Ezt az általános eredményt azóta sokan és több irányban felhasználták vizsgálataikban.

Szenthe János behatóan foglalkozott a Riemann geometria globális elméletével is. Igen szép eredménye (Publ. Math., 1968.) a zárt görbék totális görbületére vonatkozó ún. Fenchel-tétel Riemann sokaságokra való általánosítása, valamint a homogén Riemann terek természetes, torziómentes konnexióinak elegáns jellemzése mint a téren ható csoport 1-paraméteres alcsoportjainak pályavonalai (Acta Szeged, 1976.). Fontos megemlíteni, hogy a pályavonalakra más kérdéseknél is hasznosnak bizonyult osztályozást adott.

Alapvetőek a Riemann sokaságok nem-tranzitív izometria csoportjaival kapcsolatos vizsgálataiban, ahol a fő feladat a csoportthatás pályavonalainak a leírása. Legfőbb idevágó eredményeit a kompakt Lie csoportok adjungált hatásaira vonatkozó ún. Cartan—Weyl elméletnek ilyen esetekre való általánosításával érte el (dolgozatsorozat 1980 óta). Az 1-paraméteres pályákra adott osztályozást kiterjesztette a homogén terekben ható csoportok alcsoportjainak a pályáira is.

Az utóbbi években behatóan foglalkozik a csoportthatások elméletének a matematikai fizikában történő alkalmazásaival is. Jelentős, nemzetközi visszhangot keltettek a Hamilton-hatásokkal (Acta Szeged, 1984.) és a momentum leképezés Atiyah—Guillemin—Sternberg-féle konvexitás elméletével kapcsolatos vizsgálataiban (előadta a Clausthali Műegyetem 1983-ban rendezett „Geometriai módszerek a matematikai fizikában” c. nemzetközi konferencián).

E vázlatos ismertetésből is talán kitűnik, hogy a differenciálgeometria legalapvetőbb és legmodernebb fejezeteivel foglalkozik. Ezekben kifejlesztett új, hatékony módszereivel és elért eredményeivel igen jelentős nemzetközi elismerést keltett. Az 1983-ban megindult „Global Analysis and Geometry” c. nemzetközi szakfolyóirat szerkesztőségének tagja. Számos szakkonferencia meghívott előadója volt és több ilyen rendezvény szervezőbizottságában vett részt.

Kiváló egyetemi oktató. Egyetemen, ill. a BME Továbbképző Intézetében tartott előadásorozatainak jegyzetei (Tankönyvkiadó) idegen nyelvű kiadást is megérdemelnének. A BME Geometria Tanszékén irányításával 1974 óta differenciálgeometriai szeminárium

működik, amelyben több világhírű szaktekinetly is tartott előadást, s ahol eredményes kutatókat sikerült elindítania. Tanítványának vallja magát többek között Nagy Péter, Szabó Zoltán és Tóth Gábor kandidátus, mindhárman a modern differenciálgeometria nemzetközileg is elismert kutatói.

Egész tudományos kutatói és tanító-ösztönző tevékenységével, nagymértékben járul hozzá egy hazánkban „hiányterületnek” tekintett matematikai diszciplína nemzetközileg is magas színvonalra való felfejlesztéséhez.

Akadémiánk tagjává való választását feltétlenül indokoltnak és időszerűnek tartjuk.

Rapcsák András, Szőkefalvi-Nagy Béla, Tandori Károly

T. Sós Vera

1930-ban született Budapesten. Szűkebb szakterülete: a kombinatorika és a számelmélet. A matematikai tudomány doktora értekezését 1980-ban védte meg. Jelenleg az ELTE Analízis Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Alulírottak javasoljuk, hogy az MTA 1985. évi közgyűlése válassza az MTA levelező tagjává T. Sós Verát, a matematikai tudományok doktorát.

T. Sós Vera két fő kutatási területe a kombinatorika és a számelmélet. E tárgykörökből több mint hatvan tudományos dolgozata jelent meg és ezekből több mint harmincat az utóbbi nyolc évben írt.

A számelméleten belül elsősorban az $\{n\alpha\}$ -típusú sorozatok eloszlásával, és evvel kapcsolatban a láncértékek kifejtések és a diofantikus approximáció elméletével foglalkozott. Az α irracionális szám láncértékek kifejtését felhasználva általános formulát adott az $\{n\alpha\}$ sorozat diszkrepanciájára. E formula e témakör több fontos problémájának megoldásában játszott szerepet. Bevezette a sorozatok erős irregularitásának fogalmát. E fogalomra vonatkozó sejtését később Halász és Tijdeman egymástól függetlenül igazolták. A diszkrepancia formulát alkalmazta későbbi, az egyoldali és kétoldali diszkrepancia összehasonlítására vonatkozó vizsgálataiban is.

Kiemelnénk még számelméleti vizsgálatai közül a fentiekhez szorosan kapcsolódó diofantikus approximációs tételeket, továbbá a szimultán diofantikus approximációra vonatkozó ún. lokalizációs eredményeit. E témakörnek elméleti érdekessége mellett egyes alkalmazások szempontjából is jelentősége van, néhány eredménye a HASH-elésben és többdimenziós integrálok kiszámításában is felhasználható.

T. Sós Vera a ma már világhírű magyar kombinatorikai iskola egyik megalapítója. Az 1950-es évek elején írta (Kővári Tamással és Turán Pállal) ma már klasszikusnak számító dolgozatát a teljes páros gráf extrém függvényéről. Ettől kezdve kombinatorikai dolgozataiban, melyeket ötletesség és nagy bizonyító erő jellemez, igen nagyszámú problémát vetett fel és oldott meg. Ez a problémafelvető képesség eredményezte, hogy általában hosszabb cikksorozatot írt sokszor társszerzőkkel és hogy végül is a kérdésekre adott válaszokból egész elméletek kerekedtek. Egyik legnevezetesebb kérdésfelvetése az ún. Ramsey—Turán-típusú vizsgálatok megindítása volt. Első lényeges észrevétele az volt, hogy a Ramsey-számok vizsgálata egészen új jelenségeket mutat, ha az élszámra egy Turán-típusú korlátozó feltételt teszünk. E témakörben neves társszerzőkkel öt dolgozatot írt, és a témakör ma is élő külön kutatási ágga vált.

Újszerű gondolatokat vitt T. Sós Vera az ún. metszet-tételek vizsgálatába is, és erről is jelentős eredményeket tartalmazó hosszabb cikksorozatot írt. Két másik jelentős

cikksorozata az extrémális gráfelmélet legkülönbözőbb alkalmazásaival, illetve extrémális hipergráf problémákkal foglalkozik. Az ő egy dolgozatának hatására született a Ray—Chaudhuri—Wilson tétel és a Frankl—Wilson tétel is. Számos, a fenti felsorolásba be nem illeszthető, érdekes és mély dolgozatának ismertetésére hely hiányában nem térhetünk ki.

Munkásságának nemzetközi visszhangja rendkívüli, egyike a külföldön legismertebb és legelismertebb magyar matematikusoknak, 1981—82-ben másfél évet töltött az Egyesült Államokban olyan neves kutatóhelyeken mint a UCLA és a Bell Laboratories. Ez idő alatt több mint harminc egyetemen tartott előadásokat és azóta is több mint tíz jelentős nemzetközi konferencián volt meghívott előadó. Jelenleg egy hónapra a bonni egyetem vendégprofesszora. Tagja a Discrete Mathematics és a Combinatorica c. nemzetközi folyóiratok szűkebb szerkesztő bizottságának és a Journal of Combinatorial Theory A és B, továbbá az European Journal of Combinatorics szerkesztő bizottságának. Nagy nemzetközi tekintélyét mindig igyekezett a hazai tudományos élet fellendítésére használni. Egyik kezdeményezője volt a nálunk ma már rendszeresen tartott nemzetközi kombinatorikai kollokviumoknak, ezek közül háromnak is elnöke volt. Magyar részről ő a vezetője és szervezője az évek óta rendszeresen működő közös Magyar—Osztrák Számelméleti Szemináriumnak és az idén először sorra kerülő Magyar—Amerikai Kombinatorikai Workshopnak, mely az NSF-fel való egyezmény keretében, Budapesten kerül megrendezésre.

Amikor T. Sós Verát a magyar kombinatorikai iskola egyik megalapítójának neveztük, nemcsak már ismertett kutatói és szervezői tevékenységére gondoltunk, hanem rendkívüli tudósképző munkájára is, melyért a Bolyai János Matematikai Társulat már 1974-ben Szele Tibor emlékéremmel tüntette ki. Ő alakította ki a kombinatorika rendszeres oktatását az ELTE-n és Magyarországon először. Az ő szemináriumain és az ő személyes irányítása alatt tanult kutatni az új kombinatorikus nemzedék szinte minden tagja.

Jelentős részt vállalt T. Sós Vera az oktatásban és a hazai tudományos közéletben is. Harminc éve oktat lelkesen, eredményesen és szinte példátlan lelkiismeretességgel, egyaránt nagy gondot fektetve előadásaira és hallgatóinak szakmai irányítására. Az ELTE kiváló oktatója. Hosszú évek óta tagja az MTA Matematikai Szakbizottságának és a TMB Matematikai Szakbizottságának, ugyancsak tagja volt az MM Matematikai Szakbizottságának. Elnöke a Bolyai J. Matematikai Társulat igen aktívan működő felsőoktatási bizottságának. 1982-ben az MTA Akadémiai Díjával tüntették ki, 1983-ban kapott az ELTE-n tanszékvezetői megbízást.

*Császár Ákos, Erdős Pál, Fejes Tóth László, Hajnal András,
Lovász László, Révész Pál, Szemerédi Endre*

Zawadowski Alfréd

1936-ban született Budapesten. Szűkebb szakterülete a szilárdtestfizika. A fizikai tudomány doktora fokozatot 1969-ben szerzte meg. Az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetének tudományos tanácsadója.

Tudományos munkásságának első, nagy nemzetközi érdeklődést kiváltó eredményeit a mágneses szennyezéseket tartalmazó alagútdiódák elméletének kidolgozásával érte el. Munkatársaival sikerült értelmeznie a fém-szigetelő-fém alagútdiódákban mágneses

szennyezők hatására az áram-feszültség karakterisztikában fellépő óriási ellenállásanomáliákat.

Mágneses szennyezéseknek normál fémek viselkedésére gyakorolt hatását (Kondo-effektus) vizsgálva is alapvetően új eredményekre jutott. A sokrészesekés közbenső állapotokat, melyek a Kondo-probléma megoldásának nehézségét jelentették, egy renormálási-csoportot alkalmazó tárgyalással vette figyelembe. Ez az 1971-ben megjelent munka a Wilson-féle renormálási eljárástól független volt, s az elsők között alkalmazta a renormálási csoportot szilárdtest-fizikai problémák megoldására. A híg mágneses ötvözetek terén elért egyéb eredményei közül kiemelendő még egy félfenomenologikus modell kidolgozása, mellyel a Kondo-rezonancia jellegét írta le. A témából készült összefoglaló cikkei ma is a terület alapvető irodalmának számítanak.

A hetvenes években egy másik igen sikeres kutatási területét a hélium gerjesztési spektrumának vizsgálata képezte. Eredményei alapvetőek a spektrum megértése szempontjából, és egész sor kísérleti és további elméleti munkát indítottak el. Kiemelkedőek a rácsrezgések közötti kölcsönhatás következményeinek vizsgálatával kapcsolatos munkái is. Egy munkatársával megmutatta, hogy az anharmonicitás következtében két fononból rezonancia, illetve kötött állapot jöhet létre, s ez egy másik fonon-ággal hibridizálódhat.

Zawadowski Alfréd érdeklődése mindig a szilárdtest-fizika legaktuálisabb problémái felé fordult. Ez jellemezte alkotómunkáját a legutóbbi években is. Az amorf fémek alacsony hőmérsékleti viselkedésének megmagyarázására kidolgozta a két-nívós rendszerek és a vezetési elektronok kölcsönhatását figyelembe vevő modellt és értelmezte az ellenállás, ultrahang-abszorpció és relaxációs méréseket. Igen jelentősek továbbá az egydimenziós rendszerek tulajdonságainak értelmezése terén a szennyezések hatásának tisztázásában és a töltéssűrűség mozgás leírásában munkatársaival együttműködve elért eredményei.

Zawadowski Alfréd nemzetközi szinten is az egyik legismertebb és elismertebb magyar szilárdtestfizikus. Eddig 69 idegen nyelvű tudományos dolgozata jelent meg, zömmel rangos nemzetközi folyóiratokban. Ezekre történt hivatkozások száma eléri az ezret, a hivatkozók között ismételtelen több Nobel-díjas fizikus is szerepel. Munkái nemcsak további elméleti vizsgálatokra vezettek, hanem új kísérleteket is inspiráltak, melyek azután elméleti jóslatait igazolták. Tagja az *Advances in Physics* és a *Solid State Communications* rangos nemzetközi folyóiratok szerkesztő bizottságának és az Európai Fizikai Társulat Kondenzált Anyagok Fizikája szekciójának vezetőségének. Többször hívták meg vendégprofesszornak különböző egyetemekre, számos alkalommal kapott megtisztelő felkérést nemzetközi konferenciákon előadás tartására.

Kimagasló tudományos eredményeit a hazai tudományos közvélemény is igen magasra értékeli. Ezt bizonyítja Akadémiai Díja (1977), illetve az 1980-ban elnyert Állami Díj.

Zawadowski Alfréd tudományos tevékenysége nagy hatással van a hazai tudományos életre. Az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetében tudományos iskolát hozott létre, több tanítványa ma már maga is nemzetközileg széles körben elismert szakemberré vált irányítása mellett. Jelentős befolyást gyakorol a KFKI-ben folyó kísérleti szilárdtest-fizikai kutatásokra, s nem egy kísérleti fizikus is tulajdonképpen őt tekinti szellemi atyjának. Igen nagy szerepet vállal a fiatal fizikusok nevelésében. Mint címzetes egyetemi tanár rendszeresen oktat az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Az Akadémia és az Eötvös Loránd Fizikai Társulat több bizottságában is aktívan dolgozik.

Levelező taggá választása jelentős nyeresége lenne Akadémiánknak.

Kiss Dezső, Marx György, Szépfalussy Péter

1931-ben született Budapesten. Szűkebb szakterülete a magfizika. 1972 óta a fizikai tudomány doktora. Az MTA KFKI Részecske- és Magfizikai Kutatóintézetében az Elméleti Osztály vezetője.

Zimányi József fizika iránti érdeklődése már az iskolában megmutatkozott: az elektromágneses hullámok tanulmányozására radar berendezést épített. Ez a 40-es évek végén figyelemre méltó teljesítménynek számított a tudományos laboratóriumokban is, nemcsak egy gimnáziumi önképzőkörben. Az Eötvös versenyeken elért eredményei a fizika iránti érdeklődését hivatástudattá fokozták. Gimnáziumi tanulmányait kitűnő eredménnyel, az egyetemet vörös diplomával fejezte be. Az ELTE fizikus szakát elvégezve 1954-ben került a KFKI-ba. A kandidátusi fokozatot 1964-ben, a fizikai tudomány doktora fokozatot pedig 1972-ben szerezte meg.

Tudományos kutatást a magfizika területén folytat. Azon kevesek közé tartozik, akiknek a tudományos tevékenysége kiterjed a jelenségek intuitív megsejtésétől a pontos elméleti predikción át a bizonyító kísérlet megtervezéséig, valamint a műszerfejlesztéstől, a kísérletek tényleges elvégzésén át az elméleti interpretációig.

Tudományos tevékenységének négy olyan területét lehet kiemelni, amelyek amellet, hogy jelentős nemzetközi visszhangot váltottak ki, a hazai tudományos kutatásban új fejlődési irányokat indítottak el. Ezek a nukleáris részecskék szögkorrelációja, a direkt magreakciók, a magfizikai rezonanciák és a nehézion reakciók.

Tudományos pályafutását a radioaktív magok által kibocsátott gammasugarak szögkorrelációjának a tanulmányozásával kezdte. E munka kapcsán elsajátította a kísérleti magfizika legfontosabb módszereit és ugyanakkor jártasságot szerzett a kvantumelmélet alkotó alkalmazásában. Zimányi eredményesen kapcsolódott be a paritás meg nem maradásának felfedezését követő kutatásokba. 1958-ban gyors egymásutánban publikálta azokat a részben kísérleti, részben elméleti eredményeit, amelyek a béta-bomlás során emittált részecskék polarizációjának és korrelációjának a felderítésére irányultak. A 60-as években érdeklődése a direkt magreakciók tanulmányozása felé fordult. Felismerte, hogy az $A + d \rightarrow B + p + \gamma$ reakció során emittált gamma részecske cirkulárisan polározott, ha a proton irányához képest meghatározott irányban hagyja el az atommagot. Ezt a felismerést kísérletileg igazolta és megadta a jelenség elméleti leírását is. A direkt reakciók tárgyalására olyan módszert dolgozott ki, amely képes volt figyelembe venni a magerők hatótávolságának végességét. Az izobár analóg rezonanciáknak és az anómális óriás rezonanciáknak a vizsgálata területén is nemzetközileg elismert eredményeket ért el.

A 70-es években figyelme a nagyenergiás nehézion reakciókra terelődött. Egyrészt a kitartó munkának, másrészt a fantáziadús ötleteknek köszönhetően, ezen a területen is sikerült a nemzetközi élmezőnybe betörnie. A nagyenergiás reakciók során új részecskék (pionok, delta rezonanciák stb.) keletkezhetnek. Az újonnan termelődött részecskék hatását is figyelembe vevő hadronkémiai modell kidolgozása révén arra a figyelemreméltó következtetésre jutott, hogy alkalmas körülmények között a keletkező pionok Bose–Einstein-típusú kondenzációja is bekövetkezhet. A kvark kémiai modell felállításával elsőként adott becslést a nehézion reakciókban esetlegesen kialakuló kvark plazma összetételének időbeli változására. Az eddig idegen nyelven publikált 50 munkájára a szakirodalomban több mint 350 hivatkozás található. Ahhoz, hogy Zimányi tudományos tevékenysége ilyen széles spektrumot fedhessen le, az is hozzájárult, hogy elképzeléseinek megvalósításához mindig tudott együttműködő társakat találni itthon is és külföldön is.

Zimányi József egyre növekvő közéleti megbecsülésnek örvend: több mint tíz éve vezeti a KFKI Részecske és Magfizikai Kutatóintézetének Elméleti Osztályát. Tagja a Fizikai Bizottságnak és több albizottságnak. Titkára volt, majd elnöke lett a Magfizikai Albizottságnak. Az ELTE címzetes egyetemi tanára, a Nemzetközi Elméleti Fizikai Műhelynek társelnöke. Az ELFT 1962-ben díjjal tüntette ki. Az Akadémiai Díjat 1981-ben kapta meg.

Keszthelyi Lajos, Lovas István, Nagy Károly

Agrártudományok Osztálya

Barabás Zoltán

1926-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete: öntermékenyülő növények nemesítése. A mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot 1980-ban nyerte el. A Gabonatermesztési Kutatóintézet (Szeged) tudományos főosztályvezetője.

Pályája elején a növényfajok honosításával kezdett foglalkozni. A munka eredményeként a takarmánycirok hibríd formájának előállítása és bevezetése vezetett jelentős sikerhez. A beltenyésztett törzsek előállítását már akkor megkezdte, amikor a hibrídelőállítás technikai előfeltételét biztosító hímsteril vonalak még meg sem születtek. A texasi növénynemesítőkkel egyidőben sikerült az első gyakorlati értékű takarmánycirkot, a Hybar Mv 301-es hibríd szudánifüvet előállítania. Ezt több más szemescirok hibríd követte, melyek közül egyesek később határainkon kívül is fajtaelismerésben részesültek (Sorghum work in Hungary. 1963, Sorghum Newsletter). Jelentős eredménye a kenyérbúzától (*Triticum aestivum* $6 \times = 2n = 42$) eltérő, speciálisan főzőtészta készítésére alkalmas keményszemű „makaróni búza” faj (*T. durum*, $4 \times = 2n = 28$) honosítása. E munkáért — kutatótársaival együtt — Akadémiai Díjban részesült (Beke, B. — Barabás, Z.: The first Hungarian durum wheat varieties. 1981, Cereal Research Comm.).

Vetőmag-irradiálással a négyszálcás búzából (*T. carthlicum*) új fajnak számító ún. „vavilovoid” („emeletes” kalászkájú) mutánt állított elő (An induced mutant in *T. carthlicum* with diagnostic feature of *T. vavilovi*. Nature, 1959). Paradox módon később éppen ennek a mutánsnak az elemzése járult hozzá a névadó *T. vavilovi*-nak mint önálló fajnak a „detronizálásához”.

A heterózis hatás kiaknázása a kukoricán kívül jóformán minden más növényfajban csak hímsteril növények segítségével lehetséges. Elsőként sikerült kiváltania a *Sorghum*-ban egy sorozat indukált hímsteril mutánt. A hímnős („egylaki”) növényfajból kétlaki (különálló; hím + nő egyedeket tartalmazó) fajt is előállított. E mutánsok segítségével a szexdivergencia evolúciója, amelyre korábban csak hipotéziseket alkottak, „in statu nascendi” vált bemutathatóvá (Observation of sex differentiation in *Sorghum*. Nature, 1962). Az egyik „nő”-mutánsról bebizonyosodott, hogy virágpor nélkül („szűznemzéssel”) apomiktikus úton is képes magot kötni. Ez lehetségessé teheti a heterózis tartósítását.

Barabás Zoltán munkája gerincét a fajtaelőállítás, tehát tipikusan alkalmazott, célra orientált kutatás képezi. Négy államilag elismert cirokhibridet és 8 búzafajtát állított elő. E fajták többsége speciális új bélyegek hordozója: multi-line, betegség-toleráns, aszály-toleráns, szuper törpe, betegség-rezisztens, vegyszermentesen, környezetkímélő módon termesztendő stb. Mindegyike ma is a termesztésben van, a legidősebb már több, mint negyedszázada.

Barabás Zoltán munkájára jellemző, hogy a gyakorlati nemesítés igényeiből kiindulva az alap kutatások eredményeinek alkalmazásával ér el átütő sikert. Invenciózus és előrelátó gondolkozásmódja jut kifejezésre abban, hogy az általa irányított team nem mechanikus fajtagyártást végez, hanem széles alapokon, mindig új elgondolások és módszerek alkalmazásával, speciális fajtaelőállítási igényeket is viszonylag rövid idő alatt és változatos módon képes kielégíteni. Fajtáinak szokatlanul gyors megjelenésében szerepe volt pl. a nemzedékgyorsításban alkalmazott új módszereknek; a hosszadalmas hideg kezelések helyettesítésének citokininekkal (Barabás, Z. és Csepelyné: Shortening vernalization of winter wheat with kinetin. *Euphytica*, 1978). A fajtarotáció lelassítása pl. a tartós rezisztencia beépítésével volt elérhető (Matuz, J., Mesterházy, Á., Barabás, Z.: The evaluation of horizontal resistance of winter wheats by the „center pivot” method. *Theoretical and Appl. Genetics.*, 1979).

Kutatási és kutatószervező tevékenysége, valamint az általa szerkesztett angol–orosz nyelvű periodika (*Cereal Research Communication*) révén nemzetközi hírnévre tett szert. Mintegy 80 szakcikke jelent meg, fele részben magyar nyelven. Társszerzővel egy könyvet írt, kettőt szerkesztett. Több helyi, országos és nemzetközi bizottság vezetőjeként, illetve tagjaként járult hozzá az agrárkutatások színvonalának emeléséhez.

Fentiek alapján javasoljuk Barabás Zoltán levelező tagságra történő jelölését.

Király Zoltán, Kurnik Ernő, Rajki Sándor

Bócsa Iván

1926-ban Aradon született. Szűkebb szakterülete: szántóföldi növények nemesítése. A mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot 1974-ben szerezte meg. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem Kompolti Kutatóintézetének tudományos igazgató-helyettese.

A kompolti Állami Növénynemesítő Telepen kezdte meg pályáját, ahol a telep akkor Európa-szerte ismert vezetőjénél, néhai Fleischmann Rudolfnál ismerkedett meg a növénynemesítéssel. Kezdetben Fleischmann Rudolf munkatársa volt, majd annak 1950-ben bekövetkezett halála után mint a nagy előd gazdag nemesítői hagyatékának elhivatott gondozója, főként a kender, a lucerna és a bükköny nemesítése terén ért el kiemelkedő eredményeket. Első állami elismerésben részesült fajtái: a kompolti kender, a kompolti B-7 hibridkender és az F-simabükköny.

Különösen a kendernemesítésben és az ivari genetikai kutatásban mélyedt el intenzíven. Így hazánkban elsőként állított elő egylaki kendert, Európában pedig hibridkendert. Részletesen tanulmányozta a kender beltenyészítésének genetikai és élettani jelenségeit, ennek kapcsán számos eddig ismeretlen adatot tett közzé.

Elsőként foglalkozott az uniszexualitással, mint ivari genetikai jelenséggel a kender nemesítésben, ill. a köztermesztésben történő kihasználási lehetőségével. Sikert ért el ilyen fajtát előállítani, amely 1969-ben UNIKO-B kender néven állami elismerésben részesült. Ugyancsak elsőként állított elő sárgaszárú kendert, amelyet 1976-ban szabadalmaztatott (1973-ban állami elismerést nyert).

A lucerna nemesítése terén a polycross módszerrel, a vadfajoknak a lucernanemesítésben történő felhasználásával, különösen virágzás és termékenyülésbiológiai problémákkal és a beltenyészítés kérdéseivel foglalkozott. Ezek közül említésre méltó az automatikusan felnyíló fajta előállítására irányuló munka. Később a lucerna beltartalmának fokozását

célzó nemesítést kezdte el, és munkatársaival együtt számos szaponinban szegény fajta-jelöltet állított elő.

Kezdeményezte és a minősítő szervekkel elfogadtatta a lucerna magtermőképességének értékmérő tulajdonságként való elismertetését és megkezdte az erre irányuló szelekciót. NDK nemesítőkkel kooperálva részt vett a Vertibenda fajta előállításában, amelyet 1973-ban államilag elismertek. 1978-ban állami elismerésben részesült az ugyancsak NDK kooperációban előállított Verko nevű lucernafajta, ennek nemesítésében is közreműködött.

Munkatársaival együtt kinemesítette az 1969-ben államilag elismert „Mátra” baltacimot, valamint előállította az oktoploid baltacim alapanyagát.

10 évi szívós munkával meghonosította új kultúrnövényként a tarka koronafürtöt, amelyet 1983-ban államilag elismertek, és egyben kidolgozta a termesztéstechnológiáját is.

Eddig 132 tudományos közleménye jelent meg, köztük 24 idegen nyelven, ill. külföldi folyóiratokban. Társszerzőként 10 kézi-, ill. szakkönyv megírásában működött közre.

Tudománypolitikai és tudományszervezési vonatkozásban tevékenységet fejt ki az MTA – MÉM Növénynemesítési Bizottságában és a TMB Kísérleti biológiai szakbizottságában. Vezetőségi tagja a Magyar Agrártudományi Egyesület Növénytermesztési Társaságának. Tagja három nemzetközi szervezetnek (EUCARPIA, ASSINSEL, IAMFE). 1969 óta a Növénytermelés c. tudományos szaklap felelős szerkesztője.

Több ízben részesült kormány- és miniszteri kitüntetésben. 1973-ban elnyerte a Fleischmann Rudolf emléklapettét, 1977-ben pedig Akadémiai Díjjal tüntették ki.

Fentiek alapján javasoljuk Bócsa Iván levelező tagságra történő jelölését.

Cselőtei László, Kurnik Ernő

Bocz Ernő

1920-ban Köpeczen született. Szűkebb szakterülete: a szántó-földi növények öntözése. 1968 óta a mezőgazdasági tudomány doktora. A Debreceni Agrártudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

Élethivatásának és legfontosabb kutatási feladatának tekintette — az egyetemi oktatás korszerű kialakítása mellett — a hazai növénytermesztés-fejlesztés alapvető feltételeinek kidolgozását. Széles körű nemzetközi irodalmi ismereteire és a külföldi tanulmányai során szerzett tapasztalataira támaszkodva kritikusan értékelte a fejlett nemzetközi mezőgazdaság módszereit, és jó érzékkel mutatott rá azokra, amelyek sajátos ökológiai viszonyaink között sikerrel alkalmazhatók. Annak idején közreműködve a Tudományos Tervkészítő Bizottság által kezdeményezett „Előtanulmány a 20 éves növénytermesztési célkitűzések elérésének általános feltételeiről” című tervkoncepció kidolgozásában tudományos megalapozottsággal jelölte meg azokat a legfontosabb tényezőket, amelyek segítségével 20 év alatt hazánk növénytermelésének hozama megkétszerezhető. Egyike volt azoknak, akik vitába szálltak azzal a téves nézettel, hogy Magyarországon a nagy szárazság miatt nem lehet a nagyadagú műtrágya felhasználására berendezkedni. Bizonyította, hogy nálunk kezdetben nem a víz, hanem a táplálékanyag-ellátás volt a limitáló tényező. Ma már a gyümölcését élvező tanúi vagyunk a helyes kezdeményezések nagyszerű eredményeinek.

A táplálóanyag-ellátás mellett hosszú évtizedeken keresztül a nagy termések vízellátásának kérdéseivel foglalkozott. Már 1963-ban ismertette a mérsékelt égövünkre vonatkozóan kidolgozott és nemzetközileg is új „kinyújtott idényű öntözési” rendszerét. Javaslataiban, a korábbiakkal ellentétben, nem a mélyen fekvő területek, hanem a hátsági területek koncentráltabb öntözésének bevezetését szorgalmazza mind a biztonságosabb öntözés, mind pedig az öntözés időpontjának, normájának megbízhatóbb prognosztizálhatósága és a fokozottabb környezetvédelem érdekében. Bevezette az egész országra kiterjedően a vízellátottsági és öntözési jelzőszolgálatot. Húsz éves szívós munka eredményeként az új öntözési rendszer teljes jogú elismerést vívott ki magának: a korábbi június-augusztusi nyári öntözés két és félhónapos idénye helyett hazánkban hivatalosan is bevezették a márciustól novemberig terjedő öntözést.

A tápanyag és a víz kölcsönhatás bonyolult mechanizmusának tisztázása terén elért kutatási eredményeinek nemzetközi elismerését jelenti az is, hogy a KGST-ben külön program (3.2.1.) létesült, amelynek nemzetközi koordinátora Bocz Ernő.

A téma behatóbb tanulmányozása céljából 1978-ban megszervezte a Növénytermesztési és Ökológiai Intézetet, ezzel egyúttal azt is jelezve, hogy az ökológiának a jövő növénytermesztésében és annak fejlesztésében meghatározó szerepe lesz.

Társadalmi munkáját a Magyar Tudományos Akadémia és a DAB különböző bizottságaiban, a MAE stb. keretében fejti ki. Széles körű nemzetközi kapcsolatot és együttműködést épített ki mind a KGST, mind pedig számos tőkés ország hasonló profilú intézményével.

A növénytermesztés igen széles horizontú ismerete, csak sok évtizedes tapasztalat birtokában kristályosodhat ki. A felgyülemlett értékes kutatási eredmények, megfigyelések és tapasztalatok gyakorlati elterjesztése és azok korszerű növénytermesztési szakkönyvekben való közreadása Bocz Ernő jelenlegi tudományos tevékenységének legfőbb törekvéseit jelentik.

Fentiek alapján javasoljuk Bocz Ernő levelező tagságra történő jelölését.

Dimény Imre, Kozma Pál, Kurnik Ernő

Csáki Csaba

1940-ben született Turkevén. Szűkebb szakterülete az agrár-gazdaságtan. 1981-ben szerezte meg a közgazdaságtudomány doktora minősítést. A MKKE dékánja, egyetemi tanár.

Tudományos munkásságán belül a mezőgazdasági vállalati tervezés fejlesztésére, a számítógépek és a matematikai módszerek vállalati gyakorlatban történő alkalmazására irányuló kutatásai emelhetők ki. Másik fontos kutatási területe a makro- és a nemzetközi mezőgazdasági rendszerek tervezése, prognosztizálása, valamint a szimulációs eljárások mezőgazdasági alkalmazása. Vezető szerepet töltött be a Magyar Élelmiszertermelési Modell kidolgozásában, és közreműködött a mezőgazdasági világmodell kialakításában is. Az irányításával kidolgozott KGST Mezőgazdasági Modell számítási eredményeit az ENSZ Mezőgazdasági Világszervezete (FAO) felhasználta a 2000. évre készült előrejelzésekhez.

Eddig magyar nyelven 4 önálló műve, társszerzőkkel pedig 5 könyve jelent meg. 7 idegen nyelven megjelent könyvből 2 készült társszerzőkkel. 52 magyar nyelven és 32 idegen nyelven megjelent folyóiratoikk, illetve tanulmány, ezenkívül számos népszerű cikk tanúsítja gazdag publikációs tevékenységét. Két könyve kapott nívódíjat, egy pedig akadémiai jutalomban is részesült.

Tudományos tevékenységének fontos területe egyetemi oktató tevékenysége. Több tankönyv és egyetemi jegyzet szerzője, illetve társszerzője, ezek közül két egyetemi tankönyv akadémiai elismerésben részesült. Kezdeményező szerepet töltött be a közgazdászképzésben alkalmazható aktivizáló módszerek, pl. az első hazai vállalati döntési játékok kidolgozásában.

Évek óta aktívan részt vesz a szakmai és tudományos közéletben. A Magyar Alkalmazott Rendszerelemzési Bizottság Mezőgazdasági Szakbizottságának elnöke, a TMB Közgazdasági szakbizottságának tagja, az MTA — MÉM Agrárgazdasági és Szövetkezetelméleti Bizottság, a felsőfokú közgazdászképzés fejlesztésével foglalkozó albizottság vezetője.

Az oktató- és kutatómunka mellett szoros kapcsolatban áll a gyakorlati élettel. Szakértőként, valamint az egyetemi kutatások keretében rendszeresen részt vállal vállalatfejlesztési problémák megoldásában és gazdaságpolitikai döntések előkészítésében. Jelenleg a termőföld mint természeti erőforrás számítógépes értékelési módszereinek kifejlesztése, valamint a vállalati számítógépes irányítási rendszerek kialakítása képezik a legfontosabb ilyen jellegű kutatási területeit.

Aktív részese a nemzetközi agrárgazdasági közéletnek, 1979 óta képviseli hazánkat a Nemzetközi Agrárközgazdasági Társaság Tanácsában, 1981-ben az Európai Agrárközgazdasági Társaság Közgyűlése az Egyesület végrehajtó bizottságának tagjává választotta.

A Moszkvai Nemzetközi Vezetéstudományi Intézetben évek óta meghívott előadó. 1979—1982 között több előadássorozatot tartott amerikai egyetemeken. 1983 nyarán egyhónapos kurzust vezetett a mezőgazdasági rendszerek elemzése és számítógépes modellezése témakörben Mexikóban. 1982-ben és 1984-ben FAO szakértőként az állami mezőgazdaság irányításával és szervezésével kapcsolatos vizsgálatot irányította Közel-Keleten. Részt vett a 80-as évek elejének globális mezőgazdasági problémáit elemző, valamint a mezőgazdasági árpolitikával foglalkozó tanulmányok kidolgozásában.

A fiatal közgazdász-nemzedék hazai és nemzetközi szakmai körökben egyaránt elismert képviselője, aki eddigi eredményei alapján méltó arra, hogy az MTA levelező tagjának ajánljuk.

Csizmadia Ernő, Dimény Imre, Láng István

Czakó József

1923-ban született Mezőberényben. Szűkebb szakterülete: mezőgazdasági állatok tenyésztése, etológia. A mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot 1975-ben szerezte meg. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára és rektorhelyettese.

1947—1950-ig állami kísérleti gazdaságokban, 1950—1972-ig az Állattenyésztési Kutatóintézetben működött, 1972-ben egyetemi tanárrá nevezték ki a Gödöllői Agrártudományi Egyetemre.

Az Állattenyésztési Kutatóintézetben eltöltött két évtizedes munkássága alatt a borjúnevelés elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott. Kandidátusi és doktori értekezéseit ebből a számottevő népgazdasági jelentőségű témakörből írta és védte meg. Az általa kidolgozott itatásos borjúnevelési technológiát az Állami Gazdaságok Főosztálya az irányítása alatt álló üzemekben hivatalosan elrendelte. Öt éven keresztül vezette azt a kutatócsoportot, amely a KGST tudományos együttműködés keretében kidolgozta a szarvasmarha ivadékvizsgálat módszerét és szabványtervezetét. A kutatómunka eredményeként a KGST Mezőgazdasági Állandó Bizottsága ezt a kidolgozott módszert fogadta el és ajánlotta a tagországoknak. A magyar tarka szarvasmarhafajta nemesítésére

irányuló munkában szelekciós tervek, prognózisszámítások készítése és egyes, kevésbé tisztázott értékmérő tulajdonságok vizsgálata területén a tenyésztértébecslés módszereinek a hazai gyakorlatba való átültetése, tudományos tevékenységének egyik jelentős részét alkotta. A tartástechnológia témakörben korábban a természetszerű szarvasmarhatartás kérdéseit vizsgálta. E munka során tért rá a viselkedéskutatásra, mint az állattartás műszaki és biológiai egységét elősegítő alapozó tudományág művelésére.

Kutatásairól, részben társszerzőkkel, 159 tanulmányban számolt be. Ezekből 34 önálló kutatáson alapuló tanulmány külföldi tudományos lapokban jelent meg. A Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalatnál ez ideig 17 könyve jelent meg, amelynek egy részét társszerzőkkel írta. NDK, csehszlovák és román kiadóvállalatoknál egy-egy könyve jelent meg. Tudományos — főleg etológiai tárgyú — munkáira való külföldi hivatkozás (8 külföldi etológiai könyvben és az utolsó 10 évben 81 német és angol nyelvű folyóiratban) jelentős.

1971-ben Olaszországban meghirdetett jeligés nemzetközi pályázaton — amelyet a jövő állattenyésztési üzeme elképzelésének kidolgozására írtak ki — első díjat nyert. 1959-től kezdve összesen 44 nemzetközi konferencián tartott előadást kutatómunkájának eredményeiről, többek között az Európai Állattenyésztők Szövetségének konferenciáin, négy ízben az Olasz Állattenyésztési Tudományos Társaság által rendezett nemzetközi konferencián, a takarmányozási, a genetikai világkongresszuson, a CIGR konferenciákon, különböző KGST szimpóziumokon, az NDK Mezőgazdasági Tudományos Akadémiája által rendezett konferenciákon és szimpóziumokon. 1978-ban Madridban az első Etológiai Világkongresszuson a plenáris ülés egyik felkért előadója, 1983-ban az Állattenyésztési Világkongresszuson a tartástechnológiai szekcióban a három főelőadó egyike volt. 1982-ben a Magyar Tudományos Akadémia az iskolateremtő alkalmazott etológiai kutatásokért Akadémiai Díjban részesítette.

A hazai tudományos szervezeteken kívül — MTA Állattenyésztési Bizottsága, TMB Állattenyésztési és állatorvosi szakbizottság tagja, Magyar Agrártudományi Egyesület Állattenyésztési Társaságának vezetőségi tagja, Mezőgazdasági Könyvkiadási Szakbizottság, Fajtaminősítő Tanács Állattenyésztési Szakbizottság, Országos Törzskönyvezési és Utódellenőrzési Szakbizottság tagja, Állattenyésztés és Takarmányozás c. lap szerkesztője — tiszteleti tagja az Olasz Állattenyésztési Tudományos Társaságnak, az EAAP 3. szekció szakértői bizottságának és az „Animal Management” nemzetközi folyóirat szerkesztő bizottságának. A KGST kutatási együttműködés keretében koordinátora a „Gazdasági állatok viselkedése ipari komplexumokban” c. (4.2.) témának.

A vázoltak alapján javasoljuk Czákó Józsefnek az MTA levelező tagjává történő megválasztását.

Cselőtei László, Horn Artur, Kovács Ferenc

Gál János

Honton született 1928-ban. Szűkebb szakterülete: erdőmelioráció. 1965 óta a mezőgazdasági (erdészet) tudomány doktora. Jelenleg az Erdészeti és Faipari Egyetem (Sopron) tanszékvezető egyetemi tanára és rektora.

Javasoljuk Gál János akadémiai levelező taggá való megválasztását az erdészeti melioráció módszereinek a kidolgozásában kifejtett, hazánkban és külföldön is elismert tudományos kutatói tevékenységéért, az elért új eredmények bevezetéséért, továbbá tudományszervezői, tudományos közéleti és agrárfelsőoktatási tevékenysége alapján.

1957-től végez oktató-nevelő- és kutatómunkát a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem (EFE) Erdőtelepítéstani Tanszékén. Mint az egyetem több cikluson keresztüli vezetője (jelenleg is rektora) tevékeny részt vállalt az erdő- és faipari mérnökképzés fejlesztésében, a tananyag korszerűsítésében, a gyakorlati oktatás kiszélesítésében, és a kutatótevékenység megalapozásában. Vezetése alatt vált a korábbi Erdőmérnöki Főiskola három karú egyetemmé.

Nagy intenzitással foglalkozik a fiatal oktatók és kutatók nevelésével, kutató-fejlesztő kollektívák létrehozásával és azok tevékenységének irányításával. Vezetése alatt kutatók egész sora nőtt fel, közülük sokan szereztek tudományos minősítést. Iskolateremtő munkásságát 26 diplomamunka, 14 egyetemi doktori értekezés, 6 kandidátusi értekezés jelzi. Két évtizede tagja a TMB Növénytermesztési szakbizottságának.

Mint a felszabadulás utáni erdészeti kutatógárda tehetséges tagja, sikerrel művelte és továbbfejlesztette az erdőmeliorációs kutatásokat.

Szoros együttműködésben a mezőgazdasági és vízügyi szakemberekkel olyan új hazai védőfásítási rendszert dolgozott ki, melynek segítségével, sajátos hazai termőhelyi adottságaink között, minimális szántóterület igénybevételével eredményesen megoldható a termőtalajok védelme, a táj optimális hasznosítása, a hazai fatermesztő bázis kiszélesítése, a kultúr-ökoszisztémáknak az ember számára kedvező fenntartása és továbbfejlesztése. Eredményei a témában elismertek.

A korszerű biológiai alapokra helyezett, gazdaságos és jól gépesíthető erdősisítési és fásítási technológiák kidolgozásáért, a korszerű szaporítóanyag-termesztés módszereinek meghatározásáért, azoknak az üzemi gyakorlatban és az oktatásban való alkalmazásáért 1980-ban Eötvös Loránd-díjat kapott.

Kutatási programot kezdeményezett a hígtrágyák, a szennyvizek és a szennyvíziszapok faültetvényeken történő elhelyezése és hasznosítása témakörben. Ennek eredményeképpen olyan eljárások kerültek kidolgozásra, amelyek a környezetvédelem figyelembevételével és értékes fa termesztésével oldják meg a szennyvíztisztítást. Ezek hazai és külföldi bevezetése megindult.

A hullámtéri véderdők telepítésének és állománynevelési módszereinek kidolgozásával jelentős mértékben lehetővé vált az ártéri földművek és egyéb műszaki berendezések védelme, nőtt a véderdők határfoka és ezáltal az árvíz elleni védekezés biztonsága és eredményessége.

Kutatási eredményeiről eddig 41 könyvrészlet és tanulmány, 31 kutatás- és oktatásszervezéssel, fejlesztéssel foglalkozó dolgozat, valamint 18 ismeretterjesztő munka jelent meg. Rendszeresen tart előadásokat hazai és nemzetközi fórumokon.

Aktív tudománypolitikai és tudományszervezési tevékenységet fejt ki. Az MTA—MÉM Erdészeti Bizottságának tagja, titkára, jelenleg elnökhelyettese. Tagja a TMB Növénytermesztési szakbizottságnak, az Országos Fajtaminősítő Tanácsnak, a MÉM Erdészeti Hivatal Vezetői Tanácsának, az Országos Erdészeti Hivatal Vezetői Tanácsának, az Országos Erdészeti Egyesület Elnökségének, a Felsőoktatási Szemle és a Soproni Szemle szerkesztő bizottságának. Hosszú időn keresztül elnöke volt a Hazafias Népfront Sopron Városi Bizottságának, a TIT megyei elnökségének. Jelenleg is elnöke az Igazságügyi Mezőgazdasági Szakértői Bizottság Erdészeti és Földmérési Albizottságának, valamint a szennyvíztisztítás erdészeti feladatainak kidolgozására létrehozott OVH—MÉM—EüM Munkabizottságnak. Több OMFB munkabizottság vezetőjeként, illetve tagjaként működött.

Keresztesi Béla, Magyar János, Stefanovits Pál

1942-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: állattenyésztés, állatgenetika. A mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot 1981-ben nyerte el. A Kaposvári Mezőgazdasági Főiskola főigazgatója és a Sertés- és Kisállattenyésztési Intézet igazgatója.

Horn Péter kutatási tevékenysége elsősorban különböző kisállatfajok és a sertés genetikai-nemesítési kérdéseire irányult. A teszt módszerek továbbfejlesztésével összehasonlítva elemzte a baromfi ivadékvizsgálati és keresztezési rendszereket. Eredményeit a hazai tényező vállalatok (Bábolna) a gyakorlatban hasznosítják. Kutatási eredményei alapján alakították ki a különféle baromfifajok érvényben levő fajtaminősítési rendszerét.

Többéves kísérletsorozat alapján elemzte a genotípus és a mesterséges környezeti tényezők közötti kölcsönhatásokat a tyúk, a pulyka és a gyöngytyúk egyes értékmérő tulajdonságaiban.

Először vizsgálta a heterózis mértékének változását a termelési környezettől függően, nagyszabású, faktoriális kísérletsorozat keretében, egy gazdasági állatfajjal, a tojótyúkkal.

Továbbfejlesztette a folytatható (kontinuens) hibridizáción alapuló (pl. KAHYB) sertés tenyésztési programok módszereit, annak érdekében, hogy adott hibridprogramon belül maximalizálható legyen a gyakorlatban az individuális, az anyai, az apai és a típus-heterózis. Vezető genetikus 1979 óta a KAHYB államilag elismert sertéshibrid nemesítését és fajtafenntartását végző kutatócsoportnak, társbejelentője és nemesítője az OVISHIB I., OVISHIB II. és OVISHIB III. juh-hibrideknek.

Kutatási eredményeinek tulajdonítható, hogy nemzetközi kongresszusokon 1966 óta 3 kontinens 16 országában 55 előadást tartott baromfi, kisállattenyésztési, sertés tenyésztési, valamint alkalmazott állatgenetikai témakörökben. Ezek többsége nyomtatásban is megjelent.

Felkért plenáris előadó volt a XV., a XVI. és a XVII. Baromfitenyésztési Világkongresszuson (New Orleans, 1974; Rio de Janeiro, 1978; Helsinki, 1984), szekcióvezető elnök és vitaindító előadó volt a II. Alkalmazott Állatgenetikai Világkongresszuson (Madrid, 1982). Plenáris előadó, illetve szekcióvezető elnök volt európai kongresszusokon (Málta, 1976; Hamburg, 1980; Zágráb, 1981) és 13 más nemzetközi kongresszuson.

Egész szakmai pályája során a kutatás mellett oktatóként is tevékenykedett. 1972 óta a Kaposvári Mezőgazdasági Főiskola tanára. Mint meghívott előadó rendszeres oktatói tevékenységet folytat az agrártovábbképzésben és az állatorvosképzésben. Vendégprofesszorként előadás-sorozatokat tartott az USA indianai, minnesotai, ohioi és californiai egyetemén 1978-ban.

Nemzetközi és hazai szervezetekben igen élénk társadalmi és tudományos szervezési tevékenységet fejt ki.

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának 22 ország szakértőiből álló Vágottbaromfi Szabványügyi Bizottsága 1980 óta 3 egymásutáni ciklusban választotta elnökévé, a Baromfitenyésztők Tudományos Világszövetsége (WSPA) Tanácsának 1974 óta, a WSPA Európai Szövetsége Tanácsának és Genetikai Munkabizottságának 1976 óta tagja. Az Európai Állattenyésztők Szövetségének (EAAP) 1978 óta tagja, és 1979-ben beválasztották az EAAP Állattenyésztési Prognosztikai Szakértőbizottságába.

1974 óta elnöke a WSPA Magyar Szekciójának, tagja az MTA – MÉM Állattenyésztési Szakbizottságának, a Pécsi Akadémiai Bizottságnak, az Országos Fajtaminősítő Tanács Állattenyésztési Szakbizottságának, a Magyar Lovasszövetség Elnökségének. Számos más tudományos kutatási és termelési politikai feladatot irányító vagy koordináló országos és regionális hatáskörű szakbizottság elnöke vagy tagja.

Szerzője vagy társszerzője 6 hazai szakkönyvnek. Ezek közül 3 nívódíjban részesült (Haszongalamtenyésztés 1969, Tyúktenyésztés 1978, Baromfitenyésztők kézikönyve 1981). Társszerzője 4 ismeretterjesztő könyvnek. További 4 olyan nemzetközi szakkönyv társszerzője, amelyek a Szovjetunióban, Bulgáriában, az USA-ban, ill. az NSZK-ban és Angliában jelentek meg. Szerzője vagy társszerzője 7 egyetemi és főiskolai jegyzetnek.

Idegen nyelven 59 tudományos és 5 ismeretterjesztő, magyarul 64 tudományos és 51 ismeretterjesztő közleménye jelent meg, részben társszerzőkkel 1959–1984 között.

A fentiek alapján javasoljuk Horn Péternek az MTA levelező tagjává történő megválasztását.

Kovács Ferenc, Mészáros János, Szent-Iványi Tamás

Klement Zoltán

1926-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete: növénykórtan, fitobakteriológia. A mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot 1977-ben szerezte meg. Jelenleg az MTA Növényvédelmi Kutatóintézetének tudományos osztályvezetője.

Klement Zoltán 1949-ben, hazánkban elsőként kezdte meg a növények baktériumok okozta betegségeinek a kutatását a Növényvédelmi Kutatóintézetben.

Az első jelentős nemzetközi elismerést a növények kórokozó baktériumokkal szembeni hiperszenzitív védekezési reakcióinak első leírásával szerezte meg. E mechanizmus alapjainak feltárásával a növényi baktériumos betegségekkel szembeni rezisztencia kutatása területén nemzetközileg új iskolát nyitott. Ezt bizonyítja, hogy számos országból jöttek (amerikai, angol, egyiptomi, jugoszláv, német, spanyol) kutatók laboratóriumába dolgozni, továbbá több alkalommal is felkérték, hogy tudományterülete áttekintésére összefoglaló műveket írjon. Munkája közben olyan módszert dolgozott ki, amelynek segítségével a fitopatogén baktériumok patogenitása 24 órán belül meghatározható. Ezt a módszert, valamint a növények intercelluláris járatainak injekciós infiltrálását és az intercelluláris folyadék kinyerésének módszerét a növénykórtani és növényélettani laboratóriumok világszerte rutinszerűen alkalmazzák. A hetvenes években munkatársaival bizonyította, hogy a növények „szerzett rezisztenciája” tulajdonképpen két mechanizmus, amely a korai és késői szerzett rezisztenciából áll. Király Zoltánnal, Solymosy Ferencel és Vörös Józseffel közösen írt „Methods in Plant Pathology” c. könyvüket (1974) a Szovjetunióban és Lengyelországban is lefordították és kiadták.

Klement Zoltán nemcsak az alapkutatásban, hanem a gyakorlati növénykórtani kutatásban is tett eredeti felfedezéseket. Munkatársaival tisztázták a hazánkban súlyos gazdasági károkat okozó kajszi-gutaütés kóroktanát, a betegség lefolyását, és kidolgozták a védekezési eljárásokat. Legutóbb tisztázták a téli fagy és a baktérium-fertőzés egymásrahatását a betegség kialakításában. E felfedezések jelentőségét tükrözi, hogy az Európai Növényvédelmi Szervezet 1974-ben felkérte Klement Zoltánt egy nemzetközi „kajszi-gutaütés munkacsoport” megszervezésére és vezetésére.

Klement Zoltán a növénykórtani kutatás egyik vezető egyénisége, nemcsak hazánkban, hanem nemzetközi vonatkozásban is. Számos külföldi laboratóriumban dolgozott, így 1964-ben az USA-ban, 1965-ben Angliában, 1974-ben Olaszországban. 1968-ban az Amerikai Fitopatológiai Társaság, 1982-ben a Nemzetközi Mikrobiológiai Társaság és számos amerikai egyetem hívta meg előadások tartására. Jelenleg a göttingeni egyetem vendégprofesszora. Kutatási eredményeiről több könyvben, ill. könyvrészletben és szakközleményben, köztük idegen nyelven is beszámolt. (Ezek közül a legfontosabbak a kö-

vetkezők: 1. *Phytopathology*, 1964. 54. 474. — 2. *Ann. Rev. Phytopath.* 1967. 5. 17. — 3. In Mount-Lacy: *Phytopathogenic Prokaryotes*, Academic Press, New York, 1982. — 4. *Nature*, 1963. 199. 299. — 5. *Phytopathology*, 1965. 55. 1033. — 6. *Phytopathol. Medit.* 1979. 18. 153. — 7. *Acta Phytopath.* 1972. 7. 3. — 8. *Physiol. Plant Pathol.* 1984. 24. 237.)

Munkáinak nemzetközi elismerését bizonyítja, hogy tevékenységére az utóbbi években több mint 200 hivatkozás történt.

Hazai tudományszervezési munkáját az MTA—MÉM Növényvédelmi Bizottságában és a Magyar Mikrobiológiai Társaság vezetőségében végzi. Ez utóbbi Manninger Rezső-emlékéremmel tüntette ki (1982). A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen, ahol c. egyetemi tanár, mintegy 15 éve rendszeresen előad.

A fentiek alapján javasoljuk Klement Zoltánnak az MTA levelező tagjává történő megválasztását.

Király Zoltán, Mészáros János, Szent-Iványi Tamás

Petrasovits Imre

1925-ben Törökszentmiklóson született. Szűkebb szakterülete: vízgazdálkodás, melioráció. A mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot 1970-ben szerezte meg. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

1943-ban a szolnoki Verseyhy Ferenc gimnáziumban érettségizett, majd 1947-ben a Debreceni Tudományegyetemen jog- és államtudományi oklevelet, 1948-ban a Debreceni Agrártudományi Egyetemen mezőgazdaságtudományi oklevelet szerzett.

1948—54 között vetőmagtermeltető instruktor és szövetkezeti oktató, előadó a Földművelésügyi Minisztériumban, majd a Mezőgazdasági Vízépítési Tervező Iroda igazgatója.

1954—57 között aspiráns Szarvason az Öntözési és Rizstermesztési Kutatóintézetben, majd ugyanitt tudományos kutató és igazgatóhelyettes. 1960—62-ben igazgató a Földművelésügyi Minisztériumban.

1962 márciusa óta a Gödöllői Agrártudományi Egyetem dolgozója. 1967-ben kapta meg egyetemi tanári kinevezését, a Mezőgazdaságtudományi Karnak két ízben volt dékánja, majd az Egyetem tudományos rektorhelyettese volt. 1974-től vezetője a Vízgazdálkodási- és Meliorációs Tanszéknek.

A mezőgazdasági tudomány kandidátusa fokozatot Adatok a rizs árasztóvíz optimális magasságának megállapításához c. disszertáció megvédésével, 1957-ben szerezte meg. Öntözött növényállományok vízigénye című akadémiai doktori értekezését 1970-ben védte meg.

Ezt követően az alábbi kutatási témákkal — feladatokkal foglalkozott, ill. foglalkozik:

A növényállományok vízigénye. E téren nemzetközileg is új megállapításokra jutott, melyek szerint a gyakorlatban nem az egyes növényeknek, hanem az állományoknak van vízigényük. Definíciója szerint az állományok vízigényének statikus oldala *állapot*, a talaj és levegő víztartalmával szemben, míg a dinamikus oldala *folymat*, amely az állapot fenntartását biztosító evapotranszpirációval, a páraalakban leadott vízmennyiséggel fejezhető ki.

10 szántóföldi kultúránál végzett vízigény vizsgálatai során olyan mérési és számítási módszereket alakított ki, amelyeket változatlanul vagy módosítva széles körben átvettek. (Pl. az állomány páraleadásának számítási képletét.)

Vízigény meghatározásában elvileg is új az a megállapítása, hogy az nem optimális érték, hanem olyan mennyiségi (és minőségi) állapot és folyamat, ami ahhoz szükséges, hogy ne a víz legyen a környezeti korlátozó tényező.

A kutatási irányzat és eredményei nemzetközi elfogadásának jele, hogy 1975–81-ig a Nemzetközi Öntözési és Vízrendezési Szövetség „Evapotranszspirációs—vízigény” munkabizottság választott elnöke volt. E minőségében 1977-ben, rendezésével és irányításával szervezték meg Budapesten az MTA keretében az első nemzetközi evapotranszspirációs és vízigény kerekasztal-konferenciát, nagy külföldi részvétellel és sikerrel. A kezdeményezés időtállóságát jelzi, hogy a második ilyen konferenciára 1984. szept. 10–14. között Párizsban, az UNESCO közreműködésével került sor, melyen a plenáris ülés egyik előadója volt.

A vízigény—vízfogyasztás és agroökológiai potenciál több elemének szintéziseként alkotta meg egy terület (biotóp) vízigénykielégítő-képességét integrált mutatóval kifejező és számszerűsíthető agrohidropotenciál fogalmát, számítási módszerét, és tett javaslatot gyakorlati alkalmazásának lehetőségeire.

Gyakorlati szempontból is nagy jelentőségűnek ítélik a mezőgazdasági területek vízforgalmára — vízháztartására vonatkozó megállapításait.

A vezetése alatt álló tanszéken az utóbbi 10 év alatt tárták fel a tábla — mint a mezőgazdasági termelés (vízháztartási, vízgazdálkodási) művi területi egysége — és a vízgyűjtő — mint természetes területi egység — közötti tér- és időbeli kapcsolatok alapjait. Ezekre épülnek azok a mutatók, számítások, amelyek a víznek a helyét a mezőgazdaság természeti erőforrásainak rendszerében kijelölik. Az irányítása alatt folyó jelenlegi kutatásoknak vezérgondolata a táblán végbemenő vízbevételi—vízátalakulási (transzformatív), vízmozgási (transzponális) és vízkiadási folyamatok kölcsönhatásának vizsgálata. Célkitűzése a tábla és vízgyűjtő területre külön-külön értelmezhető olyan vízháztartási modellek szerkesztése, amelyek nemcsak a vízmennyiségi, hanem egyidejűleg a vízminőségi folyamatok tér- és időbeli leírására is alkalmasak lehetnek.

Mindezek szükségesek a föld- és vízhasználati tervezés és prognózisok jobb megalapozásához, az ország (és más régiók) pontosabb és hatékonyabb föld- és vízkészletgazdálkodásához.

Ezeknek az elemeknek, számítási módszereknek kiemelkedő gyakorlati alkalmazása volt az általa irányított, a Körös-völgy vízgazdálkodási fejlesztését megalapozó team-munka, amelyben az MTA—TAKI, a Budapesti Műszaki Egyetem Vízgazdálkodási Intézete és a Körös-völgyi Vízügyi Igazgatóság szakemberei vettek részt.

Vezetése alatt fejlesztették tovább az egy terület (biotóp) agroökológiai potenciál számításának új elvi, fogalmi és módszertani kérdéseit. Ezt alkalmazzák a befejezés előtt álló Pest megyei agroökológiai felmérő munkában. Erről ez év júniusában tartott előadást a Massachusetts-i Egyetemen rendezett közös szimpóziumon.

Új a biomelioráció általa adott elméleti meghatározása és gyakorlati alkalmazhatóságának felfogása.

Kezdeményezésére és vezetésével indult meg a hazai öntözési és vízgazdálkodási szakmérnökképzés, elsőként a gödöllői Agrártudományi Egyetemen. Megszakítás nélküli szakvezetése alatt mintegy 300 szakmérnök végzett, akik a kutatási eredmények alkalmazásának és terjesztésének fontos bázisát alkotják.

Tudományszervezői tevékenységet fejt ki az MTA, a MTESZ, a MÉM és az OMFB bizottságainak keretében.

Irányítása alatt 6 aspiráns végzett.

Mint FAO szakértő és konzultáns több országban dolgozott. Nemzetközi tudományos tevékenységet a Nemzetközi Öntözési és Vízrendezési Szövetségben fejt ki, melynek alelnöki teendőit látta el.

Négy szakkönyve, ötven magyar nyelvű, 30 idegen nyelvű publikációja jelent meg.
A fenti tudományos tevékenység ismeretében ajánljuk Petrasovits Imre levelező taggá választását.

Cselőtei László, Láng István, Stefanovits Pál

Sáringer Gyula

Magyarszerdahelyen született 1928-ban. Szűkebb szakterülete: növényvédelmi rovartan. A mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot 1973-ban nyerte el. A Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Növényvédelmi Intézetének tudományos tanácsadója.

Kísérletes rovarökológiai módszerekkel a világon elsőként mutatta ki, hogy a burgonyabogár és az amerikai fehér szövőlepké diapauzáját elsősorban a fotoperiódus és a hőmérséklet szabja meg (Jermy, T. und Sáringer, Gy. *Acta Agronomica*, 1955, 5: 419–440). Ez érthetővé tette, hogy miért nem irtható ki a burgonyabogár egy adott földrésről, továbbá e kártevő elleni védekezést is tudományos alapokra helyezte. Az új ismeretek birtokában a burgonyabogár elleni védekezés 60–70 millió Ft-tal kevesebbe került évenként a magyar népgazdaságnak. A burgonyabogárról megjelent könyvüket (Jermy T. és Sáringer Gy.: *A burgonyabogár. Mezőgazd. Kiadó*, 1955, 188) német, orosz és lengyel nyelvre is lefordították.

Az olajos növények kártevői közül a repcedarázsról írt monográfiája és ugyanezen faj diapauzájának feltárása, a mustárbogár mint új kártevő felfedezése, a fotoperiódusnak a táplálékfogyasztásra és a nőtények fekunditására kifejtett hatása addig nem ismert új ökológiai törvényszerűségekre mutattak rá.

A publikált eredmények olyan nemzetközi érdeklődést váltottak ki, hogy az Institut National de la Recherche Agronomique (Párizs) ösztöndíjat ajánlott fel Sáringer Gyula részére. Itt végzett munkájának legkiemelkedőbb eredménye a repcedarázs fotoszenzitív lárvastádiumának megállapítása (Sáringer, Gy.: *Acta Phytopathologica*, 1967, 2: 119–125).

A 60-as évek második felétől a szilvamoly, a kukoricamoly és az almamoly diapauza viszonyainak tisztázásával tovább gazdagította e tudományterület eredményeit. A világon először sikerült a szilvamoly laboratóriumi tömegtenyésztését megoldani, ami lehetővé tette e faj diapauzájának vizsgálatát (Sáringer, Gy.: *Acta Phytopathologica*, 1967, 2: 225–241; Deseő, K. V. and Sáringer, Gy.: *Ent. exp. et Appl.*, Amsterdam, 1975, 18: 187–193). További jelentős eredménye, a hazai kukoricamoly populációk változó nemzedékszámok okainak felderítése (Sáringer, Gy.: *Z. ang. Ent.*, Hamburg, 1976, 80: 426–434). Ugyanebben az időben jelenteti meg a saját eredményeit és a világ-irodalmat összefoglaló tanulmányát a rovarok nyugalmi állapotáról (Sáringer, Gy.: *Ann. Inst. Prot. Plant. Hung.*, 1976, 13: 107–166). Nemzetközileg nagyraértékelt eredménye az almamollyal kapcsolatos diapauza-kutatás (Sáringer, Gy.: *Z. ang. Ent.*, Hamburg, 1977, 83: 62–79).

A rovarok diapauzájával kapcsolatban végzett alap kutatásai új, peszticidmentes, ún. ökoteknikai védekezési módszer alapjainak kidolgozását tették lehetővé szilvamollyal, almamollyal és repcedarázssal (Sáringer, Gy.: *Z. ang. Ent.*, Hamburg, 1983, 96: 287–291).

A rovarok nyugalmi állapotával kapcsolatos kísérletes rovarökológiai kutatásainak eredményei teszik lehetővé a vizsgált fajokkal szembeni peszticidmentes védekezési módszerek (steril-hím technika, szex-feromon csapdázás stb.) kidolgozását. Ugyancsak

alapkutatásainak eredménye a repcedarázs álhernyók elleni agrotechnikai védekezési módszer kidolgozása.

Nevéhez fűződik a kísérletes rovarökológia mint új tudományág továbbfejlesztése és hazai meghonosítása. Szerkesztő bizottsági tagja a Z. ang. Ent. (Hamburg) c. folyóiratnak. Két ciklusban volt elnöke a Magyar Rovartani Társaságnak. A Veszprémi Akadémiai Bizottság elnökségének tagja. Mintegy 24 év óta rendszeresen előad a Keszthelyi Agrártudományi Egyetemen. Legterjedelmesebb munkája a Balás Gézával közösen írt Kertészeti kártevők c. könyve (1069 l.).

Fentiek alapján javasoljuk, hogy az Agrártudományok Osztálya Sáringer Gyulát levelező tagságra javasolja az MTA 1985. évi közgyűlésén.

Jermy Tibor, Király Zoltán, Máté Imre

Orvosi Tudományok Osztálya

Alberth Béla

1925-ben Büdsszentmihályon született. Szűkebb szakterülete: szemészet. Doktori fokozatát 1976-ban szerezte. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Szemészeti Klinikájának igazgatója, tanszékvezető egyetemi tanár.

Alberth Béla 1949-ben szerezte diplomáját a Debreceni Orvostudományi Egyetemen majd a Kettessy Aladár vezette Szemklinikán dolgozott különböző beosztásban. 1969-ben Kettessy professzor tanszéki utóda lett. Tudományos munkáinak száma 92. A könnytömlő tbc. gyógyítására 1953-ban új módszert vezetett be, mely gyorsan tankönyvi adattá lett. A keratitis herpetica gyógyítására új, egyszerű műtéti eljárást ajánlott 1959-ben, az eredményeit megerősítő világirodalmi hivatkozás a 70-es évek végén jelent meg. A súlyos maródásos sérülések gyógyítására bevezette az *à chaud* keratoplasticát. A Terrien-féle betegség végső stádiumát és a kóros cornea elektronmikroszkópos képét először közölte az irodalomban. Ez úgy vált lehetővé, hogy a betegség gyógyítására a beteg cornea-rész eltávolításával új műtéti megoldást dolgozott ki. Viszonylag nagy beteganyagon először bizonyította be, hogy az akut keratoconust konzervatív kezelés nélkül azonnal eredményesen meg lehet operálni. Az elülső segment rekonstrukció módosításával az utóbbi években sikerült olyan műtéti módot kifejlesztenie, mellyel az eddig gyógyíthatatlannak tartott esetek megoperálhatók tartós, jó eredménnyel.

Hazánkban a következő műtéteket végezte elsőként és közölte a magyar irodalomban: üvegtest transplantatio; terápiás keratoplastica; ductus Stenonianus transplantatio a xerophthalmus gyógyítására; extracornealis keratoplastica, modern keratoprothesis műtét; cyclectomia; vitrectomia és a Malbran-műtét. Új műszert szerkesztett és azzal eredményes műtéteket végzett a postoperatív astigmia ellen. Először írt a magyar irodalomban az üvegtesti homályok ultrahang-kezeléséről, a myositis ocularisról és Schepens-féle uveitis periphericáról.

A keratoplastica transplantatio-immunológiai kérdéseivel 1955 óta összesen 15 közleményben (valamint kandidátusi és doktori értekezésében is) foglalkozott. E kérdés vizsgálata akkor még teljesen új volt. Az eltelt idő igazolta elképzeléseit, valamint elsőként közölt eljárását is, hogy keratoplastica után nemcsak a szembe kell steroidot csepegtetni, hanem szisztémásan is kell adni corticosteroidokat. A donor-selectio és az immuno-

suppressio mint a transplantátum sorsát döntően befolyásoló tényezők szerepét doktori értekezésében fejtette ki (1976).

Tudományos és továbbképző előadásainak a száma jóval százon felül van. Magyar kongresszusokon és OTKI továbbképző tanfolyamokon rendszeresen előad. A Korányi Vándorgyűlésen 1984-ben a szaruhártya-átültetéséről tartott referátumot.

A német és az osztrák szemorvostársaság évenként tartott kongresszusain 20 éve rendszeresen részt vesz, előad és üléseelnöki tisztet tölt be. A brüsszeli (1958) világkongresszus óta részt vesz az Európában tartott világkongresszusokon és az Európa-kongresszusokon. 1980-ban Brightonban referátumot tartott felkérésre a keratoconusról. Az első greifswaldi keratoplastica szimposium óta (1956) felkért előadó szinte minden cornea-témával foglalkozó nemzetközi tanácskozáson (Prága, Ogyessza, Párizs, Trassenheide, Köln, München, Magdeburg).

A tudományos minősítés munkájában 1962 óta vesz részt. Többször volt bíráló bizottsági tag, elnök, ill. opponens. A TMB Klinikai Orvosi Szakbizottságának 1978 óta szemeszreferense, 1980 óta pedig elnöke. Tagja volt a Debreceni Városi Tanácsnak, több mint 10 éve tagja a Hajdú-Bihar Megyei Tanácsnak, valamint a megyei egészségügyi és szociálpolitikai bizottságnak. Az egyetemen részt vesz a Klinikai, továbbá a Tudományos Bizottság munkájában, és több mint egy évtizede elnöke az Etikai Bizottságnak.

Első elismerését, a Graefe-díjat — melyet a keratoplastica terén végzett munkásságáért kapott a német szemorvostársaságtól (DOG) — Heidelbergben vette át 1973-ban. A Louis Braille és Markhot Ferenc emlékérem birtokosa, 1976-ban az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, 1978-ban Kiváló Orvos címmel tüntették ki.

Összefoglalva: Alberth Béla tudományos és ezzel kapcsolatos társadalmi munkássága mindenben megfelel az MTA levelező tagjai iránt támasztott elvárásoknak és ezért megválasztását ajánljuk.

Pásztor Emil, Petrányi Gyula

Bánóczy Jolán

1929-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: fogászat (klinikai és experimentális cariologia, fogászati prevenció, szájüregi praecancerosisok). Doktori fokozatát 1978-ban szerezte. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Fogorvostudományi Karának dékánja, a Konzerváló Fogászati Klinika igazgatója, egyetemi tanár.

Orvosi tanulmányait 1953-ban „summa cum laude” minősítéssel fejezte be. 1970-ben kandidátusi fokozatot szerzett „A szájnyálkahártya elszarusodásának vizsgálata élettani és kóros körülmények között” című értekezésével. Az orvostudomány doktora címet nyerte el 1978-ban „A leukoplakia klinikopathológiai jelentősége” című disszertációjával.

1953–74 között a SOTE Szájsebészeti Klinika Szájbeteg Osztályán dolgozott, 1974 óta a Konzerváló Fogászati Klinika igazgatója. Bánóczy Jolán az iskolát teremtő Balogh Károly professzor tanítványa, ezt az iskolateremtő valóságot képviseli eddigi oktatási és kutatási munkájában is.

Több mint két évtizeden keresztül foglalkozott a szájüregi praecancerosus állapotokkal. 670 leukoplakiás beteg longitudinális vizsgálatának adatairól számolt be 30 éves megfigyelési idő után, mely világviszonylatban a legnagyobb és leghosszabb időn keresztül ellenőrzött beteganyag. Megállapította a malignitásra jellemző klinikai, szövettani és ultrastrukturális jellemzőket, a kezelés és a prevenció legcélszerűbb módjait. E témakör-

ben angol nyelvű monográfiája jelent meg (Oral Leukoplakia. Akadémiai Kiadó — Martinus Nijhoff Publishers, Hague 1982), a könyv japán fordítása most készül.

1967 óta a WHO szájüregi praecancerosisokkal foglalkozó kollaborációs központjának vezetője.

Kutatásának másik fő témaköre a caries és a parodontopathiák prevenciója. A száj és a fogazat betegségei ma már népbetegségnek számítanak, az életkor bármely szakaszában a fogak ellátására, kezelésére szükség van, a kutatási tendenciák azonban világszerte a prevenció felé tolódnak. Tudományos tevékenysége ezen a területen is nemzetközi együttműködéssel (WHO támogatás, finn kollaboráció) valósult meg, és igen értékesek a szénhidrátpótló anyagokkal kapcsolatos (szorbit, xilit alkalmazása) kutatási eredményei. A cukorpótló anyagok klinikai hatásain kívül tanulmányozta a dentális plakk és a nyál, valamint a fogzománc struktúrájának élettani és biokémiai jellemzőit, együttműködésben a Semmelweis OTE Orálbiológiai Kutató Csoportjával, e hazai viszonylatban első ízben létrehozott experimentális cariológiai és biokémiai laboratóriumban (J. Int. Ass. Child. 12, 59. 1981.; Orv. Hetilap 122, 3. 1981; Orvostudomány 32, 81. 1982).

Az említett monográfián kívül 7 könyv és könyvrészlet szerzője. 169 közleménye jelent meg, nagy részük nemzetközi folyóiratokban. Kiemelésre méltó angol, német, francia és olasz nyelvtudása. Külföldön felkérésre mintegy 90 előadást tartott.

Bánóczy professzor asszony számos hazai és nemzetközi tudományos egyesület elnökségi és vezetőségi tagja: MOTESZ és MFE elnökségi tagja, WHO szakértő, ORCA vezetőségi tag, a Finn és az NDK Fogorvos Egyesület levelező tagja, több hazai és nemzetközi folyóirat szerkesztő bizottsági tagja. Tudományos tevékenységét kitüntetések és díjak fémjelzik (Semmelweis tudományos díj 1970, MTA jutalom 1972, Árkövy Emlékérem 1979, Markusovszky-díj 1980).

Tudományos kutatási területéhez szorosan kapcsolódik egyetemi tevékenysége, kiemelkedő érdemeket szerzett a hazai fogorvosképzés területén is. Jelentős része volt a fogorvosok oktatási reformterv elkészítésében, melybe külföldi példára a preventív szempontokat és a speciális fogászati alaptárgyak tanítását igyekezett beépíteni. A fogorvosképzésben is a klinikai gyógyítómunkában és a betegellátásban megkövetelt igényesség jellemzi, amit mind az egyetemen, mind a fogorvostársadalom nagyra értékelt.

Bánóczy professzor asszonyt minden tekintetben alkalmasnak tartjuk az MTA levelező tagságára, és minden fenntartás nélkül javasoljuk és ajánljuk.

Antoni Ferenc, Gegesi Kiss Pál

Boda Domokos

1921-ben Alistálon (Csehszlovákia) született. Szűkebb szakterülete a gyermekgyógyászat. Doktori fokozatát 1965-ben szerezte. A Szegedi Orvostudományi Egyetem Gyermekgyógyászati Klinikájának tanszékvezető egyetemi tanára.

Egyetemi évei alatt Beznák Aladár intézetében dolgozott. Mint a László Kórház főorvosa sokat tett az elektrolit kezelés elterjesztéséért, elsőként alkalmazta a gyermekbénulások légzésszavarok kezelésében a pozitív nyomású respirátort, új respirátorokat szerkesztett és szabadalmaztatott, új légzésfunkciós módszereket dolgozott ki. E munkásságával lényegesen hozzájárult a hazai intenzív terápiás gyakorlat elterjesztéséhez. Fontos korábbi kutatási eredménye az akut hipernatrémiák új tünetegyüttesének felismerése, majd később a purin lebomlás szerepének tisztázása az endogén szuperoxid termelésben,

és az ilyen alapon végzett allopurinol kezelés hatásosságának felismerése. Új eredményeket hoztak az újszülöttek respirációs distress szindrómájára vonatkozó vizsgálatait, melyek a peritoneális dialízis hatásosságának felismeréséhez vezettek e körképben. Új módszert dolgozott ki a vér O_2 -transzport funkciójának vizsgálatára. Szegedi működése során magas színvonalú gyógyító-kutató rendszert épített ki, vezető szakembereket nevelt, irányításával megyeje az eddig legalacsonyabb hazai csecsemőhalálozási arányt érte el.

Közleményeinek száma 201. Dolgozatai klinikai és experimentális munkák, főleg az életveszély állapotok, az infektológia, a neonatológia, a nefrológia tárgyköréből. A Magyar Gyermekorvos Társaság elnöke, számos hazai tudományos társaság, illetve minisztériumi, egyetemi bizottság tagja, elnöke vagy elnökségi tagja. Az MTA Orvosi Tudományok Osztálya I. sz. Klinikai Bizottságának elnöke, az Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet, az Egészségügyi Minisztérium Klinikai Kollégiumának, az Egészségügyi Tudományos Tanács Kutatásaitikai Bizottságának stb. tagja. Az Acta Paediatrica Hungarica, a Gyermekgyógyászat, a Magyar Pediáter, az Orvosi Hetilap, az Annal of Clin. Research (finn), és a Monatsschrift für Kinderheilkunde (NSZK) szerkesztő bizottságának tagja.

Kitüntetései: Kiváló Orvos, Jancsó Miklós-, Schöpf-Merei-, Bókay-, Gerlóczy-emlék-érem. Nemzetközi kapcsolatok: az Európai Kutató Gyermekorvosok Társaságának 1975-ben elnöke, az Európai Perinatális Társaság és a Nephrológiai Társaság elnökségi tagja. A Finn, a Csehszlovák Gyermekgyógyász Társaság, az NDK Perinatális Társaság tiszteletbeli tagja, a Svájci és NDK Gyermekgyógyász Társaság tagja. A Nemzetközi Gyermekgyógyász Világszövetségben (IPA) elnökségi tag és a szocialista országok képviselője. Szerződéses együttműködést folytat szovjet, olasz és NDK-beli klinikákkal. 1971-ben Los Angelesben vendégprofesszor. Számos külföldi kongresszus főreferense, több hazai nemzetközi kongresszus rendezője volt.

Környey István, Tariska István

Eckhardt Sándor

1927-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: belgyógyászat, kemoterápia, klinikai onkológia. Doktori értekezését 1984 januárjában nyújtotta be, megvédése folyamatban van. Az Országos Onkológiai Intézet főigazgató-főorvosa, az Orvostovábbképző Intézet Klinikai Onkológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Eckhardt Sándor orvosi diplomáját 1951-ben Budapesten nyerte el. Két évig a fővárosi Uzsoki utcai kórházban, majd 1953 óta az Országos Onkológiai Intézetben dolgozik, melynek 1971 óta főigazgató-főorvosa. Ösztöndíjasként 1959-ben Párizsban, 1961-ben Londonban, majd 1964–65-ben a National Cancer Institute-ban (Bethesda, USA) végzett klinikai kutatómunkát. 1968 óta a Genfben székelő Nemzetközi Rákunió elnökségi tagja, s 1978 óta az Onkológiai oktatási program felelőse. Az Egészségügyi Világszervezet szaktanácsadója, az Európai Iroda Orvosi Tanácsadó Testületének tagja. 1974 óta a KGST Rákkutatói Egyezmény gyógyszerkutatási témájának felelőse és a Budapesten általa szervezett nemzetközi gyógyszerkivizsgálási központ igazgatója. A Szovjetunió Orvosi Akadémiájának 1978 óta tiszteletbeli tagja.

Kutatómunkáját több mint 30 éve a daganatos megbetegedések chemotherapiás kezelése terén fejtette ki. A hazai cytostatikum kutatás egyik tevékeny képviselője.

Munkásságához fűződik 8 hazai előállítási gyógyszer klinikai I–II fázis vizsgálata. Közülük a Myelobromol (Effect of 1,6-Dibromo-1-,Dideoxy-D-Mannitol on Chronic Granulocytic Leukemia. Cancer Chemotherapy Reports 33, 57–61, 1962. Eckhardt S., Selli C., Horváth I. P., Institoris L.) ült myeloid leukémia kezelésére való felhasználatosságának felismerése, valamint az Elobromol (Dibromodulcitol, Medicina Kiadó Budapest, 1982) daganatellenes hatásának felismerése és kimunkálása érdemel külön hangsúlyozást. Részt vett számos más hazai és külföldi daganatellenes szer vizsgálatában is (Zitostop, Lykurim, Vinblastin, VM-26, új anthracyclin származékok). Kidolgozta a cytostatikumok I–II fázis vizsgálatának klinikai farmakológiai rendszerét és megszervezte az ehhez szükséges klinikai farmakológiai vizsgáló egységet. Jelenleg a hexitol analóg vegyületek klinikai farmakológiájával foglalkozik és ilyen irányú munkásságát több cikkben, egy könyvfejezetben és egy – szerkesztésében megjelent – angol nyelvű könyvben is összefoglalta, mely doktori értekezésének is tárgya.

Több mint 250 közleménye jelent meg. Szerzője 3 ilyen tárgyú hazai könyvnek és szerkesztője 4 külföldön megjelent könyvnek, melyek közül 2 Moszkvában, egy Berlinben, egy Angliában jelent meg. Klinikai szerkesztője a Baselben megjelenő „Oncology” és a Bécsben megjelenő „Oncologie” folyóiratnak. Ezen kívül szerkesztő bizottsági tagja 4 nyugaton és 3 szocialista országban megjelenő tudományos lapnak.

Számos nemzetközi kongresszus előadója. A XII. Nemzetközi Rákkongresszus főelőadója és a Budapesten 1986-ban megrendezésre kerülő XIV. Nemzetközi Rákkongresszus főtitkára.

Évente mintegy 20–30 előadást tart külföldi egyetemeken és számos nemzetközi rendezvény elnöke (1984: Buenos Aires, Fukuoka, Milano, Bécs, Ankara). Több hazai és külföldi orvostársaság kitüntetője. A Semmelweis Orvostudományi Egyetemen részt vesz a hallgatók onkológiai tárgyú oktatásában. Az Országos Béketanács alelnöke, a Világ Béketanács tagja. Állami Díjas, a Munka Érdemrend arany fokozatának birtokosa.

Személyében a Magyar Tudományos Akadémia testülete egy nemzetközileg ismert és a klinikai kutatásban elismert személlyel bővülne. Erre való tekintettel levelező taggá való választását javasoljuk.

Bálint Péter, Knoll József, Környey István, Petrányi Gyula

Fonyó Attila

1927-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: élettan, bioenergetika. Doktori fokozatát 1972-ben szerezte. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Élettani Intézetének igazgatója, egyetemi tanár.

Fonyó Attila orvosi oklevelét 1951-ben Budapesten szerezte meg. 1949–59 közt a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Élettani Intézetében, majd 1959-től 1981-ig a Klinikai Kísérleti Kutató és a II. sz. Élettani Intézetben dolgozott. 1975-ben egyetemi tanárnak nevezték ki, 1981 óta a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Élettani Intézetének igazgatója.

Kutatómunkájában közel 30 éve foglalkozik a bioenergetika és a membránműködés kérdéseivel. Kutatási eredményeit nemzetközileg ismerik és elismerik: ez egyrészt közleményeinek idézettségében, másrészt nemzetközi kongresszusokra és tanfolyamokra történő meghívásaiban tükröződik. Így az utolsó 3 évben a következő helyeken volt meghívott előadó: FEBS kongresszus (Athén, 1982), UNESCO IV. munkacsoport (Bari, 1982), CNRS és Inserm (Strasbourg, 1983), FEBS (Moszkva 1984).

A mitokondriumok működésével foglalkozó munkásságának legismertebb része a mitokondrium-membránban jelenlevő foszfáttranszport-rendszer igazolása és jellemzése. Erről szóló alapvető közleményeit (Biochem. Biophys. Res. Comm. 32, 624, 1968; Biochem. Med. 2, 145, 1968) 1968 és 1983 közt közel 200-szor idézték. A foszfáttranszport-rendszer szerepe és annak gátlószerei minden jelentősebb biokémiai tankönyvben szerepelnek.

A továbbiakban tisztázta a mitokondriumok foszfáttranszportjának kinetikáját (in: Membrane proteins in transport and phosphorylation, pp. 283–286, Amsterdam 1974) és kidolgozta a transzportban nélkülözhetetlen SH-csoportok ún. szekvenciális blokkolását (Biochem. Biophys. Res. Comm. 57, 1069, 1974). Megállapította, hogy a transzportegység két egyértékű, egymást helyettesítő SH-csoportot tartalmaz és ezzel elsőként vetette fel a transzport-rendszer dimer szerkezetét (FEBS Symp. no. 35, 287, 1975). A legutóbbi években kimutatta, hogy a transzportban szereplő SH-csoportok a membrán külső oldalán helyezkednek el, de reaktivitásuk a belső oldal felől befolyásolódik (J. Bioenerg. Biomembr. 12, 137, 1980; Eur. J. Biochem. 139, 279, 1984). A foszfát-transzporttal foglalkozó 10 legjelentősebb közleményét 1968 és 1983 közt közel 400 alkalommal idézték.

1974-ben Jendrassik Ernő-emlékérmet kapott. Az MTA 1982-ben Akadémiai Díjjal (megosztott) tüntette ki. Hosszú éveken keresztül a SOTE Oktatás-Nevelési Bizottságának volt titkára. 1983 óta a német nyelvű orvosképzés irányításával megbízott dékán-helyettes. Tagja a J. Bioenerg. Biomembr. (Plenum Press) és a Biochem. Med. (Academic Press), valamint az Acta Physiol. Hung. szerkesztő bizottságának. Részt vesz az UNESCO regionális szakértő csoportjának munkájában (Working Group IV). Az MTA megbízása alapján főtítkára volt a Nemzetközi Neurokémiai Társaság Budapesten (1971) és rendezője a szocialista országok Tihanyban (1973) rendezett bioenergetikai konferenciájának. A megjelenés alatt álló Orvosi Élettan tankönyv számos fejezetének szerzője.

Fonyó Attila személye jelentősen hozzájárul az MTA nemzetközi kapcsolatainak szélesítéséhez. Molekuláris szemléletű, széles általános tudású orvos-fiziológus és mindezek alapján levelező taggá választását nyomatékosan javasoljuk.

Bálint Péter, Damjanovich Sándor, Halász Béla, Knoll József

Gáti István

1922-ben Bonyhádon született. Szűkebb szakterülete: szülészet és nőgyógyászat, szülészeti és nőgyógyászati endokrinológia, perinatológia. Doktori fokozatát 1975-ben szerezte. Az Orvostovábbképző Intézet Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikájának igazgatója, egyetemi tanár.

Gáti István professzor több mint három évtizede végez értékes tudományos kutatómunkát. Kezdetben a szülést követő súlyos endokrin zavarokkal foglalkozott. Különösen behatóan elemezte a császármetszés szerepét az agyfüggelékmirigy elégtelenség kialakulásában (Zbl. Gynäk. 86: 662, 1964). Ezután fordult figyelmé az akkor még csak körvonalai-ban ismert Human Placentáris Lactogen (HPL) felé. Ezen vizsgálatait egyéves zürichi tanulmányútja során alapozta meg. Munkája a hazai szülészeti gyakorlatban bizonyította a HPL terhesspatológiai diagnosztikus értékét (A Human Placentáris Lactogen jelentősége normál és kóros terhességben, doktori értekezés, 1975), mely a közelmúltban megvalósult hazai HPL radioimmun módszerrel elfogadott tényné vált.

Munkássága időközben a lepényi működés és interdiszciplináris vetületeinek (perinatológia) tudományágyszerű művelésével bontakozott ki. Munkatársai a magzati fejlődés méhenbelüli kórállapotait, a cukorbetegséggel szövődött terhességet, a lepényi keringést, a terhességi véralvadást, a korszerű szülészeti fájdalomcsillapítást, valamint a korai és késői neonatológiai szövődményeket tanulmányozzák magas szinten.

Több mint 200 tudományos dolgozata jelent meg. Szerkesztője a „Recent Progress in Perinatology” c. nemzetközi szimpózium sorozatnak, melyből eddig 3 kötetet adtak ki.

Szakterületének egyik országosan elismert vezető klinikusa. Kidolgozta a choriális tumorok korszerű diagnosztikájának alapelveit és szervezi a betegek terápiás ellátását. Amerikai felkérésre összefoglalót írt a tumorokról a „Principles and Practice of Obstetrics and Perinatology” (McMillan Publ., Co., N. Y., 1984) című könyvben. Vezeti az ország első gyermeknőgyógyászati fekvőbeteg részlegét. Foglalkozik az endokrin sterilítással, valamint a refrertilizáció műtét technikái feltételeinek megteremtésével. Kardiotokografia, A szüléset és nőgyógyászat aktuális kérdései, Szülészeti endokrinológia című könyvei megjelenés előtt, illetve az előkészítés fázisában vannak. Irányításával eddig 11 kandidátusi értekezés készült. A vázolt profilok aláhúzzák széles körű tudományos-szervező és irányító tevékenységét.

Jó nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Fogadta az angol Visiting Society szakember gárdáját. Szoros kapcsolatot tart fenn a tbiliszi és a moszkvai szülészeti intézetekkel. Legutóbb amerikai előadókkal mikrosebészeti tanfolyamot szervezett azzal a céllal, hogy megteremtse a szakma mikrosebészeti alapjait. 1985-re WHO továbbképzés vezetését vállalta a fejlődő országok családtervezési hálózatának kiépítéséhez.

Hat éven át volt az Orvostovábbképző Intézet általános és klinikai rektorhelyettese. Kiemelten foglalkozik a szülészeti-nőgyógyászati továbbképzés országos rendszerének szervezésével és ellenőrzésével. Jelentős része volt az érintett szakmák szakvizsgakövetelmény-rendszerének kidolgozásában.

A Magyar Nőorvosok Lapja főszerkesztője. A Perinatológiai Társaság volt elnöke, jelenleg társelnöke és a tudományág KGST témavezetője. Tagja a Magyar Nőorvos Társaság és az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet szűkebb vezetőségének, az MTA és EüM közös II. Klinikai Bizottságának és a Klinikai Gyógyítási Kollégiumnak. Tiszteletbeli tagja az NDK Nőorvos Társaságának. Érdemes Orvos (1965), a Munka Érdemrend arany fokozatának birtokosa (1981).

Babics Antal, Halász Béla, Jobst Kázmér, Tariska István

Hársing László

1920-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete: a veseműködés élettana és kórélettana, só- és vízháztartás. Doktori fokozatát 1969-ben szerezte. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Kórélettani Intézetének igazgatója, egyetemi tanár.

1945–1950: az azotaemiák tubuláris komponensének és a tubuláris eredetű azotaemiák mechanizmusának tisztázása. 1950–1955: a proximális tubulusra ható diuretikumok alkalmazásával a distalis folyadékterhelés mértéke és a vesevéráramlás, valamint a glomerulus filtráció nagysága között megállapított fordított összefüggés alapján az irodalomban elsőként leírta egy lehetséges tubuloglomeruláris feedback mechanizmus lényeges vonásait. Ez a mechanizmus tíz évvel később a nephrológiai kutatások előterébe került. 1955–1960: leírta a kontrollált hypothermia veseműködésre kifejtett hatását. Kimutatta

a hypothermia preventív hatását a postischemiás experimentális akut veseelégtelenségre, és felvetette az anoxiás szöveti károsodás által kiváltott intrarenális haemodinamikai változások pathogenetikai szerepének lehetőségét. 1960–1975: a Sapirstein-féle indikátor megoszlási elv felhasználásával, az irodalomban elsők között, meghatározta a vesekéreg és -velővéráramlását. A véráramlás vesén belüli megoszlásának szabályozására vonatkozó megfigyelései lehetőséget nyújtanak az intrarenális keringés modelljének kialakítására. Ez alkalmasnak látszik a veseműködés számos fiziológiás és patológiás alkalmazkodási formájának értelmezésére. Az ez irányú kutatások jelenleg is folyamatban vannak. 1975-től fő érdeklődési területe a veseszövet részleges eltávolítását vagy káros folyamatai okozta pusztulását követő kompenzatorikus hypertrophia mechanizmusa. A hypertrophia és a normális fejlődés során fellépő strukturális, funkcionális és anyagcsere változások mértékének és időbeni lefolyásának összehasonlításával megállapította, hogy az általános irodalmi felfogással szemben, mindkettő egyugyanazon növekedési mechanizmusra vezethető vissza. Egy hipotetikus növekedésszabályozó rendszer lehetséges komponenseire és az azok között érvényesülő kölcsönhatásokra levont következtetései komoly nemzetközi visszhangot keltettek és új perspektívát nyitnak a további kutatás számára.

Tudományos közéleti tevékenysége: a Keringési Kutatásokkal Foglalkozó MTA–EüM közös bizottság elnökhelyettese, számos MTA, EüM alkalmi bizottság tagja. A Magyar Élettani Társaság elnöke. Kiemelkedő szerepe van a Társaság tudományos színvonalának, nemzetközi kapcsolatainak és tekintélyének megerősödésében. Az 1980. évi budapesti, igen nagy nemzetközi elismerést kiváltott XXVIII. Élettani Világkongresszus főtítkára volt. Széles körű nemzetközi szakmai kapcsolatokkal rendelkezik.

Kitüntetései: Érdemes Orvos (1963), Akadémiai jutalom (1965), Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1970), MOTESZ pályadíj (1979).

Irányító szerepet tölt be a hazai korszerű kórélettani oktatás kialakításában. Szerkesztője és szerzője az Élettan, Kórélettan, szerzője a Hársing–Kesztyűs: Kórélettan, (Medicina, 1979., ill. 1982) egyetemi tankönyveknek.

Fentiek alapján Hársing Lászlót akadémiai levelező tagságra ajánljuk.

Babics Antal, Bálint Péter, Gegesi Kiss Pál, Petrányi Gyula

Ihász Mihály

1931-ben Vaszaron született. Szűkebb szakterülete: sebészet, sebészeti gastroenterologia. Doktori fokozatát 1976-ban szerezte. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Sebészeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Tanulmányainak befejezése után a Budapesti Orvostudományi Egyetem Sebészeti-Műtéttani Intézetében volt gyakornok. 1961-ben saját kérésére a II. sz. Sebészeti Klinikára helyezték át. 1966–69 között ösztöndíjas aspiráns. Kandidátusi értekezését 1969-ben védte meg („Adatok a vékonybélnyálkahártya sebészi vonatkozású pathophysiologiai kérdéseihez”). 1964-ben a Bécsi Orvostudományi Egyetemen, 1970-ben a Münchener Orvostudományi Egyetemen és 1973–74-ben Washington Állam Orvostudományi Egyetemén dolgozott, kiépítve jelentős nemzetközi kapcsolatokat. Doktori értekezését 1976-ban védte meg („A pepticus fekélyek sebészi kezelése vagotomiával és annak pathophysiologiai hatása az emésztőszervekre”). Ezt követően, 1977-ben nevezték ki egyetemi tanárnak.

Gyógyító és tudományos munkássága elsősorban a gastroenterologia területére vonatkozik, különös tekintettel a gyomor és béltraktus sebészetére. Eddig megjelent tudományos közleményeinek száma 135, 83 tudományos előadást tartott különböző kongresszusokon. „Vagotomia” c. könyve — az Akadémiai Kiadó gondozásában — 1980-ban jelent meg. Folyamatosan publikál az Acta Chirurgica c. folyóiratban is.

Tudományos munkássága két területen nemzetközi vonatkozásban is figyelemreméltó. Elsők között vizsgálta és tisztázta, hogy különböző shock-hatások milyen reverzibilis és irreverzibilis elváltozásokat okoznak a vékonybéltraktuson és ezen károsodásnak milyen sebészi következményei vannak.

Jelentősek a különböző ileusos állapotokkal kapcsolatos kísérletes és klinikai megfigyelései is.

Hazai viszonylatban is azon elsők közé tartozott, akik bevezették a funkcionális gyomor-sebészetet a duodenalis ulcusok kezelésére. Ide vonatkozó, itthon és tanulmányútjai során végzett kísérletes munkái külföldön is elismertek. Kóréletteni felkészültségét a sebészet gyakorlati területén is alkalmazza. A duodenalis ulcusok sebészi kezelésére bevezetett műtéti megoldása jelentős mértékben csökkenti a mortalitást, lerövidíti az ápolási időt és javítja a műtéti eredményeket. A gyomor funkcionális sebészete terén kifejtett eddigi munkássága hazai viszonylatban egyedülálló és nemzetközileg is elismert. E témakörben szerzett klinikai és kísérleti tapasztalatait már említett könyvében foglalta össze.

Tudományos munkássága a sebészeti gastroenterologia egyéb területén is jelentős.

A hallgatók oktató-nevelő munkájában mint a Semmelweis OTE Sebészeti Tanszékének vezetője sebészeti gyakorlatok vezetésével, előadások tartásával vesz részt, valamint részt vállal az OTKI keretében a sebészek továbbképzésében is.

Jelentős társadalmi és tudományos-közeleti tevékenységet fejt ki. Vezetőségi tagja a Magyar Sebész Társaságnak, a Magyar Gastroenterológiai Társaságnak, — ez utóbbi Sebész Szekciójának főtítkára. Tagja az Acta Chirurgica szerkesztőségének, az MTA—EüM közös II. Klinikai Bizottságának, az Országos Sebészeti Kollégiumnak, továbbá a Szovjet Orvostudományi Akadémia Visnyevszkij Sebészeti Intézet Tudományos Tanácsának és az International College of Surgeons Társaságnak. Az MTA Természettudományi Főosztály tudományos tanácsadói munkakörét is ellátja.

A fentiek alapján az a véleményünk, hogy Ihász Mihály egyetemi tanár alkalmas arra, hogy az Akadémia levelező tagja legyen, ezért jelölését egyértelműen javasoljuk.

Antoni Ferenc, Babics Antal, Lapis Károly, Radnót Magda

Jellinek Harry

1924-ben Rimaszombaton született. Szűkebb szakterülete: kórbonctan, kísérleti patológia (érkutatások). Doktori fokozatát 1964-ben szerezte. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem II. sz. Kórbonctani Intézetének igazgatója, egyetemi tanár.

Egyetemi tanulmányait 2 éven át Debrecenben, majd Budapesten végezte. Harmadéves korától mint demonstrátor dolgozott a II. sz. Kórbonctani Intézetben és 1949-től egyhuzamban az intézet különböző grádusait betöltve egy helyen dolgozik. 1956-ban lett az Intézet docense és e minőségében Haranghy László akadémikus, egyetemi tanár helyettese. 1968-ban a tanszék igazgatását bízták rá.

Tudományos munkássága kezdetén számos morfológiai tárgyú munkája jelent meg, amelyek felölelték a patológia minden ágát. Központi érdeklődési területét azonban majdnem három évtizede az érkutatások tették ki. Először a vénafalak különböző pótlásainak lehetőségeivel foglalkozott és a ma divatba jött patch-metódus képezte kandidátusi értekezésének tárgyát 1959-ben, melynek megállapításai nemcsak hazai, de nemzetközi viszonylatban is számtalan új momentumot tartalmaztak a vénafalak regenerációjának problémaköréből. Ezen vizsgálataiért a Magyar Tudományos Akadémia több alkalommal jutalomban részesítette.

Későbbi vizsgálatai a különböző arterialis elváltozásokkal foglalkoznak.

Elsőként állapította meg, hogy az érfalak fibrinoid necrosis-a eltér a morfológiailag hasonló és ugyancsak fibrinoidnak nevezett kötőszövet-elváltozásoktól. Az érfal fibrinoidjának kialakításában az érfalba ivódó plasma és a necroticus izomzat vesz részt. Tisztázta, hogy simaizomsejtek termelik az elasticus rostokat. Ezen rosttermelés menetét elektronmikroszkópos vizsgálatokkal részleteiben igazolta, megállapítva az elasticus rostok elemi egységeit.

E kérdés ilyen jellegű tisztázása az atherosclerosis eredete szempontjából is döntő jelentőségű. Kiemelendő, hogy adatainak alátámasztására nemcsak fénymikroszkópos, hanem hisztokémiai-polarizációs-optikai- és elektronmikroszkópos módszereket egyidejűleg alkalmazott a látott jelenségek többoldalú igazolására.

Vizsgálatainak másik területe az érfal permeabilitás változása. Ennek elérésére különböző módszereket alkalmazott. Hypertoniás érkísérletekben az irodalomban először írta le az általa „subendothelialis”-nak nevezett plasma-felhalmozódást, melynek szerkezeti felépítését hisztokémiailag, polarizációs- és elektronmikroszkópiával analizálta. Másrészt hypertoniával egyidejűleg alkalmazott értágító, illetve nyirokpangás útján sikerült az érfalban a plasmaanyagok felhalmozódását előidéznie, mely végül az érfal sejtjeinek pusztulását, fibrinoid necrosist eredményezett. Ezen kísérletekkel tisztázta, hogy a plasma érfalon történő transportjának zavara az érbetegségek kiindulásának alapja.

A plasma-transport fokozódásának igazolására több módszert dolgozott ki és alkalmazott először az irodalomban. Kolloidális vasat adva állatoknak, egyszerű Berli-ni-kék reakcióval a kolloidális vas a szövetekben kimutatható és elektronmikroszkóppal is demonstrálható. Kontroll állatokban a kolloidális vas az erek falában nem jelenik meg. Hypoxiás vizsgálatokban kolloidális vas módszert alkalmazva kiderült, hogy a permeabilitás a hypoxiát követő 2 napig fokozódik, majd ezt követően megszűnik.

Mindezen módszerekkel párhuzamosan megállapította, hogy a plasma-pangás az érfal sejtjeinek pusztulásához vezet, mely regenerációt indít meg, ez pedig olyan sejtjei proliferációt hoz létre, melyben másodlagosan az atherosclerosis-hoz hasonló ultrastructuralis jelenségek alakulnak ki.

Azt is megállapította, hogy az elasticus lemez fölött megrekedő, ún. subendothelialis plasmában először kis molekulájú fehérjék, majd fibrin válik ki, melyből az általa elsőként közölt periodikus kristálytestek képződnek. Ezek későbbi kondenzálódása hozza létre elektronmikroszkópos analízis alapján a hyalinos érfal-átalakulást. Ez utóbbiban sikerült később kimutatni a zsírnemű anyagokat, melyek szekunder jelenséggé válnak.

Annak bizonyítására, hogy a kísérleti atheroscleroticus plaque kialakulásában ugyan-csak permeabilitás-zavarok játszanak szerepet, az általa bevezetett kolloidális vas módszerrel alkalmazta atherogén diétán tartott állatok esetében és kimutatta a kolloidális vas megjelenését az érfalban a lipoidok belépésével egyidőben. Ezen új megállapítását az általa elsőként leírt aorta adventitialis nyirokerekek támasztották végül alá, melyeket atherogén diétán tartott állatokban talált. Ezek pedig az érfal-transport zavarát igazolják.

Az érfal-vizsgálatok szerteágazó és mégis egységes szemléletbe torkolló munkája alapján adatai az atherosclerosis pathomorphológiájának és genesisének újabb szempontjait

vetik fel. Átfogó munkája, a morfológiai eredményeken túl, biokémiai jelentőségű is, mert előzetesen biokémiailag felvetett kérdésekre ultrastructuralis magyarázatot ad. Új modellt is létrehozott. Ha az állatoknak 8 napon át naponta háromszor $1 \text{ cm}^3/100 \text{ g}$ testsúly Lipofundint adagolt, az állatokban sejtes proliferatio, elasticus rostképzés, az emberi scleroticus plaquekkal azonos (nem cholesterolin tartalmú) elváltozás alakult ki. Ezt az új modellt nemzetközi szinten elfogadták („A new model for arteriosclerosis” *Atherosclerosis* 43,7–19, 1982).

Szakmai eredményei színvonalas nemzetközi folyóiratokban, több hazai könyvben, valamint külföldi könyvrészletben láttak napvilágot.

Szakmai elismerését jelenti, hogy 7 külföldi folyóirat szerkesztő bizottsági tagjává választották. A Morfológiai és Igazságügyi Orvosi Szemle szerkesztője 24 éve.

13 évig volt a Magyar Pathológusok Társaságának elnöke. Működése alatt a Társaság élete felvirágzott. Az Országos Metszetkonzultációkon kívül az Európai Pathológus Társaság IV. Nemzetközi Kongresszusának rendezését bízta rá. Az International Academy of Pathology 1980-as Post-Congress Meeting-jének elnöke volt. Mindkét kongresszus nagy nemzetközi visszhangot váltott ki.

Megszervezte az International Academy of Pathology Magyarországi Divízióját. Gerő professzorral közösen létrehozták a Magyar Arteriosclerosis Társaságot, melynek jelenlegi elnöke.

Kitüntetései: Érdemes Orvos (1959), Jendrassik Emlékérem (1965), MOTESZ Semmelweis Érem arany fokozata (1972), Akadémiai Díj (1973).

Gegesi Kiss Pál, Romhányi György

Karmazsin László

1927-ben Debrecenben született. Szűkebb szakterülete: gyermekgyógyászat, perinatológia, gyermek-immunológia. Doktori fokozatot 1981-ben szerzett. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Gyermekklinikájának tanszékvezető egyetemi tanára.

1952-ben szerzett orvosi diplomát a Debreceni Orvostudományi Egyetemen *summa cum laude* minősítéssel. 1948-tól dolgozott mint demonstrátor, majd mint aspiráns az Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézetben, ahol hisztokémiai módszerek segítségével derítette ki az interfibrilláris kötőanyag szerepét a fibrillogenezisben. Ezek a kutatások jelentették a kezdetét annak a programnak, mely a későbbi évek alatt értékes eredményeket hozott a kötőszöveti alapanyagok kémiai természetének és funkciójának megismerésében (*Acta morph. Acad. Sci. hung.* 11, 361–373, 1962.).

1956-ban került a Debreceni Orvostudományi Egyetem Gyermekklinikájára, ahol már megkezdett munkásságának folytatásaképpen tanulmányozta a seromucoid (orosomucoid) szérum-szintjét újszülöttekben, mely igen értékes információt jelentett a hypoxibiosis és a májműködés állapotának posztnatális megítélésében (*Ann. paediat.* 198. 435–443, 1962). Az immunológiai vizsgálómódszerek közül elsőnek alkalmazta a radial-immundiffúziós eljárást a klinikumban (*Gyermekgyógyászat* 22, 446–448, 1971), melynek segítségével meghatározta a ma is alapértékeknek számító újszülött- és csecsemőkori szinteket (*Gyermekgyógyászat* 28, 32–35, 1977). Ezt követően érdeklődése a celluláris immunitás gyermekgyógyászati problémái felé fordult. Megállapította, hogy a koraszülöttek és az acidózisban szenvedő újszülöttek leukocitáinak kemotaktikus aktivitása lényegesen elmarad az érettektől (*Kísér. Orvostud.* 32, 410–414, 1980; *Az Orvostudomány Aktuális Problémái* 34, 530, 1979). A különböző biokémiai folyamatokban szereplő, oxigénből kép-

zódott, toxikus hatású, ún. szabad-gyökök szerepének tisztázása mellett (Gyermekgyógyászat 32, 443–448, 1981) foglalkozott a toxikus-gyökök biokémiai tulajdonságaival, (Comp. Biochem. Physiol. 69B, 637–638, 1981) valamint az antioxidáns enzimek vizsgálatával (Acta Paediat. Acad. Sci. Hung. 22, 201–209, 1981 és 23, 319–325, 1982.).

A neonatális hyperbilirubinaemiában általuk először alkalmazott D-penicillamin (Acta Paediatr. Scand. 69, 31–35, 1980) gyökfogó antioxidáns hatással is rendelkezik, és jelentős protektivitást nyújt a retina ereinek (Experientia 37, 79–80, 1981; Kísérletes Orvostud. 34, 242–246, 1982.; Dev. Pharmacol. Ther. 5, 120–126, 1982.; Europ. J. Paediatr. 138, 199–200, 1982; Szemészet 120, 159–163, 1983). A még folyamatban lévő experimentális és klinikai vizsgálataival olyan új antioxidáns-gyógyszer preventív alkalmazását dolgozta ki, mely jelentős mértékben csökkenti a koraszülöttek egy csoportjában súlyos vak-sággal járó retrolentális fibroplasia incidenciáját.

Az utóbbi években a fagocita-funkció alatt felszabadult szövetkárosító proteázok ellen védelmet nyújtó szérum-anyagok (anti-proteázok) vizsgálatával foglalkozik, tanulmányozza továbbá a képződött faktorok hatását a mikrocirkulációra (Az Orvostudomány Aktuális Problémái 44, 57–83, 1983; Acta Paediat. Hung. 25, 119–126, 1984; Thromb. Haemostas. 51, 9–11, 1984).

Eddig 90 közleménye jelent meg hazai és nemzetközi folyóiratokban.

Karmazsin László 1960 óta vesz részt a gyermekgyógyászat oktatásában. Tagja a Magyar Gyermekorvosok Társasága és a Magyar Immunológiai Társaság vezetőségének, az Országos Szakmai Kollégiumnak, valamint a Gyermekgyógyászat és az Acta Paediatrica Hungarica szerkesztő bizottságának. Tagja a TMB Klinikai orvosi szakbizottságának. Négy éve tanácskozó tagja az MTA Orvosi Tudományok Osztályának. Évtizedeken keresztül részt vett az orvosképzés korszerűsítési programjának kidolgozásában és megvalósításában, 1973–79-ig a DOTE oktatási rektorhelyettese majd 1979-től az egyetem rektora. E minőségében igen aktív tudománypolitikai és szervezői munkával szolgálta a képzésgyógyítás és a tudományos munka különböző célkitűzéseit.

Munkásságának elismeréseképpen a Bókay- és a Schöpf-Merei-emlékérmekek tulajdonosa.

Jobst Kázmér, Petrányi Gyula, Stark Ervin

Kelemen Károly

1930-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete: gyógyszer-tan. Doktori fokozatot 1974-ben szerzett. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Gyógyszertani Intézetének egyetemi tanára.

Kelemen Károly a farmakológiai tudomány kiváló, nemzetközileg ismert művelője. Eredményeit 120 közleményben, 22 könyvben, illetve könyvrészletben publikálta. Méregtan című tankönyvrészlete 5 kiadásban jelent meg.

Pszichofiziológiai és pszichofarmakológiai kutatómunkáját 1952-ben a Budapesti Orvostudományi Egyetem Gyógyszertani Intézetében Knoll József munkatársaként kezdte el, és vele évtizedek óta szorosan együttműködve fontos szerepet játszott az intézetből kikerülő új gyógyszerek kimunkálásában. Mind a deprenil (Arch. int. Pharmacodyn., 1965), mind az azidomorfink (J. Pharm. Pharmac., 1973) kutatását elindító első cikk társszerzője.

A pszichofiziológia terén végzett munkájával hozzájárult az aktív reflexek elméletének alátámasztásához (Acta Physiol. Hung., 1955–56). Ebből a szempontból kiemelkedő jelentőségű az a munkája, melyet 1960-ban, a Nobel-díjas Daniel Bovet meghívására

Rómában töltött féléve alatt végzett és publikált (*Electroenceph. Clin. Neurophysiol.*, 1961). E cikkeiben elsőként írta le a nem-automatikus jellegű viselkedés egyik alapmechanizmusának, a ki nem alvó feltételes reflexnek jellegzetes elektroencefalográfiai képét.

A cellulin felfedezésétől kezdve Knoll Józseffel együtt analizálta ennek az endogén anyagnak sajátos tulajdonságait. Ezek a kutatások érdeklődését egyre inkább a szívizom-sejtmembrán ionpermeabilitásának megoldatlan problémái felé terelték. 1961-ben Magyarországon, mostoha technikai körülmények között, elsőként valósította meg szívizmon a transzmembrán potenciálok mérését intracelluláris mikroelektrodokkal, majd a transzmembrán ionáramok mérését voltage clamp technikával. Felfedezte, hogy a korábban passzív fiziko-kémiai jelenségnek tekintett nátrium cserediffúzió gyógyszeresen befolyásolható fiziológiai folyamat (Naunyn-Schmiedeberg's Arch. Pharmacol., 1974), melyet a szívizom sejtmembrán működéséről kidolgozott eredeti elméletében („alapjárat mechanizmus”) a sejt ingerületbe jutásáért felelős funkcionális nátriummozgások dinamikus nyugalmi állapotának tekint (Trends in Pharmacol. Sci., 1981). Felfedezte, hogy az adrenalinál stimulálható lassú kalciumáram analógiájaként a gyors nátriumáram is serkenthető farmakológiai eszközökkel és leírta a cellulin-A, valamint a primer prosztaglandinok (Advances in the Biosciences, 1972; Eur. J. Pharmacol., 1973; J. Molecul. Cell. Cardiol., 1980) és a prosztaciklin (Advances in Myocardiology, Toronto, 1982) ilyen jellegű hatását. Ezek az elméleti jelentőségű felismerései és az ezeket egységes teóriába foglaló „alapjárat mechanizmus” a szívizom sejtmembrán működését az akvozus ioncsatornák hagyományos felfogásával szemben alapvetően új megvilágításba helyezik. Elméleti eredményeit adekvátan alkalmazza a gyakorlati gyógyszerkutatásban is. A „kettős sucrose gap” eljárás alapuló voltage clamp technikát, melyet világszerte csak néhány laboratóriumban alkalmaznak, rutinszerűen alkalmazható farmakológiai eljárássá fejlesztette (Eur. J. Pharmacol., 1982, 1984). Kitűnő munkatársakat nevelt, 1984-ben két tanítványa védte meg kandidátusi disszertációját.

Az *European Journal of Pharmacology* és a *Medical Biology* nemzetközi folyóiratok szerkesztő bizottsági tagja. A kutatási területén szervezett nemzetközi szimpoziumoknak rendszeresen meghívott előadója. Intenzíven részt vesz a felsőoktatásban és a tudomány-szervezésben. A Magyar Farmakológiai Társaság elnöke, az MTA és EüM közös Gyógyszerkutatási Bizottságának titkára.

Kelemen Károly originálisan gondolkodó, nagy műveltségű és széles látókörű tudós, akitől még sok szép tudományos felismerés várható. Szakmai és emberi kvalitásai alapján méltó, hogy az Akadémia levelező tagjává válassza.

Bálint Péter, Knoll József, Stark Ervin

Lampé László

1929-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: szülészeti-nőgyógyászat, ezen belül a magzati veszélyeztetettség korai felismerése. Doktori fokozatát 1977-ben szerezte. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Szülészeti-Nőgyógyászati Klinikájának igazgatója, egyetemi tanár.

Egyetemi évei idején Debrecenben demonstrátor volt az Anatómiai Intézetben, majd 1954-ben a Szülészeti Klinikára nevezték ki. 1957-ben tett szakvizsgát, 1969-től docens, 1973 óta egyetemi tanár és a DOTE Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikájának igazgatója.

Tudományos munkássága kezdetben a szüléset experimentálisan megközelíthető elméleti kérdéseire terjedt ki (radioaktív izotópok alkalmazása, a placenta permeabilitá-

sának tanulmányozása, a magzat pajzsmirigy-működésének vizsgálata). Kandidátusi értekezését A magzati jóindagysere és pajzsmirigyműködés kísérletes vizsgálata címmel 1968-ban védte meg. Ezt követően egyre inkább klinikai kutatások foglalkoztatták: az Rh-szenzibilizáltság megelőzése, a magzati hemolitikus betegség diagnosztikája és terápiája (elsőként végzett sikeres intrauterin transzfúziót Magyarországon), a magzati hipoxiás károsodás megelőzése, a korai diagnosztika lehetőségei és ennek szervezési kérdései, továbbá családtervezési és onkológiai témák.

Szakfolyóiratokban 198 munkája jelent meg (117-ben első szerző), közülük 102 idegen nyelvű. Több mint 60 előadást tartott nemzetközi kongresszusokon. Szerkesztésében jelent meg az Intenzív szülészoba c. szakkönyv, amelyet a Kiadói Főigazgatóság nívódíjjal jutalmazott. A könyvet orosz nyelven is kiadták 1980-ban. Szülészet-nőgyógyászat c. 1000 oldalas, háromkötetes tankönyve, (1981, második kiadás 1983) szintén nívódíjban részesült, a szocialista országok egészségügyi szakkönyveinek moszkvai kiállításán pedig (1983) első díjjal jutalmazták. További 8 könyvfejezetet írt (közülük négy angol nyelven). Kérdésbank szülészet-nőgyógyászatból c. könyve (amelyet Smid Istvánnal közösen írt) és Szülészeti-nőgyógyászati műtéttan c. könyve megjelenés alatt van a Medicina Könyvkiadónál.

Nemzetközi kapcsolatai: egy évig dolgozott az NDK-ban, 8 hónapig volt tanulmányúton az USA-ban, 3 hónapig Angliában, 2—2 hónapig Svédországban és a Szovjetunióban. Eredményes tudományos együttműködést alakított ki a WHO-val és nemzetközi családtervezési intézményekkel (IFRP, UNFPA). Az Egyesült Nemzetek Családtervezési Alapítványa és a WHO közreműködésével 1980 óta évenként háromhetes nemzetközi tanfolyamot szervez. Többször vett részt a WHO és az IPPF (Int. Planned Parenthood Federation) értekezletein mint szakértő.

Tiszteleti tagja az NDK (1978), az Olasz (1978), a Román (1979), a Bombay-i (1979), a Szlovák (1981) és a Szovjet (1983) Nőorvos Társaságnak.

A hazai vezető testületek közül tagja az Egészségügyi Tudományos Tanácsnak, az ETT Kutatásetikai Orvosi Bizottságának, az MTA Demográfiai Bizottságának (6 évig tagja volt a TMB Szociológiai és demográfiai szakbizottságának), elnöke a DAB Endokrinológiai Munkabizottságának. Tagja a Szülészeti és Nőgyógyászati Orsz. Intézet és az Orsz. Onkológiai Intézet kollégiumának. Elnöke a Magyar Nőorvos Társaságnak. Vezetőségi tagja az Endokrinológiai és Anyagsere Társaságnak, a Magyar Onkológus Társaságnak és a Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaságnak. Szerkesztő bizottsági tagja az Orvosi Hetilapnak, a Magyar Nőorvosok Lapjának, a Demográfiának, továbbá a J. Int. Obst. Gyn., a J. Foet. Med. és a Clin. and Exper. Hypertension in Pregnancy c. folyóiratoknak. Több országos és nemzetközi kongresszusnak volt rendező elnöke (Endokrinológiai 1975, Család- és nővédelmi 1976, Onkológus 1977, Nőorvos 1981, Physiology of the Pregnant Uterus 1983).

Kitüntetések: Érdemes Orvos (1964), Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1975), Kiváló Orvos (1979), Munka Érdemrend arany fokozata (1984).

Lampé László nemcsak megnyerő, kedves személyiség, kiváló egyetemi oktató, elsőrendű manualitású orvos, mintaszerűen dolgozó szülészeti klinikájának példamutató vezetője, hanem a magzati halandóság csökkenésének — amire hazánkban közismerten nagy gyakorlati szükség van — nemzetközileg is elismert eredményű tudományos kutatója. Munkásságát jelenleg is aktívan folytatja, amiről folyamatos kongresszusi szereplései és közleményei tanúskodnak.

Lampé László személye és tudományos munkássága mindenben messzemenően megfelel az MTA levelező tagjától elvárható követelményeknek és ezért őt megválasztásra melegen ajánljuk.

Babics Antal, Petrányi Gyula

1934-ben Szentesen született. Szűkebb szakterülete: belgyógyászat, endokrinológia. Doktori fokozatát 1974-ben szerezte. Egyetemi tanár, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Önálló Endokrin Osztályának és Kutatólaboratóriumának vezetője.

László Ferenc 1958 óta dolgozik a Szegedi Orvostudományi Egyetem I. Belklinikáján. 1976-ban professzorrá nevezték ki, egyúttal megbízást kapott az Önálló Endokrinológiai Osztály és Kutatólaboratórium vezetői teendőinek ellátására.

1971 óta feladata az endokrinológiai tantermi előadások megtartása, elnyerte az Oktatásügy Kiváló Dolgozója címet.

A tudományos kutatómunkában fő érdeklődési területe az endokrinológia, szűkebb értelemben a vízyangcsere, az antidiuretikus rendszer és a mellékvesekéreg működés centrális szabályozásának vizsgálata. Tisztázta a hypothalamus-hypophysis közti összeköttetés megszakadása után létrejövő vízyangcserezavar mechanizmusát. Kimutatták, hogy hypophysis nyélroncsolás után károsodik az ACTH mellékvesekéreg rendszer működése. Bebizonyították, hogy ilyen kísérleti körülmények között vasopressinnak az ACTH mobilizálásában jelentős szerepe nincs. — A diabetes insipidus kezelési eljárásainak vizsgálata során elsőként közölték, hogy a salureticumok felhasználhatók a diabetes insipidus és a psyches polydipsia elkülönítésére. — A vasopressin analogok közül az 1-deamino-8-D-arginin-vasopressin (dDAVP) és az 1-deamino-4-valin-8-D-arginin-vasopressin (dVDAVP) antidiuretikus aktivitását tanulmányozták és elsőként publikálták, hogy nasalis alkalmazás mellett az utóbbi vegyület jelentősen meghaladja a dDAVP hatását. Az Utrechti Pharmacológiai Intézettel együttműködve kimutatták, hogy a dDAVP, illetve az antidiuretikus és pressor effectussal nem rendelkező 9-desglycin-arginin-vasopressin (DGAVP) jelentősen javítja a memória funkciót, megszünteti a diabetes insipidusos betegek memória defektusát, mérsékli a krónikus alkoholisták, valamint a post-traumás amnéziás betegek memória zavarát. Kidolgozták a vasopressin radioimmunoassay módszerét. A világon elsőként írták le az „apudoma” tünetegyüttesét (1969), erre az adatra a témával foglalkozó valamennyi tankönyv és kézikönyv hivatkozik. A Párizsi Atomkutató Intézet Biokémiai Tanszékével együttműködve kidolgozták a metabolismus vizsgálatokra alkalmas triciált vasopressin analogok előállításának módszerét. Elsőként sikerült a világon a ^3H -dDAVP fény- és elektronmikroszkopos lokalizálása autoradiográfiás eljárás segítségével. A vasopressin perifériás, pressor hatásának tanulmányozása során mélyrehatóan foglalkoztak a vesekéreg necrosis kialakulásának problematikájával. Megállapították, hogy egyes steroidok (oestrogen, androgen, glucocorticoid) szenzibilizálják a veseereket a vasopressin vasoconstrictív hatásával szemben. Ez az effektus antiandrogének, illetve antioestrogenek alkalmazásával kivédhető. 1980 óta az ohioi Biokémiai Intézettel kollaborálva vizsgálják a szintetikus úton előállított vasopressin antagonisták biológiai hatását. Megállapították, hogy az antidiuretikus antagonisták $\text{d}(\text{CH}_2)_5\text{Tyr}(\text{Et})\text{-VAVP}$ mind az endogén, mind az exogen vasopressin diuresis mérséklő hatását kivédi. Pitressin tannate adagolásával előidézett vízintoxikációt (Schwartz — Bartter syndromának megfelelő állapot) $\text{d}(\text{CH}_2)_5\text{Tyr}(\text{Et})\text{VAVP}$ egyidejű bejuttatásával meg tudták akadályozni. A vasopressin antagonisták $\text{d}(\text{CH}_2)_5\text{Tyr}(\text{Met})\text{AVP}$ csökkenti a vasopressin vérnyomásemelő effectusát és kivédi az oestron előkezelte patkányokban a vasopressin által egyébként kiváltható bilaterális vesekéreg-necrosist. Az észlelt eredményeik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a vasopressin antagonisták klinikai alkalmazásának a jövőben nagy jelentősége lehet.

1968-ban kandidátusi, 1974-ben doktori minősítést szerzett. A fenti témákból 190 dolgozata jelent meg, többnyire idegen nyelven is. Egy 154 oldalas monográfiája 1968-ban „Role of pituitary stalk in water metabolism and regulation of ACTH-adrenocortical system” címmel került kiadásra. A „Renal cortical necrosis-experimental induction by hormones” című monográfiája 1981-ben jelent meg a Karger és az Akadémiai Kiadó közös gondozásában. Janákyval társszerzőségben írt „Radioimmunoassay” című könyve most van megjelenés alatt. Két könyvet szerkesztett. Három hazai, két külföldi könyvfejezetet írt.

Hazai és külföldi kongresszusokon tartott előadásainak száma meghaladja a százat. 1979-ben magas szakmai színvonalon ő rendezte a IX. Magyar Endokrin Kongresszust. Több nemzetközi kongresszuson szerepelt mint szekció-elnök, illetve meghívott előadó. 1984. június–július hó folyamán a Torontói és a Manitobai Egyetem, valamint a bostoni Harvard Egyetem előadások, illetve szemináriumok tartására kérte fel.

Öt éven keresztül tevékenykedett a TMB Klinikai szakbizottságában.

Az MTA Orvosi Tudományok Osztályának tanácskozási jogú tagja, a MOTESZ Endokrin és Anyagcsere Társaság vezetőségi tagja, az MTA és EüM Endokrin Bizottságának alelnöke, a tárcaszintű endokrin kutatások koordinálásával megbízott intézet vezetője, több hazai és nemzetközi társaság tagja.

Babics Antal, Törő Imre

Magyar Kálmán

1933-ban Szentlőrincén született. Szűkebb szakterülete: gyógyszerteran, biokémia. Doktori fokozatát 1978-ban szerezte meg. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Gyógyszerésztudományi Karán a Gyógyszerhatástani Intézet tanszékvezető egyetemi tanára.

A Budapesti Orvostudományi Egyetemen 1959-ben „sub auspiciis rei publicae popularis” avatták orvosdoktorrá.

Kutatómunkáját medikus korában a Straub akadémikus vezette Orvosvegytani Intézetben kezdte, majd tanulmányai befejeztével a Gyógyszerterani Intézetben folytatta 1979-ig, ahol Knoll akadémikus munkatársaként a biokémiai farmakológiai laboratórium vezetője volt. 1979-ben a Gyógyszerhatástani Intézet tanszékvezető egyetemi tanára lett.

52 tudományos közleményt és 15 könyvrészletet publikált, melyek egyfelől a központi idegrendszerre ható vegyületek hatásmód analízisével, másfelől a gyógyszerek szervezeten belüli sorsával foglalkoznak.

Analizálta azoknak a vegyületeknek biokémiai hatásmódját, melyek az elmúlt 25 év során a Gyógyszerterani Intézetben folyó kutatások középpontjában álltak. E területre eső munkásságából két fontos amfetamin-származék, a deprenil és a p-brom-metamfetamin hatásmódjára vonatkozó kutatásai emelkednek ki. Munkájával (Acta Physiol. Hung. 32, 377, 1967) lényegesen járult hozzá a B-típusú monoaminooxidáz (MAO) első, és máig egyetlen gyógyszerként használt, szelektív bénítójának, a deprenilnek kidolgozásához. Ez a számos országban a Parkinson kór gyógyításában használatos vegyület világszerte referens anyagnak számít a kutatásban, minden MAO analízissel foglalkozó laboratóriumban használatos. A deprenil sajátos hatásmódjának felfedezését leíró cikk (Adv. Biochem. Pharmacol. 5, 393, 1972) olyan nemzetközi érdeklődést keltett, hogy az első magyar 'cita-

tion classic' lett. A deprenilre vonatkozó kutatásai alapján nyerte el 1970-ben kandidátusi fokozatát.

1965-től úttörő munkát végzett a gyógyszerek felszívódásának, eloszlásának, metabolizmusának és kiürülésének kutatásában alkalmazható radioizotópos módszerek hazai bevezetésében. Ez a munka gyógyszeriparunk eredményessége, termékeinek nemzetközi piacokon történő értékesíthetősége szempontjából igen nagy fontosságú volt. Mint a Magyar Farmakológiai Társaság biokémiai szekciójának titkára, fáradhatatlanul szervezett és szervez tanfolyamokat, szimpóziumokat, ahol a metodikai tanításon túl igyekszik közelebb hozni egymáshoz biokémiai farmakológusokat és a határterületek szakembereit, vegyészeket, klinikusokat. Az e területen végzett tudomány-szervező tevékenysége kiváló példája az elmélet és a gyakorlat oly szükséges összekapcsolásának.

Saját munkásságával adott példát arra, hogy a hazai kutatás eredményeképpen kifejlesztett új gyógyszerek szervezeten belüli sorsára vonatkozó analízisek a nemzetközi standardoknak megfelelően végezhetők el nálunk is. Úttörő példák e tekintetben a deprenilre (V. Conf. Hung. pro Therapia et Investigatione in Pharmacologia, 1968), a homopirimidazolokra (Arzneimittel-Forsch. 21, 717, 1971; Acta Physiol. Hung. 43, 353, 1973), a halidorra (Acta Pharmaceutica Hung. 43, 103, 1973), az azidomorfinokra (Acta Physiol. Hung. 46, 163, 1975), a parabromometamfetaminra (Orvostudomány 28, 75, 1977) vonatkozó radioizotópos módszerekkel végzett analízisek. Mindmáig fáradhatatlanul követi és hasznosítja a gyógyszerkutatás gyakorlata szempontjából fontos újabb módszereket, melyek a gyógyszerek szervezeten belüli sorsára vonatkozóan mind fontosabb információkat adnak. Ő vezette be itthon az egésztest-autoradiográfiát és ugyancsak ő alkalmazta elsőként hazánkban a gázkromatográfia és tömegspektrometria együttes módszerét a gyógyszerkutatásban. Munkásságának kitűnő összefoglalását adta 1978-ban a gyógyszerkutatás szervezeten belüli sorsának analízisével foglalkozó doktori disszertációjában.

Kiváló oktató és előadó. Közéleti tevékenysége széles körű. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem MSZMP szervezete végrehajtóbizottságának titkára, a Budapesti Pártbizottság, ill. végrehajtóbizottság tagja. Számos tudományos társaság tagja. Az MTA Orvosi Tudományok Osztályának tanácskozó tagja; a MOTESZ alelnöke; az Egészségügyi Tudományos Tanács, a Gyógyszerkutatási Bizottság és az Izotop Orvosi Alkalmazási Szakbizottság tagja.

1981-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.

*Antoni Ferenc, Gegesi Kiss Pál, Halász Béla,
Hollán Zsuzsa, Knoll József*

Schuler Dezső

1927-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: gyermekgyógyászat, humángenetika, gyermekonkológia-haematológia. Doktori fokozatát 1972-ben szerezte. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem II. sz. Gyermekklinikájának tanszékvezető egyetemi tanára, az Országos Csecsemő-, Gyermek- és Ifjúság-egészségügyi Intézet főigazgatója.

Egyetemi tanulmányait 1951-ben Budapesten fejezte be „Summa cum laude” minősítéssel. Klinikai tudományos kutatómunkájának elméleti megalapozását jelentette a Baló professzor mellett, a Kórbonctani Intézetben eltöltött négy év (1949–1953). A csecsemőkori plasmasejtes pneumóniában hazánkban először mutatta ki a *Pneumocystis carinii* kórokozó szerepét, eredeti megállapítása az essentialis pulmonalis haemosiderosis allergiás

eredete, a veleszületett szívizom-elhalás előfordulása, az újszülöttkori lipoid pneumonia és parotitis epidemicában az óriás-sejtes pneumonia.

Klinikai kutatómunkájának előterében a humángenetika és a gyermekkori malignus betegségek tanulmányozása áll. Elsőként vezette be hazánkban a human kromoszómák vizsgálatát (1960). Leírta az öröklött és szerzett csökkent kromoszóma stabilitást, s e fogalom azóta tankönyvi tétel. Elsők között vizsgálta a gyermekkori leukaemiákban a sejtgenetikai elváltozásokat és újabban ezek prognosztikai jelentőségét is igazolta. A gyógyult esetekben tanulmányozta a stabil kromoszóma elváltozásokat, s megállapította, hogy a volt leukaemiások lymphocytáinak ciklusideje a kontroll esetekétől eltér. Kimutatta az izolált leukaemiás sejtek szénhidrát-anyagcseréjének sajátosságait.

1971-ben megszervezte a hazai korszerű és egységes kezelést szolgáló Gyermekleukaemia és Tumor Munkacsoport-ot. Új terápiás kombinációkat dolgozott ki a leukaemia gyógyítására, mellyel a gyógyulási eredményeket nemzetközi szintre emelte. Új megállapításokat tett a tumor-terápia okozta késői károsítások és azok elkerülhetőségének vonatkozásában.

Kiemelten foglalkozott a hazai perinatalis és csecsemőhalálozás csökkentésével, személyesen vizsgálta a hazai újszülött osztályok munkásságát, és rámutatott a tennivalókra. Felhívta a figyelmet a kissúlyú születések hazai gyakoriságának okaira és a megelőzés lehetőségeire.

Tudományos dolgozatainak száma 147, melyből 68 idegen nyelvű. Könyv és könyvrészek száma: 11. 1978 — 83 között más szerzők 73 alkalommal idézték dolgozataikban.

Munkásságának hazai elismeréseként akadémiai pályadíjat két alkalommal, Markovszky-díjat, majd Bókay-emlékérmét, valamint Korányi- és Schöpf-Merei-Emlékérmét kapott.

Nemzetközi szereplése: 1960-ban francia állami ösztöndíjas, 1964-ben vendégkutató Philadelphiában, 1974-ben a British Council vendége, 1976-ban öt előadás az USA-ban, 1977-ben WHO tanácsadó Prágában majd Koppenhágában, 1979-ben előadásokat tartott Líbiában, 1980-ban Kubában. 1983-ban felkérésre a NCI szervezésében nyolc előadást tartott az USA vezető intézményeiben, 1984-ben mint az International College of Pediatrics szenátusának és az 1984. évi kongresszus tudományos bizottságának tagját előadás tartására és ülés elnökségre kérték fel Washingtonban. Tagja az 1984. évi barcelonai Nemzetközi Gyermekonkológus Kongresszus tudományos bizottságának. Levelező tagjává választotta az NSZK Gyermekgyógyász Társaság, az NDK Gyermekgyógyász-, valamint Haematológiai Társaság és a Kubai Gyermekgyógyász-, valamint Haematologus Társaság. 1983 óta elnöke a Nemzetközi Gyermekonkológus Társaságnak, tagja a Nemzetközi Chemo- és Immunoterapiás Társaságnak, az Európai Humángenetikai Társaságnak, vezetőségi tagja az Európai Szociálpédiatriai Társaságnak. Szerkesztő bizottsági tagja az European Journal of Haematology-nak, az Acta Paed. Hung.-nak és a Gyermekgyógyászatnak.

Jelentős feladatot teljesít az orvosképzésben, a továbbképzésben, valamint a tudományos utánpótlás nevelésében.

Tudományszervezési munkásságából kiemelendő, hogy első főtítkára volt, majd két éve elnöke a Magyar Humángenetikai Társaságnak, elnökségi tagja a Magyar Gyermekorvosok Társaságának, főtítkára volt, jelenleg pedig vezetőségi tagja a Korányi Sándor Társaságnak. Az Egészségügyi Tudományos Tanács tagja.

Schuler Dezső mind tudományos kutatási munkássága, mind oktatói, valamint tudományszervezői munkássága és az e területeken elért eredményei alapján méltó arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja legyen.

Gegesi Kiss Pál, Hollán Zsuzsa, Petrányi Gyula

1907-ben Bácskeresztúron született. Szűkebb szakterülete: társadalomegészségügy és egészségügyi szervezéstan, transzfuziológia, magzati fejlődés. Doktori fokozatát 1976-ban szerezte. Az Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézet főigazgatója.

Tudományos munkássága négy fő területre tagolható: Kutatásait 1928-ban III. éves orvostanhallgatóként Budapesten Hári közvetlen munkatársaként kezdte. Kimutatta, hogy különböző állatfajok haemoglobinja optikai aktivitásukban és kéntartalmukban eltér. Ezt az eredményét a Nobel-díjas Hans Fischer az *Ann. Rev. Biochem.*-ben részletesen referálta. Azt az eredményét, hogy az oxy- és deoxy-hb optikai rotációja alapvetően különbözik, a Nobel-díjas Perutz évtizedek múlva úgy idézi mint a vérfesték O_2 kötése során létrejövő molekuláris szerkezetváltozás első bizonyítékát. Komoly nemzetközi visszhangja volt mikroglykogen kimutatási módszerének is (*Ann. Rev. Biochem.* 1934 és 1937).

1933-tól 1940-ig a budapesti Poliklinikán Engel Károly belosztályának orvosaként felismerte, hogy digitalisra, higanyos diureticumokra (Novurit) és az addig ismert adjuvánsokra rezisztens vizenyők urea egyidejű adásával megszüntethetők. Módszerét a *Lancet* szerkesztőségi cikkben referálja.

Egészségügyünk újjáépítésében fő célkitűzése, hogy a korszerű egészségügyi ellátást népünk egésze számára hozzáférhetővé tegye. Ehhez haladó hagyományainkra, legkiválóbb orvosainkra, szocialista egészségügyi alapelveire támaszkodva vitaelőadásokat tart, tanulmányokat ír egészségügyünk újjáépítése egészére, s annak egyes szakterületeire vonatkozóan. Alapvetően támogatja egészségügyünk fejlesztésének tudományos, oktatási alapjait: nagymúltú orvosegyetemeink fejlesztését. Már 1948-tól megkezdte az országos intézetek kiépítését. Lerakja az OTKI szervezeti alapjait. Megszervezi az új izotóp laboratóriumok, valamint a klinikák és kórházak országos könyvtári hálózatát. A tudományos kutatás hatékony támogatására nagy műszerek beszerzésére jelentős központi keret létesítését éri el.

Mint a SOTE Egészségügyi Szervezési Intézetének tanszékvezető tanára megírja a „Társadalomegészségügy és egészségügyi szervezéstan” első magyar nyelvű tankönyvét. Utolsó kiadásában klasszikus tisztasággal fogta egybe az egészségügy szervezésének elméleti alapjait. 1960-ban újraindította az Orvosképzést.

Egyik fő kutatási területe a hazai csecsemőhalálozás csökkentése. Többirányú munkásságából leghatékonyabb az anti-D prevencio bevezetése. Ennek eredménye, hogy napjainkban szülészeti osztályainkon nem találunk Rh(D) inkompatibilitásból származó újszülöttkori haemolytikus betegséget. Ez évi 700 súlyos beteg újszülött helyett 700 egészségeset jelent. Az immunizált terhesek száma az 1975. évi 2356-ról 1983-ra 104-re csökkent. Tankönyvi tétellé vált az a megállapítása, hogy az Rh(D) neg. művi vetélők 4%-a immunizálódik, ha nem részesül anti-D védelemben (Mollison, P. 1983). Másik fő kutatási területéhez az anaemia epidemiológiájához kapcsolódva munkatársaival kidolgozta a serum-ferritin IRMA-t és 1983-ban a laktoferrin meghatározás RIA-módszerét.

Tudományos közleményeinek száma 162, ebből könyv és könyvrész 12. Idegen nyelven jelent meg 47. Jelentősebb külföldi szereplések: előadás a WHO 1948. és 1949. évi közgyűlésén; 1963-ban Stockholmban a WHO tudományos ülésszakának elnöke; a WHO központja által szervezett 9 hónapos angol és orosz nyelvű tanfolyamokon a fejlődő országok egészségügyi szervezői részére 1966–1970-ben Moszkvában évente egy héten át előadásokat tartott, szemináriumokat vezetett.

Tudományszervezői tevékenysége sokoldalú: tagja az MTA és EüM. Társadalomegészségügyi Szervezési Bizottságának, az Állami Díj orvosi bizottságának, a TMB Elméleti orvosi szakbizottságának, a Magyar Haem. Társaság elnökségének stb.

Munkásságáért számos elismerésben részesült (Szocialista Hazáért Érdemrend, Babérkoszorúval ékesített Zászlórend, három ízben a Munka Vörös Zászló Érdemrend stb. Megkapta a Markuszovszky-, Janszky-, Purkyne- és Hári-émlékérmét, a Semmelweis Orvosegyetemi Tanácsától a Senator honoris causa Universitatis-t stb.). Tiszteletbeli tagja több nemzetközi tudományos testületnek és folyóiratok szerkesztő bizottságának.

Nemzetközileg elismert, sokoldalú tudományos munkássága, valamint a magyar egészségügy, oktatás és tudományszervezés területén elért kiemelkedő gyakorlati eredményei alapján javasoljuk az MTA levelező tagjának.

*Donhoffer Szilárd, Környey István,
Petrányi Gyula, Romhányi György*

Somogyi Endre

1922-ben Kisvárdán született. Szűkebb szakterülete: igazságügyi orvostan, ultrastruktúra kutatás. Doktori fokozatát 1972-ben szerezte. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének tanszékvezető egyetemi tanára.

Somogyi Endre az igazságügyi orvostan több területén végzett jelentős kutatómunkát. Eredményeiről 208 publikációban, továbbá 19 könyv és könyvfejezetben számolt be. Egyetemi tankönyve 4 kiadásban jelent meg.

A korszerű módszerekkel végzett elektropatológiai vizsgálatai alapkutatás jellegűek, gyakorlati következtetés levonására alkalmasak (Forensic Med. W. B. Saunders Co. USA, 1977.). Az ún. „rejtett áramjegy” leírásával jelentősen növelte az áramütés bizonyítását (Acta Med. Leg. Soc. 1965, 1968). Először vezette be a kromoszóma vizsgálatokat származásmegállapítási ügyekben (Forensic Sci. Internat. 1984), és az elektronmikroszkópos mikroanalitikai módszert a kriminalisztikában (Z. Rechtsmed. 1977.). Kidolgozta azokat a szempontokat, melyekkel az érpótló anyagok tulajdonságai jellemezhetők. Részt vett egy új biograft kidolgozásában (Acta Morph. Acad. Sci. Hung. 1979., 1982; J. Cardiovasc. Surg. 1980; New Developments in Angiology, Plenum, 1984.). Ezer szívsebészeti boncolás számítógépes feldolgozásával egységes klinikopatológiai rendszert dolgozott ki és új adatokat szolgáltatott a „low output” szindrómáról és a multifokális mikronekrózisokról. Tisztázta az ingerület képző és -vezető rendszer, a ganglionok és arteriális hálózatuk károsodásainak jelentőségét a hirtelen szívhalálban (Amer. J. Forensic Med. and Pathol. 1983. Sudden Cardiac Death. Akadémia Kiadó, 1984). Új citokémiai és autoradiográfiai eljárásokat dolgozott ki a kalcium és a nikkel kimutatására. Bizonyította azok szerepét a szív-izomkárosodásokban. Morfológiai módszerrel elemezte a kalcium antagonisták hatásmechanizmusát (Cell. and Mol. Biol., 1980; Amer. J. Forensic Med. and Pathol. 1981; Histochemistry 1982; Adaptability of Vascular Wall. Springer Avicennum 1980.). Megteremtette a humán szívizombiopsia összehasonlító vizsgálatának feltételeit. Primer CMP-ben embrionális miozint mutatott ki (Arch. Internat. Pharm. Ther. 1982; Cardiac Adapt. 1983.).

A Nemzetközi Igazságügyi Orvosi és Szociális Orvostani Akadémia tagja, 1967–70-ig főtitkára volt, jelenleg „president elect”-je és megbízták a XIII. kongresszus rendezésével. Tagja a Francia, az NSZK, az NDK, a Kubai Orvosi Igazságügyi Társaságoknak, a Royal Microscopical Society-nek. Az Internat. Assoc. Acccidente Traffic Medicine magyar nemzeti képviselője. A J. of Leg. Med. társszerkesztője. Az Excerpta Med. Abstract, valamint

az Inform (USA), az Am. J. of Forensic Med. and Pathol. szerkesztő bizottsági tagja, az Acta Morphologica főszerkesztője.

Somogyi Endre intenzíven részt vesz a felsőoktatásban, a tudományszervezésben és társadalmi munkákban. A Semmelweis OTE ÁOK dékánhelyettese volt 1966–69-ben, jelenleg tudományos rektorhelyettese. 25 éve tagja az ETT Igazságügyi Bizottságának, jelenleg alelnöke. Tagja az MTA Morfológiai és Cytológiai Bizottságának.

A TIT Egészségügyi Választmányának és a Főv. Tanács Egészségügyi Bizottságának elnöke.

Somogyi Endre tudományos és tudományszervező munkájával több kérdésben is új területet tárt fel. Mindezek alapján méltónak tartjuk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja legyen. Meggyőződésünk, hogy tudományos munkássága további művelésével, valamint az Akadémia tudományszervezési munkájában való részvételével tőle még sok szép eredmény várható.

*Antoni Ferenc, Bálint Péter, Gegesi Kiss Pál,
Knoll József, Lapis Károly*

Varró Vince

1921-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: gastroenterológia. Doktori fokozatát 1965-ben szerezte. A Szegedi Orvostudományi Egyetem I. sz. Belgyógyászati Klinikájának tanszékvezető egyetemi tanára.

Varró Vince tudományos tevékenységét a belgyógyászaton belül elsősorban a klinikai és kísérletes gastroenterológia területén folytatta. Eddig több mint 300 publikációja jelent meg; ezek jó része idegen nyelven is. A Science Citation Index több mint 200 idézetet tartott nyilván munkáiról 1964–1976 között. Több új megállapítása az enterális keringéssel és vékonybélfelszívódással foglalkozó világirodalomban általánosan elfogadottá vált és a kérdéssel foglalkozó legtöbb irodalmi összefoglalás (Lungren, Winne, Jacobson stb.) idézi. Megjelent 4 önálló monográfiája is: Gastric acid deficiency (1962, magyar kiadása 1964-ben, Achlorhydria címmel), Gastroenterologia (Medicina, 1964-ben), A gyomor betegségei (1966), Emésztőszervi diagnosztika (Medicina, 1984-ben). C. Skoryna szerkesztésében 1963-ban Montrealban megjelent Pathophysiology of peptic ulcer c. könyvben Csernay Lászlóval két fejezetet írt a kísérletes fekélyről. Ez 1974-ben spanyol nyelven is megjelent. A Rommel és Clodi szerkesztésében megjelent Biochemische und klinische Aspekte der Zuckerresorption c. monográfia (Schattauer, New York—Stuttgart 1970) és az L. Demling által szerkesztett Klinische Gastroenterologie c. kézikönyv (Thieme, Stuttgart 1973, 1984) egyik társszerzője. Bálint Gáborral főszerkesztője az 1977, ill. 1978-ban megjelent Current Views in Gastroenterology I. és II. kötetének. Fejezetet írt a Gastric precancerosis (Akadémiai Kiadó, 1977) c. monográfiában. Társszerzője az Aktualnue Vaproszi Gastroenterologii (Moszkva, 1980) c. könyvnek. Fejezetet írt a Magen und Magenkrankheiten (Thieme, 1984) c. könyvben valamint 2 fejezetet a Nutrition, Digestion, Metabolism (Akadémiai Kiadó, 1981) c. monográfiában. Ugyancsak társszerzőként szerepel a Mechanism of Intestinal Adaptation (MTA Press Ltd., 1982) és a Colorectalis tumorok és rák megelőző állapotok patológiája, epidemiológiája, korszerű diagnosztikája és terápiája (Medicina, 1982) c. monográfiákban. Az emésztőszervek diagnosztikája címmel 1984-ben jelent meg könyve a Medicina kiadásában (224 l.). A Klinische Gastroenterologie (Thieme)

kétkötetes kézikönyv második átdolgozott kiadásában és még számos magyar kiadványban szerepel.

Számos hazai és külföldi kongresszuson, nagygyűlésen szerepelt előadással, volt üléseknök, moderátor, külföldi szimpóziumokon. Ezekből kiemelhető, hogy 1976-ban a 10. Nemzetközi Gastroenterológiai Kongresszus és a 3. Európai Emésztőszervi Endoscopos Kongresszus elnöke volt. Ezen a kongresszuson az 1976–1980-as ciklusra az Európai és Földközi-tenger melléki Gastroenterológiai Társaságok Szövetségének (ASNEMGE) elnökévé választották. Ugyancsak 1976-ban Asilomarban (California) a peptid hormonokkal foglalkozó 2 napos zártkörű szimpóziumon adott elő; utána a Peter Bent Bingham Hospitalban (Harvard Egyetem, Boston) és a Kentucky Egyetem Gyógyszertani Intézetében tartott előadást. Előadást tartott a Gastroenterológiai Világkongresszuson (Madrid, 1978), az Európai Gastroenterológiai Kongresszuson (Hamburg, 1980.), a Nemzetközi Duodenum Club ülésén (Lisszabon, 1981), a Gastroenterológiai Világkongresszuson (Stockholm, 1982), Nemzetközi szimpóziumon (Eugénie-les-Pains, 1983), a Klinikai Farmakológia VIII. Symposiumán (Berlin, 1983). A IX. Nemzetközi Klinikai Farmakológiai Szimpózium elnöke volt (1984). Az Európai Gastroenterológiai Társaságok Szövetségének Kongresszusán (Lisszabon, 1984) meghívott vendégként egy szimpózium elnöki tisztét látta el és részt vett a Szövetség Nevelésügyi Bizottságának munkájában.

A csehszlovák, lengyel, valamint a német (NDK) Gastroenterológiai Társaság „honoris causa” tagja. A Magyar Gastroenterológiai Társaság tiszteletbeli elnöke, az Európai Proctológiai Társaság vezetőségi tagja, a Leopoldina Természettudományi Akadémia (Halle), a Magyar Élettani Társaság, a Korányi Sándor Társaság, az Olasz, a Francia, a Német (NSZK) Gastroenterológiai Társaság, a Nemzetközi Belgyógyász Társaság, az Európai Gastro Club, a Cercle André Lambling (Párizs) és a Prout Club (London), a Nemzetközi Duodenum Club (Genova) rendes tagja. Az Országos Belgyógyászati Intézet Szakmai Kollegiumának tagja. A Scandinavian Journal of Gastroenterology (Oslo), a Leber-Magen-Darm (Köln), a Gastroenterologie Biologique et Clinique (Párizs) szerkesztő bizottsági tagja.

1963 óta két ciklusban választották meg Szegeden a városi Tanács tagjának. Jelenleg a Csongrád megyei Tanács tagja, s a megyei Egészségügyi Bizottság elnöke, Csongrád megye belgyógyász szakfőorvosa. Irányítása mellett 5 munkatársa — gastroenterológiai témakörben — kandidátusi, egy pedig doktori fokozatot nyert el.

Fentiek alapján ajánljuk levelező taggá választását.

Babics Antal, Pásztor Emil, Petrányi Gyula

1936-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete: gyógyszer-tan, idegtudomány. Doktori fokozatát 1977-ben szerezte. Az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézetének tudományos igazgatóhelyettese, az Orvostovábbképző Intézet Farmakológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

1961-ben végzett a Budapesti Orvostudományi Egyetemen. 1959–1981 között a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Gyógyszertani Intézetében dolgozott fő-, illetve másodállásban, 1978-tól egyetemi tanárként. 1977–1981-ig főállásban az Egészségügyi Minisztérium Tudományos Kutatási Főosztályának főosztályvezető-helyettese. 1981-ben nevezték ki jelenlegi munkahelyére, 1982-ben bízták meg tanszékvezetéssel.

Több mint két évtizede foglalkozik az idegrendszer kémiai ingerületátvitelének élettani szabályozásával és gyógyszeres befolyásolhatóságával. Munkássága úttörő jellegű. Kutatási eredményei elsősorban a neurokémiai ingerületátvitel preszinaptikus szabályozásával és a neuronok nem-szinaptikus interakcióival kapcsolatosak. A preszinaptikus gátlás első neurokémiai bizonyítékait szolgáltatta (Br. J. Pharmac. 35: 10, 1969) és Knoll akadémikussal igazolta ennek élettani jelentőségét. Elsőként mutatta ki, hogy az ingerületátvitel preszinaptikus modulációja a központi idegrendszerben is fennáll dopaminerg (Neuroscience 2: 953, 1977), szerotoninerg (Brain Res. 212: 89, 1981), valamint noradrenerg és kolinerger neuronok között (Neuroscience 5: 2139, 1980). Megállapította, hogy a gasztrin és a kolecisztokinin a kolinerger neuronokból acetilkolint szabadít fel (Gastroenterology 64: 268, 1973). Knoll akadémikussal leírta a kolinerger ingerületátvitel adenozininnal, illetőleg ATP-vel történő preszinaptikus modulálását (Neuroscience 1: 391, 1976). Munkatársaival neurokémiai bizonyítékokat szolgáltatott a transzmitterek nem-szinaptikus felszabadulására (J. Physiol. Lond. 286: 1, 1979, Neuroscience 10: 967, 1983) és a neuronok nem-szinaptikus kapcsolatára. 1984-ben jelenik meg az Egyesült Államokban John Wiley & Sons kiadónál Non-synaptic interactions between neurons c. monográfiája. Észleleteit több laboratóriumban megerősítették és megfigyeléseinek általános jellege beigazolódott. Knollal és Magyarral kidolgozták a tyramin antagonistá, szelektív MAO-bénító vegyületet (Jumex, Deprenyl).

Közleményeinek (114) nagy része színvonalas nemzetközi folyóiratokban jelent meg. Számos könyvrészletet írt, több könyvet szerkesztett önállóan vagy társszerzővel. Elsőszerzős munkáira 1980–81–82-ben több mint 500 külföldi szerző hivatkozott. Úttörő jellegű munkásságának nemzetközi elismerését jelzi, hogy összefoglaló tanulmány megírására (Prog. Neurobiol. 12: 181, 1979) kérték fel, és 1980-ban a Nobel-díjak kiosztása alkalmából rendezett Nobel-konferencián előadás tartására hívták meg.

1977 és 1981 között az Egészségügyi Minisztériumban kiemelkedő munkát végzett a feladat-, illetőleg teljesítménymarányos kutatás támogatási, valamint pályázati rendszerének bevezetésében. 1980-ban titkára volt a Budapesten megrendezett Élettani Világkongresszust felügyelő és eseményeit koordináló tárcaközi bizottságnak. Tagja az angol és a német Farmakológiai Társaságnak, a Nemzetközi Agykutató Szervezetnek. Szerkesztő bizottsági tagja a Neuroscience és a Journal of Autonomic Pharmacology nemzetközi folyóiratoknak. Vezetőségi tagja a Magyar Farmakológiai Társaságnak. Tagja az Egészségügyi Tudományos Tanács elnökségének és az MTA Neurobiológiai Bizottságának. Tanácskozási jogú tagja az MTA Orvosi Tudományok Osztályának. 1973-ban akadémiai jutalomban, 1976-ban miniszteri dicséretben részesült és elnyerte a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Kiváló Oktatója kitüntetést. 1978-ban Akadémiai Díjat kapott. 1980-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozatával tüntették ki.

Halász Béla, Pásztor Emil, Petrányi Gyula, Stark Ervin, Tariska István

1931-ben született Püspökladányban. Szűkebb szakterülete: tüzeléstechnika, kohászati kemencék. 1977-ben lett a műszaki tudomány doktora. A Kohászati Gyárépítő Vállalat Külkereskedelmi Irodájának vezetője és a fejlesztési munkák egyik irányítója.

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Kohómérnöki Karán 1953-ban szerzett kiegészítő kohómérnöki oklevelet. 1953-tól 1960-ig a Lenin Kohászati Művekben dolgozott önálló mérnökként. Az általa kidolgozott tervek alapján ez idő alatt több mint 20 ipari kemencét korszerűsítettek. Az azóta is jó eredménnyel működő kemencék létrehozásával kapcsolatos tevékenysége nyomán 1959 végén a Kohó és Gépipari Minisztérium megbízta a Hőtechnikai Kutató Állomás műszaki irányításával. 1960-tól 1980-ig a Tüzeléstechnikai Kutató Intézet műszaki igazgatója. 1980-tól a Kohászati Gyárépítő Vállalatnál dolgozik. Valamennyi munkahelyén aktív tudományos-műszaki kutatási és fejlesztési tevékenységet fejt ki az égésmélethez, a hőátadás, a gáz- és olajtüzelés területén, valamint a kohászati és más ipari kemencék korszerűsítésében.

Tevékeny munkát végez különböző akadémiai bizottságokban és műszaki szervezetekben. 1973 óta tagja az Akadémia Hőenergetikai Bizottságának, 1975 óta a Combustion Institute Magyar Nemzeti Bizottságának. A MTESZ szervezésében képviseli Magyarországot a Nemzetközi Gáz Unió (IGU) ipari gázfelhasználási munkabizottságában, tagja a Nemzetközi Hőkezelő Szövetség Magyar Nemzeti Bizottságának és az Energiagazdálkodási Tudományos Egyesület elnökségének.

A tudományos utánpótlás neveléséből is kivette részét. 1976 óta 5 kandidátus védte meg eredményesen disszertációját, akiknek munkáját ő irányította.

Új elméletet dolgozott ki az impulzuserő optimalizálására kemencék munkaterében, az ütközősugaras hőátadás számítására, a hőátadás irányítására szolgáló lehetőségek kutatásában és a szakterület művelői között nemzetközileg ismertek az égési és áramlási jelenségekre vonatkozó kutatásai.

Elméleti és alapkutatási munkájára alapozva egész sor új tüzelőberendezést, ipari kemence megoldást és hőcserélő típust dolgozott ki, mely szerkezetekkel kapcsolatban 1960 és 1984 között 21 találmányi bejelentést nyújtott be. A bejelentések alapján 55 magyar és külföldi szabadalom feltalálója. Ezek közül jelenleg 12 szabadalmat hasznosítanak magyar és külföldi vállalatok. A hazai ipari kemencék több mint 80%-a a szabadalmain alapuló égőkkel üzemel, és a munkája nyomán készített berendezések eredményesen működnek más országokban is.

1960 óta több mint 70 cikke jelent meg belföldi és külföldi folyóiratokban. Számos előadást tartott külföldi és hazai konferenciákon. Több könyvet és jegyzetet írt, melyek közül kiemelhető az 1964-ben megjelent Kohóipari kemencék című könyv, a Mérnök Továbbképző Intézet kiadásában 1965-ben megjelent Izzítókemencék jegyzet, az 1979-ben megjelent Hőkezelő berendezések című könyv. A kiadás alatt levő Gáztechnikai kézikönyv második, harmadik fejezete is az ő munkája (1981).

Egyetemi oktatási tevékenységét mint meghívott előadó 1963-ban kezdte a Nehézipari Műszaki Egyetemen. Az elmúlt 5 évben előadásokat tartott a Nehézipari Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Kara nappali tagozatán, a Kohómérnöki Kar Hőkezelő Szakmérnöki tagozatán „Hőkezelő berendezések”, a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Kar (Mech. Techn. Int.) szakmérnöki tagozatán „Izzító kemencék” címmel.

Alkotó tevékenységéért, a szocialista társadalom építése iránti elkötelezettségéért többször tüntették ki a Kiváló Feltaláló kitüntetés arany fokozatával. 1972-ben az MTESZ által odaítélt Segner-díj arany fokozatával, 1964-ben a Munka Érdemrend bronz, 1977-ben ezüst fokozatával tüntették ki.

Simon Sándor, Stefán Mihály

Csurgay Árpád

1936-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete az elektronikus áramkörök elmélete, elektronikus rendszerépítés technológiája. Doktori fokozatát 1973-ban szerezte. Az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézetének tudományos tanácsadója.

Szakterületének nemzetközileg elismert művelője, aki az elektronikus áramkörök elméletében lényeges új, az automatizált mérnöki tervezőrendszerek létrehozása területén pedig a hazai fejlődés szempontjából meghatározó jelentőségű eredményeket ért el.

27 évesen Kiváló Feltaláló, 35 évesen Akadémiai Díjas, 37 évesen értekezését a Tudományos Minősítő Bizottság — kandidátusi fokozat nélkül — egy lépésben a tudomány doktora fokozattal ismeri el. Dolgozatainak nemzetközi visszhangját bizonyítja, hogy 35 évesen felkérték szakterülete egyik legjelentősebb, Angliában megjelenő, nemzetközi folyóirata főszerkesztő-helyettesi feladatainak ellátására. Ez a John Wiley által kiadott *International Journal of Circuit Theory and Its Applications*, amelynek immár a 12. évfolyamát szerkeszti.

1959 és 1970 között a Távközlési Kutató Intézetben, a szélessávú rádiórelérendszerek új mikrohullámú áramköreinek eredményes kutatásából és fejlesztéséből kiindulva jutott el elektronikai áramkörök realizációs elméletének lényeges továbbfejlesztéséig, a témakör nemzetközi irodalmát tekintve lényeges új eredményekig. Ezek alapján nyerte el a Pollák—Virág Díjat, 1971-ben az Akadémiai Díj II. fokozatát, a HTE Puskás Tivadar Díját, majd — 1973-ban a műszaki tudomány doktora fokozatot, valamint szabadalmi aktivitásáért 1963-ban és 1968-ban a Kiváló Feltaláló cím bronz, majd arany fokozatát.

Iskolateremtő egyéniség. 1968-ban csoportot, majd osztályt szervez az áramkörelmélet és tervezésmetodika művelésére. Tehetséges fiatalokat tud lelkesíteni, akiknek nemzetközileg is elismert eredményei születtek; közülük eddig 15-en szereztek kandidátusi fokozatot, az iskola egy további tagja a műszaki tudomány doktora, egy másik tagja a matematika tudomány doktora lett.

Munkásságának népgazdasági hatása kiemelkedő. Csurgay Árpád nemcsak az elméleti alapokat dolgozta ki, hanem végigharcolta a fejlesztés és ipari megvalósítás folyamatát is. Amikor kutató társakra volt szüksége, a letehetségesebb kezdőket tudta mozgósítani, amikor intézetek tudományos eredményei kellettek, akkor kutatási társulást, amikor ipari szakembereken múltott az ügy, akkor alkalmazási társulást javasolt, és a társulások tudományos és műszaki munkáit mindig személyesen irányította.

Minderre építve, 1969 és 1975 között jelentős személyes hozzájárulásokkal, tudományos iskolatevékenység létrehozásával és irányításával tervezési és elemzési módszerek és eljárások sorát dolgozta ki egy átfogó automatizált tervezőrendszer hazai létrehozása céljából. E munka folytatásaként az 1975—1980 időszakban — most már szélesebb körű csoportmunkához nyújtott ugyanilyen jellegű hozzájárulásokkal — jött létre ez a tervezőrendszer. Ezt 1980 végéig — különféle kiépítésben — két vezető külföldi és négy hazai iparvállalatnál és kutató-fejlesztő intézetben telepítették és vezették be a mindennapos

gyakorlati munkába. E rendszereknek három gyár technológiájának megújításában meghatározó szerepük van, amelyek gyártóisorain évi 3–4 milliárd Ft értékű termelés folyik a technológia szempontjából versenyképes minőségben. Ez utóbbi eredmények alapján nyerte el 1975-ben az Eötvös Loránd Díjat és 1980-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozatát.

1980 óta az elektronika új eszközeinek realizálhatósági korlátaiban és az eszközbonyolultságnak a tervezési módszerekben való figyelembevételében ért el és publikált új eredményeket, a hazai továbbfejlődés szempontjából is lényeges területeken.

Mindezt a tevékenységet Csurgay Árpád 1959-től 1980-ig a Távközlési Kutató Intézetben végezte, kutatói és szakmai vezetői beosztásban, az utóbbi években mint tudományos igazgató. 1980-tól 1982-ig az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetében, majd 1982-től az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézetében tudományos tanácsadó.

Munkáját rendszeresen publikálta a hazai és a nemzetközi irodalomban. Közleményei mindig nehéz problémákat tárgyaltak és munkáját ma is ez jellemzi. Eredményeit a szakterület vezető külföldi kutatói idézik.

Tagja a Tudományos Minősítő Bizottság plenumának. Az OMFB, a TPB és az MTA megbízásainak magas színvonalon tett eleget. Tanulmányait kompetencia, kitűnő prognosztikai érzék és őszinte segíteniakarás jellemzi. Tudományos közéletünk tekintélyt kivívott, aktív tagja. Elnökségi és végrehajtó bizottsági tagja a Híradástechnikai Tudományos Egyesületnek.

Csibi Sándor, Kovács K. Pál, Vámos Tibor

Farkas Ottó

Ungváron született 1930-ban. Szűkebb szakterülete a nyersvasmetallurgia. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1979-ben szerezte. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Vaskohászattani Tanszékének professzora, a Kohómérnöki Kar dékánja.

Az NME Kohómérnöki Karán szerzett vaskohómérnöki oklevelet 1952-ben. Ezt követően a Vaskohászattani Tanszék oktatója. 1955–57-ben az LKM Nagyolvasztóművénél másodállásban fejlesztő mérnökként dolgozott.

Tudományos munkássága a salak-nyersvas metallurgiai folyamatainak kutatására és a redukáló gáz kémiai kihasználására ható tényezők összefüggéseinek behatóbb feltárására terjed ki. Eredményei a nyersvasmetallurgiát új tudományos ismeretekkel gazdagították, s hozzájárultak a nyersvasgyártás technológiai fejlődéséhez, a fajlagos energiafogyasztás relatív csökkenéséhez, s a nyersvas minőségének javulásához.

Tudományos eredményei közül kiemelkedő a nagyolvasztósalakok viszkozitása termodinamikai viszonyainak meghatározása (Acta Tech. 1968. 60; NME Id. nyelvű Közl. 1972); az optimális nagyolvasztósalakok összetétel tartományainak megállapítása (Freiberger Forschungshefte B. 106. 1965; NME Közl. 1962; Koh. Lap. 1961. 11.); a nagyolvasztóban végbemenő indirekt redukációs folyamatok mérési rendszerének kidolgozása, gyakorlati megvalósítása (BKL. Kohászat 1947. 7.; Ózdi Acél 1974. 2.); matematikai modell kidolgozása a fajlagos karbonfogyasztás számítására (BKL Kohászat 1975. 9.); a nagyolvasztói hidrogén redukció törvényszerűségeinek feltárása (BKL Kohászat 1976. 1., 1977. 1., 1977. 2.); oxigénben dúsított levegő metallurgiai hatásának meghatározása (BKL Kohászat 1980. 3–4.); a vasmetallurgia energiaviszonyainak kidolgozása

(Műszaki Tudomány 1979. 1—4; United Nations Economic Commission for Europe Steel, 1981. R. 9.).

Tudományos munkájának eredményei nagyrészt hazai nagyolvasztóművekben hasznosulnak. Kutatási tevékenységét külföldi érdeklődés is követi. Publikációira a szakirodalom hivatkozik, azokat referálja.

Munkássága a nyersvasmetallurgia hazai tudományos bázisát teremtette meg, melynek vonzásában a szakterület művelői iskolára találnak, ahol irányításával és közreműködésével 36 ipari kutatás zárult számottevő népgazdasági eredménnyel.

Jelentős szakmai-társadalmi és tudományos közéleti tevékenységet végez. Elnöke a MAB Metallurgiai Munkabizottságának 1980-tól; titkára az MTA Metallurgiai Bizottságának 1970-től és az MM Kohászati Szakbizottságának 1974-től; tagja a MAB Kohászati Szakbizottságának, a VASKUT Tudományos Tanácsának, az OMBKE Nyersvasgyártó Szakbizottságának, az OKKFT A/1, 3/a alprogram Műszaki Tudományos Tanácsának, a Mérnöktovábbképző Intézet Kohász Szakbizottságának, az Országos Nyersvasenergetikai Bizottságnak, a Magyar Kereskedelmi Kamara Vaskohászati Szekciójának. Ezeken kívül számos szakmai ad hoc bizottságban is dolgozik.

Irányításával egy aspiráns szerzett kandidátusi fokozatot, egy aspiráns dolgozik nála jelenleg. Részt vesz értekezések opponálásában, bíráló, aspiránsi felvételi és kandidátusi vizsgabizottságok munkájában. 7 egyetemi doktori értekezés készült vezetésével.

A „Nyersvaskohászat” tananyagát, a kor igényeinek megfelelő tudományos-szakmai színvonalra fejlesztette. Bevezette a Ferroötvözetek gyártása. c. tantárgy oktatását.

6 egyetemi tankönyvet, jegyzetet, ill. szakkönyvet írt, 38 szakdolgozatot publikált és 24 előadást tartott szakmai-tudományos rendezvényeken. Ezeken kívül 30, nyomtatásban meg nem jelent tanulmányt, kutatási zárójelentést, fejlesztési programot írt.

Munkásságáért az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1965), a Kohászat Kiváló Dolgozója (1972), az Akadémiai Díj (1981), a Munka Érdemrend bronz fokozata (1982) kitüntetések kaptak.

Tudományos, szakmai, oktatási és közéleti tevékenysége a szocialista társadalom építése iránti elkötelezettségről tanúskodik.

Simon Sándor, Stefán Mihály

Finta József

1935-ben Kolozsváron született. Szűkebb szakterülete: építészet (építőművészet). A műszaki tudomány doktora fokozatot 1984-ben szerezte. A Lakó- és Kommunális Épületek Tervező Vállalat irodavezetője.

Eddigi életpályája során kiváló szaktudással és művészi érzékenységgel tervezett és megvalósult műszaki—művészeti alkotásaival kiemelkedő módon járult és járul hozzá a korszerű magyar építészet alakulásához, művészi színvonalának emeléséhez, a magyar városok, különösen Budapest városképének gazdagodásához. Építészeti alkotásait nemcsak hazánkban értékelik nagyra és részesítik alkotóját különböző elismerésekben, hanem külföldön — így Csehszlovákiában és Ausztriában — is. Már régóta a legjobban ismert és becsült magyar építészek közé tartozik.

Finta József építőművészetének fejlődésére nagy hatással volt az „új építészet” elveinek és módszereinek megismerése, az Ipari Épületeket Tervező Vállalat Szendrői Jenő építész által irányított építészcsoporthoz tartozó tevékenysége. Egymásutáni alkotásain azonban mindinkább kibontakozott saját építészegyéniségének arculata.

Első jelentős műve a garzonház (1959–1961) Dunaújvárosban, ezért kapta első Ybl-díját. Fontosabb művei közt ezután a salgótarjáni Pécskő-áruház (1967–1968) következik, amelyért az Állami Díj II. fokozatának kitüntetésében részesült. Eközben kapott meghívást a Duna-part rendezési pályázatán való részvételre, s megbízták a Duna Intercontinental Szálló tervezésével. A szálló viszonylag rövid időn belül (1966–1969) épült meg, és pozitív értékein túl kitűnő példáját szolgáltatva annak is, hogy az építészet kívüli okok milyen nehézze tehetik a magyar tervezők munkáját.

Finta ezekkel a nehézségekkel is megbirkózott, ha a kész műben nem is nyomtalanul. Mindenesetre ezzel indult nagyszerű szállodatervezési sorozata, és pedig a megvalósulás sorrendjében: a Hotel Volga megépítése Budapesten (1971), a Hotel-Bratislava Pozsonyban (1974), a Hotel Voronyezs Brnóban (1967), a Hotel Fórum Budapesten (1981), a Hotel Novotel ugyancsak Budapesten (1982). A Hotel Hungaria Bécsben is már befejezéséhez közeledik (1984–1985), miként a budapesti Kongresszusi Központ épülete (1984–1985) is. Ennyi nagy feladat húsz-huszonöt éven belül még nem igen jutott magyar építésznek. A már megvalósult épületeket — mint minden építőművészeti alkotást — lehet bírálni, de figyelembe kell venni a Hotel Intercontinentallal kapcsolatban mondottakat is: a művekért nemcsak az alkotó felel, hanem azok az építészetén kívüli tényezők is, melyek rontómód beleszólnak az építész alkotó munkájába.

Finta József alkotásai mellett számos hazai és külföldi tanulmányt, vitacikket, épületismertetést publikált, előadásokat tartott, melyeket magas szakmai műveltség és tudás jelleméz, ugyanúgy, mint alkotásait is.

Major Máté, Szabó János

Forgó László

1907-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: a hőtechnika, hőerőgépek, energiagazdálkodás. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1965-ben szerezte. Az Energiagazdálkodási Intézet főszakértője.

Gépészmérnöki oklevelét 1929-ben a zürichi műegyetemen szerezte, ahol egy évig mint tanársegéd dolgozott. 1931-től a Magyar Radiátorgyárban tevékenykedett, és a felszabadulás után vezető szerepet töltött be a vállalat újjászervezésében és új gyártmányok kifejlesztésében. Az 1950-es évek elején a Hőtechnikai Kutatóintézet igazgatóhelyetteseként tudományos alaposággal tárta fel az alumíniumnak a hőátadás területén kiemelkedő tulajdonságait, és kidolgozott egy alumínium hőcserélő felületet, és annak nehéz műszaki követelményeket kielégítő, gazdaságos gyártási eljárását, amelyet számos országban szabadalom véd.

Ez az úgynevezett Forgó-féle apróbordás hőcserélő, a Heller-rendszerű légkondenzációs berendezés alapvető része. A gyakran Heller—Forgó-féle berendezésként emlegetett találmanýkomplexumot szerte a világon közel 4000 MW teljesítőképességű hő- és atomerőművi rendszerekben hasznosítják. E rendszerről a világ vezető szakfolyóirataiban több mint 200 közlemény jelent meg, melyekből kitűnik, hogy a szakmai közvélemény elfogadta Forgó László teljesen újszerű megállapítását, miszerint a bordázott felületű hőcserélők előállítására az alumínium a legalkalmasabb fém. Ilyen berendezéseket a magyar ipar több mint 20 éve sorozatban gyárt és exportál.

Forgó László a hőcserélők egy másik, speciális területén kísérletekkel és jelentős elméleti munkával kidolgozta a gőzzel fűtött hőátadók légtelenítésének fizikai alapjait. Eredményeit a tudomány doktora értekezésében foglalta össze. Az értekezésben

lefedtetett alapelveket hasznosítják a több szabadalommal védett nagy teljesítményű keverő kondenzátorok szerkesztésénél.

A Magyar Radiátorgyárban szerzett két szabadalma, valamint az Energiagazdálkodási Intézetben kidolgozott, részben társszerzős 30 szabadalmi bejelentése igen jelentős a magyar ipar említett exporttevékenységében. Irodalmi tevékenységét 54 publikáció (közülük 11 társszerzővel) fémjelzi. Legtöbbjük (38) idegen nyelven jelent meg, kettő kivételével külföldi folyóiratokban.

A hazai energiagazdaságnak Forgó László ma is aktív tagja. Jelentős tevékenységet fejt ki az MTA Hőenergetikai Bizottságában, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságban, az Energiagazdálkodási Tudományos Egyesületben és másutt. 1952-ben a Kossuth-díj ezüst fokozatával, 1973-ban a Munka Érdemrend arany fokozatával, 75. születésnapján, 1982-ben a Magyar Népköztársaság Zászlórendjével tüntették ki.

Forgó László a magyar műszaki fejlődés, elsősorban a hőtechnika és energiagazdálkodás tudománya fejlődéstörténetének kiterjedt hatású, nagy alakja.

Lévai András, Prohászka János

Frigyes Andor

Budapesten 1922-ben született. Szűkebb szakterülete az automatizálás. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1974-ben szerezte meg. A Budapesti Műszaki Egyetem Folyamatszabályozási Tanszékének vezetője, egyetemi tanár.

1950-ben gépészmérnöki oklevelet szerzett a Budapesti Műszaki Egyetemen. Ezután tanársegédként került a Villamosgépek Üzemtana Tanszékére. Ekkor jelent meg a negyedikével írt és általa szerkesztett Elektrotechnika Egyetemi Tankönyv.

Az elsők között ismerte fel a szabályozástechnika jelentőségét, úttörő szerepe volt annak hazai meghonosításában és tudományos rangra emelésében.

1952-ben kezdte szabályozástechnikai kutatásait és a köré összegyűlt néhány fős kollektívából alkotta az első szabályozástechnikai kutatócsoportot. Többek között 1955-ben ő dolgozta ki és adta elő a Budapesti Műszaki Egyetemen akkor bevezetett Automatika című tárgy anyagát. Ez volt a műegyetemi szabályozástechnikai oktatás kiindulópontja. A későbbiekben a Műszer- és Szabályozástechnikai Szak ma is élő irányítástechnikai szaktárgyainak nagy részét is ő dolgozta ki.

1955-ben adjunktusnak, 1959-ben docensnek nevezték ki.

Kutató-fejlesztő tevékenysége 1955–1959 között részben a villamos hajtások együttfutás szabályozásának kérdéseire, részben a mágneses erősítőkre irányult. Ez utóbbiból írta Félhullámú mágneses erősítők teljesítményviszonyai című disszertációját, amelynek alapján 1959-ben kandidátusi fokozatot szerzett. Kutatói és műszaki fejlesztői tevékenységének eredményeként valósult meg az első hazai tervezésű papírgyári együttfutás-szabályozó, valamint az első hazai villamos elvű (mágneses erősítős) folyamatszabályozó berendezés.

1963-ban egyetemi tanárrá nevezték ki. 1964-től az akkor szervezett Folyamatszabályozási Tanszék vezetője. 1961–1963 között a Villamosmérnöki Kar dékánhelyettese, 1963–1967-ig annak dékánja, majd 1975–1982 között a BME rektorhelyettese volt.

1964–1967 között a TMB Híradástechnikai és automatikai szakbizottságnak, 1967–1976-ban pedig a TMB pléniumának a tagja volt. A MTA Műszaki Tudományok Osztálya Automatizálási és Számítástechnikai Bizottságának 1952 óta a tagja, jelenleg a Számítástechnikai Albizottság elnöke.

1974-ben szerezte meg a műszaki tudomány doktora fokozatot, Determinisztikus jelekkel perturbáltrendszerek gyors identifikációja, különös tekintettel a számítógép operációs rendszerében való alkalmazás lehetőségére című disszertációjával.

Az utóbbi években tudományos munkát az on-line, real-time számítógépes folyamat-identifikáció terén végzett, ezzel kapcsolatban több publikációja jelent meg és számos előadást tartott tudományos fórumokon. Irányítása alatt több jelentős ipari alkotás is született. Több aspiránsa volt és opponensként is sokszor szerepelt.

Kezdeményező szerepe volt 1957-ben abban, hogy Magyarország a Nemzetközi Automatikai Szövetség, az IFAC alapító tagja lett. Ő képviselte Magyarországot az alakuló ülésen, mint a Magyar Nemzeti Bizottság titkára. Jelenleg az IFAC Oktatási Bizottságának magyar tagja.

Frigyes Andor rendkívül nagy érdeme, hogy korai kutatási és iskolateremtő tevékenységével egy egész tudományág hazai fejlődését indította útjára, aktív része volt annak teljes kifejlődésében és domináló szerepet játszott egyetemi oktatási háttérének megteremtésében. Korszerű koncepciói nagymértékben hozzájárultak szakterületén színvonalas egyetemi kutatás és oktatás kifejlődéséhez.

Csibi Sándor, Tuschák Róbert

Géher Károly

1929-ben Derecskén született. Szűkebb szakterülete a hálózatelmélet, a számítógépes áramkörtervezés, a híradástechnika. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1973-ban nyerte el. A Budapesti Műszaki Egyetem Híradástechnikai Elektronika Intézetének igazgatóhelyettese, egyetemi tanár.

Géher Károly tudományos és oktatói tevékenységét a Budapesti Műszaki Egyetemen kezdte. 1974-ben nevezték ki egyetemi tanárnak. A lineáris hálózatok elméletével, a hálózatok érzékenységevel és toleranciájával, valamint számítógépes áramkörtervezéssel foglalkozik. A hálózatelmélet és a számítógépes áramkörtervezés tantárgyak oktatása mellett e témakörökben kimagasló szakirodalmi tevékenységet fejt ki. „Lineáris hálózatok” című, 528 oldalas könyve 1968-ban jelent meg, és 1979-ben már a negyedik kiadásra is sor került. Ez a munka a lineáris, koncentrált paraméterű, passzív hálózatok direkt szintézisének összefoglalása és számos önálló eredményt tartalmaz.

„Theory of Network Tolerances” című, 184 oldalas monográfiáját 1971-ben adták ki; a könyv az elektronikus áramkörök érzékenységének és toleranciájának kérdéseit tárgyalja. A könyv 1973-ban a Szovjetunióban orosz nyelven, 1976-ban Lengyelországban lengyel nyelven is megjelent.

Számos könyvrészlet, jegyzet, tudományos közlemény, előadás, tanulmány és laboratóriumi jelentés igazolja széles körű szakmai aktivitását. Publikációinak jelentős hazai és nemzetközi visszhangja van.

Géher Károly munkásságában fontos szerepet kapott az elméleti eredmények alkalmazása az elektronikai ipar kutatási feladatainak megoldásában. 1957-től 1967-ig a Távközlési Kutató Intézetben modern hírközlő berendezések kidolgozásában vett részt; ehhez kapcsolódott kandidátusi disszertációja is. Jelentős szerepe volt a számítógépes áramkörtervezési módszerek kidolgozásában és elterjesztésében; munkatársaival együtt a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet, a Számítástechnikai Koordinációs Intézet és a REMIX Rádiótechnikai Vállalat részére számos áramkörtervezési feladatot oldott meg. Jelenleg az áramkörgyártás számítógépes szimulációjával, a mikroelektronika távközlési alkalma-

zásában különösen fontos, kapcsolt kapacitású szűrők tervezési módszereivel, valamint az automatizált műszaki tervezés tudományos kérdéseivel foglalkozik.

Géher Károly aktívan vesz részt a tudományos közéletben: a Távközlési Rendszerek Bizottság elnöke, a Nemzetközi Rádió Tudományos Unió (URSI) VI. Jelek és Rendszerek Bizottságának az 1984—1987 közötti időszakra választott elnöke, az URSI Magyar Nemzeti Bizottság tudományos titkára, a Rendszerkutatói Komplex Bizottság tagja, az International Journal of Circuit Theory and Applications szerkesztő bizottságának tagja, az URSI Standing Committee on Membership tagja, a Híradástechnikai Tudományos Egyesület Elnökségének, Végrehajtó Bizottságának és Távközlési Szakosztályának vezetőségi tagja.

Nagy érdeklődéssel foglalkozik az oktatómunkával és ennek perspektivikus vonatkozásaival. Kiváló oktató és kiemelkedően jó előadó; kimagasló szerepe volt a híradástechnika szak valamennyi tantervének kidolgozásában, a hálózatielméleti és számítógépes áramkörtervezési módszerek oktatásának bevezetésében. Tagja az Országos Tudományos Diákköri Tanácsnak.

A közvetlenül vele együtt dolgozó oktató-kutató csoportban a közös tevékenység keretében az elmúlt tíz évben ketten szereztek műszaki tudomány kandidátusa fokozatot, négyen egyetemi doktorátust. Ezen kívül a vezetésével ketten aspiránsként, egy vietnami vendégkutató pedig tartós kiküldetése során szerzett műszaki tudomány kandidátusa fokozatot.

Géher Károlynak az oktató- és kutatómunkában elért eredményeit 1967-ben Puskás Tivadar-emlékéremmel ismerték el. A Híradástechnika c. folyóiratban megjelent cikkéért 1962-ben Pollák—Virág díjat, a Lineáris hálózatok c. könyvéért 1969-ben nívódíjat kapott. 1975-ben kiemelkedő oktatási munkájáért az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést, 1979-ben a Munka Érdemrend ezüst fokozatát kapta meg.

Bognár Géza, Csibi Sándor, Kovács K. Pál

Karsai Károly

1926-ban született Orosházán. Szűkebb szakterülete: a villamosberendezések mágneses köre, feszültségtranziensei, a nagyteljesítményű transzformátorok. 1979-ben szerezte meg a műszaki tudomány doktora fokozatot. A Villamosenergiaipari Kutatóintézet Villamos Berendezések Főosztályának vezetője.

Tevékenységeben szerencsésen ötvöződik az invenciózus tudományos hajlam a gyakorlati ipari tevékenységgel. A Budapesti Műszaki Egyetemen 1950-ben szerezte meg a „B” (villamos) tagozaton gépészmérnöki oklevelét. 1950—1965-ig a Budapesti Műszaki Egyetem Villamos Gépek és Mérések Tanszékén dolgozott mint tanársegéd, majd adjunktus. Ezzel párhuzamosan 1950—1956-ig az Oktatásügyi Minisztériumban a Villamosmérnöki Kar előadója volt.

Műegyetemi éveit gyakorlatokat vezetett a Villamos gépek, Villamos mérések, Változó áramok elmélete tárgyakból, előadásokat tartott az Erőáramú technika változó áramok elmélete, Villamos gépek különleges kérdései tárgyakból. A felsőoktatással a kapcsolata az egyetemről távozása után sem szűnt meg; 1965 óta folyamatosan részt vesz mint tag, illetve elnök az Állami Vizsgáztató Bizottságok munkájában.

1976 óta tagja a Villamosmérnöki Kar tanácsának, 1977-től tagja, 1980-tól elnöke a Művelődési Minisztérium által felkért Villamosmérnöki Szakbizottságnak, tagja a Műve-

lődési Minisztérium Fizikai és Villamosmérnöki Bizottságának. 1978-ban az Oktatási miniszter címzetes egyetemi tanárrá nevezte ki.

1959-től 1970 végéig a Ganz Villamossági Művekben tevékenykedett mint üzemmérnök, szerkesztési osztályvezető, majd a transzformátorgyártás vezetője. Az itt eltöltött időszakban jelentősebb fejlesztési és kutatási munkái: orientált struktúrájú mágneses lemezek bevezetésének technológiai kísérletei, új kis- és középfeszültségű transzformátor-sorozat kidolgozása, feszültségtranziensekkel szemben növelt megbízhatóságú nagyfeszültségű tekercselésszerkezetek kifejlesztése, műszeres technológiai ellenőrzés bevezetése. Tevékenysége idején következett be a 120 kV-os feszültségszintről 220 kV-ra, majd a 400 kV-os feszültségszintre való áttérés.

1971 elejétől a Villamosenergiaipari Kutató Intézetben a Villamos Berendezések Főosztályának vezetője. Ez a főosztály foglalkozik a kis-, közép- és nagyfeszültségű villamosenergiaátvitel berendezéseivel: szabadvezetékekkel, kábelekkel, transzformátorokkal, mérőváltókkal, megszakítókkal, kapcsolóberendezésekkel, ezek fejlesztésével és vizsgálataival is. A sokoldalú tevékenység egyaránt kapcsolódik az erőáramú gyártóipar, a villamosenergiaipar és az ipari és kommunális villamosenergia ellátás területeivel. Súlyponti feladatok ezeken a területeken: üzemi megbízhatóság növelése, új anyag-, élőmunka- és energiatakarékos berendezések kifejlesztése, új technológiák bevezetése, amelyek az előző szempontokat érvényre juttatják. Munkássága folyamán felfejlődött az intézet részvétele az alumínium elektrotechnikai alkalmazásával kapcsolatban, új, a VEIKI-ben kifejlesztett sodrony, illetve szerelvények jelentek meg. Ugyancsak új területként jelent meg az elektromágneses kompatibilitás téma, amely a villamosenergiaátvitel környezetére gyakorolt elektrosztatikus, mágneses és akusztikus hatások vizsgálatával és a káros effektusok kiküszöbölésével foglalkozik. Az utóbbi 8 év alatt főosztályáról hatan szereztek kandidátusi fokozatot, emellett vezetője volt egy belföldi és egy külföldi aspiránsnak. Jelenleg a turbógenerátorok szórt mágneses térben végbemenő folyamatok vizsgálatával foglalkozik. Megjelenés előtt áll az Akadémiai Könyvkiadó és a holland Elsevier közös kiadásában a Large Power Transformers c. könyv, melynek szerkesztője és társszerzője.

A tudományos életben és a közéletben aktívan részt vesz. Nagyszámú előadást tartott különféle hazai és külföldi tudományos rendezvényeken, hatvanhat publikációja van. Hat szabadalomban társ, amelyből három ipari bevezetésre került. Publikációira mértékadó külföldi tudományos folyóiratban, illetve könyvben japán, NSZK, csehszlovák, román és Egyesült Államok-beli szerzők hivatkoznak.

1967–1980 között tagja volt a TMB Energetikai szakbizottságának. Az INTER-ELEKTROTESZT tanácsának magyar tagja, az 1977–1979 években elnöke. A Magyar Tudományos Akadémia Elektrotechnikai Bizottságának 1980 óta tagja, 1983 óta alelnöke. A CIGRÉ Magyar Nemzeti Bizottságának 1972 óta tagja.

Kandidátusi disszertációját 1963-ban védte meg, témája: új kevert menetű transzformátor tekercselés lökőfeszültség igénybevételeinek vizsgálata. A találmányként is elfogadott tekercselés azóta minden nagyfeszültségű magyar transzformátorban felhasználásra került és az elmúlt 20 év a jó hibastatisztikával igazolta az eredeti várakozásokat. Doktori disszertációja a nagytranszformátorok megbízhatóságának fokozása terén végzett kutató tevékenységének három területét ölelte fel: a feszültségtranziensek számításával, a szórt mágneses térben keletkező melegekedések kísérleti meghatározásával, a vas-mag és szigetelés gyártással kapcsolatos technológia fejlesztésére vonatkozó olyan munkáit, amelyek hazai bevezetésre kerültek.

Műszaki és tudományos munkásságáért a következő kitüntetésekben és díjakban részesült: négy alkalommal Kiváló Dolgozó jelvény, két alkalommal NIM Kiváló Dolgozó jelvény, az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, Munka Érdemrend bronz fokozata, a

Magyar Elektrotechnikai Egyesület részéről Kandó Kálmán-díj (1970), Elektrotechnikai Nagydíj (1977), Zipernowsky-díj (1978), továbbá Akadémiai Díj (megosztva 1975), Állami Díj (megosztva 1980).

Tuschák Róbert, Vajda György

Keviczky László

1945-ben született Ráckeven. Szűkebb szakterülete az irányításméletek, közelebbről az adaptív optimális irányítás, folyamat-identifikáció és számítógépes folyamatirányítás. Doktori fokozatát 1980-ban szerezte. Az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézetének tudományos főosztályvezetője.

Tudományos kutatói tevékenységét már egyetemi hallgató korában elkezdte. Kezdetben folyamatidentifikációs módszerekkel foglalkozott, különös tekintettel a számítógépes technika által igényelt diszkrét idejű modellezési formákra. Úttörő tevékenységének eredményeképpen munkatársaival a számítógépes folyamatirányításban alapvető jelentőségű, egyedülálló identifikációs programrendszereket és kiértékelő kultúrát hozott létre. Kandidátusi értekezését kísérlettervezési módszerekről írta, amelyben elsőként javasolt on-line bemenőjel tervezési algoritmust dinamikus rendszerek identifikációjára.

Később a folyamatidentifikációs eredményein alapuló adaptív optimális irányítással foglalkozott. Doktori értekezését a négyzetes középhibát minimalizáló új adaptív diszkrét szabályozókról írta és 1980-ban védte meg. Többváltozós rendszerekre és a nemlineáris rendszerek egy osztályára dolgozott ki adaptív szabályozó algoritmusokat.

Az utóbbi években — munkatársaival együtt — az elemi alrendszerek fogalmának bevezetésével egy új modellosztályt és identifikációs módszert vezetett be többváltozós rendszerekre, továbbá az adaptív optimális irányítás kompakt, digitális szabályozókban alkalmazható algoritmusait fejlesztette ki. Széles körű érdeklődését mutatja az általa kidolgozott új szabályozástechnikai őrlésmélet is.

Kiemelkedő iskolateremtő egyéniség: vezetése alatt kutatók egész sora nőtt fel, akik közül sokan szereztek tudományos minősítést és legtöbbjük, különböző munkahelyük ellenére, jelenleg is aktív munkatársának számítanak. Iskolájának eredményességét fémjelzik a külföldi tudományos együttműködések is, amelyek közül a KRUPP-POLY-SISUS-szal és a University of Minnesota-val kötött projektek a legjelentősebbek. Ez utóbbi keretében 1979- és 1980-ban vendégprofesszor volt Minneapolisban.

Fenti tevékenységét 1968 és 1981 között a BME Automatizálási Tanszékén végezte, ahol példamutató oktatási tevékenysége mellett munkatársaival a hazai ipar különböző területein számos, a számítógépes folyamatirányítást közvetlenül előkészítő folyamat-identifikációs és szimulációs feladatot oldott meg, továbbá az adaptív optimális irányítás kísérleti referenciáit hozta létre a cement-, üveg- és energiaiparban. Ezeknek az úttörő eredményeknek bemutatására a Pergamon Encyclopedia of Systems and Controls — amely az elmúlt évtized legjelentősebb szabályozásméleti és alkalmazási hozzájárulásait foglalja össze — külön cikkelyeket szentelt.

1981-től tudományos tanácsadó az MTA SZTAKI-ban, ahol megszervezte a Folyamatirányítási Főosztályt, amelynek azóta a vezetője. Irányításával a főosztályon a népgazdaság fontos területein fejlesztettek kisszámítógépes irányítási rendszereket (mint például az atomerőművi manipulátorok többprocesszoros, nagy megbízhatóságú irányító rendszerét, az országos gázhálózat telemechanikai rendszerét: a felügyelő számítógép-hálózat irányítási software-t, a BUDACOLOR nyomdafestékgyár mikroszámítógépes irányítását

stb.). Sorozatgyártásra alkalmas formában kifejlesztették az adaptív irányításra is felhasználható, szolgáltatásaiban világ színvonalú INTELICON többhurkos digitális szabályozót.

Publikációinak a száma 167, ezekre 106 idegen nyelvű hivatkozást ismerünk az irodalomban. Tudományos eredményeit több könyv és monográfia is idézi. Lényeges új tudományos eredményei születtek doktori védése óta, amit kb. negyedszáz külföldi folyóiratban és konferenciákon publikált munkája tükröz.

Munkásságának nemzetközi elismerését jelenti, hogy 1981-től alelnöke, 1984-től elnöke a Nemzetközi Automatizálási Szövetség (IFAC) Alkalmazási Bizottságának. Számos nemzetközi konferencia tudományos szervező bizottságában játszott meghatározó szerepet. Tagja a Modelling and Simulation, valamint a Problems of Control and Information Theory nemzetközi tudományos folyóiratok szerkesztő bizottságának, továbbá állandó bírálója több tekintélyes tudományos folyóiratnak.

Jelentős társadalmi-tudományos tevékenységet fejt ki nemzetközi (IFAC, IMACS, IASTED) és hazai szervezetekben: az IFAC Magyar Nemzeti Bizottságának, a MATE Elnökségének és az MTA Automatizálási és Számítástechnikai Bizottságának a tagja. Tevékeny szerepet vállalt különböző OMF-bizottságokban és tanulmányok kidolgozásában.

Csibi Sándor, Tuschák Róbert, Vámos Tibor

Kozák Imre

1930-ban született Górbán. Szűkebb szakterülete: kontinuummechanika, vékony héjak általános elmélete. 1981-ben a műszaki tudomány doktora tudományos fokozatot szerzte. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

Gépészmérnöki oklevelét 1953-ban a Nehézipari Műszaki Egyetemen szerezte. Azóta az egyetem Mechanikai Tanszékén dolgozik. 1968-tól egyetemi tanár, 1971-től a tanszék vezetője. Doktori értekezésének címe: „Vékony héjak feszültségmezővel felépített elmélete”.

Tudományos eredményei a szilárdtestek mechanikája általános elméletének egyes fejezeteit gazdagították, ill. egyes általános elméletek alkalmazását jelentették. Elsőként alkalmazta a Prandtl–Reuss elméletet vékonyfalú héj rugalmas-képlékeny feladatának megoldására. Numerikus számításokkal meghatározta a terhelés függvényében a héjban a rugalmas és képlékeny zónák határát, valamint a feszültségeket. Elméleti munkássága az alakváltozási tenzormező független kompatibilitási feltételeihez kapcsolódik és a kontinuummechanika duál (feszültségfüggvényekkel, feszültségekkel felépített) elméleteit fejlesztette tovább.

A virtuális munka elv különböző alakjainak rendszerezése keretében képezte a duál alakokat és kimutatta, hogy azok magukba foglalják a független kompatibilitási feltételeket. A rugalmasságtan általános elméletének továbbfejlesztéseként módosította és a peremfeltételek tekintetében kiegészítette az Oden, J. T. és Reddy, J. N. által 1974-ben megfogalmazott duál egyenletrendszert és duál variációs elveket. Új, feszültségmezővel felépített, általános egzakt héjelméletet dolgozott ki. Ennek során megadta héjakra a független kompatibilitási feltételeket és aszimptotikus módszert adott meg a héjak így felírható háromdimenziós duál egyenletrendszerének integrálására. Héjelméleti munkásságának eredményeként a szokásos, elmozdulásmezővel felépített héjelméletek mellett

olyan új, általános héjelmélet született, amelyiknek a mérnöki alkalmazásoknál közvetlen szerepet játszó feszültségkoordináták az alapváltozói, és amely minden előzetes feltevés nélkül alkalmas a héjfeladatok megoldásának aszimptotikus előállítására. Eredményei ilyen módon új kutatási terület kialakulásához járultak hozzá.

Széles körű mechanikai ismeretei alapján szakadatlanul fáradozik a mechanika műszaki egyetemi oktatásának fejlesztéséért és segíti a tanszéki kutatásokat. 11 egyetemi jegyzetet írt és további 8 írásában vett részt. Jelentős szerepe volt az egyetem alkalmazott mechanikai ágazatán folyó oktatás beindításában és tananyagának kidolgozásában. A tanszék vezetésének átvétele, 1971 óta a tanszéken 9 egyetemi doktori, 6 kandidátusi és 2 akadémiai doktori értekezés készült. Saját eredményeit 36 tudományos tanulmányban tette közzé (ebből 16 idegen nyelvű). Társ szerzője a nyomdában levő *Kontinuummechanika* és a kézirat fázisában levő *Rugalmas testek mechanikája* című könyveknek.

A hazai tudományos közéletben aktívan részt vesz. Tudományos minősítési eljárás keretében 28 alkalommal volt bíráló bizottsági tag, háromszor elnök, ötször opponens. Két aspiránsa kandidátusi fokozatot szerzett. Tagja az IUTAM Magyar Nemzeti Bizottságának, az IASS Magyar Nemzeti Tagozatának, az MTA Műszaki Mechanikai Bizottságának, a GTE Központi Tudományos Bizottságának, a Miskolci Akadémiai Bizottság Gépészeti szakbizottságának, a Művelődési Minisztérium Tudományos Tanácsának. A vezetése alatt álló tanszék látja el a 4 évenként megrendezett magyar mechanikai konferenciák helyi szervezési feladatait. A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei Gépészeti Sorozata szerkesztő bizottságának tagja. A Miskolci Akadémiai Bizottság klubjának elnöke.

A Nehézipari Műszaki Egyetemnek 6 éven át oktatási, 6 éven át tudományos rektor-helyettese volt. Tagja a Miskolc városi Tanácsnak és a Tanács Koordinációs Bizottságának. Az 1983-ban alakult Miskolci Városszépítő Egyesület elnöke.

Munkásságáért 1963-ban az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, 1971-ben a Munka Érdemrend ezüst, 1978-ban arany fokozata kitüntetést kapta.

Czibere Tibor, Prohászka János

Kozák Miklós

Kunhegyesen, 1924-ben született. Szűkebb szakterülete: a hidraulika, vízepítés. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1968-ban szerezte. A Budapesti Műszaki Egyetem Vízgazdálkodási és Vízépítési Intézetének igazgatója, a Vízépítési Tanszék vezetője, egyetemi tanár.

Egyetemi tanulmányainak befejeztével az Oktatási Minisztériumba került, mint főelőadó. 1953-ban önálló aspiráns lett a BME Vízépítési Tanszéken, ahol 1956 óta adjunktusként dolgozott. 1958-ban lett docens, 1969-től egyetemi tanár. A tanszéket 1971 óta vezeti. 1974 óta az Intézet igazgatója.

Az egyetemen a következő tárgyakat adta elő: Hidraulika, Folyami vízepítés, Vízépítési műtárgyak, Számítástechnika és vízepítési hibák. Vezetése alatt a Hidraulika c. tárgy igen nagy fejlődésen ment át. A Folyami vízepítés c. tárgyat is teljesen átszervezte. A Vízépítési szerkezetek c. tárgy kialakítása, ill. létrehozása egyéni érdeme. Vezetésével hatékony és közismert tudományos iskola alakult ki a nyíltfelszínű medrek hidraulikájában. A mérnök karon az elsők között ismerte fel a korszerű számítástechnikában rejlő lehetőségeket.

Személyes érdeme is, hogy a tanszék ipari megbízatása teljesen kitölti az évi kapacitást. Ezek a munkák csaknem mindig nagyobb ipari beruházásokkal kapcsolatosak (pl.: Tiszalök, Kisköre, Nagymaros, Paks, Bicske, folyószabályozások stb.).

A munkák tanulságait mindig felhasználta a tanszék tantárgyainak tökéletesítésére. Kertai Edével együtt kezdték el a Magyarország nagyobb vízépítési műtárgyai c. monográfiát, melynek eddig 3 kötete jelent meg 140 ív terjedelemben. Az összegyűjtött nyersanyag a vízimérnök-képzés igen értékes része. Hosszú évek óta dolgozik mint bírósági szakértő. Itt szerzett tapasztalataiból és a monográfiai tevékenységéből fejlesztette ki a Vízépítési hibák c. teljesen új tananyagot, melyből külföldön számos előadást tartott.

Egyik fő kutatási szakterülete a szabadfelszíni nempermanens vízmozgások gépi számításának kidolgozása, mely alapját képezi az árvízvédelemnek, vízkormányzásnak, előrejelzésnek, a vízerőtelepek üzeme optimalizálásának, a szennyvízcsatorna-hálózatok méretezésének stb.

A vezetése alatt álló intézetnek igen jó kapcsolata van a gyakorlattal. A Vízépítési Tanszék kollektívája igen jó szakmai és politikai közösség. A vezetése alatt álló fiatalokkal sokat törődik, szakmai és politikai fejlődésüket tudatosan és tervszerűen, a párt politikai irányvonalának megfelelően irányítja. Már adjunktusai is országos hírvé, elismert kutatók.

Két ízben lett az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, és kétszer nyert az Egyetem által kiírt pályázaton 1—2, ill. 3. díjat. 1979-ben megkapta a Vízügy Kiváló Dolgozója címet.

Tudományos tevékenységét több mint 25 éve végzi. 1952-ben az MTA pályadíját nyerte el a „Tiszalöki vízerőmű csúcsüzeme” c. dolgozatáért. Két korszerű fő kutatási témája van:

- a szabadfelszíni nempermanens vízmozgások számítása digitális számítógéppel és
- vízépítési hibák, ill. tapasztalatok.

E tudományos témák jelentősége egyre nagyobb. 1976-ban Akadémiai Díjat nyert a szabadfelszíni nempermanens vízmozgások gépi számításának elméleti kutatásáért és ezek gyakorlati hasznosulásáért.

Eddig 100 tanulmánya, 24 jegyzete és 4 könyve jelent meg, közülük három társszerzővel. Az Akadémia kiadásában megjelent könyve (1977) nagy elismerést váltott ki itthon és külföldön egyaránt. Az elismerő recenziókat a korszerű számítógépes hidraulika mai világnagyságai (pl. Abbott) írták. Jelenleg 2 könyv kéziratának befejezésén dolgozik. 1977-ben 2000 példányban megjelent Hidraulika Példatár c. kézikönyvét másodszor is kiadták. Idegen nyelven megjelent cikkeinek száma 31.

Kandidátusi disszertációját 1958-ban, doktori értekezését 1968-ban, mindkettőt egyhangúlag elfogadva védte meg.

Külföldön tartott előadásai: Szovjetunió (3), Lengyelország (3), Bulgária (2), Törökország (1), Brazília (2), USA (4), Svédország (2), Finnország (2), EAK (2), India (1), Irak (2), Jugoszlávia (12), Anglia (2), NSZK (3).

Az MTA Vízgazdálkodástudományi Bizottságának tagjaként tevékenykedik, számos témát adott elő sikeresen. Az MTA Hidraulikai és Hidrológiai Albizottságának és az IAHR MNB elnöke. Az Albizottság aktívan működik, megtárgyalt témái mindig időszerűek. Az MTA—OVH közös bizottságának is aktív tagja.

Eddig több (10) kandidátusi, nagydoktori és igen sok egyetemi doktori értekezés opponense volt és többször szerepelt a bíráló bizottság tagja, illetve elnökeként.

8 évig vezette a BME Tudományos és Nemzetközi Kapcsolatok Osztályát, ahol vezetésével szinte a semmiből alakult ki ez az igen fontos tudományos-politikai egység. Számos esetben volt bírósági és OMFB szakértő.

A számítógépes hidraulika hazai sikeres kezdeményezője és megvalósítója. Ilyen irányú tudományos tevékenységének elismeréseként 1977-ben az IAHR Számítógép Albizottsága rendes tagjává választották. Az IAHR 1973, 1975 és 1977. évi Kongresszusán szekcióelnöki tisztségeket is betöltött. Az IAHR kongresszusain négyszer volt tagja a jelölő bizottságnak. Külföldön és itthon rendszeresen tart angol nyelvű előadásokat (pl. az UNESCO Nemzetközi Hidrológiai Továbbképző tanfolyamán).

Eddig 3 külföldi aspiránsa volt, akiket sikeresen tanított. A KKI és az MTA megbízásából több ízben járt külföldön tudományos szervezési megbízatással is.

Kozák Miklósnak az előzőekben részletezett tudományos, tudányszervezési és oktatási munkásságát, hazai tudománypolitikai működését, valamint kiemelkedő nemzetközi tudományos tevékenységét figyelembe véve, a Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztálya elé terjesztjük azt a javaslatot, hogy őt levelező taggá válassza.

Bogárdi János, Major Máté, Prohászka János

Nagy István

1931-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete a teljesítményelektronika és szabályozástechnika. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1975-ben szerezte meg. A Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Kar Elektrotechnika Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Munkájának fő jellemzője az elméleti kutatómunka szoros összefonódása a perspektivikus ipari problémákkal. Széles körű tevékenysége során meghatározó jelentőségű eredményeket ért el rendszerfelépítés és tervezési módszer terén a villamos gépek együttfutás-szabályozásában, erőművi gerjesztési rendszerekben, Diesel-mozdonyok feszültség-szabályozásában, valamint a teljesítményelektronika vonalán, elsősorban a statikus energiaátalakítókban. A gerjesztési rendszerek három generációjának, továbbá az indukciós hevítési célú középfrekvenciás inverterek nemzetközileg új változatainak és ezeken belül számos típusnak a kidolgozása, gyártásba vitele, hazai és külföldi elterjesztése kapcsolódik a nevéhez. 13 szabadalmának többsége az említett alkotásokhoz kötődik.

Elméleti munkái új, nemzetközileg elismert eredményekre vezettek az erőművi feszültség-szabályozás, gerjesztési rendszerek, a mágneses erősítők, a szinkrongépek szabályozástechnikai vizsgálata és a középfrekvenciás inverterek területén. Kidolgozta az elméleti alapjait egy új elvnek, amely a kapcsolt kondenzátorok csaknem univerzális teljesítményelektronikai alkalmazhatóságához vezet. Figyelme újabban a mikroprocesszoros irányítás felé fordult.

Közreműködésével vagy vezetésével a SZTAKI-ban, a Ganz Villamossági Művekben, majd később a tanszékén, munkatársai nagyszámú kutatási feladatot oldottak meg, számos berendezést és ezeken belül sorozatokat dolgoztak ki, amelyek nagy részét a hazai ipar sorozatban gyártotta, illetve gyártja. A munka közben született néhány elméleti eredmény nemzetközi elismerést kapott.

Munkásságáról 68 itthon és külföldön megjelent közleményben és közel 50, világszerte (SZU, USA, Anglia, NSZK, India, Svédország stb.) tartott előadásban számolt be. Szakterületének nemzetközileg elismert kutatója.

Oktatói tevékenységét a BME-n kisebb megszakításokkal az ötvenes évek közepe óta rendszeresen végezte, továbbá Kanadában és Indiában oktatott még. Többször meghívták a Drezdai Műszaki Egyetemre is. Részt vett a korszerű szabályozásteória oktatásának bevezetésében a BME-n.

Tudományos tevékenységét 1953-ban a BME-n aspiránsként kezdte, miután kitüntetéses villamosmérnöki oklevelet szerzett. Ezt követően a SZTAKI-ban, illetve jogelődjében tudományos munkatárs, majd főmunkatárs. A Ganz Villamossági Művekben 1960-tól kezdődően közel 15 éven át féléllásban műszaki tanácsadó. 1965-től másfél éven át ösztöndíjjal Kanadában, a Torontói Egyetemen folytatott kutatási, oktatási tevékenységet.

1976-ban kap egyetemi tanári kinevezést és 1977 óta a BME Elektrotechnika Tanszékének vezetője, de megmarad félállásban a SZTAI-ban, tudományos osztályvezetőként.

Tagja az Akadémia Automatizálási és Elektrotechnikai Bizottságának, a TMB Energetikai Szakbizottságának. Elnöke az Elektrotechnikai Egyesület Energetikai Szakbizottságának. Elnöke volt rektori és OMFB bizottságoknak, tagja volt nemzetközi tudományos bizottságoknak (IFAC, CIGRE).

Tudományos eredményeiért 1959-ben és 1962-ben akadémiai elnökségi jutalomban részesült. A Zipernowsky-díjat 1963-ban kapta meg a MEE-től. Az MTA Elnöksége 1974-ben Akadémiai Díjban részesítette. Az emléklappal kitüntetettek között volt a BME Villamosmérnöki Karának 25. évfordulóján. A Kiváló Feltaláló kitüntetés arany fokozatát kétszer, 1975-ben és 1978-ban nyerte el.

Kovács K. Pál, Tuschák Róbert

Páczelt István

1939-ben született Nyírparsznyán. Szűkebb szakterülete: műszaki mechanika, szilárdságtan. 1982-ben szerezte meg a műszaki tudomány doktora fokozatot. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem tanára, a Gépészmérnöki Kar dékánja.

Gépészmérnöki oklevelét a Nehézipari Műszaki Egyetemen 1962-ben szerezte. Az egyetem Mechanikai Tanszékén tanársegéd, majd 1966–69 között a Leningrádi Műszaki Egyetemen A. J. Lurje akadémikus aspiránsa. Ezután ismét az NME Mechanikai Tanszékére kerül, ahol 1971-ben docensi, majd 1983-ban egyetemi tanári kinevezést kap. Jelentős szerepe van a tanszéki kutatások irányításában, a kutatási eredmények ipari hasznosításában és a tudományos káderutánpótlásban.

1971-től kezdődően irányítja a tanszék végeselemes módszerrel kapcsolatos kutatómunkáját. E területen a hazai kutatások egyik centruma alakul ki a tanszéken.

A végeselemes módszer alkalmazása szilárdságtani feladatok közelítő megoldására c. témában, ill. az Érintkezési feladatok numerikus vizsgálata c. témában elért eredményeit számos hazai és külföldi konferencián, szimpóziumon, kollokviumon ismerteti (1980-tól 7 alkalommal). 1982-től — a műszaki tudomány doktora fokozat megszerzése óta — megjelent publikációinak száma 12, az Acta Technikában közzétett publikációira történő külföldi hivatkozások száma 6. E tárgykörökkel kapcsolatos különféle ipari szerződéses munkák vezetését, irányítását végzi (AUTOKUT, GANZ-MÁVAG, VEGYTERV, MÉLYÉP-TERV, VIKUTI, VIDEOTON, OMFB részére). 1978-tól kezdődően döntő mértékben célorientált végeselemes programrendszerek kidolgozását, ipari felhasználásra alkalmas software termékek elkészítését irányítja. Ezek közül kiemelkedik sokoldalúságával, széles modellezési lehetőségével a TESZGA (tengelyszimmetrikus geometriájú és alakváltozásra rugalmas szerkezetek szilárdságtani vizsgálatára alkalmas) programrendszer, melyet számos tervező vállalat, kutatóintézet tevékenységében eredményesen használ.

1977-ben a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Mechanikai Intézetében Keldis-ösztöndíjjal egyéves kutatómunkát folytat a következő témákban:

- az összetett testekből felépülő rugalmas rendszerek variációs elvei;
- hibánégyzet minimum-elvre alapozott végeselem módszer parciális differenciálegyenletek közelítő megoldására;
- rugalmas rendszerek optimális megtámasztása;
- kinematikai jellemzőkre megfogalmazható új típusú optimális érintkezési feladatok.

A korábbi évek kutatási eredményeire támaszkodva, azokat továbbfejlesztve elkészíti a Rugalmas rendszerek érintkezési feladatának vizsgálata c. doktori értekezését, melyben a szerkezetek, szerkezeti elemek közötti rugalmasságtani érintkezési feladatok olyan közelítő megoldásait vizsgálja, amelyeknél az érintkező testek alakjára, megfogására és terhelésére nincsenek korlátozások. Az ebben kifejtett, rendszerezett variációs elvek, tételek a rugalmasságtan új ismeretekkel való gyarapítását eredményezik.

A javasolt variációs elvek bázisán konkrét számítóprogramok készíthetők, az energetikai gépek, berendezések, vegyipari készülékek, a gépészet, építészet különféle rendeltetésű gépeinek, berendezéseinek, építményeinek kinetikai-, ill. statikai érintkezési feladata analízise számára.

A súrlódás nélküli érintkezési feladatok vizsgálatára konstruált, variációs elvekre felépített közelítő módszerek előnyösnek mutatkoznak a bonyolult kialakítású, megfogású, terhelésű rugalmas szerkezetek szilárdságtani viszonyainak tisztázásánál.

A kinematikai jellemzőkre vonatkozó érintkezési optimalizációs feladatok a nagypon-tosságú alkatrészek gyártásánál fordulnak elő, míg a kopással kapcsolatos kérdések vizsgálata a berendezések üzemeltethetőségének előrejelzésénél használható fel.

1972-től részt vesz az MTA Műszaki Mechanikai Bizottság, 1980-tól az MTA Gépszerkezet-tani Bizottság Szilárdsági Méretezési Albizottság munkájában. Tudományos minősítési eljárásokban rendszeresen közreműködik. Többféle kari, egyetemi feladatot látott el és tett eleget társadalmi megbízatásoknak. 1982-től tudományos dékánhelyettes, 1983-tól az NME Gépészmérnöki karának dékánja.

Utóbbi években kutatásait a nemlineáris anyagtulajdonságú testekből felépített rendszerek érintkezési feladatai témakörben folytatja.

1977-ben az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést kapta.

Czibere Tibor, Szabó János

Petrasovits Géza

1928-ban Törökszentmiklóson született. Szűkebb szakterülete az alapozás és a földalatti műtárgyak geotechnikai problémái. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1973-ban szerezte. A Budapesti Műszaki Egyetem Geotechnikai Tanszékén egyetemi tanár, tanszékvezető.

Szakmai munkásságát a Budapesti Földalatti Vasútépítő Vállalatnál 1952-ben kezdte. 1957-től a Műegyetem Geotechnikai Tanszékén tudományos munkatárs, majd adjunktus, docens, 1974-től egyetemi tanár és 1983-tól a Geotechnikai Tanszék vezetője.

Tudományos tevékenysége az alapozás és a földalatti műtárgyak geotechnikai problémái nagy fontosságú kérdéseinek vizsgálatára terjed ki. Kutatási eredményei jelentősek és határozott irányúak. Kutatási tevékenységét az eredeti gondolatok, valamint jó kritikai érzék jellemzi. Témaválasztásában mindenkor a tudományos fejlődés irányának és a nép-gazdasági szükségleteknek helyes felismerése tükröződik. Több jelentős téma hazai elméleti és kísérleti vizsgálatának megindítása, illetve első alkalmazása kapcsolódik a nevéhez (pl. az egyedi cölöpök, cölöp csoportok, injektált horgonyok terhelés alatti viselkedésének a vizsgálata, a metróépítés hatására fellépő felszínsüllyedések okainak komplex vizsgálata és a várható süllyedések számítása, a lösztalajon való gazdaságos alapozás, síkalapok korszerű méretezése). Kutatásainak eredményeit a gyakorlatban is hasznosítják; ezek a

népgazdaságnak az elmúlt években igazoltan 100 millió forint feletti megtakarítást eredményeztek.

Külföldi kapcsolatai széleskörűek. Számos meghívást kapott külföldi egyetemektől előadások tartására, a cölöpök terhelés alatti viselkedése, a talajhorgonyok teherbírása, a felszínstülledések, valamint a síkalapméretezés kombinált talajmodelleken alapuló témákban (pl. Genti Egyetem, Grenoble-i Egyetem, North Western University Evanston, Ohio State University Columbus, Georgia Institute of Technology Atlanta, The University of Akron, Moszkvai Építőipari Egyetem (MISZI), Gdanski Műegyetem, Asian Institute of Technology). Több éve a Genti Egyetem Talajmechanikai Tanszékével a cölöpözés, valamint a Bolgár Tudományos Akadémia Geotechnikai Intézetével a gyenge talajok teherbírása témában végez érdemi közös kutatást. Szakértőként működött közre Lengyelországban, Indiában, Jugoszláviában és Irakban.

Az Alapozás és a Földalatti műtárgyak c. tárgyak előadójaként az elmúlt években elvégezte a legújabb hazai és nemzetközi eredmények felhasználásával ezeknek a tantárgyaknak az átdolgozását. Évek óta részt vesz a szakterületén szervezett szakmérnöki tanfolyamok programjának kialakításában, és mint előadó azok lebonyolításában.

42 — zömmel saját kutatási eredményeket tartalmazó — tanulmánya jelent meg magyar és idegen nyelven. Ezen kívül 10 egyetemi jegyzetet, illetve könyvet írt egyedül vagy társszerzővel.

1959-től 1978-ig az MTA Műszaki Tudományok Osztályának szak- illetve tudományos titkáráként is dolgozott. Tevékenyen részt vesz több hazai és nemzetközi tudományos szervezet munkájában. Közreműködik szakterülete bizottságainak tevékenységében. Rendszeresen kap feladatokat a szakterületén szervezett nemzetközi konferenciákon (főelőadóként, ill. szekció elnökeként).

1971-től az MTA Műszaki Mechanikai Tanszéki Kutatócsoportjának vezetője. Jelentős érdemei vannak a kutatócsoport kifejlesztésében.

A szocialista akadémiák közötti XI. „Gépek, szerkezetek és technológiai folyamatok mechanikájának tudományos alapjai” Nemzetközi Problémabizottság magyar tagozatának elnöke, valamint a közös kiadásban megjelenő akadémiai folyóirat, az *Uszpehi Mechaniki szerkesztő bizottságának* tagja. A Nemzetközi Talajmechanikai és Alapozási Egyesület Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke. Ezen kívül több hazai és más fontos nemzetközi egyesület bizottságának tagja. A kihorgonyzások területén elért kutatómunkájának nemzetközi elismeréseként több éve felkérték a FIP szervezet „Talajhorgonyok” munkabizottságába. Közreműködik a TMB minősítési eljárásokban.

A fentiekben részletezett jelentős tudományos és tudományszervezési munkássága és széles körű tudományos közéleti tevékenysége alapján levelező taggá való megválasztásra ajánljuk.

Bogárdi János, Major Máté, Prohászka János

Rácz István

1922-ben született Szentesen. Szűkebb szakterülete a váltóáramú villamos gépek tranzien্স jelenségeinek és a tirisztoros villamos hajtások vizsgálata. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1977-ben szerezte. A Budapesti Műszaki Egyetem tanára.

Öt évig a Ganz Villamossági Művekben, majd 1959–1978 között osztályvezetőként az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézetben dolgozott félállásban. Kutatómunkájának gerince a váltakozóáramú gépek üzemének és szabályozásának elmé-

leti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. E szakterületéből különösen három témakör emelhető ki: a háromfázisú gépek tranziens jelenségei, a szimmetrikusan kapcsolt szabályozási rendszerek és a háromfázisú gépek tirisztoros szabályozása.

A háromfázisú gépek és hajtások tranziens jelenségeinek elméletét a háromfázisú vektorok (Park-vektorok) módszerével újszerűen alapozta meg — azóta már németül és oroszul is megjelent — társszerzővel írt könyvében, amelyet a hazai és külföldi szakemberek ma is szakmai alapkönyvként használnak. Ezt követően a félvezetős váltakozó áramú hajtások Park-vektoros és mátrixos vizsgálatának általános módszerét dolgozta ki, és ezzel a világon elsőként adott átfogó módszert az ilyen berendezések állandósult és tranziens üzernének vizsgálatára. E területen vezetésével igen termékeny, elismert nemzetközi tudományos iskola alakult. A Budapesten rendezett nemzetközi Erőáramú Elektronikai Konferencián 1971 óta vezeti a Váltakozó Villamos hajtások Szekciót. Külföldi egyetemeken és konferenciákon tartott elméleti előadásainak száma 24. Több továbbképző előadássorozatot tartott egyetemi oktatók és akadémiai tudományos kutatók számára. Az irányítása alatt készült tanulmányok a BME Villamosgépek Tanszék villamos hajtás csoportjában és az MTA SZTAKI teljesítményelektronikai osztályán nemcsak új eredményeket hoztak, hanem lehetővé tették a korszerű tirisztoros hajtások hazai gyártásának bevezetését.

Rácz István, munkájának jellemzője, hogy — mélyreható matematikai felkészültsége alkalmazásával — a bonyolult fizikai jelenségek lényegét is rendkívül tömör összefüggésekkel tudja leírni.

Társadalmi tevékenységet — többek között — a Magyar Elektrotechnikai Egyesületben folytat. Tagja az MTA Elektrotechnikai Bizottságnak, korábban tagja volt a TMB Energetikai szakbizottságának. Emellett több tudományos bizottságnak is tagja, közreműködik az OMFB bizottságainak munkájában.

Rácz István publikációinak száma 54. Állami Díjas.

Vajda György, Vámos Tibor

Reményi Károly

1934-ben Pesterzsébeten született. Szűkebb szakterülete a tüzeléstechnika és az energetikai berendezések. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1974-ben szerezte. A Villamosenergiapari Kutatóintézet igazgatóhelyettese.

Szakmai munkásságát 1957-ben a Csepeli Erőműben kezdte, majd 1958-tól 1970-ig az Erőmű Tröszt, illetve a Magyar Villamos Művek Tröszt keretében működött. 1970 óta a Villamosenergiapari Kutató Intézet igazgatóhelyettese.

Az energetika területén kifejtett széles körű tevékenységén belül különösen a gyenge minőségű tüzelőanyagok hasznosításával, a kazántüztéri folyamatokkal, a tüzelőanyag változás hatásával, tüzelőanyag előkészítési, gyulladási, égési és salakosodási kérdésekkel foglalkozott. A kétkomponensű keverékek aprításának új alaptörvényét, elméleti és kísérleti igazolását kutatásai eredményeként ismerik el. Jelenleg a különböző tüzelőanyagok égésének egységes megalapozásán dolgozik. Hazai viszonylatban az elsőközött foglalkozott a szén „fluidizált” állapotban történő eltüzelésével. Az erőművi berendezések területén elindítója volt annak a kutatási munkának, amely a diagnosztika jelenlegi színvonalra való kifejlődését eredményezte mind az atomerőművek, mind a hagyományos erőművek területén. Kutatási eredményei a gyakorlatban is hasznosultak, így az Oroszlányi Erőmű kazánjainál a salakosodás elkerülésében, a Dunamenti Erőmű minimális

terhelésének meghatározásában, a szénttüzelésű erőművekben a kopások csökkentésében, a Tiszapalkonyai Erőműben az oroszlányi szén eltüzelésével kapcsolatban fellépő problémák tisztázásában, a Mátravidéki Erőműben és a Gagarin Erőműben felhasznált gyenge minőségű lignit tüzeléstechnikai kérdéseinek tisztázásában, a Kőbányai Erőmű olajtüzelésű kazánjainál a gáztüzelés bevezetésekor fellépő jelenségek vizsgálatában és számos üzemviteli kérdés megoldásában. A szabadalmának felhasználásával kidolgozott, 50 t/h barnaszén őrlésre kifejlesztett legnagyobb hazai malom üzemi körülmények között sikeresen vizsgázott. Ugyancsak a szabadalmi alapján készített szeperatoros örvény-szénporégőket alkalmazzák a szénportüzelésű kazánok indításához és a tüzelés stabilizálásához. A szénminőség romlást és az olajmegtakarítási lehetőséget figyelembe véve igen széles körű elterjedése indult ezen égőtípusoknak.

A Combustion Institute Haifában, 1982-ben tartott nemzetközi szimpózium Coal-Combustion Kinetics and Mechanism szekció társelnöke, az ECE Inter-Country Project on International Co-operative Research on Low-Calorie Fuel Technology Steering Committee tagja, a kubai kormány meghívására részt vett az energetikai kutatóintézet szervezetének kialakításában. A T-17 tárcaszintű célprogram programmegbízottja.

Széles körű szakirodalmi tevékenységét tükrözi, hogy cikkeinek és tanulmányainak száma közel 90, könyveinek és egyetemi jegyzeteinek száma 14, 7 szabadalma van, OMFB, MTA és más munkacsoportokban kidolgozott tanulmányban 15 esetben társszerző vagy vezető. Könyvei közül jelentősebbek: Lévai András Hőerőművek c. könyvének Kazánberendezések üzemvitelével foglalkozó fejezete; The Theory of Grindability and the Comminution of binary Mixtures (Akadémiai Kiadó); Combustion Stability (Akadémiai Kiadó). Nagy számban tartott előadást külföldi konferenciákon. Munkáiról számos külföldi recenzió jelent meg, értékelve a kétkomponensű keverékek aprítása és a tüzelőanyagok gyulladása területén elért eredményeit.

Oktatási tevékenységet a BME Továbbképző Intézet keretén belül hosszú időn át folyamatosan és a BME egyes tanszékein időszakosan folytatott.

A hazai és nemzetközi tudományos közéletben aktívan részt vesz. Tagja az MTA Hőenergetikai Bizottságának, a TMB Energetikai szakbizottságának, a Combustion Institute Magyar Nemzeti Bizottságának, az MTA Közvetlen Energiaátalakítási Bizottságának, a GTE Tudományos Bizottságának, a KGST Villamosenergia Állandó Bizottság 4. Szekció magyar tagozat elnöke, tagja az ETE elnökségének és az ETE szaklapok szerkesztő bizottságának, elnöke az ETE Műszaki Tudományos Bizottságának.

Munkájáért több miniszteri, kormány és egyesületi kitüntetésben részesült.

Lévai András, Vajda György

Sitkei György

1931-ben született Orosházán. Szűkebb szakterülete a mezőgazdasági gépek és belsőégésű motorok. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1964-ben szerezte. A Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Faipari Géptan Tanszékének és Erdészeti Géptan Tanszékének vezetője, egyetemi tanár.

Gépészmérnöki oklevelének megszerzése után 1954-től 1957-ig aspiráns Moszkvában. 1957–74 között tudományos kutató a BME Mezőgépek Tanszékén, közben egy évet tölt a Müncheni Műszaki Egyetemen. 1974–80-ig a Mezőgéptörzst gyártmányfejlesztési osztályát vezeti, amikor professzornak hívják Sopronba.

Tudományos tevékenysége hosszú ideig a belsőégésű motorok keverékképzési, égési, hőtadási folyamatainak megismerésére vonatkozó alapozó kutatásokra terjed. Ezek révén elméleti és kísérleti módszerekkel a konstrukciók tökéletesítését és a motorhatásfok növelését érte el. A szakterületen betöltött szerepére jellemző, hogy a tárgykörben a nemzetközi irodalomban is jelentős visszhangot kiváltó könyvei jelentek meg. Ezek: Keverékképzés és égés Diesel-motorokban (Akadémiai Kiadó, 1960). Ezt a könyvet kibővítve németül a Springer Verlag (1964), majd japánul az ASAKURA (1965) is kiadta. Másik alapozó könyve Hőtadás és hőtermelés belsőégésű motorokban címen magyarul (Akadémiai Kiadó, 1962), majd ugyanott angolul (1974) jelent meg. A munkái egy részét összefoglaló és az Acta Technica-ban megjelent cikkét a NASA angol nyelven is közreadta.

Később a mezőgazdasági gépek és eszközök fejlesztését megalapozó elméleti problémák megoldása felé fordult, szem előtt tartva a gyakorlati hasznosítást. A fejlesztés alapvető problémája a mezőgazdasági gépekkel kapcsolatba kerülő anyagok mechanikai tulajdonságainak ismerete. Ezek kutatása során új eredményeket ért el a gabonafélék összenyomhatóságának vizsgálatánál és a hazai gyümölcs- és zöldségfélék ismételt dinamikus igénybevételekor a tűrőképesség mérésével és leírásával. Ennek jelentősége a szedés, szállítás és tárolás során merül fel. E kutatásait a Mezőgazdasági anyagok mechanikája c., az Akadémiai Kiadónál megjelent (1981) könyve tartalmazza, amit most az Elsevier Kiadó jelentet meg. Ezek az eredmények a gabonátároló silók tervezésében és építésében a gyakorlat számára is hasznosulnak (pl. a Mezőgéptrüszrt algiri exportjánál).

A mezőgazdasági gépek fejlesztésének kulcskérdése a talaj hordképességének, valamint a járókerekek és a talaj kölcsönhatásának ismerete. Ezzel kapcsolatban elért eredményeit nemzetközi fórumokon ismertette. Elismerést szerzett a hazai homoktalajok hordképességének és tömörödésének a vizsgálatával, az utóbbi tulajdonság mérésére új módszert dolgozott ki. Ugyanide tartozik az abroncs – talaj kölcsönhatás problémája. Ez a klasszikus mechanika eszközeivel nehezen számítható és ezért a dimenzióanalízis módszerével eljárást dolgozott ki, mellyel a deformálódó abroncs és a talaj kölcsönhatása számítható. Jelenleg ez az egyedüli számítási módszer e téren. Eredményeinek különös jelentősége van a mezőgazdasági erőgépek vonóerejének a növelésében. A mezőgépezetben, a mérés-technika tárgyban írt könyve széles körű elismerést aratott.

Tudományos munkájában elért eredményeiről eddig 12 könyve jelent meg, ebből egy társszerzővel. Publikációinak száma 70. Ebből 49 idegen nyelvű (angol, német, orosz), amiből 33 külföldi folyóiratokban jelent meg. Eredményeire neves szerzők hivatkoznak. Elért eredményeinek egy részét pl. a King's College-ban oktatják.

A felsőoktatásban szinte diplomája megszerzése óta állandóan részt vesz. Tagja a TMB plenumának, a Mezőgazdasági Műszaki Bizottságnak, az Áramlás- és Hőtechnikai Gépek akadémiai Bizottságának, az International Society for Terrain Vehicle Systems szervezetnek.

1964-ben a Munka Érdemrend bronz fokozatával tüntették ki.

Czibere Tibor, Lévai András, Prohászka János

1924-ben született Budapesten. Szűkebb szakterülete az elméleti villamosságtan. A műszaki tudomány doktora fokozatot 1970-ben szerezte. A Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Kar dékánja, egyetemi tanár.

1939–1944 években a Mechanikai és Elektromosipari Szakiskolát, ill. annak felső tagozatát végezte el. 1946-ig a Laub elektromos gyárban dolgozott villanszerelő, majd műszaki tisztviselő beosztásban. 1946–1950-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán az erősáramú szak hallgatója volt. 1950–1953-ban a Haditechnikai Intézet hadmérnöke, 1953–1958-ban a Beloiannisz Híradástechnikai Gyar vezető tervező mérnöke. 1958-tól dolgozik a BME elméleti villamosságtan tanszékén adjunktusi, 1963-tól docensi, 1972-től egyetemi tanári beosztásban.

A Haditechnikai Intézetben többszörös mikrohullámú berendezések fejlesztésén dolgozott. A Beloiannisz Híradástechnikai Gyarban rövidhullámú és ultrarövidhullámú antennák önálló fejlesztése volt a munkája. Ebből az időből származik két elfogadott találmánya.

Az elméleti villamosságtan tanszéken mind a hálózat-, mind az elektromágneses térelmélet területén végzett, ill. végez tudományos kutatómunkát. Foglalkozott a gráfelmélet villamos hálózatokra történő alkalmazásával. Ezen belül új eredményeket ért el a lineárisnak tekinthető elektronikus áramkörök, távvezeték-hálózatok számításában, a jelfolyamgráfok felhasználásában. A csatolt távvezetékek elméletét alkalmazta a föld felett, a felszínnel párhuzamos vezetékrendszerben lejátszó elektromágneses folyamatok vizsgálatára. Ezt az elméletet ő publikálta először. Elmélete segítségével – az ugyancsak általa kidolgozott – távvezeték-hálózatszámítási módszerrel összekapcsolva bonyolult energiaelosztó hálózatok, valamint a híradástechnikában az antennát és adót, ill. vevőt összekötő hálózatok villamos jellemzői viszonylag egyszerűen számíthatók. A módszert a hazai 750 kV-os távvezetésekre is alkalmazták.

Az utóbbi időben elektromágneses tér numerikus számításával foglalkozik, ill. ilyen témával foglalkozó csoport munkáját vezeti. Irányításával számos módszer került kidolgozásra elektrosztatikus, stacionárius elektromos és mágneses, kvázistacionárius tér, valamint elektromágneses hullámjelenség vizsgálatára. Ennek keretében szkinproblémának vizsgálatát, villamosgépek mágneses terének, logaritmikus periodikus antennák árameloszlásának és elektromágneses terének számítását végezték el. A véges elem módszer elektromágneses hullámokra való alkalmazását továbbfejlesztette.

Az eddigiekben három aspiránsnak volt vezetője, akik mindegyike megszerezte a kandidátusi címet. Jelenleg is aspiránsvezető. Az elméleti villamosságtan tanszék általa vezetett öttagú csoportjában irányítása mellett ketten kandidátusi fokozatot és ezen kívül ketten egyetemi doktori címet szereztek.

A BME Villamosmérnöki Karán az erősáramú szak hallgatói részére a Villamosságtan és az Elméleti villamosságtan tárgy előadója évek óta. Ezekhez a tárgyakhoz jegyzeteket is írt.

1967-től 1973-ig, majd 1975-től 1979-ig a BME Villamosmérnöki Karának dékánhelyettese, 1979-től a dékánja. Részt vett a Villamosmérnöki Karon az intenzív oktatási forma és a nappali szakmérnöképzés megszervezésében. Irányításával alakult ki a karon a mikroelektronikai és technológiai szak.

Korábban tagja volt a Tudományos Minősítő Bizottság Energetikai szakbizottságának. Jelenleg tagja az MTA Elektrotechnikai Bizottságának, az Elektrotechnika c. folyóirat szerkesztő bizottságának, az Elektrotechnikai Egyesület oktatási bizottságának, a BME

számos bizottságának, a szocialista országok elméleti villamosság-tan tanszékei nemzetközi bizottsága elnökségének, a Mikroelektronikai program-bizottságnak.

Kitüntetései és egyéb elismerései: a Munka Érdemrend arany fokozata, a Munka Érdemrend bronz fokozata, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, a Nehézipar Kiváló Dolgozója, Virág–Pollák-díj, az Ilmenai Műszaki Főiskola „Ehren Plakett”-je, a Kandó Kálmán Műszaki Főiskola Kandó plakettje.

Csibi Sándor, Tuschák Róbert

Kémiai Tudományok Osztálya

Burger Kálmán

Aszódon született 1929-ben. Szűkebb szakterülete: koordinációs kémia, analitikai kémia. A kémiai tudomány doktora fokozatot 1966-ban szerezte meg. Jelenleg a JATE Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Burger Kálmán 1951-ben szerzett gyógyszerési oklevelet az ELTE-n. 1951-től 1983-ig ugyanitt a Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszék oktatója volt, 1968-tól 15 éven keresztül egyetemi tanári beosztásban. Kandidátusi értekezését 1959-ben, doktori értekezését 1966-ban védte meg. 1983 óta a József Attila Tudományegyetem Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszékének vezetője.

Tudományos kutatómunkát a koordinációs kémia és analitikai kémia határterületén folytat. Rendszeresen foglalkozik műszeres vizsgáló eljárások (elsősorban Mössbauer- és XP-spektroszkópia) koordinációs kémiai alkalmazásának továbbfejlesztésével. E területen ő vezette be (E. Fluck-kal közösen, 1973) a gyorsfagyasztott oldatok ESCA vizsgálatát és alkalmazta azt szolvatációs folyamatok jellemzésére. Hasonló céllal végzett Mössbauer vizsgálatait (J. Phys. Chem. 80 [1976] 1314) tették lehetővé az utóbbi módszer alkalmazását oldat egyensúlyok kvantitatív jellemzésére, az egyensúlyi állandók meghatározására. Legújabban kidolgozott eljárása a kapilláris Mössbauer-spektroszkópia, amely lehetővé teszi a módszer folyadékok vizsgálatára történő használatát (Nature 306 [1983] 353).

Elektroanalitikai és spektrokémiai eljárásokkal számos bonyolult komplex-rendszer egyensúlyi vizsgálatát végezte el. Modelljeinek többsége gyógyszer vagy más biológiai hatású ligandum (J. Inorg. Nucl. Chem. 40 [1978] 727; Inorg. Chim. Acta 80 [1983] L9). E vizsgálatok eredményeképpen több új gyógyszerhatású fémkomplexet is előállított (három hazai és nyolc külföldi szabadalom), két terméke gyógyszergyári előállításának előkészülete folyamatban van.

Bevezette a komplexképződési függvény alkalmazását a potenciometriás analízisben, és ezzel a gyenge elektrolitok meghatározására alkalmas, új értékelő módszert dolgozott ki (Anal. Chim. Acta 118 [1980] 93).

Burger Kálmán kutatási eredményeit több mint 150, többségében nemzetközi folyóiratban megjelent dolgozatban közölte. Ezen felül nyolc könyve (ebből három angolul, egy oroszul), több könyvrészlete és összefoglaló közleménye jelent meg. Publikációira más kutatók összesen mintegy 800 alkalommal hivatkoztak.

Az eredményekről számos hazai és külföldi konferencián számolt be. Hat ízben szerepelt nemzetközi konferencián felkért plenáris előadóként (Mühlhausen 1978, Firenze 1980, Smolenice 1980, Karpac 1980, Greifswald 1981, Ferrara 1982), több esetben meghívott szekció-nyitó előadóként. Három nemzetközi és két hazai szakfolyóirat szerkesztő bizott-

ságának tagja (Inorg. Chim. Acta, ICA Bioinorg. Articles and Letters, J. Crystall. Spectrosc. Research, Magy. Kém. Folyóirat és Acta Pharm. Hung.).

Vendégprofesszorként, több külföldi egyetem oktatómunkájában vett részt, így 1973 őszi szemeszterében a Stuttgarter Műszaki Egyetemen, 1977 tavaszán az East Anglia egyetemen (Norwich), az 1981–82-es tanév őszi szemeszterében a Princeton Egyetemen. Több amerikai és európai egyetemen tartott szemináriumi előadásokat is.

Társadalmi munkát elsősorban tudományszervezési vonalon végez. Elnöke az MTA Koordinációs Kémiai Munkabizottságának, tagja az MTA Analitikai Kémiai, az MTA Szervetlen Kémiai és Fizikai Kémiai Bizottságainak, alelnöke a Magyar Gyógyszerészeti Társaságnak.

Burger Kálmán több mint 30 éves oktatói és kutatói tevékenysége során számos kiváló képességű tanítványt nevelt, akik közül ma már többen a kémiai tudomány kandidátusai vagy doktori, egyetemi tanárok és docensek.

A fentiekből kitűnik, hogy Burger Kálmán magas színvonalú és eredményes kutatómunkát végez, melynek nemzetközi visszhangja különösen jelentős. Neve könyvei révén a szűkebb szakmai körökön kívül szélesebb körben is ismertté vált. Jelentős oktatási munkát végez mind hazánkban, mind külföldön. Mindezek alapján javasoljuk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia válassza őt levelező tagjai sorába.

Markó László, Nagy Ferenc, Szabó Zoltán Gábor

Görög Sándor

Szombathelyen született 1933-ban. Szűkebb szakterülete: analitikai kémia, gyógyszer- és szerves analitika. A kémiai tudomány doktora fokozatot 1973-ban szerezte meg. Jelenleg a Kőbányai Gyógyszerárugyár osztályvezetője.

Görög Sándor 1957-ben szerzett vegyész oklevelet a szegedi József Attila Tudományegyetemen. Előbb az ottani Szervetlen és Analitikai Kémiai Intézetben végzett oktató-és kutatómunkát, majd 1959 óta a Kőbányai Gyógyszerárugyárban dolgozik, 1976 óta osztályvezetői beosztásban. 1968-ban nyerte el a kémiai tudomány kandidátusa, 1973-ban pedig a kémiai tudomány doktora fokozatot. 94 dolgozatban hozta nyilvánosságra új eredményeit, melyek az első, koordinációs kémiai vizsgálatoktól eltekintve mind gyógyszeranalitikával kapcsolatosak. Tudományos tevékenysége az alapkutatástól az alkalmazott kutatásokig széles spektrumot ölel fel. Analitikai eredményei jelentős szerepet játszottak gyógyszergyártási problémák megoldásában is; így 30 szabadalom társszerzője. 4 jelentős gyógyszeranalitikai könyve jelent meg és társszerzője volt két nagysikerű kiadványnak. Különösen a szteroidok analitikájával foglalkozó, angol és orosz nyelven is megjelent könyve vívott ki nemzetközi elismerést.

Görög Sándor azt a ritka kutatótípust képviseli, aki felismeri az ipari kérdések megoldása során az alapkutatási problémákat, melyek tanulmányozása azután jelentősen járul hozzá újabb gyakorlati kérdések megválaszolásához.

Munkásságának főbb területeit a következőkben jellemezhetjük:

A differencia spektrofotometriának főképpen a telítetlen ketoszteroidok nátriumborhidrides redukcióját követő alkalmazása, valamint ennek a módszernek általános szerves analitikai kiterjesztése klasszikus módszerként vonult be az irodalomba.

Kémiai reakciókra alapozott spektrofotometriás módszerek körében olyan reagensek bevezetése, amelyek még nem találtak analitikai alkalmazásra, mint pl. dietiloxalát mint

a ketoncsoport melletti aktív metilén-csoport szelektív reagense, piridin mint az α -halogén-ketonok reagense, 4,5-dimetil-o-fenilén-diamin alkalmazása kombinálva különféle oxidálószerekkel különbözőképpen szubsztituált kortiko-szteroidok szelektív meghatározására, 10-hidroxi-4-3-ketoszteroidok sav-katalizálta aromatiszálásának analitikai alkalmazása, dietil-klorofoszfit-anilin, ill. dietil-klorofoszfit-2-nitro-fenil-hidrazin reagens kombináció karboxil csoport meghatározására stb.

Különböző analitikai technikák komplex alkalmazása egy-egy bonyolultabb analitikai feladat megoldására. Így pl. UV, differencia-UV, IR spektroszkópia, valamint gázkromatográfia alkalmazása Klion-szirup stabilitási vizsgálatánál, gáz- és nagynyomású folyadék-kromatográfia, valamint tömegspektrometria, titrimetria és UV spektrofotometria együttes alkalmazása noretiszteronacetát redukciós termékeinek egymás melletti meghatározásában, kémiai reakcióval kombinált kapillár-gázkromatográfia és NMR spektroszkópia kombinált alkalmazása Δ^2 és Δ^3 -szteroidok egymás melletti meghatározására.

Kémiai reakciók mechanizmusának felderítése. Ennek hasznosságát bizonyítja, hogy pl. egy, a preparatív szerves kémikusok által észlelt mellékreakció mechanizmusának felderítése egyben igen szelektív analitikai módszert eredményezett vagy egy gázkromatográfias anomália felderítése spektroszkópiai módszerekkel nemcsak jól használható gázkromatográfias eljárás kidolgozásához vezetett, hanem segítségével új szteroid átrendezési reakciót is leírtak. Kortikoszteroidok tetrazóliumos reakciójának tanulmányozása során jutottak el a reakció mechanizmusára vonatkozó évtizedes vita eldöntéséhez.

Időtállóan bizonyult az ecetsav-hangyasav vegyes anhidrides formilezés bevezetése az ecetsav-anhidrides acetilezés helyett, aminok nemvizes közegben végzett meghatározásánál. Etinil-szteroidok titrálását évekkal a módszer brit és amerikai gyógyszerkönyvekbe való felvétele előtt leírta. Ma is bizonyos érdekességnek tekinthető kortikoszteroid észterek meghatározása nátrium-bór-hidrid nátrium-hidroxidos elszappanosítással, 16 α , 17 α -dihidroxi-pregnán származékok direkt titrálása ólom(IV)-acetáttal, allilösztrenol 4-es és 20-as kettős kötéseinek meghatározása metoxi-merkurálással, vékonyrétegekromatogramról leoldott növényi Δ^5 -szteroidok potenciometriás ultramikro-titrálásával.

Görög Sándor jelentős szerepet játszik mind a hazai, mind pedig a nemzetközi tudományos életben. Számos nemzetközi kongresszuson tartott előadást, több esetben mint meghívott plenáris előadó. Tanácskozó tagja az MTA Kémiai Tudományok Osztályának, tagja az Analitikai Kémiai Bizottságnak, a Szerves- és Gyógyszeranalitikai Munkabizottságnak, a Magyar Kémikusok Egyesülete Analitikai Szakosztályának alelnöke és egyben a Szerves Analitikai Szakcsoport elnöke. Tagja a TMB Szerves kémiai szakbizottságának, valamint a Gyógyszerészeti és Gyógyszerkönyvi Szakbizottságnak. Számos ízben nyerte el a „Kiváló dolgozó” kitüntetést, két ízben kapta meg a „Kiváló feltaláló” arany, egy ízben pedig ezüst jelvényét. Hosszabb idő óta tart előadásokat a SOTE Gyógyszerész-tudományi Karán, melynek 1975 óta címzetes egyetemi tanára. Regionális szerkesztője a Journal of Pharmaceutical and Biomedical Analysis című folyóiratnak.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy Görög Sándort mint kiemelkedő munkásságú tudóst és egyben az elmélet és gyakorlat kiváló összekapcsolóját az MTA válassza meg a levelező tagok sorába.

Márta Ferenc, Pungor Ernő, Szabó Zoltán Gábor, Szántay Csaba

1935-ben született Rákoskeresztúron. Szűkebb szakterülete: kémiai krisztallográfia, röntgendiffrakciós szerkezetvizsgálatok. A kémiai tudomány doktora fokozatot 1975-ben szerezte meg. Jelenleg a Központi Kémiai Kutatóintézet tudományos osztály-vezetője.

Az ELTE Természettudományi Karán szerzett vegyészti oklevelet 1958-ban. Azóta az MTA Központi Kémiai Kutatóintézetében dolgozik, 1976-ban nevezték ki osztály-vezetőnek.

Tudományos kutatásait 1958-ban, Náray-Szabó István munkatársaként, szervesetlen vegyületek kristályszerkezetének vizsgálatával kezdte meg. Legelső munkájához fűződik egy reprezentatív diszilikát szerkezetmeghatározása. A tetraéderez oxianionok további vizsgálatát D. W. J. Cruickshank F. R. S. vezetésével 1968–69-ben Manchesterben folytatja. Szerkezetmeghatározásaiból (pl. K_2SeO_4) kiindulva kimutatja (1971), hogy az egyes tetraéderez oxianionok átlag kötőhossza a $d(X-O) = kn^2 + d_0$ összefüggéssel adható meg, ahol k az egész periódusos rendszerre érvényes állandó, n a vizsgált csoport töltése, míg d_0 a rendszer egyes soraira jellemző állandó. Felismerése elsősorban az átmeneti fémek különböző vegyértékállapotában létrejövő oxianionok eltérő dimenziójának értelmezésére nyújt lehetőséget. 1962-ben kezd szerves molekulák szerkezetével foglalkozni. A kénorganikus vegyületek szerkezetvizsgálatában elért eredményei nemzetközileg elismertek. Emulítésre méltók az ELTE Szerves Kémiai Tanszékével közösen végzett szulfiliminszulfurán vizsgálatok. Igazolja például egy új típusú spiro-szulfurán szerkezetét, majd elvégezve a teljes szerkezetmeghatározást kimutatja a hipervalens kötések jelenlétét. Kutatóegysége kapacitását a gyógyszeripar szolgálatába állítva széles skálán foglalkozik különböző heterociklikus vegyületek tautomériájának és konformációs sajátosságainak vizsgálatával. A Cambridge Cryst. Data Centre 1984-ig 104 publikált szerves molekulaszerkezet társszerzőjeként tartja nyilván.

Korán felismeri (1960) a pordiffraktometriás (röntgen) fázisanalízis fontosságát. Náray-Szabó kezdeményezése alapján kidolgozza a rutinszerű kvantitatív fázisanalízis elméletét és technikai kérdéseit. 1974-től a bábolnai Ipsarszerű Kukorica Termelő Rendszer (IKR) megbízásából, e módszerre támaszkodva megszervezi és irányítja a termőtalajok, ill. azok agyagfrakciójának krisztallográfiai vizsgálatát, a tápanyagutánpótlás ásványtani paramétereinek meghatározása céljából. A 10 éve folyó — a MÉM támogatását is élvező — munka 1984-ben elvezetett az Országos Talajagyagásvány Térkép első változatának elkészítéséhez.

Az általa művelt 3 tudományterületről 130 eredeti közleménye (és kb. 30 egyéb munkája) jelent meg, túlnyomóan (116) külföldi szaklapokban. Az ezekre kapott idézetek száma (az önidézeteket leszámítva) 725.

1964–80 között az MKE Fizikai-Kémiai Szakosztályának aktivistája, majd titkára. Szervezője a nemzetközi rangú „magyar diffrakciós konferenciák”-nak, köztük a Keszthelyen megrendezett 2nd European Cryst. Meeting-nek (1974). Munkája elismeréseként számos meghívást, ill. felkérést kapott külföldi előadások tartására. 1981-től „Kémiai krisztallográfia” címmel főkéllégiumot oktat az ELTE vegyészszakos hallgatóinak. Több akadémiai bizottság tagja, köztük a Nemzetközi Krisztallográfiai Unió (IUCr) Magyar Nemzeti Bizottságának. Tagja az IUCr Calendar Subcommission-jének. Az IUCr 1984. évi XIII. kongresszusán a végrehajtó bizottság, továbbá a „Commission on Small Molecules” elnevezésű szakbizottság tagjává választották.

1974-ben, a természettudományok területén először, elnyerte az Akadémiai Kiadó kritikai nívódíját. 1975-ben az ELTE Szerves Kémiai Tanszékén dolgozó „szulfilimin team” kültagjaként Akadémiai Díjban részesült.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy a Kémiai Tudományok Osztálya terjessze Kálmán Alajos levelező taggá választásra való jelölését a Magyar Tudományos Akadémia 1985. évi közgyűlése elé.

Márta Ferenc, Schay Géza

Kucsman Árpád

1927-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: szerves kémia. A kémiai tudomány doktora fokozatot 1971-ben szerzte meg. Jelenleg az ELTE Szerves Kémiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Kucsman Árpád a Budapesti Tudományegyetemen szerzett 1949-ben okl. vegyész diplomát, 1959-ben egyetemi doktori oklevelet; a TMB 1965-ben a kémiai tudomány kandidátusává, 1971-ben a kémiai tudomány doktorává minősítette. 1950 óta az ELTE Szerves Kémiai Tanszékén dolgozik, 1972 óta tanszékvezető egyetemi tanárként.

Tudományos kutatómunkát eleinte néhai Müller Sándor akadémikus irányításával végzett, 1953 óta önálló kutatómunkát folytat és irányít a szerves kénvegyületek területén, ahol korábban az elméleti alap kutatásokban világszerte lemaradás volt észlelhető. Kucsman Árpád úttörő jellegű kutatási eredményei a szerves kénvegyületek szerkezetének és reaktivitásának tanulmányozásában fontosnak bizonyultak, így rövidesen több hazai és külföldi intézmény és kutató kapcsolódott be ezekbe a kutatásokba kooperáció keretében (pl. MTA KKKI Röntgendiffrakciós Osztály, MTA Izotóp Intézete, Chinoi, University of Toronto, Prof. Csizmadia, Tsukuba University, Prof. Oae). Így vált lehetővé, hogy újonnan szintetizált számos kénorganikus vegyület szerkezetének vizsgálatában együttesen alkalmazzák a spektroszkópiai, röntgendiffrakciós és kvantumkémiai módszereket, a reaktivitás vizsgálatában pedig a reakciókinetikai módszert, felhasználván az izotópjelzés és a kromatográfiás kvantitatív termékanalízis által adott lehetőségeket.

Az új kutatási eredmények közül csak a legfontosabbakat soroljuk fel. Elvégezték a szulfilimin vegyületesort elektron- és térszerkezeti analízisét: elsőként vetették fel a kénorganikus vegyületek sztereokémiájának értelmezésében az $S=N$ és $S=O$ kettős-kötéses struktúrák alkalmazhatóságát (Acta Chim. Acad. Sci. Hung. 1953, 3, 47; Phosphorus and Sulfur, 1977, 3, 9), felismerték és bizonyították a kénorganikus vegyületekben az SNS és SNCO részletre kiterjedő pi-elektron delokalizációt (Chem. Soc., Dalton, 1979, 891); bizonyítékot szolgáltatottak a szulfiliminek nem planáris, királis térszerkezetére (Chem. Comm. 1971, 1447.), kvantitatív adatokkal igazolták, hogy az erős $S=N$ kötés körül is szabad rotáció van (Theoret. Chim. Acta [Berl.] 1975, 38, 115). Több új kénorganikus reakciómechanizmust írtak le: kimutatták, hogy a kénatomon lejátszódó elektrofil addíciót csak az elektronszerkezeti tényezők befolyásolják erősen, a tényezőző elhanyagolható (J. Chem. Soc. Perkin II, 1975, 509.); a szulfóniumcentrumon végbemenő nukleofil szubsztitúciók terén új típusú retenciós mechanizmust fedeztek fel (Tetrahedron, 1980, 36, 1631); a szulfiliminek hidrolízisének vizsgálata erős savban háromféle mechanizmus felderítéséhez, a Bunnett-Olsen elmélet alkalmazásának kiterjesztéséhez vezetett (Tetrahedron, 1976, 32, 1811); elektrosztatikus S, O kölcsönhatáson alapuló szomszédcsoport-közreműködést fedeztek fel a szulfóniumcentrum kialakulásával és átalakulásával járó reakciókban (Tetrahedron, 1978, 34, 2767). A szulfurán vegyületesort vizsgálatának kiindulópontját jelenti, hogy elsőként állítottak elő kristályosan — később sztereoselektív szintézissel optikailag aktív formában is — organikus szulfuránt, amelyet korábban esetleges reaktív intermediérnek tartottak a szulfóniumcentrumon végbemenő nukleofil szubsztit-

túciókban (Chem. Comm. 1971, 649; Tetrahedron Letters, 1978, 1853.); szintézismódszereket dolgoztak ki szulfuránok előállítására, megállapították képződésük és hidrolízisük mechanizmusát (Tetrahedron, 1979, 35, 1869; Tetrahedron, 1979, 35, 1875); vizsgálták az új vegyületcsoport biológiai aktivitását. Újabban a kén—oxigén kölcsönhatás állkutatásaik előterében (Nonbonded Sulphur—Oxygen Interaction in Organic Sulphur Compounds. In: Organic Sulphur Chemistry: Theoretical and Experimental Advances, Elsevier; J. Chem. Soc. Faraday-2; J. Mol. Struct. megjelenés alatt.) Errőla témáról Kucsman Árpád összefoglaló előadást is tartott az MTA 1983. évi tudományos ülésszakán.

Ezeket a kutatási eredményeket, melyeket számos idegen nyelvű publikáció és szimpóziumi előadás tett ismertté, külföldi szakkörök is méltán nagyra értékelik, így a Kucsman Árpád vezetése alatt álló ELTE Szerves Kémiai Tanszéket — a viszonylag kis létszámú kénorganikus csoport tevékenysége alapján — a szulfilimin- és szulfuránkémiai kutatások nemzetközi hírnevű centrumának tekintik. Kucsman Árpád szerkesztő bizottsági tagja a Journal of Molecular Structure-Theochem folyóiratnak és választmányi tagja a World Association of Theoretical Organic Chemistry (WATOC) szervezetnek. A hazai elismerést dokumentálja az MTA által 1975-ben adományozott Akadémiai Díj.

*Farkas Loránd, Lempert Károly, Markó László,
Medzihradský Kálmán*

Ötvös László

1929-ben Pécsen született. Szűkebb szakterülete: szerves kémia. A kémiai tudomány doktora fokozatot 1966-ban szerzte meg. Jelenleg a Központi Kémiai Kutatóintézet tudományos igazgatóhelyettese.

Ötvös László egyetemi tanulmányait 1953-ban kitüntetéssel fejezte be a szegedi Tudományegyetem Természettudományi Karának vegyész szakán. 1959-ben a kandidátusi, 1966-ban a doktori fokozatot nyerte el. Az MTA KKKI tudományos igazgatóhelyettese, ill. tudományos tanácsadója. 1968-tól a József Attila Tudományegyetemen c. egyetemi tanár.

Ötvös László három különböző szerves kémiai terület hazai meghonosításában végzett úttörő munkásságot és ért el nemzetközileg elismert eredményeket.

I. A szénhidrátok konformáció analízisének újszerű megközelítésével nyert eredményei közül kiemelkedő a D-glükózamin konformációjának ma is idézett igazolása (Chem. Ber. 89 701 [1956]). E vizsgálatok közben ismerte fel a nitrogén közreműködéses reakciókat észterek hidrolízisében, melyek az enzimatisz hidrolízisek alapját is képezik. Az általa kidolgozott kiroptikai módszerrel elsőnek igazolta cukoralkoholok konformációját (Magyar Kém. Folyóirat 64 298 [1958], ill. Annalen 691 205 [1966]).

II. A radioaktív szerves vegyületek szintetikus kémiájának területén felismerte a szénizotópokat tartalmazó csoportok (karboxil, acil, nitril stb.) kicserélődési lehetőségeit és ezzel a csoportcsere fogalmát vezette be jelzett vegyületek általános előállítására. Radioizotópos módszerrel igazolta néhány tankönyvi ismeretanyagot képező szerves reakció — pl. Dakin-West reakció — mechanizmusát (Acta Chim. Acad. Sci. 24 321 [1960]). A radioaktív szerves vegyületek hazai tanulmányozásának egyik megteremtőjeként nagyban segítette a biokémiai, orvosi, gyógyszerkémiai kutatásokat.

III. A hazai bioorganikus kémiai kutatások megkezdése egybeesik a tudományág nemzetközi megalapozásával. Ötvös László érdeme, hogy ezen egyre szélesedő tudományág

eredményei között jelentős magyar sikereket is elkönnyvelhetünk. Az „orientációs és kompressziós szterikus effektus” elmélet kidolgozásával első ízben nyílt alkalom az enzimkatalizálta reakciókban és receptorokon végbemenő átalakulásokban döntő jelentőségű sztereospecifitás általános jellemzésére (Tetrahedron Letters 1975, 2477, 2481, 2485). Sztereospecifikus alkilezési reakciókkal elsőnek bizonyította a DNS Watson és Crick által röntgendiffrakcióval felismert balra-csavarodó kettős hélix szerkezetét oldatban (Tetrahedron Letters 1975, 2481). A nukleozidok és nukleotidok kémiájának hazai megteremtésében is úttörő szerepet vállalt (Nucleic Acids Res. 1 49 [1975]). Ezen kutatások gyakorlati eredménye néhány, elsősorban vírusellenes hatású új molekula szintézise, melyek jelenleg a gyógyszerre fejlesztés különböző stádiumaiban vannak. Farmakokinetikai vizsgálata során olyan elméleti összefüggések feltárására törekszik, melyek általános érvényűek és segítségükkel szelektív, nagy hatású gyógyszerek tervezése válik lehetővé (J. Med. Chem. 22 1436, 1443 [1979]).

Eredményeiről eddig 133 tudományos közleményben számolt be, zömében rangos nyugati folyóiratokban. A bioorganikus közlemények idézeteinek száma meghaladja a 150-et. Megadott, ill. bejelentett szabadalmainak száma 35.

Ötvös László aktív tagja a különböző akadémiai bizottságoknak és a magyar szerves kémiai életnek. Tudományszervező munkáját mint az MTA egyes kutatási programjainak titkára, ill. elnöke fejté ki. Jelentős szerepe van abban, hogy az akadémiai szerves kémiai kutatások a KKKI-ban méltó helyet kaptak. Munkájának elismeréseként 1971-ben a Munka Érdemrend ezüst, 1977-ben arany fokozatával tüntették ki. Kétszeres aranyjelvényes Kiváló Feltaláló.

*Földi Zoltán, Kisfaludy Lajos, Márta Ferenc,
Medzihradszky Kálmán, Schay Géza, Tüdös Ferenc*

Székely Tamás

Budapesten született 1928-ban. Szűkebb szakterülete: szervetlen kémia, makromolekuláris kémia. A kémiai tudomány doktora fokozatot 1976-ban szerezte meg. Jelenleg az MTA Természettudományi Kutatólaboratóriumainak igazgatója, a Szervetlen Kémiai Kutatólaboratórium tud. igazgatója, c. egyetemi tanár.

Az ELTE vegyész szakán 1951-ben szerzett diplomát. Munkásságát a szerkezeti szervetlen kémia és a makromolekuláris kémia területein fejté ki. Kis- és nagymolekulájú szilíciumvegyületek, majd más polimerek szerkezeti és termikus tulajdonságait vizsgálva a szerkezet és reaktivitás között fontos összefüggéseket ismert fel. Munkatársaival együtt olyan számítógéppel vezérelt termomérleg-tömegspektrométeres mérőmódszert és rendszert fejlesztett ki, mely jelentős lépés anorganikumok hőbomlási folyamatai, valamint polimerek degradációja kinetikai jellemzőinek egzakt meghatározásában. [Chim. Ind. Gen. Chim. 104, 945 (1971), Monatshefte für Chem. 103, 24 (1972), J. Thermal Anal. 5, 227 (1973).] Széles körű pirolízis-gázkromatográfiás-tömegspektrometriás kutatások egészítik ki a mechanizmusok feltárását, melyek jelentős részben a szocialista akadémiák multilaterális együttműködésének keretében folynak. [Acta Chim. Acad. Sci. Hung. 54, 241 (1967), Acta Chim. Acad. Sci. Hung. 69, 273 (1971), Eur. Polym. J. 10, 115 (1974), Eur. Polym. J. 10, 733 (1974).]

Tevékenységeinek másik fő területe a szervetlen szilárd testek felületén lejátszódó — elsősorban klórozási — reakciók kutatása. E folyamatokról a mechanizmus felderítése

útján az eddigieknél sokkal mélyebb és differenciáltabb képet sikerült nyernie. [Thermochim. Acta 44, 325—331 (1981), Thermochim. Acta 52, 211—215 (1982).] Kezdeményezte és mint az A/13. OKKFT program megbízottja irányította a hazai anyagkutatás kémiai irányú kiszélesítését és vezeti a hasonló tárgyú UNDP programot, melynek eredményességét a szervezet genfi központja kiemelt elismeréssel honorálta.

Közleményeinek száma: 79, de ezen felül közvetlen vezetésével a két fent említett témakörben 1976 óta 86 további dolgozat jelent meg. Az irányítása alatt álló Szervetlen Kémiai Kutatólaboratóriumot sikerült korszerű, külföldi érdeklődést is kiváltó, komplex kutatási módszereiről ismert kutatóhellyé fejlesztenie. A Kutatólaboratórium — az Ipari Minisztériummal együttműködve — úttörő szerepet vállalt a szénkémia és a klórmetalurgia hazai alkalmazásával kapcsolatos alap kutatásokban.

Munkásságának külföldi visszhangját mutatja, hogy az utóbbi 10 évben tizenöt esetben kérték fel jelentős nemzetközi rendezvényeken plenáris előadás megtartására és kongresszusok magyarországi megrendezésére. Emellett személyes meghívásra a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban, Angliában, az NSZK-ban, az NDK-ban és Olaszországban számos előadást tartott. Alapító szerkesztő bizottsági tagja az Elsevier Kiadónál megjelenő Journal of Analytical and Applied Pyrolysis c folyóiratnak.

Kutatásai gyakorlati jelentőségét jelzi, hogy számos találmány társszerzője, melyek főleg mint az MTA szolgálati szabadalmi nyertek jogvédelmet, és eddig mintegy 700 millió forint termelési értéket eredményeztek.

Széles körű tudományos közéleti aktivitását mutatja, hogy elnöke a Kovalens Szervetlen Vegyületek Munkabizottságának, társelnöke az Anyagtudományi és Anyagtechnológiai Komplex Bizottságnak, tagja a Fizikai-kémiai és Szervetlen Kémiai Bizottságnak, a Makromolekuláris Kémiai Bizottságnak, a Találmányi Bizottságnak, állandó meghívottja a VII. és III. Osztály üléseinek. Az MSZMP Budapesti Bizottsága és a XI. kerületi Pártbizottság mellett külső politikai munkatársként dolgozik. Két ízben részesült a Felsőoktatás Kiváló Dolgozója kitüntetésben, 1984-ben a Munka Érdemrend arany fokozatát nyerte el.

Az előadottak alapján úgy véljük, hogy Székely Tamás tudományos tevékenysége, eredményeinek gyakorlati kiaknázása, valamint széles körű tudománypolitikai és társadalmi tevékenysége alapján érdemes és hasznos levelező tagja lennie az Akadémiának.

Hardy Gyula, Lengyel Béla, Szabó Zoltán, Tüdös Ferenc

Biológiai Tudományok Osztálya

Csányi Vilmos

Budapesten született 1935-ben. Szűkebb szakterülete: biológia, etológia. 1970 óta a biológiai tudomány doktora. Jelenleg az ELTE Magatartásgenetikai Laboratóriumának (Göd) vezetője, egyetemi tanár.

Csányi Vilmos 1957-ben szerzett vegyész diplomát Budapesten. 1958—73 között a SOTE Orvosi-Vegytani Intézetében biokémikusként dolgozott, 1973 óta az ELTE-n az etológia professzora. Első jelentősebb munkája a penicillináz elektrolitokkal történő „specifikus” indukciójának felfedezése volt [Biochim. Biophys. Acta (1967) 145, 470]. Bebizonyította, hogy a természetes induktort megkötő fehérje jelentős szabályozó tényezője a penicillináz szintézisének, tisztázta a reguláció főbb jellegzetességeit, egyebek

között egyértelműen igazolta a penicillináz mRNS stabilitását. A hatvanas évek végén Csányi és munkatársai a penicillináz konformációjával foglalkoztak. Tisztázták a jódekékenység mechanizmusát [Biochim. Biophys. Acta (1971) 236, 619] és az egyes konformációk egymásba történő átalakulásának tényezőit. 1966/67-ben az USA-ban a Harvard Egyetem biokémiai osztályán dolgozott. Egyik jelentős, sokat idézett cikkében elsőként bizonyította, hogy a májban indukálható tirozin-transzamináz enzim stabilis mRNS közreműködésével keletkezik [J. Biol. Chem. (1967) 242, 2688]. 1971/72-ben a New York-i Center for Neurochemistry-ben sikerült bizonyítania, hogy az idegsejtekben működő axoplazmatikus folyam a szabad aminosavakat is szállítja. Ez idő tájt tért át az állati magatartás vizsgálatára. Első jelentősebb munkájában kimutatta, hogy a csirkék imprintingje során kialakuló követési reakció két különböző hatás, egyszerű kondicionálás és valódi imprinting eredménye lehet [J. Comp. Phys. Psych. (1973) 83, 13]. Az ELTE professzoraként megindította az etológia előadását és egy magatartásgenetikai laboratóriumot szervezett. Itt több új genetikai módszert dolgoztak ki, többek között gynogenezis segítségével állítottak elő rekombináns beltenyésztett paradicsomhal törzseket, kidolgozták a ponty tömeges gynogenezisét és a világon elsőként megoldották a ponty fenotípusos ivari átfordítását. A két technika egyesítésével 2–3 generációs idő alatt izogén pontytörzsek állíthatók elő [Theor. Appl. Genet. (1984) 67, 485]. Ezek felhasználásával heterózis hibridek készíthetők, amelyek a HAKI mérései szerint 20–40%-kal produktívabbak a jelenlegi fajtáknál. Nemzetközileg ezeket a munkákat jelentősnek tartják és figyelemmel kísérik.

Etológiai munkájában egyik jelentős eredménye a kulcsingerek szerepének a kimutatása tanulási és a ragadozó felismerési folyamatokban. Csányi a kísérleti munka mellett teoretikus biológiával is foglalkozik, több közleménye, majd könyve jelent meg új evolúciós elméletéről (Akadémiai Kiadó, 1982), amelyet a rendszerelmélet területén nagyra értékelnek. Tudományszervezőként a legjelentősebb tevékenységet a hazai etológiai kutatások szervezésében fejtette ki. Titkára volt a biokémiai bizottságnak, tagja volt a neurobiológiai bizottságnak, jelenleg is tagja a genetikai és az etológiai bizottságoknak, ez utóbbinak elnöke. Jelentős szerepe volt a középiskolai reform új biológia anyagának kidolgozásában. Tagja több hazai folyóirat szerkesztő bizottságának és több külföldi tudományos társaságnak. 98 tudományos közleménye, hat könyve és jóval több mint száz tudományos népszerűsítő írása jelent meg.

Grastyán Endre, Jermý Tibor

Csillik Bertalan

1927-ben született Szegeden. Szűkebb szakterülete az anatómia, a szövettan és az embriológia. A biológiai tudomány doktori fokozatát 1968-ban szerezte meg. A SZÖTE Anatómiai Intézetnek tanszékvezető egyetemi tanára.

Csillik Bertalan Szegeden végezte tanulmányait, s 1954-ben szerzett orvosi diplomát. Egyetemi hallgatóként kezdte meg úttörő jelentőségű citokémiai kutatómunkáját. 1965–68 között megszervezte és vezette az MTA—JATE Elektronmikroszkópos Laboratóriumát, majd 1968 óta az anatómia, szövet- és fejlődéstan tanszékvezető egyetemi tanára. 1962-ben szerezte meg a kandidátusi, 1968-ban a doktori minősítést. 1977–78-ban vendégprofesszor volt a Harvard Egyetemen. A hazai tudományos társaságokon kívül többek között tagja az Anatomische Gesellschaft-nak, a Gesellschaft für Histochemie-nek, az IBRO-nak, az International Association for the Study of Pain-nek.

Tiszteleti tagja a Purkinje Orvostársaságnak és a Société Royale de Medicine Mentale-nak. Szerkesztő bizottsági tagja az Acta Morphologica Hungarica-nak és a zActa Histochemica-nak (Jena); társszerkesztője a Zeitschrift für mikroskopisch-anatomische Forschung-nak (Leipzig).

Csillik Bertalan nemzetközileg is elismert neurohisztokémiai iskolát teremtett meg Szegeden; tudományos közleményeire az SCI adatai szerint több mint 1200 alkalommal hivatkozik a nemzetközi szakirodalom. Az idegrendszeri transzmisszió mechanizmusának komplex vizsgálata alapján kidolgozta a neuron citokémiai egység-modelljét, melynek lényege a neuroproteinek perikariális szintézise és axoterminális lebomlása. Elsőként mutatta ki strukturális módszerekkel a szinaptikus sejtmembrán molekuláris szerkezet-változását az ingerület-áttétel során. A motorikus véglemez poszt-szinaptikus membránjának enzimhisztokémiai analizisére vonatkozó munkája ma már nemzetközileg is klasszikus standard műnek számít. Multidiszciplináris módszerekkel bebizonyította, hogy a primér érző idegsejtek központi végkészüléke a perifériás receptorokból felvett és centrálisan transzportált idegnövekedési faktor szabályozása alatt áll, s hogy ez a transzganglionáris reguláció képezi alapját a primér nociceptív analizátor strukturális és funkcionális plaszticitásának. E reguláció terápiás célú blokádja a gyakorlati orvostudomány számára is nagy jelentőségű. A transzganglionáris regulációval kapcsolatos „regeneratív proliferáció” felfedezésével pedig természetes modellt állított elő a központi idegrendszer regenerációs lehetőségeinek tanulmányozására.

Főbb tudományos művei: Functional Structure of the Post-Synaptic Membrane in the Myoneural Junction. Akad. Kiadó, 1965, II. kiadás 1967; — Synaptochemistry of Acetylcholine Metabolism in a Cholinergic Neuron. Internat. Rev. Neurobiol. 18. 1975; — Biodynamic Plasticity in the Rolando Substance. Progress in Neurobiol. 10. 1978; — FRAP: Histochemistry of the Primary Nociceptive Neuron. G. Fischer Verlag, Stuttgart—New York, 1981; — The Protean Gate. Structure and Plasticity of the Primary Nociceptive Analyzer (Akadémiai Kiadó, nyomdában). Munkatársa a Handbook of Neurochemistry-nek és az Encyclopedia of Neuroscience-nek.

1966-ban az Akadémiai Díj első fokozatában részesült. Nemzetközileg kiemelkedő tudományos érdemeinek elismerésül 1983-ban levelező tagjává választotta a Belga Királyi Orvostudományi Akadémia, a német Leopoldina Természettudományi Akadémia pedig rendes tagjai közé emelte. Indokoltnak és időszerűnek tartjuk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia is tagjai közé válassza.

Ábrahám Ambrus, Pásztor Emil, Salánki János

Elődi Pál

Budapesten született 1927-ben. Szűkebb szakterülete: biokémia, enzimológia. 1965-ben lett a biológiai tudomány doktora. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Biokémiai Intézet tan-székvezető egyetemi tanára.

Elődi Pál 1951—1973 között az MTA Biokémiai Intézetében dolgozott, ahol előbb az összehasonlító enzimológiában, majd az enzimek szerkezete és működése közötti kapcsolat tanulmányozása során ért el kiemelkedő eredményeket. Az anaerob szénhidrát lebontás egyik kulcsenzimét, a gliceráldehid-3-foszfát dehidrogenázt számos, a fejlődés különböző szintjén álló szervezetből kristályosan izolálta. Elsőként állapította meg, hogy a fajspecifitás egyes enzimek esetében a jellegzetes tulajdonságok kialakításában háttérbe szorul és a funkcionális sajátosságok dominálnak (Acta Physiol. Hung.: 13, 190—240,

1958). Az enzimszerkezet és működés összefüggésének vizsgálatánál először a fenti enzimmel, majd egy hidrolitikus enzimmel (pankreasz amiláz) foglalkozott. Elsőként bizonyította, hogy az enzim-koenzim kapcsolat kialakulása az enzim szerkezetének (konformációjának) megváltozását eredményezi (Nature: 184, 56, 1958). Ez a kutatási irányzat a következő években világszerte nagy lendületet vett (Strukturelle Grundlagen der biologische Funktion der Proteine. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969, pp. 117—316 és 523—592). Elődi Pál olyan kémiai és fizikai-kémiai eljárásokat dolgozott ki, amelyekkel a fehérjék szerkezetében, többi között a működéssel összefüggő, finomszerkezeti változások megfelelően nyomon követhetők és jellemezhetők (Acta Biochim. Biophys. ASH: 2, 455—458, 1967; Eur. J. Biochem.: 5, 574—582, 1968). Meghatározta a pankreasz amiláz aktív centrumának méreteit is (Molec. Cell. Biochem.: 4, 205—216, 1972).

Az általa alkalmazott enzimológiai, immunokémiai, valamint a kémiai módosítás módszerein kívül, Magyarországon először (és a világon is az elsők között) használt objektív fizikai-kémiai módszereket a fehérjeszerkezet változásainak meghatározására. Ezen a területen iskolát alapított. Az ő vezetése alatt kezdtek meg Magyarországon a fehérjék differencia-spektrofotometriás, optikai rotációs diszperziós, kisszögű Rtg-szórás stb. analízisét.

Egyetemi tanári működése első éveiben a tanszék, új kutatógárda kialakításával foglalkozott és új, korszerű kutatási irányba kezdett. Új eljárást dolgoztak ki, melynek segítségével számítógépes analízis útján fehérjebontó enzimek számára „optimális” tulajdonságú szubsztrátok tervezhetők (Eur. J. Biochem.: 95, 115—119, 1979; Eur. J. Biochem.: 115, 491—502, 1981; Molec. Aspects Med. 6, 291—353, 1983; Proc. Internat. Workshop on Proteinase Action, 1984). Az eljárás a diagnosztikában felhasználható szubsztrátok tervezésére is alkalmas.

Intézetében enzimológiai eljárást dolgoztak ki a vemhesség korai szakaszának kimutatására. Az állattenyésztésben e módszert bevezették, amelytől jelentős gyakorlati haszon várható.

Tudományos munkáján túlmenően, tevékenyen részt vett és vesz a tudományoservezésben és fiatal kutatók nevelésében. Különböző akadémiai bizottságok, TMB és KGST munkabizottságok titkára volt, működött a Tudományos és Felsőoktatási Tanácsban. 1972 óta elnöke a Biokémiai Bizottságnak. Tíz munkatársa nyert kandidátusi fokozatot.

Elődi Pál tudományos közleményeinek száma közel 100, melyekre az ISI adatai szerint 1970—80 között 454 alkalommal hivatkoztak, idézettségi indexe 8,2. Négy monográfia-fejezetet írt. Biokémia c. kézikönyve először 1980-ban jelent meg, az Akadémiai Kiadó Kiadói Tanácsa nívódíjjal jutalmazta. A könyv negyedik, átdolgozott kiadása sajtó alatt van.

1961-ben az Akadémiai Díj I. fokozatával, 1966-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozatával, 1977-ben az Oktatásügy Kiváló Dolgozója elismeréssel tüntették ki.

Az Akadémia levelező tagjai közé történő megválasztása feltétlenül megérdemelt, személyében a Biológiai Osztály széles látókörű, rendkívül művelt és jó szervezőkészségű taggal gyarapodna.

Damjanovich Sándor, Szabó Gábor, Szabolcsi Gertrud

1930-ban Kisújszálláson született. Szűkebb szakterülete: mikrobiológia, protoplaszt kutatás. Doktori fokozatát 1980-ban szerezte. A József Attila Tudományegyetem Mikrobiológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Ferenczy Lajos tanulmányait Szegeden a József Attila Tudományegyetemen végezte, ahol biológia-kémia szakos diplomát nyert. Hallgató korában végzett antibiotikum vizsgálatainak összefoglaló dolgozata (*Nature*, 178: 639, 1956) jelentős nemzetközi érdeklődést váltott ki. Végzés után a JATE Növényélettani és Mikrobiológiai Tanszékén tevékenykedett, ahol kutató tevékenységének központjában a biológiailag kiemelkedően aktív vegyületek, hormonok és antibiotikumok vizsgálata állt. Kandidátusi értekezését 1960-ban védte meg. 1972 óta a JATE-n akkor létrejött Mikrobiológiai Tanszék vezetője.

A sejtfal nélküli sejtekkel (protoplasztokkal) kapcsolatos, nagy nemzetközi elismerést kiváltó vizsgálatait a 60-as évek második felében kezdte meg. Világelsőként valósított meg irányított és ellenőrzött protoplaszt fúziót eukarióta mikroorganizmusokkal (*Nature*, 248: 793, 1974). Az eljárást továbbfejlesztve, munkatársaival együtt kidolgozta a protoplaszt fúziókat azokat a nagy hatásfokú eljárásait, amelyek mind az alapkutatásban, mind a gyakorlati irányú — főként gyógyszeripari vonatkozású — törzsmemesítésben kiemelkedő fontosságúvá váltak (*Experientia*, 31: 1028, 1975, *Nature*, 253: 46, 1975, *Experientia*, 32: 1156, 1976, *Molec. Gen. Genet.*, 151: 77, 1977). Ma már a világ sok biológiai és biotechnológiai laboratóriumában sikerrel hasznosítják az általa kidolgozott elveket és eljárásokat, amelyekkel a protoplasztok fúziójára alapozott tulajdonságátvitelt — beleértve a protoplasztok transzformációját is — meg lehet valósítani. Első volt a protoplaszt fúzióra épülő sejtorganellum átvitelben (*Nature*, 268: 524, 1977), s a fajok közötti fúziós rendszerek kidolgozásában is (*Experientia*, 33: 184, 1977). Munkája jelentős serkentő hatással volt mind a prokarióta mikroorganizmusok protoplasztjaival, mind a növényi protoplasztokkal végzett kutatómunkára is.

80 közleménye jelent meg, zömmel vezető szaklapokban. Közleményeinek nemzetközi „impact”-ja Magyarországon a legjobbak között van. Társszerkesztője és írója az első gombaprotoplaszt könyvnek is (Peberdy J. F. — Ferenczy L.: *Fungal protoplasts: their uses in biochemistry and genetics*. Merceel Dekker, Inc., New York, Basel [1984]).

Egüttműködve az SzBK kutatóival, munkatársaival 1979-ben megszervezte az V. Nemzetközi Protoplaszt Szimpóziumot, majd 1981-ben az UNESCO Protoplaszt Továbbképző Tanfolyamot. Mint a terület elismert szaktekinélyét, felkérték review cikkek írására, rendszeresen meghívják külföldi rendezvényeken összefoglaló előadások tartására, kutatási tervek, disszertációk és közlemények bírálatára.

Számos volt hazai és külföldi tanítványa ma már vezető kutatóként tevékenykedik. Közvetlen irányításával 20 kutató szerzett egyetemi doktori címet, illetve készítette el s védte meg kandidátusi disszertációját.

Kutatási eredményeiért és iskolaépítő tevékenységéért Akadémiai Díjban részesült (1984).

Egyetemi oktatói munkája általánosan nagyra értékelt. Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1972).

Nemzetközi és hazai tudományos közéleti tevékenysége sokrétű. Tagja az Amerikai Mikrobiológiai Társaságnak, a Német Mikrobiológiai Társaságnak, a Nemzetközi Sejt-kutató Szervezetnek (ICRO), kültagja az UNESCO Alkalmazott Mikrobiológiai Bizottságnak, szerkesztő bizottsági tagja a *MIRCEN Journal of Applied Microbiology and Biotechnology* folyóiratnak. Több nemzetközi kooperációs munkában vesz részt. Tagja

az MTA Genetikai Bizottságának, a TMB Kísérleti biológiai szakbizottságának, vezető-ségi tagja a Mikrobiológiai Társaságnak és a Magyar Biokémiai Egyesületnek, tagja az Acta Microbiologica szerkesztő bizottságának, a Művelődési Minisztérium Biológiai Bizottságának, s több országos alkalmi bizottságnak.

Ábrahám Ambrus, Holló János, Király Zoltán

Juhász Nagy Pál

1935-ben Debrecenben született. Szűkebb szakterülete: elméleti biológia, szünbiológia, biomatematika, a biológia kultúrtörténete. Doktori fokozatot 1981-ben szerzett. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi tanára.

Tudományos és oktató munkáját, amely folyamatosan kapcsolódik egybe, a debreceni Tudományegyetemen kezdte, majd 1969-től a budapesti ELTE-n folytatta. Pályája elejétől kezdve máig elsősorban olyan „hiánytartományokban” ért el érdemi — nemzetközi szintű — eredményeket, amelyek a hazai tudományfejlődésből valamilyen okból kimaradtak. A szünbiológia területén a társulás szerveződés, rendezettség törvényszerűségeinek kimutatásában olyan egzakt és érzékeny módszerek, modellek kidolgozását végezte el, amellyel fel lehet ismerni és értelmezni lehet a degradációs mutatókat, a leromlási folyamatokban „elveszett” szerveződési képességeket. Ezzel korunk egyik nagy földi problémájának, a bioszféra degradációjának ma még számos, csak nehezen felismerhető és megoldható jelenségének tisztázását segítheti elő. Munkásságának nemzetközi rangját kiemelkedővé teszi, hogy szűkebb szakterülete mellett alkotó módon alkalmazza a biomatematika, biofizika, biokibernetika módszereit, jártas az információelmélet, szisztémanalízis, modellezés területein.

A szupraindividuális organizáció problémakörén belül metodológiai kulcskérdésnek az indikátor- és az indikandum-mintázatok — mint kölcsönösen összerendelt tér-idő mintázatok — viszonyítását tekinti, ezek alapján a szakterület legfontosabb relációit újraértelmezte (így jutott el pl. az ökoszisztémakoncepció radikálisan új megfogalmazásához). (Egy operatív ökológia hiánya és szükséglete. MTA Biol. Oszt. Közl., 12: 441; részletesen 20 év terjedelemben megjelenés alatt az Akadémiai Kiadónál.) A szünfenobiológia és az ökológia pontosabb kapcsolatainak megismerése érdekében számos új, főleg információelméleti modell-családot dolgozott ki, amelyek a „rész-egész” relációk feltárásán keresztül elősegítik a szóban forgó folyamatok egyensúlyi, ill. stabilitási feltételeinek pontosítását. Ezek alkalmazásával az eddigieknél alaposabban tanulmányozhatók mind a szukcessziós, mind a degradációs folyamatok, egységesen tárgyalhatók bizonyos alapjelenségek, mint pl. a diverzitás, szimilaritás, preferencia. (Spatial dependence of plant populations. Acta Bot., 22: 61—78 [1976]; Information theory methods for the study of spatial process and succession. Vegetatio, 51: 129—140 [1983]; On the explanation of the changes in the age of the concentration of death causes. Z. f. Altern. Forsch. 39: 31—36 [1984].)

Széles körű nyelvtudása (angol, francia, német, orosz, latin) és nemzetközi kapcsolatai hozzásegítették ahhoz, hogy ma szakterületének kimagasló egyéniségeként ismerik itthon és külföldön is. Egy évet dolgozott az angliai North Wales Egyetemen, nagy sikeres előadásokat tartott az Egyesült Államokban, a Szovjetunióban, Ausztriában, Olaszországban, Jugoszláviában stb. Tagja a British Ecological Society-nek, a Biometric Society-

nek, elnökségi tagja az Int. School of Vegetation Sc.-nek. Számos hazai bizottságnak is aktív résztvevője (TMB, Bot. és Ökol. Szakosztály, MTA-SCOPE stb.).

Iskolateremtő egyéniségét jelzi, hogy mintegy 50 szakdolgozat, 18 doktori értekezés, 6 kandidátusi disszertáció segítője volt, nagyszámú, élményszerű egyetemi előadásait, szemináriumait más szakos hallgatók is látogatják. Oktatási jegyzetei, tankönyvrészletei a szünbiológiában alapmunkáknak számítanak. Több kutatási team szervezője és irányítója. Tudományos publikációinak száma meghaladja a 80-t, részben idegen nyelvűek és külföldön jelentek meg. A Kiváló Munkáért kitüntetés (1979) és Akadémiai Díj (1973) részese.

Juhász Nagy Pál mint a szupraindividuális biológiai organizáció hazai irányító elméleti kutatója méltó arra, hogy ajánljuk az MTA levelező tagságára.

Jakucs Pál, Zólyomi Bálint

Pócs Tamás

1933-ban Budapesten született. Szűkebb szakterülete: botanika, bryológia, növényföldrajz, trópusi ökológia. Doktori fokozatot 1977-ben szerzett. Jelenleg az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetének tudományos tanácsadója, a Botanikai Osztály vezetője, c. egyetemi tanár.

Középszkolás kora óta a botanikával foglalkozik, tanítómesterei közé számítja Jávorka Sándort, Soó Rezsőt és Zólyomi Bálintot. 8 évet töltött a Növénytarban, 1962-től 1978-ig az Egri Tanárképző Főiskola Növénytani Tanszékének vezetője, azóta dolgozik Vác-rátóton. Már hallgató korában megkezdte az Őrség és a Vendvidék vegetációjának feldolgozását és térképezését, ahol számos felfedezésével a jelenlegi tájvédelmi körzet legértékesebb biológiai objektumait tárta fel, kimutatta a nagy nemzetközi visszhangot kiváltó túlévelű elegyeserdő-öv elszigetelt jelenlétét az Alpoknál (Vegetationsstudien in Őrség, Akadémiai Kiadó, 1958). Dolgozott a Bükk hegység és a Déli-Kárpátok vegetációfeltérési munkáiban.

1963-ban és 1965–66-ban hosszabb vietnami tanulmányútjain fordult érdeklődése a trópusi botanika és bryológia kutatása felé. Elvégezte e rendkívüli fajgazdagságú ország arealgeográfiai és életforma analízisét. 1969-től négy évig Tanzániában oktatott agrár-mérnököket. Közben feltérképezte a sűrűn lakott Uluguru hegység vegetációját és eredményeit értékelte a mezőgazdasági potenciál szempontjából is (Vegetation mapping in the Uluguru Mountains. Boissiera, 24: 447–498, 1976). Igen nagy nemzetközi hatása volt az epifiton vegetációnak az őserdők vízháztartásában betöltött szerepéről írt dolgozatainak (pl. The epiphytic biomass and its effect on the water balance of two rain forest types. Acta Bot., 26: 143–167, 1976). Megírta a Bryophyte Ecology könyvben (ed. A. J. E. Smith, Chapman and Hall, 1982) a trópusi fejezeteket. Fő szervezője a kelet-afrikai svéd–magyar kooperációban beindult „Usambra Rain Forest Project”-nek.

Kutatásai során 30 új növényfajt és 4 új növényfajcsoportot írt le, munkásságának elismeréseként 15 új növényfajt, 2 növényfajcsoportot, 17 állatfajt és egy állatfajcsoportot neveztek el róla. A levéllakó májmohák rendszertani revízióján túl a flórafajlódással is foglalkozott, s elsők között hozta kapcsolatba a mohák mai elterjedését a lemez-tektonika eredményeivel (Correlation between the tropical African and Asian bryofloras I., Journ. Hattori Bot. Lab., 41: 95–106, 1976). Felkérték — a holland B. O. van Zanten-nel társszerzőségben — az Advances in Bryology I. kötetbe (ed. W. Schultze-Motel,

a mohák elterjedéséről szóló rész megírására. Eddig 150 publikációja jelent meg, nagyobb részben nemzetközi fórumokon.

Több alkalommal hívták meg előadókörutakra (1979: Duisburg, 1980: Alberta, Edmont, 1983: Utrecht, Groningen). Sokszor szerepelt előadásokkal nemzetközi kongresszusokon (Genf 1974, 1977; Leningrád 1975; Bordeaux 1975; Bangor 1976; Poznan 1980; Prága 1982; Tokió 1983). 1978-ban ő szervezte meg az első kelet- és közép-európai Bryológiai Konferenciát hazánkban, 1985-re mohaökológiai nemzetközi konferenciát szervez hazánkban (eddig 30 ország 130 élvonalbeli tudósa jelentkezett).

Tagja több nemzetközi tudományos társaságnak (American Bryological Soc., Ass. pour Étude Taxonom. de la Flore Africaine Tropicale, Int. Ass. of Plant Taxonomist).

Aktív felsőoktatási tevékenysége óta is részt vesz az egyetemek munkáiban (spec. koll., posztgraduális képzés). Tanítványokat nevelt, doktoranduszok és aspiránsok munkáit irányította, 11 felsőoktatási jegyzet vagy tankönyv szerzője, ill. társszerzője. Tagja a Magyar Biológiai Társaság elnökségének és a Botanikai Bizottságnak, szerkesztő bizottsági tagja az Acta Bot. Hung.-nak és a Bryologische Beiträgenek. Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója és az Akadémiai Díj tulajdonosa.

Pócs Tamás a korábbi magas szintű magyar botanikai iskolák modern szemléletű, nemzetközileg igen elismert tudósa, akit minden vonatkozásban méltónak tartunk arra, hogy az MTA levelező tagságára jelöljük.

Jakucs Pál, Zólyomi Bálint

Székel György

1926-ban Püspökladányban született. Szűkebb szakterülete: neurobiológia. Doktori fokozatát 1971-ben szerezte meg. Jelenleg a DOTE Anatómiai Intézetének igazgatója.

Az idegi organizáció problémáit 3 megközelítésből tanulmányozza. 1. Neuroembriológiai vizsgálatok. A kísérletes embriológia módszereivel kételtű és madár embriókon számos szervátültetési és idegrendszeri rekombinációs kísérletben az érintett területek működését tanulmányozta. Eredményei alapján kimutatta más nézetek által bizonyítottak gondolt specifikus idegi kapcsolatok merev rendszerének ellentmondásait, és az idegi ingerület fiziológiai paramétereit helyezte előtérbe egy sztochasztikus összeköttetés rendszerben levő idegi organizáció kialakításában (Adv. Morphogen. 5, 181, 1966). 2. Magatartási és neurokibernetikai vizsgálatai során kimutatta, hogy a végtagmozgató képesség a gerinevelő meghatározott szakaszának sajátos szerkezetéhez kötött. Szabadon mozgó góték 8 végtagizmából egyidőben elvezetett működési potenciálok vizsgálatából megállapította, hogy az izmok koordinált működési mintázatát egy gerinevelői „ritmicitás generátor” irányítja, ami izolált körülmények között is képes a megfelelő ritmus keltésére. A feltételezett idegi szerkezet modellálására a rekurrens ciklikus gátlás elvét dolgozta ki a matematikai logika módszereinek az alkalmazásával (Kybernetik, 5, 89, 1968). Az elv általános érvényességét mások halmazelméleti módszerekkel igazolták, biológiai realitását gerinctelenek idegrendszerében mutatták ki. Ezen eredményeiért Akadémiai I. díjban részesült 1970-ben. 3. Neurohisztológiai vizsgálatok. A középagyi látóközpont szerkezetének leírása a fiziológiai vizsgálatoknak máig is alapja. Itt mutatta ki az ún. somato-dendrikus szinaptikus komplexust, amit azóta mások is megtaláltak (J. Hirnforsch. 14, 189, 1973). Utóbbi időben munkatársaival egy új típusú módszert dolgozott ki, mely alkalmas szelektált idegelemek eddig nem ismert mértékű kimutatására. Segítségével a gerinevelő és az agytörzs sok ismeretlen részletét

tárták fel (Brain Res. 103, 275, 1976; Neurosci. Lett. 19, 161, 1980; J. Comp. Neur. 120, 258, 1982). A módszer elektronmikroszkópos vizsgálatokra is alkalmas, és kimutatták az agytörzsi és gerincvelői érző rostok bonyolult végződési módját (Exp. Brain Res. 53, 109, 1983). Jelenleg egyetlen idegsejt mikroelektródon keresztül történő jelölése után a teljes dendritfa számítógépes rekonstrukcióját végzik az alaki és működési sajátosságok korrelációjának a tanulmányozására.

Tudományos tevékenysége alapján számos meghívást kapott külföldi kongresszusokra, referátum tartására és üléselnöki tisztségek betöltésére. Közel 3 évet töltött a Szovjetunió, Hollandia, Anglia és főleg az USA neurobiológiai laboratóriumaiban. Közvetlen irányításával eddig 5 munkatársa védte meg kandidátusi értekezését. Az anatómia, szövet- és fejlődéstan szakavatott és tapasztalt oktatója. Az Egészségügyi Minisztérium megbízásából 2 oktató filmet készített a fejlődéstan tárgyköréből. 1975-től a debreceni Anatómiai Intézet igazgatója.

A Magyar Anatómusok-Histologusok és Embryologusok Társaságának (MAHET) vezetőségi tagja és Embryológiai és Teratológiai Szekciójának elnöke. Az INTERMOZG 2. főtéma hazai koordinátora. Tagja az IBRO-nak, az International Society of Developmental Biologists-nak és az European Neuroscience Association-nak. Több folyóirat (Acta Biol., J. Hirnforschung, J. Comp. Neurol., Exp. Clin. Geront.) szerkesztőségében dolgozik. A Debreceni Orvostudományi Egyetem tudományos rektorhelyettese.

*Ádám György, Damjanovich Sándor,
Flerkó Béla, Törő Imre*

Teplán István

Magyarkeszin született 1932-ben. Szűkebb szakterülete a fiziológiailag aktív peptidek kémiája és biológiája. 1979 óta a kémiai tudomány doktora. Az MTA Természettudományi Főosztályának főosztályvezetője, az EKSz Peptidkémiai és Membránbiológiai Részleg (SOTE I. sz. Kémiai-Biokémiai Intézet) tud. tanácsadója, a Peptidkémiai Kutatócsoport vezetője, c. egyetemi tanár.

Teplán István 1957-ben szerzett vegyész oklevelet az ELTE Természettudományi Karán. 1966-ban a Lomonoszov Egyetemen nyerte el a kandidátusi, majd 1979-ben Budapesten a tudomány doktora fokozatot. Első munkahelye a Gyógyszerkutató Intézet volt, ahol különböző gyógyszerek szabadalommal védett előállításával foglalkozott. Az Izotóp Intézet megalakulása után, az intézmény tudományos munkatársaként részt vett a hazai kutatások izotópkészítményekkel való ellátásának megszervezésében, s egyike volt azoknak, akik megteremtették a jelzett szerves vegyületek előállításának tudományos alapjait. Ennek során több új, speciális módszert dolgozott ki, elsősorban az aminosavak és származékaik radioszintézisére. Különösen jelentős a polipeptidek tríciumos jelzése területén kifejlesztett úttörő jellegű tevékenysége, az általa kidolgozott eljárást (J. Lab. Comp. 12 163; 14 557; 15 153; 163; 16 673; Horm. Act. Brain Peptides, Plenum Press, NY 1982, 619) ma széles körben alkalmazzák. Ő és csoportja e módszerrel a jelzett polipeptidhormonok egész sorát állították elő, s használták fel széles körű kooperációban biológiai és biokémiai kérdések tisztázásához (Brain Res. Bull. 1 19; Horm. Met. Res. 12 471). A Rockefeller Egyetemen eltöltött egyetemes tanulmányútjáról visszatérve igen sokat tett a szilárdfázisú peptidszintézis hazai bevezetése és széles körű el-

terjesztése érdekében. Csoportjával széles körű nemzetközi kooperáció keretében — elsősorban a Nobel-díjas A. V. Schally-val együttműködve — elsők közt kapcsolódott be a gonadotropin releasing hormon (GnRH) szerkezet-hatás összefüggéseinek kutatásába. E kutatások kiterjedtek mind az agonista, mind a gátló hatású analógok szintézisére, biológiai hatásuk vizsgálatára. A több száz általuk előállított analóg között találhatók a ma ismert legjobb hatású inhibitorok és szuperaktív agonisták (Peptides, 1978 461, 499; 1980 591; 1982 555; Peptides, 2 55; 3 969; 4 149). Ez utóbbi — szabadalommal is védett — származékok ovulációt kiváltó hatásukkal a nagyüzemi állattartásban igen fontos szerephez jutottak. Az általa vezetett csoport, több oldalról vizsgálva a GnRH és származékai hipofiziotrop hatásának mechanizmusát, metabolizmusát és receptorait, számos igen jelentős megállapítást tett (BBRC, 114 1028; Horm. Act. Brain Peptides, Plenum Press, NY 1982, 507; Endocrinol. Exp. 18 109). Így többek között kimutatta, hogy a hipofízis GnRH agonistákkal történő tartós kezelés deszenzitizálja a luteinizáló hormont termelő sejteket, míg a rövid idejű kezelés fokozza a sejtek érzékenységet (Mol. Cell. Endocrinology, 30 109; Biology of Cell, 45 449, Peptides, 1982 559). A hipofízis GnRH receptorainak tanulmányozására olyan fotoreaktív GnRH analógokat állítottak elő, amelyek aktiválás után kovalensen kötődve a receptorhoz a luteinizáló hormon maximális felszabadulását okozzák (Int. J. Pept. Prot. Res., 23; Peptides, 1984, (sajtó alatt)).

Munkássága az ország határain túl is jól ismert, kiterjedt nemzetközi kapcsolatainak. Társ szerzője, illetve szerzője 80, többségükben rangos nemzetközi folyóiratban megjelent közleménynek és 13 szabadalomnak, amelyeknek jelentős nemzetközi visszhangját a hivatkozások nagy száma is jellemzi. Rendszeresen végez magas színvonalú tudományos szervező munkát, ami természetesen a legtöbb esetben elválaszthatatlan beosztásától. Komoly érdemei vannak a hazai peptidkémiai, biokémiai és biomedicinális kutatások koordinálásában. Tagja, illetve tagja volt több akadémiai bizottságnak, a TMB szakbizottságának, illetve plenumának. Munkájának elismeréseként 1970-ben a Munka Érdemrend ezüst, 1976-ban pedig az arany fokozatát kapta. 1983-ban az MTA Elnöksége tudományos eredményeiért Akadémiai Díjban részesítette.

*Bognár Rezső, Flerkó Béla, Grastyán Endre, Halász Béla,
Törő Imre*

Venetianer Pál

Budapesten született 1935-ben. Szűkebb szakterülete: molekuláris biológia (génműködés szabályozása, génsebészet). A biológiai tudomány doktora fokozatot 1975-ben szerezte meg. Az MTA SZBK Biokémiai Intézetének igazgatója.

Venetianer Pál az ELTE Természettudományi Karán nyert biológia-kémia szakos diplomát. 1957—1970 között a SOTE Orvosi Vegytani Intézetében, 1970 óta az MTA Szegedi Biológiai Központ Biokémiai Intézetében dolgozik. 1984. január 1. óta az utóbbi intézet igazgatója. A biológiai tudomány kandidátusa 1965, a biológiai tudomány doktora 1975 óta. A szegedi JATE címzetes egyetemi tanára és állandó előadója.

Első tudományos sikere az a munka volt, amely kimutatta, hogy a ribonukleáz diszulfidhidjainak képződése enzimatikusan katalizált folyamat, a folyamat természetes hidrogénaceptora a dehidroaszkorbinsav (Venetianer, P., Straub, F. B.: The enzymic reactivation of reduced ribonuclease. *Biochim. Biophys. Acta* 67, 166, 1963). E munka alapján

kapott meghívást C. B. Anfinsen intézetébe, ahol 1965/66-ban részt vett a bakteriális enzimszabályozás mechanizmusára irányuló vizsgálatokban. A hatvanas évek végén a riboszomális RNS gén izolálását kísérte meg, ami nagy technikai nehézségeket jelentett, amíg a rekombináns DNS technika ki nem fejlődött. Ebben a munkában több jelentős eredményt ért el. Így kimutatták, hogy a polimeráz enzim szorosan kötődik a génhez (Udvardy, A., Sümegi, J., Venetianer, P.: Tight binding of RNA polymerase to rDNA genes in *E. coli*. *Nature*, 249, 548, 1974), igen elegáns módszerekkel bizonyították, hogy pontosan 7 ilyen gén van a baktériumban (Kiss, A., Sain, B., Venetianer, P.: The number of rRNA genes in *E. coli*. *FEBS Lett.* 79, 77, 1977), és elsőként írták le az egyik ilyen gén szabályozó részének szerkezetét (Csordás-Tóth, É., Boros, I., Venetianer, P.: Structure of the promoter region for the *rrn B* gene in *E. coli*. *Nucleic Acid Res.* 7, 2189, 1979).

E munkák szükségszerűen vezettek el oda, hogy a génsebészet technológiáját bevezessék, egy új restrikciós enzimet is felfedeztek (Kiss, A., Sain, B., Csordás-Tóth, É., Venetianer, P.: A new sequence specific endonuclease (Bsp) from *Bacillus sphaericus*. *Gene* 1, 323, 1977). Ugyanezen restrikciós enzimnek a metiláz-párját is izolálták, sőt, klónozták is. Sikert a klónozott gén működését eukarióta szervezetben is kimutatták (Fehér, Zs., Kiss, A., Venetianer, P.: Expression of a bacterial modification methylase gene in yeast. *Nature*, 302 [1983], 739, 173–180). Meghatározták a metiláz-gén szerkezetét is (Pósfai, Gy., Kiss, A., Erdei, S., Pósfai, J., Venetianer, P.: Structure of the *Bacillus sphaericus* R modification methylase gene. *J. Mol. Biol.* 170, [1983] 597–610). Ismeretes, hogy az elmúlt 3 évben megvalósították az emberi pro-inzulin gén klónozását. E munka nem reprodukciót jelent, saját kutatásaik alapján építettek be erős promotert és konstruáltak egy új vektort (Boros, I., Pósfai, Gy. és Venetianer, P.: High copy-number derivatives of the cloning vector pBr322. *Gene* [1984] közlés alatt).

Venetianer Pál széles biológiai (és humán) érdeklődésű kutató, akinek személyi adottságai tették lehetővé, hogy egy igen jó kollektív szellemben dolgozó csoportot alakítson ki. A Szegedi Biológiai Központon belül és egyetemi kutatókkal is számos kollaborációban vesz részt. Kiváló népszerűsítő, két kis könyve és számos előadása tanúskodik erről. Tudományszervezésben az intézeten kívül mint a Biokémiai Bizottság, az elnökség Köznevelési Bizottságának tagja, a TMB Kísérleti Biológiai Szakbizottságának tagja dolgozik.

1981-ben ő nyerte el az Európai Biokémiai Társaságok Szövetségének ún. Ferdinand Springer díját, ennek megfelelően 15 országba kapott meghívást előadás tartására. Meghívottként részt vett a nemzetközi COGENE bizottság munkájában. 1981-ben három munkatársával együtt Akadémiai Díjat kapott.

Venetianer Pál tudományos pályája egyenletesen emelkedik, szakmai és emberi adottságai alapján az Akadémia levelező tagjai közé történő választása feltétlenül megérdemelt.

Alföldi Lajos, Strarub F. Bruno

Vida Gábor

1935-ben Budapesten született. Szakterülete: genetika, evolúciókutatás. Doktori fokozatát 1973-ban szerezte. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Genetikai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Vida Gábor biológia-kémia szakos tanári diplomáját az ELTE-n szerezte. Első tudományos munkái vegetációtérképezéssel és növénycönológiával kapcsolatosak. 1961-től az MTA Genetikai Kutató Intézetében Györffy Barna irányításával citológiai, citogene-

tikai irányban kezd dolgozni. Ennek során a kromoszómaszám változással és a hibridizációval kísért fajkeletkezés kérdése foglalkoztatja. Első nemzetközi bemutatkozása az 1964-es edinburghi X. Nemzetközi Botanikai Kongresszuson számos meghívást eredményezett. Kilenc alkalommal dolgozott I. Manton mellett az angliai Leeds-i Egyetemen, s többször járt Svájcban is, ahol a Nobel-díjas T. Reichsteinnel evolúciógenetikai és kemotaxonómiai kutatásokat végzett (vele társszerzőségben 12 cikke jelent meg, zömmel a *Helvetica Chimica Acta*-ban).

Az evolúciós citogenetika területén nemzetközi tekintélyre tett szert. Kromoszóma vizsgálatok alapján tisztázta egy régóta problematikus növénynemzetség evolúciós rokonságát. (A. F. Tryon, G. Vida: *Platyzoma*: A new look at an old link in ferns. *Science* 156 1109—1110, 1967), és egy izolált óceánisziget páfrányflórájának eredetét (I. Manton, G. Vida: Cytology of the fern flora of Tristan da Cunha. *Proc. Roy. Soc. B* 170 361—379, 1968). Kiterjedt keresztezési munkával, fajok reszintézisével igazolta az auto- és alloplodiaevolúciós jelentőségét (főbb publikációk: *Brit. Fern Gaz.* 10 53—67, 1969; *Bot. J. Linn. Soc.* 63 1—21, 1970; *Bauchinia* 4 223—253, 1970; *Caryologia* 23 525—547, 1970). Sikerült egy természetben nem élő új fajt is előállítani (*Ber. Bayer. Bot. Ges.* 50 23—27, 1979). 1970-ben sikeres nemzetközi szimpóziumot szervezett a növények evolúciójáról (*Evolution in Plants. Akadémiai Kiadó, Bp.* 1972).

1973 óta az ELTE Genetikai Tanszékét vezeti. Energiájának jelentős részét a genetika oktatás javításának szentelte. Általános genetikai, evolúció- és populációgenetikai főkéllégiumi előadásai a hallgatók körében népszerűek. Nevéhez fűződik a modern, modell-szemléletű populációgenetika és speciációgenetika oktatásának bevezetése. A tanszéki kutatásokat három fő irányba fejlesztette tovább: evolúciógenetika (populációgenetikai és citológiai aspektusokból), differenciáció-genetika, környezeti mutagének kutatása és tesztelése. Mindhárom területen munkatársaival azóta már több publikált eredménye is van (*Biologia Plantarum* 20 193—200, 1978; *Theor. Appl. Genet.* 58 75—78, 1980; *Mut. Res.* 67 315—319, 1979; *Ibid.* 89 75—82, 1981; *Acta Bot. Acad. Sci. Hung.* 27 455—460, 1981; *Acta Bot. Malacitana* 8 101—126, 1983).

Széles körű szakmai érdeklődése mellett nemzetközi tudományos szervezetekben is közreműködik. Az IBP (International Biological Program), majd e program befejezése után a SCOPE (Scientific Committee on the Problems of the Environment) magyar nemzeti bizottság titkáráként a közgyűlések és értekezletek szervezeti munkájában közel egy évtizeden át dolgozott.

Vida Gábor a biológia két igen aktuális szakterületén, a molekuláris biológiában és az ökológiában is tájékozott. E pozícióból új tudományos kutatási problémákat is meglát. Nagy feltűnést keltett például a molekuláris szintű genetikai diverzitás csökkenésének globális hatásáról kifejtett nézete (*Genetic diversity and environmental future. Environmental Conservation, Lausanne* 5 127—132, 1978). Hasonló interdiszciplinaritásra utal, hogy évekig volt titkára az MTA Genetikai Bizottságának (s jelenleg is tagja), ugyanakkor azonban ökológiai, botanikai, környezet- és természetvédelmi egyesületeknek is gyakori előadója. A TMB Kísérleti biológiai szakbizottságának évekig tagja volt, majd 1980-tól az Általános biológiai szakbizottság elnöke lett. 1983 óta az MTA Biológiai Osztályának tanácskozó tagja. A Művelődési Minisztérium Biológia Oktatási Bizottságának ugyancsak több éve elnöke, ezen kívül tagja a Környezeti Oktatási Bizottságnak.

Tudományos ismeretterjesztői tevékenysége kiemelkedő. Csak az utóbbi két évben 32 szabadegyetemi előadása, s közel ugyanannyi továbbképző előadása volt. Számos rádióriportban működött közre, s a televízió tudományos műsoraiban is többször szerepelt (Tudóklub, Szemle, Gondolkodó, Iskola-televízió, Gólyavári esték, Tv-Egyetem). Tv-egyetemi előadásaiért 1980-ban nívódíjban is részesült. Ismeretterjesztő cikkei és könyv-fejezetei mellett könyvet írt az élet keletkezéséről (*Gondolat Kiadó, 1981*). 1981-

ben indította meg az *Evolúció* című könyvsorozatot, melynek eddig három kötete jelent meg (1981, 1982, 1983) az első kötet nívódíjas, s rövidesen további kettő várható. Szakmai-tudományos tevékenységét 52 idegen nyelvű és 27 magyar nyelvű publikáció jelzi.

Ádám György, Dénes Géza, Zólyomi Bálint

Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya

Herczegh Géza

1928-ban Nagykaposon született. Szűkebb szakterülete a nemzetközi jog. Az állam- és jogtudomány doktora fokozatot 1979-ben szerezte meg. A Janus Pannonius Tudományegyetem (Pécs) Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára és dékánja.

Herczegh Géza a magyar nemzetközi közjog nemzetközileg ismert és elismert kiemelkedő kutatója és oktatója. Néhai Buza László akadémikus tanítványaként indult tudományos pályáján, majd az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében gyarapította elméleti ismereteit. Kezdetől fogva arra törekedett, hogy a nemzetközi jog tudományának elméleti tételeit szembesítse a valósággal és azok érvényesülését, gyakorlati hatásait is vizsgálja. Elsőnek foglalkozott hazánkban a gyarmati rendszer felbomlásának nemzetközi jogi kérdéseivel, amelyekkel kapcsolatos kutatási eredményeit „A gyarmati kérdés és nemzetközi jog” című, 1962-ben megjelent monográfiájában összegezte. Ezzel párhuzamosan behatóan tanulmányozta a Magyarországot közvetlenül érintő nemzetközi megállapodások és az új nemzetközi jogra jellemző alapelvek elméleti vonatkozásait, amelyekről számos, figyelmet keltő tanulmányt írt. Az általános jogelvek szerepe a nemzetközi jogban című angol nyelven megjelent munkája (1969) külföldön is érdeklődést keltett és vitákat váltott ki. Nemzetközi jogi képzettsége széles körű történelmi ismeretekkel párosul. 1963–1967 között a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékén diplomáciatörténetet adott elő. 1967-ben a Pécsi Tudományegyetem Nemzetközi Tanszékének vezetésével bízták meg. Nemzetközi jogi és diplomácia-történeti kutatásai vezették el a nemzetközi kapcsolatok, illetve a nemzetközi jog szociológiájának kérdéseire, amelyeknek tudományos vizsgálata terén hazánkban ugyan-csak úttörő, kezdeményező szerepe volt.

Egyetemi oktató- és kutatómunkája mellett számos nemzetközi szakértői konferencián vett részt, tagja volt a humanitárius nemzetközi jog megerősítése és fejlesztése érdekében megrendezett genfi diplomáciai konferenciára kiküldött magyar delegációnak, ahol a III. Bizottság alelnökévé választották. Több javaslat kidolgozásában és előterjesztésében működött közre, számos tanulmányt jelentetett meg itthon és külföldi kiadványokban a konferencián leginkább vitatott kérdésekről, amelyek alapján a humanitárius nemzetközi jog kiemelkedő szakértőjeként tartják számon. Ebből a témakörből írott munkája alapján minősítették az állam- és jogtudomány doktorává. (E témában megjelent monográfiája: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. 1981. Angol nyelvű változata megjelenés alatt.) Az utóbbi években főleg diplomáciatörténeti tanulmányokat publikált, amelyek közül különösen a „kényes” Görgey-problémát új megvilágításba helyező cikke részesült kedvező fogadtatásban. Magyarország nemzetközi kapcsolatainak történeti fejlődéséről írott összefoglaló műve kiadásra kész.

Előadásokat tartott a pozsonyi, a krakkói, a bécsi, a grazi, a marburgi, a bayreuthi és a strasbourgi egyetemeken, egyik előadója volt az 1979. évi krakkói humanitárius nemzetközi jogi szemináriumnak, az 1981. évi genfi magyar–svájci kerekasztal-konferenciának, résztvevője az új nemzetközi jogrend kérdéseit vitató 1982. évi uppsalai UNITAR szemináriumnak, valamint számos más nemzetközi értekezletnek.

Elnöke a Magyar Jogász Szövetség Nemzetközi Jogi Szakosztályának, titkára az ILA magyar tagozatának, tagja a TMB Állam- és jogtudományi szakbizottságának. Elnöke a Magyar Vöröskereszt Humanitárius Nemzetközi Jogi és Békebizottságának, tagja a PAB Elnökségének. 1974-ben a Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánhelyettese volt, 1981-től a Kar dékánja.

Király Tibor, Kovács István, Kulcsár Kálmán, Peschka Vilmos

Hoch Róbert

Budapesten született 1926-ban. Szűkebb szakterülete: szocialista gazdaság, életszínvonal és árrendszer elmélete és tervezése. A közgazdaságtudomány doktora fokozatot 1972-ben nyerte el. Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos igazgatóhelyettese.

Hoch Róbert a Közgazdaságtudományi Egyetem általános szakán végzett. A kandidatusi fokozatot 1961-ben, a tudomány doktora fokozatot — Fogyasztás és ár c. disszertációjával — 1972-ben nyerte el. 1948-tól 1955-ig a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Politikai Gazdaságtan Tanszékén oktató. Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetében 1955 óta dolgozik; jelenleg igazgatóhelyettes és osztályvezető. Az MSZMP KB Politikai Főiskola Politikai Gazdaságtan Tanszékén egyetemi tanár.

Kutatási témája a szocialista gazdaság, különös tekintettel az életszínvonal és az árrendszer elméletére és tervezésére. Kidolgozta a fogyasztás gazdaságtanát mint a gazdaság szerves részének marxista elméletét. Elsőnek adta meg az indifferencia felületek elméletének mélyreható és átfogó bírálatát. Jelentős szerepe volt a kereslet modellezésének és prognosztizálásának a meghonosításában. Kiemelkedőt alkotott a fogyasztási struktúra alakulását befolyásoló tényezők kutatásában. Munkássága hozzájárult a fogyasztás és a jövedelemtervezés számos kérdésének a tisztázásához. Sokat foglalkozik az árelmélet és ártervezés kérdéseivel; hozzászólásai mindig figyelmet keltenek a fel-fellobbanó árvitákban. Kiemelkedő eredménye a szocialista fogyasztási modell problémáinak a tisztázása, az ellentétes nézetekkel szembeszállva. Elsőként fogalmazta meg a modell alapvető jellemzőit, ezek ma is a nemzetközi érdeklődés előterében állanak.

A fentiek mellett jelentőset alkotott a gazdaságpolitika, a népgazdasági tervezés — különös tekintettel a hosszú távú tervezés — elméleti-elvi kérdéseinek a megválaszolásában; valamint a szocialista gazdaság működési mechanizmusának a feltárásában. Részt vett az 1968. évi mechanizmus reform kidolgozásában; 1968 után pedig az életszínvonal hosszú távú tervezésének a megalapozásában. Érdeklődésének előterébe kerültek az elmúlt években az infrastruktúra problémái.

Négy könyve jelent meg (a Fogyasztás és ár c. könyve angol nyelven is). Több broszúrát, egyetemi jegyzetet, tankönyv-fejezeteket és több mint száz cikket írt, az utóbbiak közül számos idegen nyelven jelent meg. Sok nemzetközi konferencián tartott figyelmet keltő előadásokat. Rendszeresen vesz részt a párt és az állam számára készülő előterjesztések kidolgozásában; több alkalommal volt tagja az Akadémia különféle ad hoc bizottságának.

Az MSZMP KB Közgazdasági Munkaközösségének és a TMB Közgazdaságtudományi szakbizottságának tagja, elnökhelyettese az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának.

Bognár József, Erdős Péter, Kornai János, Sipos Aladár

1931-ben Bándon született. Szűkebb szakterülete: nemzetközi magánjog és gazdasági jog. 1974 óta az állam- és jogtudomány doktora. Jelenleg az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézetének igazgatója.

A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságára ajánjuk Mádl Ferencet, a nemzetközi magánjog és gazdasági jog egyetemi tanárát, az ELTE Civilisztikai Tudományok Intézetének igazgatóját, az állam- és jogtudomány doktorát (1974).

„A tehetség mániákusan szorgalmas” — ezt igazolják Mádl Ferenc tudományos munkásságának mennyiségi mutatói, amelyek több mint tíz könyvről, monográfiáról s nagyszámú tanulmányról, egyéb közleményről tanúskodnak. A tudományos munka értékét azonban döntően nem mennyisége, hanem minősége határozza meg. S bármennyire imponáló is Mádl Ferenc tudományos műveinek nagy száma, az MTA levelező tagságára ajánlását elsősorban tudományos teljesítményének nemzetközi mértékkel mérve is magas színvonala, kutatásainak megbízhatósága, gondolatainak mélysége s a tudományos eredmények megformálásának eleganciája alapozza meg.

Tudományos kutatásainak fő területét és irányát a polgári jog, a nemzetközi magánjog, a gazdasági integráció jogi problémái, valamint az összehasonlító jog alkotják. E téren megjelent művei közül kiemelkedik a deliktualis felelősségről írt munkája, amely 1968-ban Akadémiai Díjban részesült (A deliktualis felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében, Akadémiai Kiadó, 1964), „Az Európai Gazdasági Közösség joga” című terjedelmes monográfiája (Akadémiai Kiadó, 1974), amelyet az Akadémiai Kiadó nívódíjjal jutalmazott, valamint a nemzetközi magánjog egyetemi tankönyve (Magyar nemzetközi magánjog, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981). Külön meg kell említeni német és angol nyelvterületen megjelent számos jelentős munkáját, amelyek a nemzetközi magánjoggal, a külkereskedelmi monopóliummal, kiváltképpen a szocialista országok külkereskedelmének és a külföldi beruházásoknak jogi szabályozásával foglalkoznak.

A tudományos művek értékét legjobban gyakorlati hatásuk és hasznosságuk igazolja. Mádl Ferenc inémt legfontosabb tudományos eredményei kifejezőlésre találtak a magyar és a nemzetközi jogalkotásban és jogalkalmazói gyakorlatban egyaránt. Mindenképpen kiemelkedik ezek sorából a Nemzetközi Magánjogi Kódex megalkotásában végzett jelentős tevékenysége, amelyet mint a Kodifikációs Bizottság elnöke fejtett ki. Ezenkívül még közreműködött számos más integrációs, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok területére tartozó felsőbb szintű jogi állásfoglalás és tervezet hazai és külföldi előkészítésében. Jogalkalmazói tevékenységet mint a Magyar Kereskedelmi Kamara mellett szervezett Külkereskedelmi Választott Bíróság bírāja végez.

Elméleti munkájának közvetlen gyakorlati hatását széles körű hazai és nemzetközi egyetemi oktatói tevékenységében mérhetjük le. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán egyetemi tanárként végzett említett munkája mellett több éven át volt az ELTE Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője, majd az ELTE rektorhelyettese. Továbbá ki kell emelni a Strasbourgi Nemzetközi Összehasonlító Jogi Egyetemen, a Kaliforniai McGeorge Jogi Kar összehasonlító jogi nyári szemeszterén, valamint a Kaliforniai Egyetem berkeleyi Jogi Karán több szemeszteren végzett professzori munkáját.

Mádl Ferenc érdemességét az akadémiai levelező tagságra nemcsak tudományos és oktató tevékenysége, hanem jelentős tudományos szervező munkája is indokolja. E körben említésre érdemes, hogy számos jogtudományi folyóirat szerkesztő bizottsági tagja és szerkesztője, elnöke a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának, éveken keresztül töltötte be a Nemzetközi Jogtudományi Egyesület Magyar Nemzeti Bizottságának titkári tisztét, társelnöke a Magyar Jogász Szövetség Nemzetközi

Magánjogi Szakosztályának, témavezetője a Népgazdasági Jogi Kutatási Társulásnak és vezetője az Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi Magánjogi Szakcsoportjának. E tudományszervező munka mellett még további társadalmi munkát fejt ki különböző szakszervezeti és más funkciókban: így tagja volt az MTA Hivatala Szakszervezeti Bizottságának és Munkaügyi Döntőbizottságának, főtítkára a Magyar Pugwash Bizottságnak.

Kovács István, Kulcsár Kálmán, Peschka Vilmos, Szabó Imre

Mátyás Antal

1923-ban született Szombathelyen. Szűkebb szakterülete: a modern polgári közgazdasági elméletek. Doktori fokozatát 1972-ben szerezte. Az MKKE Közgazdasági Elméletek Története Tanszékének vezetője, egyetemi tanár.

1953-tól a Politikai Gazdaságtan Tanszék oktatója, a közgazdasági elméletek története tárgykörben. Harminc év alatt kifejlesztett tudományos tevékenységét 7 magyar, 2 idegen nyelvű könyv és kb. 80 tanulmány jelzi. 1970-től, az akkor megalakuló Közgazdasági Elméletek Története Tanszék vezetője. Kutatói tevékenysége kezdettől fogva összefonódott tankönyvírói munkásságával. A modern polgári elméleteket kritikailag feldolgozva egymás után jelentek meg állandóan gazdagodó tankönyvei. Elmélyült oktatói tevékenységével Mátyás Antal nagy tekintélynek örvend az ifjúság körében; volt hallgatóinak tízezreinél járult hozzá tudásuk széles körű megalapozásához. A közgazdasági szakmai műveltség egyik kiemelkedő terjesztőjének számít Magyarországon. Úttörő és eredményes alapkutatói tevékenységének köszönhető nemzetközi elismertsége, aminek a szocialista országok körében és Nyugaton egyaránt tanúi lehetünk. Az utóbbi annál jelentősebb, mivel Mátyás Antal a polgári közgazdasági elméleteket és áramlatokat marxista alapokról bírálja, illetve közelíti meg és végzi el kritikai értékelésüket. Angol nyelvű könyve széles körű visszhangot keltett. Idézhető közülük a *Kyklos* nevű svájci közgazdasági folyóirat recenzorának véleménye: „...monumentális elméleti munka, potenciálisan hasznos még azok számára is, akik alapvető filozófiájával nem értenek egyet. ... semmi főbb fejlődési vonal nem maradt ki keretei közül és a tárgyalás bármelyik nyugati közgazdásznak a becsületére válna. ... minden elméletet gondosan megbírál, mihelyt azt leírta.” Nem véletlen, hogy ezt a könyvét külföldi egyetemeken — Amerikától Anglián át, Kínában és Tokióban — ismerik és használják.

Mátyás Antal a polgári közgazdaságtan művelőinek mondanivalója mögött mindig igyekezett fellelni a megfelelő marxista tartalmat, illetve marxista választ adni az általuk felvetett reális kérdésekre. Így például a marxista újratermelési elméletre támaszkodva fejtette ki Keynes rendszerének, az optimális beruházási hányad problémájának, Wicksell, Harrod, Hicks konjunktúra-, ill. növekedési elméletének marxista szempontból reális mondanivalóját. A marxi kétszektoros séma révén mutatta meg, mi a valóságos elem Böhm-Bawerk termelési átlagperiódus fogalmában. Eltissel és Kaldorral egyidejűleg tette közzé azt a következtetést, miszerint a felhalmozás arányának változása egyik legfontosabb tényezője a marginális és összítőke-hatékonyosság módosulásának. 1973-as könyvében megírja Wicksell milyen közel jutott az árszínvonalnak olyan meghatározásához, amely a társadalmi újratermelés két alapvető szektorának viszonyán épül fel. 1984-es könyvében a mai inflációs elméletek és a modern monetarizmus különböző áramlatainak eddig másutt nem található, sajátos bírálatát végezte el. Választ ad a mai monetarizmus által felvetett olyan kérdésekre, mint pl. a pénzmennyiség változásának hatása

az újratermelésre, a különböző vagyongrűntásokra. Feltárta a társadalmi érték érvényesülésének problémáját olyan körűlmények között, amikor bizonyosfajta termékeknek egyidőben és egy piacon nincs egységes árúk. Megmutatja, milyen különböző feltevések rejlenek az árcentrumnak az átlag és határérték oldaláról történő meghatározása mögött, és hogy milyen kölcsönhatás áll fenn a határ- és az átlagnagyságok között.

Nemcsak nemzetközi, hanem hazai közgazdasági elméletek történetével is foglalkozik. Ezek közül kiemelkednek az 1848 előtti gazdasági nézetekről, Berzeviczyről, Széchenyiről írt tanulmányai.

Aktív tagja az egyetemi és a szélesebb szakmai közéletnek. Több mint 20 éve tagja — és 1970-től egyik alelnöke — az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának. Úgyszintén tagja a TMB Közgazdasági szakbizottságának, valamint annak a nemzetközi munkabizottságnak, amely a KGST országok tudományos akadémiai közötti együttműködés keretében a polgári közgazdasági nézetek bírálataával foglalkozik.

Falusné Szikra Katalin, Szabó Kálmán

Román Zoltán

1924-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete az ipar-gazdaságtan. A közgazdaságtudomány doktora fokozatot 1977-ben szerezte meg. Az MTA Ipargazdaságtani Kutatócsoportjának igazgatója.

Román Zoltán a Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet. Többéves ipari-üzemgazdasági gyakorlat után 1951-ben a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Ipargazdasági Tanszékén oktató, négy évig a vállalati tervezés és szervezés tárgy vezető előadója. Ezután 12 évig a Központi Statisztikai Hivatal Ipari Főosztályán dolgozik, az időszak végén mint főosztályvezető-helyettes. Főként az ipar munkájának elemzésével, új statisztikai módszerek, megfigyelések bevezetésével és nemzetközi összehasonlításokkal foglalkozik. Külső munkatársa az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének, majd Ipargazdaságtani Kutatócsoportjának.

1960-ban szerzi meg a közgazdaságtudomány kandidátusa fokozatot. 1968-tól az MTA Ipargazdaságtani Kutatócsoportjának igazgatója. További jelentős kutatási teljesítménye mellett tudományszervezőként is elismert munkát végez. A kutatócsoport, amelynek vezetését Hevesi Gyula akadémikustól vette át, kis létszáma ellenére komoly hazai és nemzetközi tekintélyt szerzett.

Román Zoltánnak magyar nyelven 7 önálló könyve jelent meg, 14 kötetben jelentek meg tanulmányai s közel 200 cikket publikált szaklapokban. Idegen nyelven nyomtatásban (zömében oroszul és angolul, de 8 más nyelven is) több mint 70 tanulmánya és cikke jelent meg. 1960-ban Szocialista Munkáért Érdemérem, 1967-ben a Munka Érdemrend ezüst, 1976-ban a Munka Érdemrend arany fokozata, 1984-ben a Szocialista Magyarorszáért Érdemrend kitüntetésben részesült.

A termelékenység elméleti, módszertani és gyakorlati kérdéseinek nemzetközileg számon tartott szakértője. A nemzetközi összehasonlítások hazai meghonosítása és módszertani fejlesztése, termelékenységi helyzetünk és tennivalóink feltárása mellett fontos hozzájárulása volt a teljes termelékenységi indexek számításának bevezetése, a termelékenység tényezőinek elemzéséhez új megfigyelési módszerek kialakítása, az ágazati kapcsolati mérlegek termelékenységi elemzésekhez való felhasználása. Termelékenységi kutatásait Termelékenységi és gazdasági növekedés c. könyvében foglalta össze. E mun-

kával szerzett 1977-ben közgazdaságtudomány doktora fokozatot. Könyvéért 1980-ban Akadémiai Díjat kapott, angol nyelvű kiadása (1982) elismerő fogadtatásban részesült.

A 70-es évektől mind nagyobb arányban terjedt ki kutatói tevékenysége az ipargazdaságtan más területeire is. Fontos publikációi jelentek meg a vállalati célokról és magatartásról, a vezetés- és szervezésméletről. Úttörő szerepe volt az iparpolitikai kutatások kifejlesztésében, ipar- és struktúrapolitikánk számos kérdésének tisztázásában. Iparpolitika c. könyve (1981) kiadói nívódíjban részesült, angol kiadása előkészítés alatt áll. A legutóbbi időben figyelmet keltettek az ipari szervezettel foglalkozó vizsgálatai és publikációi, amelyek helyzetünk megítélését és e téma sok összefüggését nemzetközi összehasonlításokkal és a külföldi tapasztalatok mélyebb elemzésével több szempontból új megvilágításba állították. Részt vett — önálló tanulmányokkal is — az MSZMP KB 1977. évi struktúrapolitikai és 1983. évi iparfejlesztési határozatainak előkészítésében; számos OMFB, tervezési és más munkabizottságban.

Az ENSZ-nek, illetőleg Iparfejlesztési Szervezetének, az UNIDO-nak több ízben volt szakértője, tanácsadója, több hónapos ilyen megbízatást látott el az ENSZ Statisztikai Hivatalában és a török Iparügyi Minisztériumban. Több évig vezette a KGST Termelékenységi munkacsoportjának magyar tagozatát, az ipar irányításának módszereivel, a vezetés és szervezés kérdéseivel foglalkozó KGST-együttműködés hazai koordinációját. Számos nemzetközi konferenciát, szemináriumot szervezett, 15 országban szerepelt előadóként. 1971-ben a Nemzeti Termelékenységi Központok Európai Szövetségének alelnöke, 1972—1973-ban elnöke, 1983-tól ismét alelnöke. Tagja az EARIE (az Ipargazdasági Kutatások Európai Társasága) vezetőségének, a Revue d'Economie Industrielle szerkesztő bizottságának.

A tudományos közélet igen aktív résztvevője. Az MTA Ipargazdasági Bizottságának sok évig titkára volt, jelenleg alelnöke és tagja a Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottságnak. Korábban tagja volt az MTA Munkatudományi Bizottságának, a TMB Közgazdasági szakszervezetének és az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának. Több mint 10 éve a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának tanácskozó jogú tagja.

Tagja (illetőleg tagja volt) több OTTKT főirány koordináló tanácsának, a Közgazdasági és Jogi Kiadó Szerkesztőségi Tanácsának; az Acta Oeconomica, a Statisztikai Szemle és az Ipargazdaság szerkesztő bizottságának. A Kutatás—Fejlesztés Tudományszervezési Tájékoztató, valamint az Ipargazdasági Értekezések sorozat szerkesztő bizottságának elnöke, az Ipargazdasági Szemle főszerkesztője. Tagja a Magyar Közgazdasági Társaság, a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság tervezési szakosztálya és a Magyar Kereskedelmi Kamara Közgazdasági tagozata elnökségének.

Bognár József, Osztrovski György, Simai Mihály

Sárközy Tamás

1940-ben Budapesten született. Szűkebb szakterülete: népgazdasági jog. Doktori fokozatát 1978-ban szerezte. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

15 év alatt kifejtett tudományos tevékenységét (15 magyar és idegen nyelvű könyv és 90 tanulmány), elsősorban egy indirekt típusú szocialista tervgazdálkodási mechanizmus jogi elméleti megalapozására, valamint a szocialista jog egyes dogmatikai alapintézményeinek átalakítására irányuló törekvés jellemzi.

Egyik fő törekvése a társadalmi tulajdon és ezen belül az állami tulajdon olyan új értelmezésének kialakítása volt, amely lehetővé teszi a vállalatok vállalkozásszerű működését (Indirekt tervgazdálkodás, vállalati árutermelés és a tulajdonjog. 1973., Akadémiai Díj 1974.) A nevéhez fűződik a gazdasági társulások jogi elméletének kialakítása az 1970-es évek elején (Vállalati önállóság, vállalatirányítás, társulások. 1972., nívódíj 1973.) A hetvenes évek végére „A szocialista vállalatelmélet jogtudományi alapjaihoz” című nagymonográfiában foglalta össze a vállalati struktúra fejlesztésére irányuló gondolatait (1981., nívódíj 1983.). A 80-as évek elején elsősorban a gazdaságirányítás szervezetének fejlesztésén dolgozik: elsősorban az ágazati irányítás átalakítására irányuló koncepcióját, valamint a gazdaságpolitika jogi kifejezési lehetőségeinek, illetve a gazdaságirányítás jogi eszköztárának bővítésére irányuló törekvéseit érdemes itt kiemelni.

Az állam gazdaságban betöltött szerepének ártértékelésére irányuló munkái itthon és külföldön élénk érdeklődést és vitát váltottak ki mind a jogtudományban, mind a társadalomtudományok más ágaiban. Az idevágó elgondolásai jelentős mértékben átmentek a gyakorlatba, beépültek a magyar gazdasági intézményrendszer fejlesztési folyamatába (pl. a vállalatok differenciálása nagyság és funkció szerint, a kollektív és egyyszemélyi vállalatvezetés viszonya). Ezt lehetővé tette, hogy személyesen részt vett több jelentős kormányzati munkában: az iparirányítás reformjában (1980), az MSZMP Gazdaságpolitikai Bizottsága mellett működő Konzultatív Testületben, az Állami Tervbizottság mellett tevékenykedő Gazdaságirányítási Egyeztető Bizottságban, amelyek tagjaként számos politikai döntést alátámasztó előterjesztést készített a gazdasági intézményrendszer tárgykörében. A szocialista jog alapintézményeinek átalakítására irányuló alapkutatói jellegű munkái közül a tulajdonjog modernizálásával foglalkozó írásokat már említettük. A szervezeti és személyi felelősség viszonyát újszerűen megvilágító monográfiája (Jogi felelősség a népgazdaságban, 1983) jelentős szociológiai elemeket is tartalmaz és épít be a jogba. Legutóbb a jogi személy alapintézményét, a szervezeti jogalanyiség kérdését dolgozta fel történeti és összehasonlító jogi szempontból, a témakörben új utakon járva.

Nemzetközi irányultságú munkái közül főleg a KGST jogi munka tudományos meg-alapozását kell kiemelni. A KGST Jogi Értekezlete keretében működő nemzetközi szerző-kollektíva tagja. Az idevágó, jobbra idegen nyelvű munkái közül kiemelendő a KGST országok nemzetközi gazdálkodó szervezeteinek jogállásáról írt nagy sikerű monográfiája (magyar nyelven 1978., németül 1982.). Nyugati vonatkozásban a gazdasági intézményrendszer nemzetközi összehasonlítása tárgyában kiadott jelentős írásait kell még meg-említeni.

Nagy hatékonysággal működő kutatósszervező. A Szocialista vállalat főirány megalakulása óta az itt végzett jogi kutatások irányítója. A Népgazdasági jogi kutatóhálózat kezdeményezője és irányítója. Több tudománypolitikai feladat alátámasztásában is részt vett, mégpedig elsősorban a kutatási-fejlesztési társulások megalapozásában.

Az ő nevéhez fűződik a közgazdasági egyetem jogi oktatásának modernizálása. Az e tárgyban sajtó alatt levő gazdasági-jogi tankönyv tudományos szempontból is jelentős szintézist tartalmaz. Jelentős eredményeket ért el a jogi ismeretek vezetőképzésbe való beépítése terén is.

Dinamikus iskolateremtő egyéniség, nagy közönséget vonzó előadó.

Bognár József, Eörsi Gyula, Szabó Kálmán

1933-ban Dunakeszin született. Szűkebb szakterülete: fejlődés-kutatás, a harmadik világ fejlődésének politikai gazdaságtana. A közgazdaságtudomány doktora fokozatot 1974-ben nyerte el. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Világ-gazdasági Tanszékének egyetemi tanára.

Szentes Tamás a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára és az MTA VKI munkatársa. Tudományos cikkeinek, tanulmányainak, könyveinek száma meghaladja a kétszázat. Tudományos munkássága széles körű. Hosszú éveken át a világ-gazdaság általános átfogó kérdései közül a fejlődés elméleti problémáira, s ezen belül különösen a volt gyarmati és függő országok gazdasági és társadalmi átalakulására összpontosította kutatómunkáját. Foglalkozott és foglalkozik a világkereskedelem, a nemzetközi munkamegosztás és specializáció hátterében húzódó gazdasági folyamatokkal is. Munkássága azonban kiterjedt a magyar gazdaság világ-gazdasági elhelyezkedésére és azoknak a feltételeknek kutatására is, amelyek a magyar gazdasági fejlődést a világ-gazdaság oldaláról befolyásolják.

Tudományos tevékenységének különösen kiemelkedő fontosságú része a gazdasági elmaradottság politikai gazdaságtanának kidolgozása és a vonatkozó elméletek kritikai elemzése. Ez irányú kutatási eredményeit összefoglaló könyvei „A gazdasági elmaradottság” illetve az angolul megjelent „Az elmaradottság politikai gazdaságtana” (Akadémiai Kiadó) a szocialista országok szakirodalmában az első átfogó munkát képviselték a témában, s világszerte nagy figyelmet és elismerést keltettek. Szentes Tamás e munkák keretében nemcsak a gazdasági elmaradottság okait és következményeit tárta fel, hanem megvilágította felszámolásának társadalmi-gazdasági, politikai és szervezeti, belső és nemzetközi feltételeit is, sok fejlődő ország tapasztalatainak általánosításával.

További fontos hozzájárulása volt a világ-gazdasági problémák kutatásához a különböző újbaloldali és reformista elméletek komparatív és részletes kritikája, melyet ugyancsak publikált „Polgári és újbaloldali elméletek a tőkés világ-gazdaságról” c. könyvében. A szocialista országok közgazdasági szakirodalmában elsőként vállalkozott erre a feladatra. Munkájának jelentősége nemcsak az volt, hogy a gazdasági reálfolyamatokkal szembe-sítette, hanem eszméletörténetileg is értékelte, „elhelyezte” ezeket az elméleteket. Feltárta társadalmi és gazdasági értékeiket, gyengeségeiket. A munka a hazai és a szocialista országokon belüli tudományos életen túl a fejlődő országokban folyó elméleti vitákat is segítette. A könyv Magyarországon nívódíjat kapott, az Akadémiai Kiadó angolul publikálja, s rövidesen megjelenik a Szovjetunióban oroszul is, a Míszl Kiadó gondozásában. A gyakorlat szemszögéből igen fontosak hazánk és a fejlődő országok közötti gazdasági együttműködés lehetőségeivel összefüggő kutatásai. Több átfogó tanulmánya e témakörben segítette a magyar külkereskedelmi szervek orientálását, az új világ-gazdasági renddel kapcsolatos kutatásait pedig a Külügyminisztérium is hasznosította a magyar állásfoglalások kialakításában. Több párhathatózat és politikai döntés előkészítésével foglalkozó bizottságban vett részt, illetve készített azokhoz tanulmányokat.

Tudományos munkássága nemzetközileg is elismert. The Political Economy of Underdevelopment c. említett könyvét több mint 30 országban használják oktatási anyagként egy-egy felsőoktatási intézményben. Több nemzetközi szervezet hívta és hívja meg rendszeresen tanácskozásaira, speciális bizottságokba. 1981 óta vesz részt rendszeresen az ENSZ Egyetem munkájában, és 1982 óta tagja a „Béke és globális átalakulás” c. programot irányító nemzetközi bizottságnak. Tudományos munkásságát kezdettől fogva összekapcsolta hazai és külföldi egyetemeken végzett oktatómunkájával is.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen Szentes Tamás indította és alapozta meg a fejlődő országok problémáinak átfogó oktatását. Sokat tett a Magyarországon

tanuló fejlődő országokbeli fiatalok képzésének fejlesztése érdekében. Négy éven át tanított és tanszékvezető volt a Dar es Salaami Egyetemen Tanzániában, ahol irányította a közgazdászképzést. Sokszor hívják meg a nyugati, a fejlődő és a szocialista országok egyetemére előadások tartására.

Szentes Tamás jelentős szerepet játszik a nemzetközi és a hazai tudományos közéletben is. Több nemzetközi tudományos szervezet hívta meg tagjai közé, pl. alapító tagja és alelnöke a Nemzetközi Kapcsolatok Világtársaságának, alapító tagja a Világ Társadalmi Jövőjét Kutató Társaságnak stb. Számos nemzetközi tudományos kongresszuson vett részt és tartott előadásokat. Itthon korábban tagja volt a TMB Közgazdaságtudományi Szakbizottságának, majd Politikatudományi Szakbizottságának, elnöke volt az MSZMP KB és az MTA Elnöksége által megbízott, s a fejlődő országok kutatásának országos helyzetéről felmérést készítő bizottságnak, tagja volt a Nemzetközi Közgazdasági Társaság IV. Kongresszusát és a Béke Világtanács első Fejlődési Konferenciáját előkészítő helyi bizottságnak, első elnöke volt az Országos Béketanács Fejlődési Bizottságának, egyik szervezője és szekcielnöke a Nemzetközi Békekutató Társaság (IPRA) győri konferenciájának stb. Jelenleg is számos tudományos testület tagja, így az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának, az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának, az MTA Politikatudományi Bizottságának, az MTA Fejlődő Országok Kutatását Koordináló Bizottságnak, az MTA Intézetközi Békekutató Bizottságának, a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottságnak, a Nemzetközi Kulturális Kapcsolatok Tanácsának, az OB Tudományos és Fejlődési Bizottságának, a Magyar UNESCO Bizottságnak, a Magyar Politikatudományi Társaság választmányának (és alelnöke a nemzetközi szakosztálynak), a Development and Peace szerkesztő bizottságának stb.

Mindezek alapján tartjuk méltónak és ajánljuk a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának.

Bognár József, Csikós-Nagy Béla, Simai Mihály

Föld- és Bányászati Tudományok Osztálya

Biró Péter

Budapesten született 1930-ban. Szűkebb szakterülete: fizikai geodézia. Doktori tudományos fokozatát 1974-ben szerezte meg. Jelenleg a Budapesti Műszaki Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

Tudományos működése a geodéziai helymeghatározó adatok és a földi nehézségi erőter, ill. a bennük bekövetkező időbeli változások kapcsolatának kutatására összpontosul. Így a geodézia és a geofizika határterületén interdiszciplináris kutatást végez, amelynek eredményeiben szerencsésen ötvöződik műszaki képzettségével párosuló természettudományi érdeklődése és felkészültsége.

Tudományos eredményei alapvetően új, dinamikai szemléletet jelentenek a geodézia korábbi statikus felfogásával szemben (Erdkrustenbewegungen und Sekularvariationen des Erdschwerfeldes, UGGI XV. Közgy. Moszkva, 1970). Nemzetközi viszonylatban is elsőként adta meg a geodéziai úton kimutatott felszíni mozgások és a gravitációs változások együttes, szabatos fizikai értelmezésének elméletét, figyelembe véve a nehézségi erőter időbeli változását, és kidolgozta elméletének gyakorlati (geodinamikai) alkalmazását (Geodynamic aspects of repeated geodetic levelings and gravity observations, Acta Geod. 16, 15—26. Budapest, 1981). Ezzel mind a magyar tudománynak, mind saját sze-

mélyének kiemelkedő nemzetközi elismerést szerzett. Tanszékén ebben a témakörben tudományos iskolát alakított ki.

Új, tudományos elméletét részletesen tárgyaló angol nyelvű könyve (Time variation of height and gravity. Akadémiai Kiadó — H. Wichmann Verlag, Budapest—Karlsruhe, 1983) világviszonylatban az első ebben a témakörben, és jelentős külföldi elismerést váltott ki. Magyar és idegen nyelvű szakirodalmi műveinek száma mintegy 60. Számos előadást tartott hazai és külföldi nemzetközi rendezvényeken, ill. külföldi egyetemeken, kutatóintézetek meghívására tudományos kollokviumokon. (Két idegen nyelvet beszél előadói szinten, a harmadikat alapfokon).

Tudományágazatának nemzetközileg elismert művelője és szaktekintélye, amit az is bizonyít, hogy a szocialista akadémiai multilaterális együttműködése (KAPG) keretében alakított nemzetközi tudományos kutatócsoport vezetője volt 10 éven keresztül. Tagja a Nemzetközi Geodéziai Szövetség (IAG) és a Nemzetközi Földmérő Szövetség (FIG) megfelelő munkacsoportjainak. A Nemzetközi Geodéziai Szövetség legutóbbi közgyűlésén előterjesztett javaslatát a geodinamikai kutatások korszerű módszereinek fejlesztésére nemzetközi együttműködés alapján (The role of gravimetry in geodynamics, Proceedings of IAG Symposia, Hamburg, 1983) a Szövetség elfogadta (Resolution III. 5. of IAG, Hamburg, 1983) és a javasolt megoldás gyakorlati kivitelezését egy nemzetközi munkacsoport feladatává tette. Gyakran kérték fel opponensként külföldi tudományos minősítési eljárásokhoz.

Több mint 30 éves folyamatos egyetemi oktatói működése során korábban a geofizika, jelenleg a felsőgeodézia és a kozmikus geodézia tantárgy előadója a BME Földmérőmérnöki Szakán.

Széles körű tudományos szervező és társadalmi tevékenységet fejt ki az MTA, a MÉM-OFTH, a Földmérési Intézet és egyéb szervek tudományos bizottságaiban, több nemzetközi tudományos szervezet magyar nemzeti bizottságában. Alapító és országos elnökségi tagja a Geodéziai és Kartográfiai Egyesületnek és vezeti annak Geodéziai Szakosztályait. Elnöke az MTA Geodéziai Bizottságnak, valamint a BME Építőmérnöki Kara Tudományos Bizottságának.

Kiemelkedő szakmai-tudományos és társadalmi tevékenységéért a Térképészet Kiváló Dolgozója és a Kiváló Munkáért (MÉM) miniszteri kitüntetésben részesült. Elnyerte a Geodéziai és Kartográfiai Egyesület legmagasabb elismerését jelentő Lázár-deák emlékermet. Oktatói tevékenységét az Építőmérnöki Kar Kiváló Oktatója címmel jutalmazták.

Barta György, Béll Béla, Hazay István, Martos Ferenc

Kovács Ferenc

Győrött született 1938-ban. Szűkebb szakterülete: bányatelepítés és gazdaságosság, bányabiztonság. 1976 óta a műszaki tudomány doktora. Jelenleg a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára és rektorhelyettese.

Munkája során kidolgozta a külfejtések telepítési feladatainak megoldását. Általános kitevőjű költségfüggvényt, a kapacitás jellemzésére új mérőszámot vezetett be. Módszert dolgozott ki a kritikus mélység, a külfejtés-mélyművelés elválasztó határvonalának számítására, az üzemek alapvető paramétereinek együttes meghatározására. Megoldotta a külfejtés-erőmű kombinát, a szelektív termelés optimális paramétereinek meghatározását. (MTA X. Oszt. Közl. 36/1—4/, 315—321., Acta Geod., Geoph. et Mont. 18/3/, pp. 305—

332/1983/). Eredményeit a visontai kombinát telepítésénél, a távlati energetikai koncepció kidolgozásánál hasznosították.

Az ásványi nyersanyagok természeti paraméterei és a kitermelési költségek közötti kapcsolatot feltáró kutatásai a műveletességi minősítés és gazdasági értékelés módszereit fejlesztették ki. A mélyműveléses szénbányászat műszaki fejlesztési irányainak vizsgálata, a gépesített fejtések és a szénomlasztásos technológia optimális paramétereinek meghatározása a széntermelés gazdaságosságának fokozását szolgálta. A vízveszély és a természeti adottságok közötti kapcsolat feltárása, a vízbetörések gyakorisága és intenzitása jellemzőinek meghatározása, a védekezés gazdaságosságának elemzése az eocénbányák tervezési munkáihoz adott nagy segítséget. (Acta Geod., Geoph., et Mont. 6/3–4, pp. 395–403/1971/; BKL Bányászat 1973/7, 433–442.; MTA X. Oszt. Közl. 5/1–2, pp. 51–77/1972/).

Meghatározta a gázkítörésveszély és a természeti paraméterek összefüggését. A kítörések elleni védekezés fejlesztési irányainak kijelölése, a szintműveléses rendszer optimális paramétereinek meghatározása, a gázfelszabadulás és a gázlecsapolás eredményességének vizsgálata során elért eredményei a mecseki liász program kidolgozásánál hasznosulnak. (Acta Geod., Geoph. et Mont. 16/1, pp. 115–130 /1981/; 18/3, pp. 305–332/1983/; MTA X. Oszt. Közl. 15/3–4, pp. 295–304/1982/)

Szakmai munkásságának eredményeit az iparági feladatok egész sorának sikeres megoldása igazolja, munkáját külföldön is elismerik. Tudományos tevékenységét 270 munkája tartalmazza. Ezek között 90 publikációja (24 idegen nyelven) jelent meg, két egyetemi jegyzetet írt, 30 szakmai előadást tartott, 150 kutatási jelentés, nagyobb szakvélemény kidolgozásában vett részt. Eredményeire nagyszámú orosz és német nyelvű hivatkozás történt.

A tudományos közéletben igen aktív tevékenységet fejt ki. Rendszeresen közreműködik az aspiránsképzési és minősítési ügyekben. Tagja az MTA Bányászati és Nyersanyag-hasznosítási Bizottságának, a MAB Bányászati Szakbizottságának, elnöke a Szilárd-ásvány Bányászati Albizottságnak. Tagja a TMB Bányászati, földtani, geodéziai és geofizikai szakbizottságának, az Acta Geod., Geoph. et Mont., a Bányászati és Kohászati Lapok szerkesztő bizottságának, a Nehézipari Műszaki Gazdasági Tanácsnak, a KBFI Tudományos Tanácsának.

Professzorként, korábban a Bányamérnöki Kar dékánjaként, jelenleg az NME oktatási rektorhelyetteseként kiemelkedő oktató-nevelő munkát végez, nagy szerepe van a mérnök-képzésben és a továbbképzésben. Titkára a Művelődési Minisztérium Bányászati és Földtani Szakbizottságának. Az MSZMP-nek 1967-től tagja, a társadalmi és politikai munkában is hosszú idő óta eredményesen dolgozik. Tagja a Miskolc városi Pártbizottságnak és Végrehajtó Bizottságnak.

Kitüntetései: Kiváló Nevelő (1972), Munka Érdemrend bronz fokozata (1973), Akadémiai Díj (1973), A Bányászat Kiváló Dolgozója (1974), Bányász Szolgálati Érdemérem bronz fokozata (1976), Szófiai Bányászati és Geológiai Intézet Jubileumi Emlékérme (1978), Kiváló Munkáért (1979), Kiváló Társadalmi Munkáért (1980), Kiváló Bányász (1983).

A fentiek alapján levelező taggá választását ajánljuk azzal a meggyőződéssel, hogy tehetségével és szorgalmával hasznos és érdemes tagja lesz az MTA-nak.

Kapolyi László, Martos Ferenc, Zambó János

1925-ben született Nagymácsédon. Szűkebb szakterülete: kőzet-tan, petrurgia, vulkanológia, geokémia. 1975-ben szerezte meg a földtudomány doktora fokozatot. Jelenleg az ELTE Természettudományi Karának Kőzet-tan-Geokémiai Tanszékén tanszékvezető egyetemi tanár és a Geológiai Tanszékcsoport vezetője.

Kubovics elképesztő munkabírási, sokoldalú, igen eredményes petrográfus, vulkanológus, geokémikus és a petrurgiának jelenleg nemzetközileg egyik első szakembere. A Velencei-hegység egyik ércesedésével kapcsolatban aranydúsulást, majd a hazai első Sc—Nb tartalmú kőzetet mutatta ki. Mélyreható tektonikai és ásványkőzettani vizsgálattal feldolgozta a Ny és ÉK-Mátra petrológiáját, vulkanológiáját és geokémiáját. E monográfiája külföldi elismerő bírálatot is kapott.

A magmák képződésére vonatkozó kísérletekkel megállapította a különböző magmák kristályosodásának részletes menetét. Kimutatta, hogy a kristályosodás során az elemek migrációja nem a hőmérséklet-, hanem a koncentráció-lejtő irányába halad. Felismerte, hogy a keletkező kőzet ásványi összetétele és technológiai sajátosságai az oxidációs-redukciós viszonyok változtatásával nagymértékben irányíthatók. Kidolgozta különféle magmás és egyéb kőzetek, technológiai hulladékok — pl. salak, pernye — petrurgiai technológiáját. Nagy sav- és kopásálló mesterséges magmás kőzeteket állított elő, amelyekből tetszés szerint színezhető falburkoló elemek, szobrok és egyéb minták önthetők. A burkolólapokat a metroépítők, az egyéb öntvényeket a szobrászok kívánják felhasználni. Ezek ui. kémiaiilag tartósabbak, szilárdabbak az eddigi szobrászati anyagoknál, ugyanakkor a színezés és a szemnagyság változtatásával különféle esztétikai hatásuk van. A Tatabányai Szénbányák, a Központi Földtani Hivatal, az Építési és Városfejlesztési Minisztérium és a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja támogatásával a Tatabányai Szénbányákkal együttműködésben intézetében egy kisebb öntőüzemet már megvalósítottak, a Művészeti Alap (az Innovációs Alap), a Miskolci Üveggyár, a Hódmezővásárhelyi ÁFÉSZ pedig az új technológia alapján üzemi olvasztó kemence építését tervezi. Az új technológia iránt nyugati országokban is nagy az érdeklődés. Eredményeit 23 országban elfogadott nemzetközi és hazai szabadalom védi.

Közben folytatva elméleti vizsgálatait kimutatta, hogy a Magyarországon feltételezett, lemeztektonikailag is jelentősnek tekintett ofiolitok fordított kristályosodási differenciációval, reduktív körülmények között keletkezett nem valódi ofiolitok. Megállapította, hogy a szilur korúnak minősített hazai „diabázok”, továbbá az eocénba sorolt andezitek jelentős része triász korú és azokat kréta korú alkáli bázitok-ultrabázitok törik át. Nyugat-Magyarországon további sajátosságos kőzeteket, titanit-crossitot, titanit-klorititet fedezett fel. E vizsgálatai az alpi metamorfózis tisztázásához is jelentősen hozzájárultak, kiváltva osztrák szakemberek elismerését. Széles körű francia, osztrák, jugoszláv és görög együttműködéssel vizsgálja a Kárpát-medence, a Balkán és Korzika mezozoosmagnatit-jait, melyekben fontos szerepe van az intézetében megvalósított atomabszorpciós ritkaföldfém-meghatározásnak. A Mecseki Ércbányászati Vállalattal együttműködik a kőszénhamu hasadó anyagára vonatkozóan. A szervezetre káros elemeknek a különböző szövetekben való eloszlása és a kapcsolatos képződmények optikai, morfológiai sajátossága kimutatásával részt vesz a SOTE pszichiátriai kutatásaiban.

1977 óta a Természettudományi Kar dékánjaként elindította a földtudományi és talajtani szakágazati technikai képzést, több új tanszéket és oktatástechnikai csoportot hozott létre, kialakította a kar jelenlegi gazdasági és tudományos adminisztratív rendjét. Több hazai és külföldi tudományos és gazdasági szervezet tagja, részben vezetője. Szak-

értőként vagy előadóként számos utat tett külföldön. A legeredményesebbnek minősített magyar–francia tudományos együttműködés hazai elindítója. Kítüntetései egyebek között: Akadémiai jutalom (1962), Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1965), A Földtani Kutatás Kiváló Dolgozója (1972), Munka Érdemrend arany fokozata (1983), Eötvös emlékérem arany fokozata (1983), KISZ KB Ifjúsági Érdemérme (1983).

Fülöp József, Kapolyi László, Nemecz Ernő, Szádeczky-Kardoss Elemér

Meskó Attila

1940-ben született Budapesten. Szűkebb szakterülete: gyakorlati geofizika, szeizmikus, gravitációs és mágneses módszerek. 1977-ben szerezte meg a műszaki tudomány doktora fokozatot. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Geofizikai Tanszékének egyetemi tanára.

Meskó Attila az Eötvös Loránd Tudományegyetem geofizikus szakán végzett. 1965-ben *summa cum laude* eredménnyel doktorált. 1969-ben elnyerte a műszaki tudomány kandidátusa, 1977-ben pedig a műszaki tudomány doktora fokozatot.

Tudományos munkásságának súlypontja a szénhidrogénkutatás geofizikai módszereinek megalapozása, az eredmények matematikai feldolgozása és értelmezése területére esik. Világviszonylatban is az elsőek között hívta fel a figyelmet arra, hogy a gravitációs térképek átalakításaiban használt módszerek átviteli függvényeikkel egységesen tárgyalhatók, illetve az átviteli függvények tudatos megválasztása jelentős előnyökkel jár (Geophys. Prosp. 1965, 13: 475–488; Geophysics, 1966, 31: 606–617). Az általa kidolgozott eljárást nemcsak hazai kutatási területeken alkalmazták eredményesen, hanem az nemzetközileg is általános gyakorlattá vált. A szakirodalom ma is rendszeresen hivatkozik az úttörő jelentőségűnek minősített, előbb idézett cikkeire.

A gyakorlati geofizika az 1960-as évek végén kezdett áttérni a mérési adatrendszerek számítógépes feldolgozására. Az új módszerek honosítása, fejlesztése hazánkban is a kutatás nélkülözhetetlen feladatává vált. Meskó Attila a digitális feldolgozás előkészítésében, gyakorlati megvalósításában, a módszerek tudományos megalapozásában egyaránt alapvető munkát végzett. Tanfolyamokat szervezett és vezetett, 5 jegyzetet és mintegy 20 dolgozatot írt ebből a tárgykörből. 5 hónapot töltött Houstonban (USA) a Texas Instruments cégnél, majd ottani tapasztalatai alapján jelentős szerepet vállalt a Geofizikai Kutató Vállalat számítócentrumának kialakításában és a software fejlesztésében.

Különböző matematikai módszerekkel feldolgozta a hazánk területén mért gravitációs és mágneses térképeket, és az eredményekből következtetett a kéreg alsó határára, a Curie-izoterma helyzetére és nagy mélységű törésvonalak elhelyezkedésére.

A szeizmikus mérési adatok feldolgozásában használt algoritmusok és programok közül részletesen foglalkozott az adatok sajátosságait optimálisan hasznosító (úgynevezett adat-adaptív) interpolációval, a jeleket és zajokat statisztikus tulajdonságaik alapján elkülönítő szűrési eljárások különböző változataival, a hasznos szeizmikus hullámokat sebességük alapján kiválasztó kétdimenziós sebességszűréssel. Tisztázta a reflexiós szeizmika alapvető műveletének, a közös referenciapontos összegzésnek legkedvezőbb megvalósítását és az eljárás korlátait.

A kétdimenziós szűrési eljárások alkalmazása gravitációs térképek átalakításában olyan sikeres gyakorlati eredményekkel is járt, mint például a dorozsmai- szegedi- sarkadi szénhidrogén-indikációk felismerése.

1978-ban a szénhidrogénkutatás geofizikai módszereinek fejlesztésében elért eredményeiért, a Geofizikai Kutató Vállalat vezetőivel megosztva, Állami Díjban részesült.

Jelenleg a szeizmikus hullámterjedés számítógépes modellezésével, a felszíni és mélyfúrásokban végzett szeizmikus mérések együttes kiértékelésével foglalkozik.

Tudományos eredményeit mintegy 70 tudományos cikkben kívül a „Digital Filtering. Applications in Geophysical Exploration for Oil” című, az Akadémiai Kiadó, a Pitman és John Wiley kiadók közös kiadásában 1984-ben megjelent nagy terjedelmű monográfiájában foglalta össze. Megjelenés előtt áll „Angewandte Gravimetrie und Magnetik” című, egy magyar és két osztrák társszerzővel közösen a Springer Verlag számára írt összefoglaló munkája is.

Meskó Attila aktív résztvevője a magyar és nemzetközi tudományos életnek. 1979 óta az MTA Geofizikai Bizottságának elnöke. 3 folyóirat szerkesztő bizottsági tagja, a KAPG, IUGG, ICL nemzetközi szervezetek magyar nemzeti bizottságának tagja. Számos hazai és nemzetközi konferencia és tudományos ülés szak szervezésében vett részt. Különböző nemzetközi tudományos rendezvényeken mintegy 30 tudományos előadást tartott.

Foglalkozik a geofizika népszerűsítésével. A TIT földtudományi választmányának elnökhelyettese. Két népszerűsítő könyvet és számos népszerűsítő cikket írt.

Húsz éve oktat. 1971-től egyetemi docens, 1980-tól egyetemi tanár az ELTE Geofizikai Tanszékén. A szakterület Oktatási-Nevelési Bizottságának elnöke. 3 egyetemi tankönyv szerzői közösségének volt tagja, mintegy 10 egyetemi jegyzetet írt (néhányat társszerzőkkel).

Részen oktatási tevékenységének, részben sokoldalú tudományszervezési kötelezettségeinek köszönhetően, széles körű áttekintése van a hazánkban folyó tudományos és gyakorlati geofizikai tevékenységről, szoros, gyümölcsöző kapcsolatot tart fenn a nyersanyagkutatással foglalkozó gyakorlati geofizikai szervezetekkel, ill. intézményekkel.

Barta György, Béli Béla, Hazay István

Mészáros Ernő

Budapesten született 1935-ben. Szűkebb szakterülete a légkörfizika és a levegőkémia. A földtudomány doktora fokozatot 1970-ben szerezte meg. Az Országos Meteorológiai Szolgálat Központi Légkörfizikai Intézetének igazgatója, c. egyetemi tanár.

Meteorológus oklevelét 1957-ben, egyetemi doktori címét (Az esőcseppek spektrális eloszlása c. disszertációjával) 1961-ben, kandidátusi minősítését (A légköri aeroszol fizikai, kémiai vizsgálata c. értekezésével) 1966-ban, a doktori fokozatot (A légköri vízgőz kondenzációjának termodinamikája c. disszertációjával) 1970-ben szerezte meg.

Magyarországon a levegőkémiai, légkörfizikai kutatásokat Mészáros kezdeményezte, olyan időszakban, amikor ezek még világviszonylatban is éppen csak megindultak. E tudományterület jelentőségét a levegőszennyeződés elleni védekezés nemzetközi méreteiben is gyorsan fokozta és a kiemelt kutatási feladatok szintjére emelte.

Tudományos munkásságát egyre inkább a kén- és nitrogénvegyületek légköri körforgalmára, transzport folyamataira (savas esők) koncentrált (A nitrogén légköri körforgalma, az antropogén hatások környezeti következményei. Időjárás, 1981, 85, 173–177) s ebben, valamint a rendszeres mérések megindításában úttörő, nemzetközileg elismert munkát végzett.

Kutatásainak eredményeit 100-nál több, jórészt mértékadó külföldi folyóiratban publikálta (Aircraft measurements of the concentration and size distribution of atmospheric sulfate particles. WMO Special Environment Rep., 1974, No. 3, 276–281). Ezeken kívül három könyve jelent meg az Akadémiai Kiadó, ill. az Országos Meteorológiai Szolgálat kiadásában (utóbbi angolul), egy könyve és egy egyetemi jegyzete társszerzőkkel. Az Elsevier Scientific Publishing Co. és az Akadémiai Kiadó közös gondozásában, 1981-ben megjelentetett „Atmospheric chemistry: fundamental aspect” című angol nyelvű műve széles körű és pozitív nemzetközi visszhangja miatt különösképpen kiemelhető; javasoltuk az 1984. évi Akadémiai Kiadói nívódíjra. További munkái közül különösen jelentősek még az Akadémiai Kiadónál megjelent „A levegőkémia alapjai”, valamint a társszerzőkkel írt „Fizikai meteorológia” c. könyvei. Angol nyelven írt könyveit külföldi egyetemi szemináriumokon használják (Brest, Frankfurt am Main, Lausanne, Párizs, Stockholm, Zürich). A felhőfizika és a levegőkémia hazai egyetemi oktatója.

Több nemzetközi szervezet (WMO, IAMAP) tudományos bizottságaiban mint választott tisztségviselő, ill. tag aktív munkát végez. A Meteorológiai Világszervezet (WMO) megbízásából vezeti a Budapesten létesített, a háttérszennyezettség mérésével foglalkozó oktatási centrumot, s ebben a témában a francia (hivatalos) nyelvű afrikai országok konzultánsa. Szakmai tevékenységéért és a francia–magyar légkörfizikai tudományos kapcsolatok kiépítésében végzett jó munkájáért a bresti Université de Bretagne Occidentale 1983-ban fizikai karának díszdoktorává avatta.

1983 óta tagja a rangos Tellus c. nemzetközi folyóirat (kiadja a Svéd Geofizikai Társaság), a Journal of Atmospheric Chemistry c. levegőkémiai szaklap (kiadja a Reidel Publishing Co. Hollandia) és a Pollution Atmosphérique (Párizs) szerkesztőbizottságának. 1984-ben a stockholmi International Peace Research Institute szakértőnek kérte fel a „Katonai tevékenység és az emberi környezet” c. témakörben.

Az MTA Meteorológiai Bizottságának elnöke, az MMT és az OKI Tudományos Tanácsának tagja, az Időjárás c. szaklap szerkesztő bizottságának elnöke.

Megkapta a Munka Érdemrend ezüst fokozatát (1979), az Akadémiai Díjat (1979), valamint többször is a Kiváló Dolgozó kitüntetését.

A légkörfizikával és a levegőkémiával a magyar meteorológiai kutatásban újat alkotott, iskolát teremtett, nemzetközi elismerést vívott ki. Tudományos eredményei társadalmi hasznosítást nyertek.

Barta György, Béll Béla, Martos Ferenc, Pécsi Márton

Pantó György

1936-ban Budapesten született. 1981 óta a földtani tudomány doktora. Az MTA Geokémiai Kutatólaboratóriumának tudományos igazgatója.

Egyetemi tanulmányait az ELTE Természettudományi Karán végezte, s geológusi oklevélét 1959-ben szerezte meg. Aspirantúráját 1962-ben kezdte meg, értekezését 1968-ban védte meg. Ugyanabban az évben az ELTE doktorrá avatta. 1966-tól az MTA Geokémiai Kutatólaboratóriumának munkatársa, 1975-től tudományos igazgatója.

Tudományos pályafutása kezdetén, kandidátusi értekezése témájaként a Börzsöny hegység harmadidőszaki vulkanizmusával foglalkozott. Kőzetkémiai, vulkanotektonikai és Sr izotópos vizsgálatai eredményeként kidolgozta a Börzsöny hegység vulkanológiai modelljét. Összefoglaló Börzsöny monográfiája — Kubovics Imre Mátra monográfiájával

közösen — könyv alakban jelent meg (Vulkanológiai vizsgálatok a Mátrában és a Börzönyben. Akadémiai Kiadó, 1970).

Hazánkban elsőként vezette be és alkalmazta az elektron mikroszondát közetalkotó ásványok genetikailag is jellemző tulajdonságainak vizsgálatára, előadásaival, publikációival törekedvén a módszer széles körű megismertetésére (MTA X. Oszt. Közl. 3, 1969; Bány. Lapok 99, 1966). Világviszonylatban elsőként sikerült megoldania a hazai népgazdasági szempontból oly fontos bauxit mikroszondás vizsgálatát és nemzetközi elismerést arattak a Mediterraneum és hazánk bauxitjai ritkaföldfém tartalmának kutatására, a genetikai kérdésekre, az anyag származására, a telepen belüli, ill. egyes fázisok közötti eloszlására, a hordozó fázisok meghatározására vonatkozó eredményei (Bány. Lapok 103, 1970: OMBKE Nívó díjjal jutalmazva; Tschermaks Min. Petr. Mitt., 15, 1971; Travaux de l'ICSOBA 9, 1973; Travaux de l'ICSOBA 13, 1976). A bauxitkutatásban a mikroszonda alkalmazása több nemzetközi kooperációt is eredményezett, nemzetközileg is elismert új eredmények születtek a bauxit potenciálisan is kinyerhető ritkaföldfém-hordozó fázisainak azonosításában, s több, bauxitból eddig nem ismert, vagy egyáltalában új ásványfázis azonosításában (4th ICSOBA Congr. Athen, 1978; 1st Internat. Symp. on Appl. Methods of Local Microanalysis, 1978; Bull. Acad. Serb. Sc. I, LXXII, 1980; Acta Geol. Hung. Acad. Sci., 24, 1981; 5th ICSOBA Congr., 1983).

Magyarországi vonatkozásban új és gyakorlatilag is fontos eredménye a tatabányai-medence szeneiben rejlő ritkaföldfém tartalom kinyerhetőségének beigazolása és a kinyerés első lépéseinek megoldása (szolgálati találmány, 1980, MTA GKL és Tatabányai Szénbányák).

Pantó György munkásságának köszönhető a ritkaföldfém geokémia modern összefoglalása és bevezetése a hazai geokémiai kutatásokba, a hazai gránitos magmatizmus genetikai kérdéseinek tisztázása ritkaföldfém geokémiai módszerekkel, a mezozoos magmatizmus ritkaföldfém geokémiai alkatának meghatározása, különös tekintettel az alkáli magmák szerepére és az ofiolit kérdésre (Akadémiai doktori értekezés, 1980; Acta Geol., 1977; 26th Internatl. Geol. Congr. Abstr., 1980; 12th CBGA Congr. Abstr. 1981; Earth Evolution Sci., 3–4, 1981).

Az MTA Geokémiai Kutatólaboratórium eredményekben gazdag kutatási tevékenységének irányítása s saját kiemelkedő tudományos tevékenysége mellett aktív részt vállalt a tudományos közéleti tevékenységből is a X. Osztály tudományos bizottságaiban, az Acta Geologica szerkesztő bizottságában, a TMB Bányászati, földtani, geodéziai és geofizikai szakbizottságában. A X. Osztály 1982-ben tudományos érdemei és közéleti munkásságának elismeréseként tanácskozó tagjává választotta. Nemzetközi kapcsolatait mint az International Union of Geological Sciences Magyar Nemzeti Bizottságának titkára, az International Ass. of Geochemistry and Cosmochem. MNB elnöke is értékesíti. 1983-tól a Magyar UNESCO Bizottság Természettudományi Albizottságának tagja.

Pantó György a magyar geokémiai iskola kiemelkedő képviselője, eredményeinek és hagyományainak továbbfejlesztője. Nemzetközileg elismert tudományos eredményei, széles körű tudományos közéleti tevékenysége alapján a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának ajánljuk.

*Grasselly Gyula, Kliburszky Mária, Martos Ferenc,
Szádeczky-Kardoss Elemér*

1929-ben született Budapesten. Szűkebb szakterülete a kőolajbányászat (másodlagos, harmadlagos módszerek). 1971-ben szerezte meg a kémiai tudomány doktora fokozatot. Az MTA Bányászati Kémiai Kutatólaboratóriumának (Miskolc) igazgatója.

Az ELTE-n, 1951-ben szerzett — kitűnő minősítésű — vegyész oklevéllel a MASZOLAJ-hoz került Nagykanizsára, a kőolajbányászat akkori kutatóközpontjába. Azóta foglalkozik a kőolajtermelés technológiai fejlesztését meghatározó alap- és alkalmazott kutatásokkal. Újabban ezeket kiterjesztette a szilárdásvány-bányászatra is (pl. metánlecsapolás gázkitörésveszélyes széntelepekből, széniszapok víztelenítése, flokkulálás stb.).

Kutatási eredményeinek első összefoglalása 1966-ban megvédett kandidátusi disszertációja. Ebben gazolinleválasztó telepek technológiájának javításához adott elméleti alapokat a szénhidrogén gőzök és gázok aktív szénen végbemenő adszorpciójának új értelmezésével és a gyakorlatban használható új — a szilárd felület energetikai inhomogenitását figyelembe vevő — összefüggések levezetésével.

Doktori disszertációjában (1971) már átfogó elmélet keretében igazolta, hogy a gázok és gőzök egyrétegű adszorpciója — a megfelelő állapotok tételéhez hasonló módon — az általa „viszonyítható állapotok”-nak nevezett fogalommal értelmezhető és tárgyalható. E témakörből írott publikációi angol nyelven jelentek meg amerikai és német folyóiratokban. (Pl. „Adsorption of Gas Mixtures on Heterogeneous Solid Surfaces”, *Colloid and Polymer Sci.* 254. 643., 1976). A lengyel adszorpciós iskola legjobb képviselőivel e témakörben szoros, alkotó együttműködést alakított ki.

Tudományos eredményeire a nemzetközi irodalomban többen is hivatkoznak. Csak példaként: S. Sokolovski (Vuoto, 3. 45., 1975) elismeri, hogy Tóth egyenleteivel pontosabban lehet számítani az adszorbeált mennyiséget és az adszorbensek energiaeloszlásfüggvényét, mint a korábban ismert összefüggésekkel, mert izotermáikhoz nem csak Gauss, hanem attól eltérő típusú eloszlásfüggvények is rendelkezhetők. L. Jossens (*Chem. Eng. Sci.*, 33. 1097, 1978) rámutat arra, hogy az infinitezimális, s ezért homogénnek tekinthető felületekre a Tóth által levezetett differenciálegyenletekkel a gáz-szilárd adszorpció leírható és termodinamikailag is tárgyalható. Igazolja, hogy az elmélet híg oldatokból történő adszorpcióra is alkalmazható. D. G. Kinniburgh bizonyítja (*J. Coll. Int. Sci.*, 95, 370, 1983), hogy Tóth elmélete ionadszorpcióra is érvényes. McGraw-Hill: *Encyclopedia of Science and Technology* legújabb kiadásának adszorpcióra vonatkozó fejezete a Tóth-féle egyenletet mint a leggyakrabban használt összefüggést említi. A. L. Myers and G. Belfort: *Fundamentals of Adsorption* (AIChE, 1984) c. kongresszusi kiadvány szerzői hangsúlyozzák, hogy az aktív szénen lejátszódó adszorpció legpontosabban Tóth elmélete alapján tárgyalható és értelmezhető.

Az alap kutatásban elért eredményeit továbbfejleszti a másod-, ill. harmadlagos kőolajtermelési technológia korszerűsítésére. Társszerzője egy új, szabadalmaztatott, a poliakrilamid térhálósításán alapuló kúttalpkézelési módszer kidolgozásának, amellyel 1981 óta már 20 ezer tonna többletoltajat termeltek. Érdeme, hogy a vezetése alatt működő laboratórium munkájának eredményeként elfogadhatóvá tette azt a szemléletet, hogy ezek a kőolajtermelési módszerek nem valósíthatók meg a határfelületi jelenségek ismerete nélkül.

A kőolajelfordulások genetikájához kapcsolódó geokémiai kutatásai közül jelentős nemzetközi visszhangot váltott ki az a felismerése, hogy a kőolajképződés folyamatában a mechanikai (szeizmikus) hatásoknak jelentős szerepük volt. Ezek a kutatások is két szabadalmat eredményeztek (társszerzőkkel). Az adalékanyag nélküli stabilis szén — olaj

keverék tüzelési célra történő előállítási technológiáját üzemben is kipróbálják; külföldi értékesítése folyamathan van.

Tanácskozási jogú tagja az MTA X. Osztályának, tagja a Miskolci Akadémiai Bizottságnak és a MAB Vegyészeti Szakbizottságának, tagja az MTA Bányászati Bizottságának, elnöke a Bányászati Kémiai Albizottságnak, tagja a TMB 22. sz. szakbizottságának és az MTA Kolloidkémiai Munkabizottságának. Öt éven keresztül (1976–81) vezette a Szerves-geokémiai Albizottságot.

Tudományos közleményeinek száma közel 90, jó részük német és angol nyelven jelent meg. Foglalkozik tudományetikai kérdésekkel és a tudományos minősítési rendszer problémáival (Magyar Tudomány 1976. 3. szám és 1978. 3. szám).

Elnöke a Miskolc városi Pártbizottság mellett működő Tudománypolitikai Munkaközösségnek, tagja a Nehézipari Műszaki Egyetem Pártbizottságának.

Grasselly Gyula, Martos Ferenc, Schay Géza, Wolfram Ervin

Interdiszciplináris jelölés

Bökönyi Sándor

1926-ban Vállaajon született. Szűkebb szakterülete: archeozoológia, régészet. 1970 óta a biológiai tudomány doktora. Az MTA Régészeti Intézetének igazgatója, c. egyetemi tanár.

Bökönyi Sándor 1950-ben szerzett állatorvosi diplomát, 1949 óta foglalkozik a régészeti ásatások csontanyagával. 1951-ben megszervezte a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti állatcsont-gyűjteményét, amelyet a világ időben egyik első és máig legjelentősebb gyűjteményévé fejlesztett. 1973-tól az MTA Régészeti Intézetének munkatársa, 1981-től igazgatója.

Bökönyi az archeozoológia nemzetközi viszonylatban is vezető, meghatározó egyénisége; nevéhez fűződik e tudományág új módszereinek kidolgozása, ami az állattartás történetének új alapokra fektetését eredményezte. Mint szakterületének első tekintélyét, a legfontosabb ásatások csontleleteinek feldolgozására Amerikától a Közel-Keletig őt kéri fel. Nemzetközi fórumok vitaindítója és összegezője.

Munkásságát hazai ásatások csontanyagának feldolgozásával kezdte. Az ő érdeme, hogy az állatcsontokat mint a gazdaságtörténet forrásanyagát a magyar régészet különös figyelembe részesíti. A hazai csontanyag szükségképpen behatárolt értékelésén hamar túllépve kezdeményezője volt lengyelországi, jugoszláviai és görögországi ásatások archeozoológiai feldolgozásának, majd elsőik között ismerte fel a közel-keleti és dél-nyugat-ázsiai régészeti lelőhelyek fontosságát a termelőgazdálkodás kezdetei szempontjából; 1966–1967-ben feldolgozta az amerikai és angol gyűjteményekben található teljes közel-keleti állatcsont-anyagot, ami alapvetően új megállapításokhoz vezetett el nemcsak a háziastás kezdeteinek, hanem a gazdaság- és környezettörténet kérdéseiben is (lásd pl. Animal Remains from the Kermanshah Valley, Oxford 1977 és összegezéseit a Science 1973, a Nature 1976. évfolyamában stb.).

Az általa kidolgozott módszer egyrészt statisztikus tömegvizsgálat az állománydinamika tisztázása céljából (kandidátusi disszertációja foglalta össze 1960-ban), másrészt fajtamorfológiai értékelés a háziállatfajok regionális történetének megismerése érdekében (ezt összegezte doktori disszertációjában, 1970). Nagy szintézise (History of Domestic Mammals etc. Bp. 1974) ma az archeozoológia nemzetközi kézikönyve, amelyért 1978-

ban Akadémiai Díjat kapott. Az említett kétféle megközelítésből összetevődő módszerrel a történettudomány számára elsődrendű fontosságú új gazdaságtörténeti forrást nyitott meg, amelynek segítségével egzakt módon közelíthető meg nemcsak a domesztikáció, az állattartás és a vadászat, hanem a táplálkozás és a természeti környezet története is, ahogyan ezt ő maga több multidiszciplináris szemléletű munkában összegezte (pl. Vadakat terelő juhász . . . Bp. 1978). — Kiemelkedő, hogy munkaközösségek megbízható tagjaként páratlan rendszerességgel teszi közzé bel- és külföldi ásatások állatesontanyagát, így legutóbb monográfiában (Bp. 1983) a hazai római kor legnagyobb idevágó lelet-együttesét.

Harminc éve vesz részt az egyetemi régészképzésben, vendégprofesszora volt a kaliforniai egyetemnek, titkára az MTA Régészeti Interdiszciplináris Albizottságának, tagja többek között a Peléorient (Párizs) szerkesztőségének, az ICAZ választmányának stb.

Mint a történelemkutatás új módszereinek úttörőjét, egy új kutatási terület kialakítóját, az interdiszciplináris régészet nemzetközi tekintélyét és gazdag kutatásszervezési tapasztalatokkal rendelkező tudóst javasoljuk Bökönyi Sándort Akadémiánk tagjának.

*Balogh János, Gerevich László, Hahn István, Kaszab Zoltán,
Kovács Ferenc, Mócsy András, Székely György, Szent-Iványi Tamás*